1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

SON TANIKLAR

BELGESEL KİTAP

YTB

1944
AHISKA SÜRGÜNÜ
SON TANIKLAR

BELGESEL KİTAP

YTB

1944
AHISKA
TÜRKLERİ
SÜRGÜNÜ
75 YIL
EXILE OF
THE AHISKA
TURKS

Sözlü Tarih Serisi - 3

EDİTÖR Ömer Beyoğlu

UYGULAMA Beyoğlu Fikir Sanat

REDAKSİYON Dr. Şemsettin Şeker

SÜPERVİZÖR Ekrem Arslan

DEŞİFRELER Mevlüt Işık,
Fergan Kahraman,
Kenan İbrahimli,
Hacıbaba Mustafi,
Sebine Balabek,
Davud Celil

ÇİZİMLER Canpolat Qaharmanov

FOTOĞRAFLAR Emre Kasap

75. YIL LOGOSU Havva Arslan

KREATİF DİREKTÖR Mustafa Taşçı

YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

ISBN: 000-000-00-00-0 | Baskı Miktarı: 1. Baskı, 1000 adet | Basım Yeri ve Yılı: Seçil Ofset - İstanbul, 2019
Copyright © T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
Her hakkı mahfuzdur. Tüm yayın hakları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na aittir.
Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

1944 AHISKA TÜRKLERİ SÜRGÜNÜ
75 YIL
EXILE OF THE AHISKA TURKS

takdim

Mehmet Nuri Ersoy
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANI

Ahıska Türkleri, bir ömürlük sürgünün başkahramanlarıdır. 1944'te bir gece baba ocaklarından koparılan Ahıskalılar, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi ülkelere yerleşmek zorunda bırakıldılar.

Yaşadıkları ülkenin her daim iyi birer vatandaşı olmuş Ahıska Türklerinin uğradığı bu zulüm, asılsız iddialar ve stratejik argümanlarla, hak ve adalet duygularından yoksun bir şekilde toplumların yurtsuz bırakılışının çarpıcı bir örneğini gözler önüne sermektedir.

"1944 Ahıska Sürgünü Sözlü Tarih Projesi: Sürgünün Son Tanıkları", sürgünü bizzat yaşayan ve o trajedinin kurbanlarından 75 Ahıskalı soydaşımızla görüşülerek hazırlandı.

Tarihe en sarsıcı notlardan birini düşen bu çalışma, 1944'te insanlık dışı bir sürgüne maruz kalan yaklaşık 100.000 Ahıska Türkünün günümüzdeki ve gelecekteki sesi-görüntüsü oldu.

Bu çalışmayla tarihe not düşmenin yanı sıra hem gençliğimizin hem de uluslararası toplumun bilinçlenmesini sağlamak açısından son derece önemli bir belge kayıtlara geçirildi.

İnanıyorum ki; "1944 Ahıska Sürgünü Sözlü Tarih Projesi: Sürgünün Son Tanıkları" yeni çalışmalara bir temel oluşturup esin kaynağı olacak, geçmişin bilinmeyenleri ya da bilinmek istenilmeyenleri ile bir kez daha yüzleşilmesini sağlayacak.

Bu vesileyle sürgünde hayatını kaybeden soydaşlarımıza Allah'tan rahmet diliyor, bu tarihi belgeye emeği geçen, katkıda bulunan herkese şükranlarımı sunuyorum.

1944 AHISKA TÜRKLERİ SÜRGÜNÜ
75 YIL
EXILE OF THE AHISKA TURKS

önsöz

Abdullah Eren
YTB BAŞKANI

Ahıskalı soydaşlarımız 14 Kasım 1944'te, dönemin Sovyetler Birliği yönetimince zorlu ve acımasız bir yolculuğa çıkarılmış, bir gecede bugünkü Gürcistan içerisinde yer alan ana yurtlarından sürgün edilmişlerdir. Ahıska, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ilçeleri ile bunlara bağlı yaklaşık 220 köyden Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi ülkelere sürgün edilen 100 bin civarındaki soydaşımızdan 20 bine yakını sürgün sırasında hayatını kaybetmiş ve sonrasında yaşadıkları ülkelerde zor hayat koşulları altında çok sayıda kayıp vermişlerdir.

İnsanlık tarihinin kara lekelerinden biri olarak kayıtlara geçen bu sürgünün akabinde, yerleştirildikleri ülkelerde "özel yerleşim" rejimi adı altında sıkı gözetime tabi tutulan Ahıska Türkleri, hayatlarını yeniden inşa ederek yaşama tutunmuşlar ve geçen 75 yıllık süreçte pekçok zorluğa göğüs germişlerdir. Hâlihazırda dünyanın 10'dan fazla ülkesine göç eden yaklaşık 600 bin Ahıska Türk'ü soydaşımız, ana vatan özlemiyle yaşamlarını sürdürmektedir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı olarak 2019 yılında başlattığımız "1944 Ahıska Sürgünü Sözlü Tarih Projesi: Sürgünün Son Tanıkları" isimli proje; Ahıska sürgününü yaşamış ve hâlihazırda Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Gürcistan ve Özbekistan'da ikamet eden 75 Ahıska Türkü soydaşımızla gerçekleştirilen mülakatlar neticesinde hazırlanmıştır. Bu çalışma, sürgünün toplumsal hafızamızdaki yerini daha da belirginleştirmek ve tarihe bir not düşmek adına büyük önem taşımaktadır. 21.500 km yol kat edilerek gerçekleştirilen saha çalışması sonucunda yaklaşık 300 saatlik görüntülü kayıt ve 500 sayfaya yakın doküman elde edilmiştir. Elinizdeki belgesel kitapta da görüldüğü üzere, özel birer anı olarak kaydedilen sürgün hikayeleri esasında tüm Ahıskalı soydaşlarımız ve benzer acıyı yaşayan kardeş topluluklarımıza ait toplumsal tarih ve hafızayı gözler önüne sermektedir.

Elinizdeki çalışmada, kronolojik bir sürgün tarihinden ziyade, sürgüne maruz kalan soydaşlarımızın acı hatıraları ile duygu ve düşünceleri derlenmiştir. Kitabın giriş bölümünde, 18 Kasım 2019 tarihinde Rahmet-i Rahman'a yürüyen Ahıska Türklerinin davasına gönül vermiş Dr. Yunus Zeyrek'in Ahıska Türkleri ve bölgenin tarihine ilişkin yazısı yer almaktadır. Yazıyı tamamlama fırsatı bulamadan aramızdan ayrılan hocamıza Allah'tan rahmet, geride kalan sevenlerine sabırlar diliyorum.

Konuyla ilgilenen araştırmacılar için kaynak eserlerden biri olarak kullanılacağına inandığım bu sözlü tarih çalışmasının alanda önemli bir açığı kapatacağını düşünüyor, hepimizin içini acıtan bu elim sürgünde hayatını kaybeden ve vatan hasretiyle aramızdan ayrılan tüm soydaşlarımızı rahmetle yad ediyorum.

1944 AHISKA TÜRKLERİ SÜRGÜNÜ
75 YIL
EXILE OF THE AHISKA TURKS

proje takdimi

Çalışmanın Detayları

ÖMER BEYOĞLU

Türk tarihinin yürek yakan, hazin ve acı safhalarından biri de Ahıska Türklerinin 1944'te vatanlarından kopartılıp iklimi, rengi, dokusu farklı coğrafyalara sürgüne gönderilmeleridir.

"Ahıska bir gül idi gitti

Bir ehl-i dil idi gitti

Söyleyin Sultan Mahmud'a

İstanbul'un kilidi gitti"

Ahıska'nın Türk toprağı olmaktan çıktığı tarihlerde yazılan bu dörtlük, 1944'te olup bitenlerin sebebini de bize söyler aslında. Ahıska'nın işgali, tıpkı Budin'in elden çıkışı gibi acı ve hüzün yüklüdür. Biri Doğu'da diğeri Batı'da olan bu iki şehir, eskilerin nazarında İstanbul'un, dolayısıyla Anadolu'nun muhafazası için elzemdir. Konum ve önemleri itibariyle "gül"e benzetilen bu şehirler, aynı zamanda Türk kültürünün de iki yakasıdır. Budin'in elden çıkışı sırasında da benzer ifadelerle ağıtlar yakılmıştır:

"Ötme bülbül ötme yaz bahar oldu

Bülbülün figanı bağrımı deldi

Gül alıp satmanın zamanı geldi

Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i"

Budin'in işgali, Doğu Avrupa'daki Türk nüfus ve topraklarının büyük bir kısmının kaybını da beraberinde getirmiştir. Bu kayıp sonrasında büyük katliamlar ve göçler yaşanmıştır. Bu yönüyle de Ahıska'nın hikâyesiyle benzeşir. Ahıska 1828'de işgal edilmiş, 1829 yılında ise resmen Türk toprağı olmaktan çıkmıştır. Ana vatandan kopuştan sonra sahipsiz kalan Ahıska Türkleri, 1944'te mahut sürgüne maruz kalırlar. Kayıplar, ölümler, göçler ve acılarla dolu yıllar esas bu tarihten sonra başlamıştır. II. Dünya Harbi sırasında Ahıska Türklerinin 15- 55 yaş arası hemen hemen bütün erkekleri askere alınmış; kalanları da sürgün edilecekleri tren yolunun inşasında çalıştırılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın sona yaklaştığı, Rusların savaşı kazanmalarının az çok belli olduğu 1944 yılında gerçekleşen sürgün gecesinde kısa bir süre hayatta kalmalarını sağlayacak yiyecek-içecek ile az miktarda eşya almalarına müsaade edilen Ahıska Türkleri, penceresi olmayan yük trenlerine bindirilip sürgüne yollanmışlardır. Sürgüne tabi tutulanların arasında bir tane bile yetişkin erkek yoktur. Sürgüne gönderilenler yalnızca kadınlar, çocuklar ve yaşlılardır. Gürcistan'ın Ahıska şehrine bağlı 220 köyden toplanan Türkler; Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi o zamanki Sovyetler Birliğine bağlı ülkelerin muhtelif şehirlerine 1 aylık çetin bir tren yolculuğu sonrasında dağıtıldılar. Bu dağıtış sırasında bir sıra gözetilmeksizin, beşerli aileler halinde devletin tayin ettiği yerlerde, yerli halkın evlerine yerleştirildiler. Sonra; komendant rejiminin (sıkıyönetim) gereği olarak, kimse kendi yerleştirildiği köyden dışarı çıkamaz halde yaşamaya mecbur edildiler. Bu durum Stalin'in ölümüne kadar devam etti. Yani 1944'te A köyüne zorla yerleştirilen birinin yakını civardaki B köyüne düşmüşse, o kişi ondan senelerce haber alamadan yaşamak zorunda kalmıştır. Dönem, Stalin idaresindeki Sovyetler Birliği'nin dine dair her şeyin, ima yüklü bir sözün dahi, ölümle cezalandırılabildiği yıllardır. Ahıskalıların anlattığına göre; Bakü'yü Ermeni işgalinden kurtaran Kafkas İslam Ordusu'na Ahıska Türkleri de katılmış, Nuri Paşa komutasında, Ermenilere karşı Türkiye adına savaşmışlardır. Bu durum, bölgedeki etkin siyasi yapılarca not edilmiş, günü geldiğinde Türkiye'nin etki sahasındaki bu kişilerden intikam alınmıştır. Sürgünün resmi gerekçesi, "II. Dünya Harbi'nde Türkiye cephesinden gelebilecek tehlikelere karşı Ahıska Türklerini koruma altına almak ve cephe hattından uzaklaştırmak"tır. Tabii bu "korumadan" yalnızca Türkler "istifade" etmiş, Müslüman da olsa Gürcüler veya diğer unsurlara herhangi bir işlem yapılmamıştır. Ahıska Türklerine göre sürgünün asıl sebebi, Kafkas İslam Ordusu örneğinin yeniden yaşanmasının önüne geçmek; din ve dillerini, yani kimliklerini asimile edemedikleri Ahıskalıları cezalandırmak ve onları Türkiye'nin etki sahasından uzaklaştırmaktır. 1956'da sürgün resmen kaldırılsa dahi Ahıska Türklerinin vatanlarına dönüşüne izin verilmemiştir. Sovyetler dağıldığında da vatan-ı aslilerine dönemeyen Ahıska Türkleri, sonraları Avrupa Birliği gibi kurumların kararlarına rağmen Gürcistan'ın Ahıska bölgesine yerleşemediler. 1989 Fergana olayları sonrasında yeniden sürgüne tabii tutulan Ahıska Türklerinin büyük bir kısmı, vatana en yakın nokta olarak gördükleri Azerbaycan'a yerleştiler. Vatan hasretleri bugün de hâlâ devam etmektedir. Onların hikâyesi "bitmeyen sürgün" olarak nitelendirilebilir.

Bu bitmeyen sürgünün 75. yılı münasebetiyle yaşanılanları bütün gerçekliğiyle gözler önüne sermek, sürgünün hikayesini gelecek kuşaklara aktarmak, bu tarz acıların tekrar yaşanmasını önlemek maksadıyla Türkiye Cumhurbaşkanlığı ve Yurtdışı Türkler Başkanlığı, "Sözlü Tarih Çalışması" hazırlanması kararını aldılar. "Sözlü Tarih Çalışması"nın hamisi olan YTB ve kurumun kıymetli başkanı Abdullah Eren'in onayıyla projenin uygulanma safhasının sorumluluğu uhdemize tevdi edildi.

İlk olarak, Ahıska sürgününü bütün safhalarıyla ortaya koymak için bir seneyi aşkın bir süre ön çalışma yapıldı. Bu aşamada, sürgünün gerçekleştiği coğrafya analize tabi tutuldu. Ahıskalıların hangi ülkelere sürüldüğü tespit edildi. Güzergahlar, şehirler, köyler ve buralarda kimlerle görüşüleceği belirlendi. Akabinde yaklaşık üç ayı bulan bir saha çalışması yapıldı. Birbirine çok uzak ülkelere, bölgelere, şehirlere gidildi. "Sözlü Tarih Çalışması" Azerbaycan, Gürcistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'daki sürgün tanıklarıyla yüz yüze görüşülerek hazırlandı. Bu sırada 21.500 km yol kat edildi. 500'e yakın kişiyle temasa geçildi. Görüşülecek kişiler, YTB - DATÜB (Dünya Ahıska Türkleri Birliği) işbirliği ile önceden belirlendi; ancak sahada durum bir miktar revize edildi ve ülkelere göre dağılım Azerbaycan ağırlıklı olarak artırıldı. Bu değişiklikte Azerbaycan ikametli tanıkların, sürgün hakkında daha rahat konuşabildikleri gerçeği belirleyici olmuştur. Sürgünü bizzat yaşayan 75 soydaşımızla mülakatlar yapıldı. Bu mülakatlar esnasında yaklaşık 300 saatlik görüntü kaydı ve 500 sayfayı aşkın döküman elde edildi. "Sözlü Tarih Çalışması", sürgünün tanıklarıyla kendi mukîm oldukları yerlerde yüz yüze yapılmış söyleşilerin toplamıdır. Bu söyleşilerde tanıklara yaklaşık 30 soru yöneltilmiş, onlardan sürgün öncesinden başlayarak Ahıska'daki sürgün öncesi gündelik hayattan bugüne kadarki sürecin anlatılması istenmiştir. Bir dönemin, bir büyük hadisenin belki de son kez irtibat kurulabilen şahitleriyle sürgünün bütün veçheleri konuşulmuş; yüzlerce saati bulan bu kayıtlar "tarihe düşülen notlar" bilinciyle, titizlikle kâğıda aktarılmıştır. Mülakatların deşifresi için günlerce emek sarf edilmiş, bunun için Bakü'de, Ahıska kökenlilerden oluşan bir ekip kurulmuştur. Her ülkenin kendine mahsus deyişleri, tabiri caizse bir dili olduğu için deşifrelerin çözümü ve anlaşılması noktasında epeyce zorlandığımızı söyleyebiliriz. Bununla birlikte deşifrelerde dile müdahale edilmemiş, sadece imla açısından düzeltmeler yapılmıştır. Yöresel kelime ve deyişler aynen aktarılmıştır. Çok farklı ülkelere dağılmış halde bulunan Ahıska Türkleri bulundukları bölgelerdeki yapının tesirinde kalmış, haliyle Türkçeleri de ilgili bölgenin yapısından etkilenmiştir. Kazakistan'daki tanığın Türkçesinde daha çok Rusça kelime varken, Azerbaycan'da tam tersi bir durum görülebilmektedir.

Mülakatları okurken şu hususların da bilinmesi elzemdir: Ahıska Türkleri kapalı bir toplum örgütlenmesine sahip olduklarından, kimlik ve dillerini korumuşlar; 75 yıllık yoğun baskılardan etkilenmemişlerdir. Kendilerini asimile olmaya, "dönüşüm - bozulmaya" kapatmışlardır. Bu noktada ilk dikkat ettikleri husus, yabancıyla evliliğin yapılmamasıdır. Ahıskalılar evliliklerini kendi içlerinden yapmakta, bulundukları topluma ekonomik açıdan entegre olsalar dahi sosyolojik açıdan karışmamaktadırlar. Onlara göre evlilik, "yerleşmek" demektir; hem yerleşmek hem de kaynaşmak... Titizlik gösterdikleri bu durum, konuşulan dilin de Türkiye Türkçesine yakınlığını muhafaza etmiştir.

Mülakatlarda çok sık geçen "vatan" mefhumuyla kastettikleri, umumiyetle Ahıska ve Türkiye'dir. Onlar kendilerini Türkiye'nin "suyun öte tarafında kalmış" ve bunun bedelini ödemiş insanlar olarak görürler. Bitmeyen sürgünün şahitlerinden bir dedenin söyledikleri tam da bu durumu anlatmaktadır:

"Bu yaşıma kadar 7 ev yapmak zorunda kaldım. Yaptığım evlerin hiçbirine yerleşemedim, hiçbirini 'Kalıcı yerim burasıdır.' diye benimseyemedim. Ahir ömrümdeki son arzum; 8. ve son evimi Türkiye'de inşa etmek, edemesem bile, öldüğümde Türkiye'ye gömülmek."

Metinlerdeki "Ahıskalılar" ifadesi, bölgesel aidiyeti de işaret etmektedir. "Ahıskalı Türkler mi?", "Ahıska Türkleri mi?" tarzı adlandırmalar da tartışma konusudur. Ahıskalı; tıpkı Konyalı, Yozgatlı gibi bir şehir aidiyetine karşılık gelmektedir. Ancak mesele uluslararası bir boyutu da haiz olduğu için yanına 'Türkler' ifadesinin eklemlenmesi gerekir. Ahıskalılar ortalama bir Anadolu Türk'ü gibidir. İtikadi açıdan da aralarında hiçbir ayrılık noktası bulunmamaktadır. Bir Konyalı nasılsa, bir Ahıskalı da aynıdır. 75 yıllık fiziki müdahaleye, kültürel baskıya rağmen bu durum hiç değişmemiştir. Ahıska Türkleri, kimliklerini yok etme politikalarına karşı yüksek bir bilince ve rasyonel bir tavra sahiptirler. Ahıskalıların 1928 yılı itibariyle maruz kaldıkları kimlik politikalarına direnmelerini sağlayan esas itibariyle onlardaki kuvvetli Türk - Sünnî damardır. Yaşadıkları korkunç hadiselere rağmen, meseleyi Türkî bir inançla külte, mite dönüştürmemişlerdir. Tavırları mağrur, başı dik ve onurludur. Din, dil ve kültürlerine sahip çıkmışlardır. Tanıkların anlattığı şu hikâye, bu sahip çıkışın hangi zor şartlarda vukû bulduğunu gösterir:

Sürgün sabahında, sadece birkaç günlük ihtiyaçlarının alınmasına müsaade edilen bir teyzemiz, evden çıkarken Kur'an-ı Kerim nüshasını gizlice koynuna saklamış ve O'nu askerlerin dikkatinden kaçırmıştır. Onlar için Kur'an, her türlü temel ihtiyacın fevkindedir. Kur'an'ı sürgün sırasında ve sonrasında da senelerce rejimden saklamayı başarmış, o tek nüsha ile kendi köklerine bağlılıklarını muhafaza edebilmişlerdir. Çoluk çocuk o Kur'an ile tedris etmiş, o Kur'an ile birbirlerine bağlı kalabilmiş, adeta O'nunla hayata tutunmuşlardır.

Tarihe karşı büyük bir sorumluluk olarak gördüğümüz bu çalışmanın vücut bulması için ilgilerini esirgemeyen Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Sayın Dr. Hasan Doğan'a; projenin her aşamasına yakın ilgi gösteren, karşılaştığımız problemlerin halli

noktasında her daim yanımızda olan YTB Başkanı Sayın Abdullah Eren'e medyûn-ı şükranım.

Ayrıca; projenin uygulama safhasında büyük desteklerini gördüğüm YTB Kültür İşleri Daire Başkanı Murat Kazancı'ya; Koordinatör Sevilay Yıldırım'a; YTB kurum temsilcilerine; metnin redaktesini titizlikle gerçekleştiren Dr. Şemsettin Şeker'e; az zamanda kitabın tasarımını yapan Mustafa Taşçı'ya; YTB Uzmanı Umut Deniz Öncel'e ve kıymetli ekip arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bizler bu çalışmayı, Ahıska meselesinin önemine uygun bir sorumlulukla hazırlamaya gayret ettik. Bu tarihî hadiseyi bütün veçheleriyle gözler önüne sermeye çalıştık. Yoğun mesaimiz esnasında, büyüklerimizin her daim yaptıkları "Allah devlete zeval vermesin" duasının hikmetini bir kere daha idrak ettik.

Dileriz Ahıska Türklerinin bu bitmeyen sürgünü sona erer ve onlar vatan-ı aslilerine geri dönebilirler.

Gayret bizden tevfik Allah'tan...

ÖMER BEYOĞLU

01.12.2019
Altunizade / Üsküdar

1944 AHISKA TÜRKLERİ SÜRGÜNÜ
75 YIL
EXILE OF THE AHISKA TURKS

ahıska tarihi

Ahıska'nın Son Bin Yılı

YUNUS ZEYREK

AHISKA VE AHISKA TÜRKLERİ

Ahıska şehri ve bu şehrin içinde yer aldığı bölge, bugün Gürcistan sınırları içerisinde "Samtshe-Cavahetya" olarak adlandırılmakta ve Türkiye'nin kuzeydoğusuna, Ardahan'a sınır teşkil etmektedir. Posof ilçesinin hemen yakınında yerleşen Türk gözü sınır kapısıyla Ahıska bölgesine giriş yapılmaktadır. Ahıska, Adıgön, Ahılkelek, Aspinza ve Bogdanovka olmak üzere beş büyük ilçeden oluşan bölgede; Ahıska Türkleri ağırlıklı olarak Adıgön, Aspinza ve Ahılkelek'in 220'ye yakın köyünde yaşamaktaydılar. 1944 yılına kadar olan dönemde Ahıska Türklerinin kendileri için "Kafkas Türkleri" ifadesini kullandıklarını ve "Ahıska Türkleri" tanımının 1980'li yıllarda yaygınlaştığını belirtmek gerekir.[1] Bazı kaynaklarda "Mesket Türkleri" olarak geçen Ahıska Türkleri ifadesi; etnik bir terimden ziyade coğrafi bir tanıma işaret etmekte ve Anadolu'nun kültürel, coğrafi ve demografik devamını oluşturmaktadır.[2]

Gürcü kaynaklarında "Sa-Atabago" olarak anılan bölge, tarihi Atabek Yurdu'na işaret etmekte ve Türklerin bölgedeki geçmişi; Gürcü kaynaklarının da teyit ettiği üzere, İskender ordularının Kafkasya'ya geldiği döneme kadar gitmektedir. Bu kaynaklarda, M.Ö. 4. yüzyılda "yerli Türkler" olarak adlandırılan Bun-Türkleri'nin yaşadığı, sonraki dönemlerde ise Hunlar, Hazarlar ve Kıpçakların bölgeye yerleştiği, bölgede Kıpçak ve Bun-Türklerinin İskender ordusuna karşı mücadelelerine dair bilgilere yer verilmektedir.[3]

Anadolu ile Kafkasya'yı birbirine bağlayan önemli bir stratejik konuma sahip olan Ahıska bölgesi, tarih boyunca Türk kavimlerine ev sahipliği yapmış ve yine bölgedeki diğer Türk devletlerine komşu olmuştur. Bu bölgenin yerli ahalisi hem Sovyetler Birliği öncesi dönemde hem de sonrasında son derece sert muamelelere maruz kalmışlar ve 1944 yılında 14 Kasım'ı 15'ine bağlayan gecede zalim Stalin rejimi tarafından sınır güvenliği bahanesiyle topyekûn sürgün edilmişlerdir. Hâlbuki Ahıska Türkleri, tâbi oldukları devlete karşı toplu bir suç işlememiş, aksine her zaman iyi vatandaş olmuşlardır. Zaten onlara bir suç isnadında da bulunulmamıştır. Fakat onlar, yaşamakta oldukları coğrafyanın stratejik konumundan dolayı akıl almaz zulümlere ve bilhassa topyekûn vatandan sürgün edilmek gibi tarifi imkânsız bir zulme maruz kalmışlardır.

---

1 Aydıngün, Ayşegül ve Aydıngün, İsmail. (2014). *Ahıska Türkleri: Ulusötesi Bir Topluluk - Ulusötesi Aileler*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, s. 36.

2 Demiray, Erdinç. (2012). "Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağılmış Bir Halk; Ahıska Türkleri". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* C. 7, No.3, (877-885), s. 877.

3 M. Brosset, Histoire de la Georgie-1 Partie, S. Petersbourg 1849, s. 33-34. (Tafsilât için bkz.: Zeyrek, Yunus, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Ankara 2001, s. 9-12.).

Ahıska gravürü

La ville d'Akhaltsikhé.

Ahıska Türkleri sadece Türk dünyasının değil, bütün insanlık âleminin en mazlum ve mağdur edilmiş kesimlerindendir.

Stalin'in 1953'te ölümünden sonra, sürgün edilmiş topluluklarda bazıları yurtlarına döndüğü hâlde Ahıska Türklerinin sürgün hayatı devam etmektedir. Günümüzde başta ABD ve Rusya olmak üzere eski Sovyet coğrafyasında darmadağınık bir şekilde varlık mücadelesi vermektedirler.

AHISKA TARİHİNİN DÖNÜM NOKTALARI

I. Tarihi Göçler ve İskân Dönemi (1080-1125)

Ahıska bölgesindeki Saka, Hazar, Urartu ve Arap hâkimiyeti dönemleri bir tarafa bırakıldığında, bilhassa X. yüzyıldan sonraki bin yıllık zaman dilimi birkaç tarihî döneme ayrılabilir. Bunların ilki, eski yerlilere ilâveten güneyden Oğuz ve kuzeyden gelen Kıpçak Türklerinin bölgede iskân dönemidir. Ahıska ve çevresi 11. yüzyılın başlarında Selçukluların Anadolu ve Kafkasya bölgesine ilerlemesi ile önemli mücadele alanlarından biri haline gelmiş ve 1018-1021 yılları arasında ilk Selçuklu-Gürcü temaslarına şahit olmuştur. 1048 yılında Selçukluların Bizans ordusunu Hasankale yakınlarında mağlup etmesi, Ahıska bölgesinde Selçukluların nüfuzu artıran önemli bir dönüm noktalarındandır.[4] Sultan Alp Arslan'ın 1064-1072 yılları arasında "Rum gazâsı" olarak adlandırılan batı seferleriyle 1064'te Ani ve Ahılkelek; 1068'de Kafkasya'ya doğru yapılan ikinci seferinde ise Ahıska bölgesi ile Tiflis hakimiyet altına alınmıştır.[5] Alp Arslan'ın oğlu Melikşah döneminde (1072-1092) Kafkasya'ya önemli miktarda Türk nüfusu yerleşmiştir. Gürcü kaynaklarında bu nüfus hareketinden "Büyük Türklük" (Didi Turkoba) olarak bahsedilmektedir.[6] 1080 yılının Haziran ayında, Selçuklu Başbuğu Emir Ahmet'e bağlı ordular Posof 'un Kol Kalesi önlerinde ve bu köyün yaylalarında Gürcü Kralı II. Giorgi komutasındaki Bizans-Bagratlı müttefik ordusunu mağlûp etmiş ve bölge, Erzurum'da kurulan Saltuklu Beyliği'ne bağlanmıştır. Gürcistan, Selçuklulara tâbi olmuş ve haraç vermeye başlamıştır. Böylece Ahıska, Ardahan, Oltu, Artvin ve Batum'a kadar olan bu geniş arazi, Müslüman Oğuz Türklerinin iskânına açılmıştır.[7]

---

4 Gümüş, Nebi. (2019). *Ahıska Bölgesindeki Türk-İslam Mimari Yadigarları*, s. 15.

5 Kafesoğlu, İbrahim. "*Alparslan" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/alparslan (Erişim Tarihi: 23.10.2019).

6 Gümüş, Nebi. "Büyük Selçuklu-Gürcü İlişkileri", *Türkler*, ed. Kemal Çiçek vd., Ankara 2002, IV, s. 713.

7 Zeyrek, Yunus. (2015). *Ahıska Gül İdi Gitti*, Ankara: Gökçe Ofset, s. 9.

Büyük Selçuklu Devletinin dağılma dönemine girmesiyle birlikte Gürcü devleti Kafkasya'da güçlenmiş ve kalıcı bir varlık sürdüremese de Anadolu'da Erzurum'a kadar genişlemiştir.[8] Gürcü hükümdarları, Türkler karşısında tutunmak amacıyla Kıpçak boylarından destek almışlardır. Gürcistan Kralı David (1089-1125), Kuzey Kafkasya'da yaşamakta olan Kıpçak başbuğunun kızıyla evlenerek akrabalık kurmuş ve onları Kafkasların güneyine davet etmiştir. Bu davet üzerine 1118 yılında yaklaşık 45.000 Kıpçak ailesi (yaklaşık 250 bin nüfusla) Kafkasları aşarak güneye inmiştir. Her aileden bir asker alan Gürcü Kralı, Gürcistan'da ilk defa muntazam bir ordu kurabilmiştir. Zira o zamana kadar Gürcistan'da daimî ve düzenli bir ordu bulunmadığı bilinmektedir.[9]

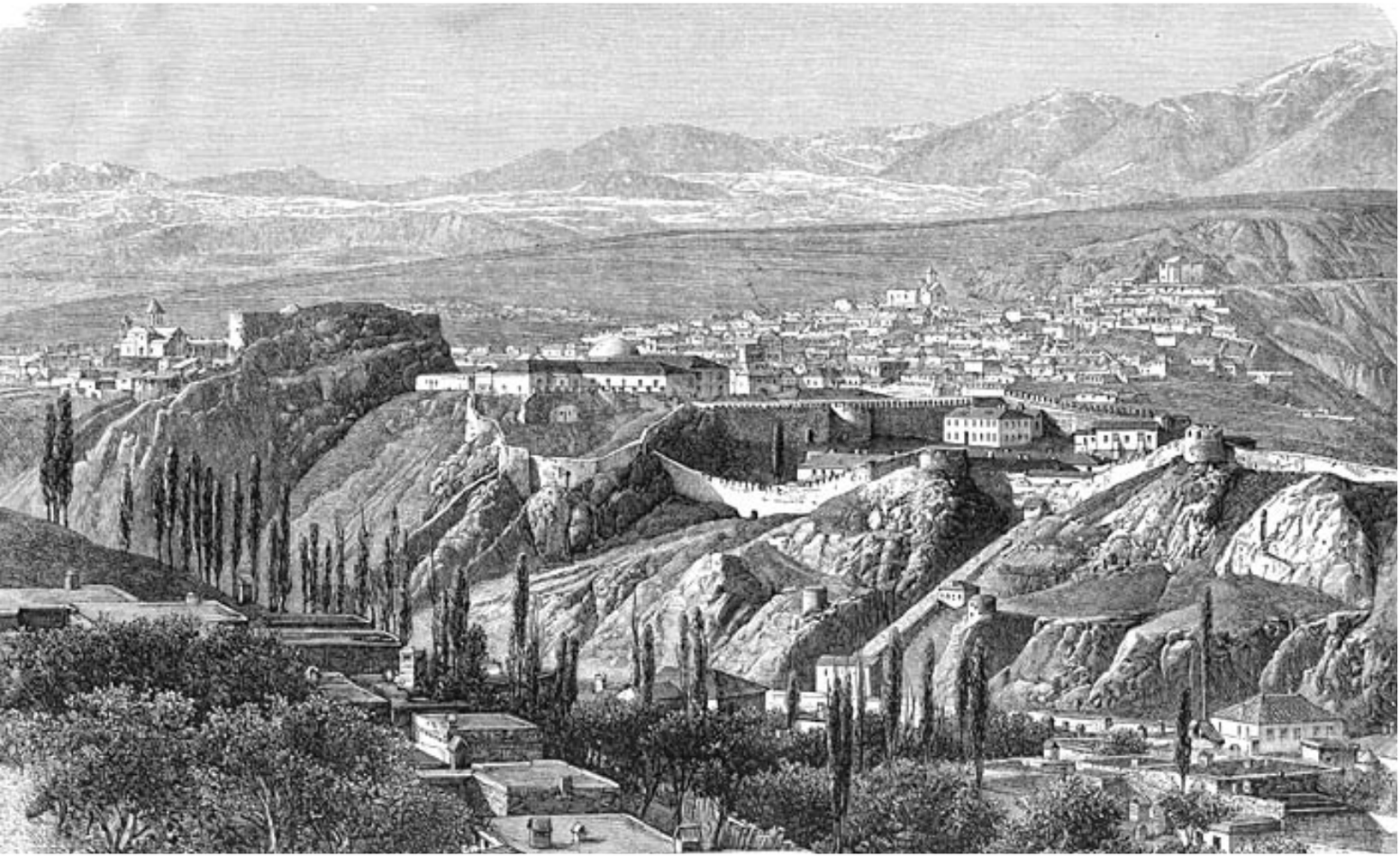

8 Gümüş, Nebi. "İlk Anadolu Selçuklu-Gürcü Karşılaşması: Pasinler Savaşı ve Sonuçları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI (2006), sayı: 3, s. 200.

9 N. Berdzenişvili-S. Canaşia, *Gürcistan Tarihi* (Çev. H. Hayrioğlu), s. 142 vd. aktaran Zeyrek, Yunus (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, s. 8.

Kral David, yeni kurduğu orduyla, 1120 yılında Şirvan'a saldırmış ve Kabala şehrini zapt etmiştir. 1121'de Didgori'de Selçukluları yenmiş, 1122'de de 400 yıldan beri Müslümanların elinde bulunan Tiflis'i alarak başkenti Kutayıs'tan buraya taşımıştır. Bu sebepledir ki Gürcü tarihi onu "Ağmaşenebeli", yani "Kurucu" olarak anmaktadır. Kral David, yine bu orduyla Selçuklular üzerine yürümüş; Cavahetya, Ardahan, Kars, Anı, Pasinler, Oltu ve İspir'i ele geçirerek Türklerin söz konusu bölgelerdeki iskânının gerilemesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra, bu topraklar fetih hakkı olarak 1125 yılında Kıpçakların yerleşimine açılmıştır.[10]

II. Gürcü Devleti İçinde Güçlenme Dönemi (1125-1268)

Kral IV. David ve torunu Kraliçe Tamar dönemleri, güçlü merkezi bir yapıya kavuşan Gürcü devletinin "Altın Çağı" olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemde, ekonomik ve kültürel canlanma zirveye ulaşmış ve refah, toplumun tüm kesimlerine yayılmıştır. Gürcü ordusunda önemli bir yer teşkil eden Kıpçaklar, aynı zamanda devletin siyasi ve mali idaresinde de önemli mevkilere gelmişlerdir.[11] Örneğin, Kral III. Giorgi, kendisini Orbelli baskınından kurtaran ve gücünü ispat etmiş olan Kıpçaklı Kubasar Bey'i 1177 yılında Başkumandan olarak tayin etmiş ve Kubasar Bey, Gürcistan'ın en parlak dönemi sayılan Kraliçe Tamar zamanında tüm orduların başına geçmiştir. Yine bu dönemde devletin malî işlerinden sorumlu olan Kutlu Arslan Bey senatonun başkanlığını yürütmüştür. Gürcü Krallığında Başkumandanlık görevi yürüten Kutlu Buğa Bey de nüfuzlu Kıpçak beyleri arasında zikredilebilir.

Kıpçaklar arasında öne çıkan ünlü ailelerden biri de "Atabekler"dir. Bu hanedanın kurucusu, bugün harabesi ayakta kalmış olan Posof 'un Cak Kalesi'nde oturan İlbeylerinden Papa Sargis Bey'dir. Gürcü kaynaklarında bu ailenin adı, Jageli (Caklı) ve ülkesi de "Sa-Atabago" (Atabek Yurdu) şeklinde anılmaktadır. Atabek sözü hakkında Selçuklu tarihi uzmanı Osman Turan şöyle yazmaktadır:

Selçuklularla birlikte İslâm dünyasına gelen ve onlardan Gaznelilere, Gürcülere ve daha sonraki devletlere intikal eden müesseselerden biri de Atabeklik müessesesi idi. Eyaletlere melik olarak gönderilen küçük şehzadelerin yetiştirilmesi ve işlerini

10 Üren, Mustafa. (2015). "Kimlik, Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu", Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi*, s. 73, 89-90.

11 Asker, Ali ve Kahraman, Alter. (2016). "Gürcistan'da Devletleşme, Kimlik İnşası ve Müslüman Topluluklar", içinde: Ayşegül Aydıngün, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir (ed.), *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar-Azınlık Hakları, Kimlik ve Siyaset* (s: 275 -294). Ankara: Terazi Yayıncılık, s. 27.

idare etmesiyle görevli şahıslara Atabek deniliyordu. Şehzadeler büyüyünce de Atabekler, onların veziri, kumandanı veya müsteşarı oluyordu.

III. Yarı Bağımsızlık Dönemi (1268-1578)

Kıpçak askerleri 13. yüzyıl başlarında Kafkasya'ya doğru ilerleyen Moğol ordularına karşı Gürcü birlikleri içerisinde yer almıştır. 1221'de yapılan muharebeler sonucunda Gürcü ordusu Moğollar tarafından yok edilmiş ve Krallık parçalanmıştır. Bundan sonraki süreçte, güçlenen Kıpçak Atabekleri, İlhanlı Kağanı Abaka Han'ın desteğini alarak 1267 yılında Ahıska'da "Atabek Yurdu" adıyla kendilerine ait özerk yönetimi kurmuşlardır.[12] Modern Türk tarihi içerisinde detaylı olarak ele alınmayan bu hükûmetin sınırları, Gürcü kaynaklarında ve tarih atlaslarında yer almaktadır. Ahıska'nın doğusunda, Gürcülerin "Taşiskari" dedikleri Taşkapı Boğazı'ndan başlayan bu sınır, güneyde Kağızman'a, batıda Hopa ve Batum'a kadar uzanmaktadır. Atabek Devleti, Harizmşahlar ve ardından Moğolların idaresine girmiş, 16. yüzyıldaki Osmanlı hakimiyetine kadar 310 yıllık dönemde Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi Türk devletlerinin himayesinde varlığını sürdürmüştür. Bu yönüyle bölgedeki en uzun ömürlü Türk Beyliği olarak kabul edilmektedir.[13]

İlhanlı Devleti zamanında vergisini Tebriz'e veren Atabek Devleti, kendileri de tam bağımsız olmayan ve Cengizliler tarafından vergiye bağlanan Gürcü Bagratlı Hanedanı tarafından baskıya uğramış ve bağımsızlıkları Tiflis tarafından kabul edilmemiştir. İlhanlı Devleti 1335 yılında sahneden çekilince Bagratlılar yeni hamlelerde bulunmuşlar, fakat bu da uzun süreli olmamış ve ülke 1386 yılında Timur'un hakimiyeti altına girmiştir. Hatta Timur, Kral Bagrat'ı esir almış ve Bagrat, Müslümanlığı kabul ederek bir yıl sonra esaretten kurtulmuştur.

Timur 1405 yılında öldükten sonra bölge bu defa 1413'te Karakoyunlu ve 1463'te de Akkoyunlu nüfuzu altında kalmıştır. Bu dönemde Atabek ülkesini kendisine bağlamak isteyen Gürcistan Krallığı ile Atabekler arasında mücadeleler devam etmiştir. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, 1462'de Ahıska'ya gelmiş ve Atabeklere destek vermiştir. Kral VIII. Giorgi, 1465 yılında Ahıska üzerine yaptığı seferde yenildikten sonra esir alınmış ve Ahıska Kalesi'ne kapatılmıştır. 1483'te Kral Konstantin de aynı şekilde hezimete uğramıştır. Atabek-Gürcü mücadelesi Atabeklerin galebesiyle sonuçlanmış ve artık Gürcülerin buradan umudu kesilmiştir. Böylece manen de olsa Gürcistan'a

12 Kırzıoğlu, M. Fahrettin. "Hristiyan Atabekler Hükümeti-I", *Bizim Ahıska Dergisi,* 2008, 10: (12-17), s.12.

13 Zeyrek, Yunus. (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Ankara 2001, s. 10.

Ahıska atabeki
Gürcü Kvarkvare (1451-1498),
Gravür: Schweigger, 1639

bağlı olan Atabek Hükûmeti, Gürcistan'dan tamamen ayrılmıştır. Bu gelişmelerden cesaret alan Kahet ve İmeret kralları da merkezden kopmuşlardır.

1461 yılında Trabzon'un Osmanlılar tarafından fethi ve Komnenosların ortadan kaldırılmasıyla Atabeklerle Osmanlılar komşu olmuşlardır; ancak Osmanlılar, bundan sonraki süreçte Atabek ülkesini peyderpey ele geçirmişlerdir.

1477 yılında Atabek ülkesi beş beylik hâlinde idare edilmekteydi: Ahıska (merkez), Cavahet (Çıldır Ağcakal'ası), Şavşat-Maçahel, Kalarçet (Ardanuç), Tav Eli (Oltu, sonra Tortum). Atabek ülkesinin Karadeniz sahiline yakın kesimi olan Borçka ve Batum'dan ibaret Maçahel kesimi 1479 yılında Osmanlılar tarafından alınarak Trabzon sancağına bağlanmıştır.

IV. Osmanlı Hakimiyeti ve Bölgenin Fethi (1578-1828)

Ahıska bölgesi, tam anlamıyla 1578 yılında Osmanlı hakimiyetine girse de Atabekler ile Osmanlı temasları 1500'lü yılların başına rastlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin Trabzon Sancakbeyi olan Şehzade Yavuz Selim'in 1509 yılında düzenlediği İmeret/Kutayıs seferinde, Atabekli Mirza Çabuk kılavuz olarak hizmet etmiş ve buranın fethine

Osman Paşa, Çıldır Muharebesinde. (Nusretname)

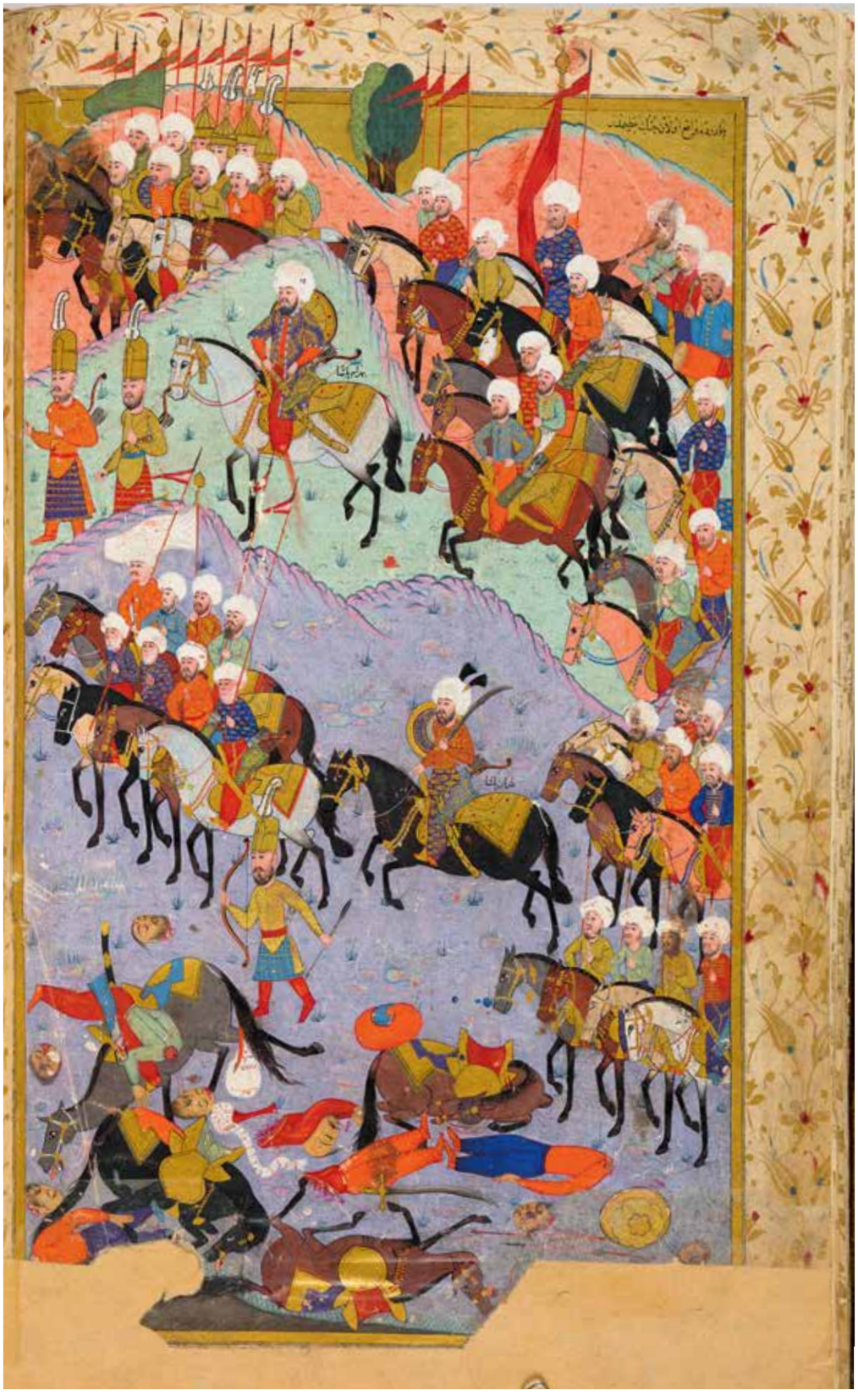

Osman Paşa, Çıldır Muharebesinde. (Nusretname)

Ahıska bölgesine ait bir tapu belgesi.

destek sağlamıştır. Çaldıran Seferi sırasında da Mirza Çabuk tarafından Yavuz Sultan Selim'in ordusuna bol yiyecek yardımında bulunduğu bilinmektedir.[14]

Atabeklerin batı sınırındaki topraklarından Narman, Oltu ve Şenkaya yöresi, Kanunî zamanında, 1536 yılında; Tortum ve Artvin kesimi de 1549 yılında Atabeklerden alınarak Erzurum Beylerbeyliğine bağlanmıştır. Bir taraftan da İmeret ve Kartli krallarının hücumlarına maruz kalan Atabek II. Keyhusrev'in Padişahtan yardım istemek üzere İstanbul'a gittiği de kaydedilmektedir. Osmanlı'dan istediği desteği bulamadığı anlaşılan Atabekler, 1546 yılında İmeret ve Kahet krallarıyla birlikte Safevî İran Şahı Tahmasb'a tâbi olmuşlardır. Böylece Ahıska bölgesi, Safevîlerin nüfuz alanına girmiştir.

Erzurum Beylerbeyi İskender Paşa, 1551 yılı baharında Atabek ülkesine karşı yeni bir harekâta girişmiş ve Atabeklerin önemli merkezleri arasında yer alan Ardanuç'u ele geçirmiştir. Burada Akkoyunlulardan kalma caminin onarımını yaptırdığı bilinmektedir. Harekâta devam ederek Şavşat, Göle ve Ardahan'ı da Osmanlı sınırlarına katmış, böylece Osmanlı sınırı Ulgar ve Arsıyan dağlarına dayanmıştır.

Diğer taraftan bu durumu fırsat bilen Kartli Kralı, doğudan saldırarak Cavahet (Ahılkelek)'i Atabeklerden aldıysa da Safevî Şahı Tahmasb'ın müdahalesiyle geri vermek zorunda kalmıştır.

Amasya'da 1555 yılı baharında imzalanan Osmanlı-İran antlaşmasında Atabek Yurdu'ndan olan Oltu, Şavşat ve Ardanuç Osmanlı'ya; Acara, Guryalıya; Ahıska ve Cavahet de Safevîlere bırakılmıştır. Atabek Keyhusrev, 1573 yılında Kazvin'de İran sarayında ölmüştür.

Lala Mustafa Paşa ile Özdemiroğlu Osman Paşa'nın serdarlığında Şark Seferi'ne çıkan Osmanlı ordusu, 5 Ağustos 1578'de Ardahan'a ulaşmış, burada birkaç günlük dinlenme ve hazırlıktan sonra 8 Ağustos'ta Ardahan'dan kalkıp Tiflis'e doğru hareket etmiştir. Çıldır Gölü kuzeyinde, Şeytankale eteklerinde Safevî ordusuyla karşılaşmışlar ve burada vukua gelen meydan savaşını Osmanlı ordusu kazanmıştır. Artık Osmanlı'ya Kafkasya yolu açılmış ve Tiflis'e yönelinmiştir. Ahıska'nın fethiyle ilgili olarak, yazarı bilinmeyen eski bir el yazmasında şu ifadelere yer verilmiştir:

"Altunkala nâm hisâra bir Hatun (Kıpçak Atabekleri Melikesi Dedis İmedi) zabt u tasarruf ederdi. Yarar yiğit oğulları varidi. Ol vilâyetlerin Küffârlarını, anlar zapt ederlerdi. Küffâr-ı hâkisârın beylerine Serdâr Mustafa Paşa, Kal'a-i Ardahan'dan kalkmazdan mukaddem bir âdem gönderüp, dimişler idi ki: "Sen ki Altunkala sâhibi olan Manuçahr'sın. Sana ma'lûm ola ki; ben ki Rûm Pâdişâhı'nın bir ednâ vezîriyim. Üşde yüz

14 Kırzıoğlu, Fethi. (1970). Ahıska Bölgesi ve Türklük, *Türk Kültürü*, Sayı: 87, aktaran: Zeyrek, Yunus (2015). *Ahıska Gül İdi Gitti*, Ankara: Gökçe Ofset, s. 9. s. 146.

elli bin İslâm 'askeriyle üzerünğe geldim. Eger gelüp, Dîn-i İslâm Pâdişâhı'nın çerisine istikbâl edüp, mütâba'at ve mürâca'at edersen, biz dahi, senin hâline münâsib ve şânına mülâyim ri'âyet edelim. Eger 'inâd ve muhâlefet edüp, serkeşlik edersenğ, üş üzerine varurum. Ve ellerüni, vilâyetlerüni yıkup, yakup, harâb ederim. Ve 'asker-i İslâm, üzerüne varup, bir mıkdâr emek ve zahmet harc edüp, nâ-çâr olduğın vakit, havfa gelüp mütâba'at edersen, kat'â özrün ve bahânen makbûlüm degildir. Hemân seni sene gerek ise, ta'cîl gelüp, Dîn-i İslâm'a tâbi' olasın. Ve elüni ve vilâyetlerüni bize teslîm edesin." deyü (haber) gönderildi."[15]

Osmanlı ordusu, aynı gün Ardahan'dan hareket edip Ulgar Dağı'nı aşan Ardahan Beyi Abdurrahman Bey ile Bayburt Alaybeyi Bekir Bey öncülüğündeki birlikler ile Posof ve Vale'yi ele geçirmiştir. Bu kol, ertesi günü (9 Ağustos) ilerleyerek Ahıska ve Azgur'u almış; bu kalelere asker bırakıp Çıldır'da Serdar'ın otağına ulaşmıştır. Osmanlı ordusu Çıldır'dan hareketle Tümük, Ahılkelek ve Zalka üzerinden Tiflis'e ulaşmış ve sonuç olarak Derbend üzerinden Hazar Denizi kıyılarına kadar ilerlemiştir. Yeni fethedilen yerlerde yeni eyaletler kurulmuş ve Safevîlere karşı kazanılan zafer yerinin nişanesi olarak burada kurulan eyalete "Çıldır Eyaleti" adı verilmiştir. Bu eyaletin merkezi de Ahıska şehri olarak tayin edilmiştir. Osmanlı fethinden sonra 1595 yılında yapılan sayım sonucu hazırlanan Ahıska Tahrir Defteri'ndeki vergi mükellefi köylü isimlerinden bölge halkının Anadolu Türklüğü ile benzerliği açıkça anlaşılmaktadır: Arslan, Ayvaz, Bayındır, Bekâr, Çabuk, Devletyar, Elaldı, Elalmaz, Emirhan, Gökçe, Kanturalı, Korkut, Murat, Nuraziz, Pirali, Şahmurat, Temür, Ülkmez, Yaralı, Yusuf...[16] "Defter-i Mufassal-i Liva-i Axısxa" adını taşıyan bu defterde kazalar, köyler ve buralarda yaşayan vergi mükelleflerinin adları yer almaktadır.[17]

Ahıska bölgesinde 1578 yılında başlayan Osmanlı hakimiyeti yaklaşık 250 yıl sürmüş ve bu dönemde Çıldır Eyaleti'nin merkezi olan Ahıska şehri ilim ve ticaret merkezi hâline gelmiştir. Ahıska medreselerinde yetişen bilginlerin Erzurum'a ve İstanbul'a gittiği, buralardan yetişen birçok ünlü bilgin, asker ve devlet adamının olduğu bilinmektedir. Ahıska valileri genellikle buranın tarihî sülâlesi olan Atabekler arasından seçilmiş, Oltu ve Doğubayazıt sancakbeyleri de bu aileler arasından tayin edilmiştir. Ahıska'da Ahmediye Camisi, Oltu'da Aslan Paşa Camisi ve Doğubayazıt'ta İshak Paşa Sarayı gibi bu aileye mensup kişilerin adıyla anılan eşsiz mimarî eserler hâlâ ayaktadır.[18]

Osmanlı hakimiyeti ile birlikte bölgede İslamiyet'in yayılması hız kazanmış, bunun yanı sıra, Anadolu ile Ahıska arasındaki nüfus hareketliliği de artmış ve Ahıska Osmanlının

15 Zeyrek, Yunus. (2001). *Tarih-i Osman Paşa,* Ankara.

16 S. Cikia, Defter-i Mufassal-i Vilâyet-i Gürcistan.

17 Ayrıntılı bilgi için: Zeyrek, Yunus, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*

18 Zeyrek, Yunus, *Ahıska Gül İdi Gitti*, s. 13.

doğudaki kapısı haline gelmiştir.[19] 1625 yılında Çıldır Eyaleti'nin adı Rusların eline geçinceye kadar Ahıska Eyaleti olarak adlandırılmıştır. Kafkasya hakimiyeti ve ticaret yolları açısında büyük stratejik öneme sahip olan Ahıska ve çevresi beylerbeylik statüsüne sahip olmuş, diğer yandan siyaset ve istişare merkezi haline gelmiştir. Osmanlıların Gürcü Krallıkları ile ilişkilerinde de Ahıska Beylerbeyliği önemli roller üstlenmiştir. Gürcü Krallarının da Ahıska'yı Osmanlı ile ilişkilerde bağlantı noktası olarak

Ahıska bölgesine ait bir tapu belgesi.

kullandıkları görülmektedir. Öyle ki, son Gürcü Kralı II. Solomon, Rusların bölgeye genişlemesi karşısında Ahıska'ya sığınarak Osmanlıların yardımını talep etmiştir.[20]

19 Avşar, B. Zakir ve Tunçalp, Zafer S. (1994). *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. S. 6.

20 Gümüş, Nebi, *Osmanlı Devleti'nin Gürcistan Siyaseti (1808-1839)*, s. 53, 62, 65, 67.

V. Ahıska'nın Düşüş Faciası ve Çarlık Dönemi

Çar I. Petro'dan beri dünyanın köprüsü Kafkasya ile buranın üzerinden Akdeniz'e ulaşma hedefi olan Rus siyaseti, 1828 yılında vukua gelen Osmanlı-Rus Harbi sonrasında bölgeyi Osmanlı'dan koparmıştır. Rumeli ve Kafkas cephelerinde yüzyıllarca süren savaşların en kanlısı olarak tarihe geçen 1828 harbinde, Rus askerî kaynaklarının da

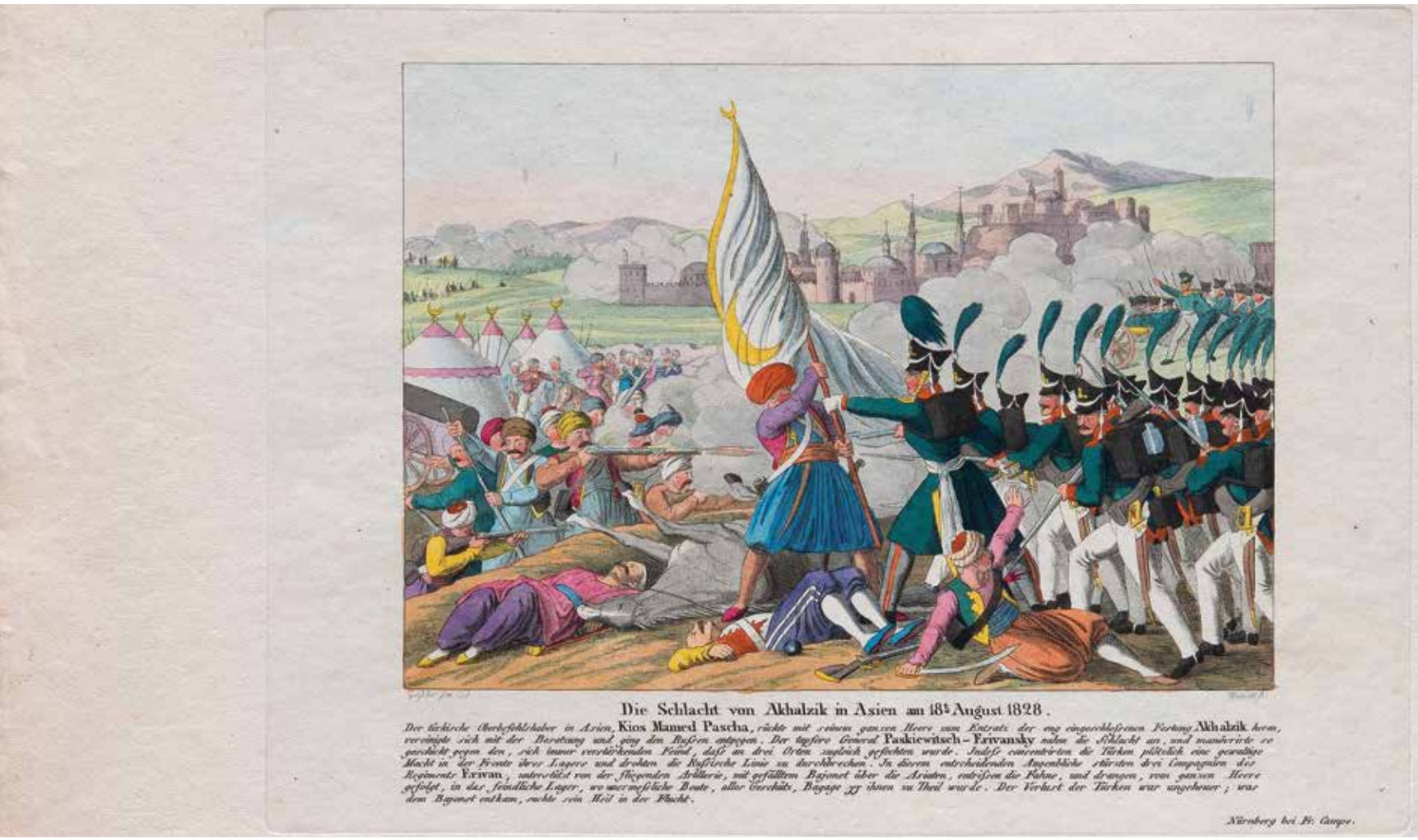

27 Ağustos 1828 Ahıska Kalesi kuşatması. August Freidrich Andreas Campe (1777-1846) özel koleksiyonu.

tanıklık ettiği gibi, Ahıska halkı yediden yetmişe yurdunu savunmuş ve destanî kahramanlıklar göstermiştir. Ahıska bendini aşan Rus ordusu, Erzurum ve Bayburt'a kadar ilerlemiş; 1829 Eylül'ünde imzalanan Edirne Antlaşması ile Erzurum ve Kars'ı tahliye edilmiş; Ahıska ve Abhaz Eli savaş tazminatı olarak Rusya'ya bırakılmıştır. Ahıska'nın Rusların eline geçmesinden sonra Şâir Gülalî'nin şöyle âh etmesi çok mânalıdır:

Ahıska gül idi gitti

Bir ehl-i dil idi gitti

Söyleyin Sultan Mahmud'a

İstanbul kilidi gitti.[21]

1769 yılında Gürcü Kralı Erekle'nin davetiyle Alman asıllı General Todleben kumandasındaki bir Rus ordusu Gürcistan'a gelerek kralı himayesine almış ve Rus-Gürcü birleşik kuvvetleriyle 1770 baharında Azgur Boğazı'ndan geçerek Ahıska'ya saldırmışlardır. Kendi aralarında sürtüşme ve gördükleri şiddetli savunma karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bazı tarihçiler tarafından Aspinza Savaşı olarak adlandırılan ve Gürcülere Ahıska yollarının açılmasına neden olan mücadelede Ahıska'nın alınamadığına ilişkin yorumlar da mevcuttur.

1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kafkasya'da Osmanlı nüfuzu azalmış, bu arada Gürcistan da İran etkisi altına girmeye başlamıştır. Bu durumu kabullenemeyen zamanın Gürcü Kralı Erekle, 1784 yılında Rusya himayesine girerek bağlılık yemini etmiştir. 1801 yılında Tiflis'te Rus Çarının manifestosu okunmuş ve Gürcistan da bir Rus vilâyeti haline gelmiştir.

Gürcistan'a başkumandan olarak tayin edilen Gürcü Prensi Tsisiyanof'un Başkumandan olduğu üç yıl içinde Kafkasya'nın haritası önemli ölçüde değişmiştir. Gence, Şeki, Karabağ hanlıkları başta olmak üzere, birçok bölge Ruslar ele geçirilmiş ve Gürcistan'a dahil edilmiştir. Kartli'den sonra Megrel ve İmeret krallıkları da Rusya'ya bağlanmıştır. Böylece Rus hâkimiyeti Karadeniz'den Hazar Denizi'ne kadar yayılmıştır. Gürcistan'ın tarihî Bagratlı Kralları ailesinin Tiflis'ten sürülmesi de bu dönemde gerçekleşmiştir. Tsisiyanof, 1806 yılında Azerbaycan'da öldürülmüş ve Kont Gudoviç, Kafkasya'ya Başkumandan olarak tayin edilmiştir. Rusya 1807 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmiş ve Gudoviç'in kumanda ettiği ana kol Ahıska üzerine yürürken, diğer iki kolun biri Poti, biri de Kars üzerine yürümüştür. Gudoviç, Ahıska'ya ulaşamadan, Ahılkelek Kalesi önünde ağır bir mağlûbiyete uğramış; Poti ve Kars cepheleri de bozgunla sonuçlanmıştır. Gudoviç yerine tayin edilen Kont Tormazof, 1810 Kasım'ında Ahıska'yı kuşatmış ve Ruslar, şehri kahramanca savunan Türk kuvvetleri karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

21 Zeyrek, Yunus, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Ankara 2001, s. 15.

Tiflis'teki Rus ordusuna mensup bir kol, 1811 Aralık'ında Kotlarevski kumandasında Ahıska'ya doğru yola çıkmıştır. Ruslar bu üçüncü seferde anî bir hücumla Ahılkelek'i ele geçirmişler ve beş buçuk yıl devam eden savaş, 1812 Mayıs'ında imzalanan Bükreş Antlaşması ile sona ermiştir. Bu antlaşmayla Ahılkelek ve Anapa Osmanlı Devleti'ne iade edilmiş fakat Ruslar antlaşma hükümlerine uymayarak Karadeniz kıyısındaki Sohumkale'yi vermemiştir. Bu dönemde, Osmanlı-Rus sınırı, Karadeniz kıyısındaki Poti'den başlamakta, Riyon Nehrini takip ederek Suram Dağları üzerinden Borcom-Azgur arasındaki Kür Nehri geçidine, oradan da güneye doğru inen Arpa Çayı vadisine uzanmaktaydı.

Gürcistan, 19. yüzyıl başlarında bir Rus vilayeti haline gelse de Gürcü ileri gelenlerinin yeniden Osmanlı idaresine girmek için Osmanlı Devleti'ne yaptıkları yazılı Gürcüce müracaatlar arşivlerde bulunmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu müracaatların Ahıska Valisi vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne iletildiği bilinmektedir.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla onun yerini tutacak yeni ordunun teşkilâtlanmamış olması, yine 1827'de Navarin'de anî bir baskınla donanmanın yakılmış olması sırasında Ruslar; 1827'de Revan Türk Hanlığı'nı ele geçirmiş ve Tebriz'i de işgal etmişlerdir. 22 Şubat 1828'de İranlılarla imzalanan Türkmençayı Antlaşması ile bugünkü İran'ın kuzey sınırını teşkil eden Aras Nehri çizgisi Rus-İran sınırı olmuştur. Sıra Ahıska ile Karadeniz kıyılarındaki Batum, Poti ve Anapa kale ve limanlarına gelmiş ve Ruslar, batıda Yunan isyanıyla meşgul olan Osmanlı Devleti'nin doğu sınırından taarruza geçmiştir. 26 Nisan 1828'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilân eden Ruslar Rumeli'de Prut ırmağını, doğuda da Arpa Çayı'nı geçerek Osmanlı topraklarına saldırmışlardır.

7 Temmuz'da Kars, Rusların eline geçmiş ve şehrin Bu muharebede dörtte üçü yakılıp yıkılmış, on beş bin kişi öldürülmüş ve şehrin altmış bin olan nüfusu on bine düşmüştür. Bir yıl sonra aynı günlerde doğuda Erzurum, batıda da Edirne Rusların eline düşecekti. Bu savaşlarda en şanlı müdafaalardan biri şüphesiz Ahıska halkı tarafından yapılmıştır.

Tarihin bu sayfasını harp tarihi yazarı olan merhum Ahmed Muhtar Paşa (1861-1926)'nın kaleminden aktarmak yerinde olacaktır. Paşanın kitabında tarihler, eski Rumî takvime göre verilmiştir. Bu takvim, yazıda hikâye edilen hadiselerin gerçekleştiği 19. yüzyıl itibariyle günümüzde kullandığımız Efrencî/Gregoryen takvimden 12 gün geridir. Yazıda geçen tarihlere 12 gün ilâve ederek günümüz takvimine göre tarihlendirilmiş şekilde aşağıda sunulmaktadır.

Müellifinin vefatından sonra neşredilen kitabın ilk sayfalarında şu ifadelere yer verilmektedir: "Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muahedesi" adlı kitabın takdim sayfasında şu ifadeler yer almaktadır:

Ahıska Kalesi kuşatması. Belarus doğumlu Rus ressam January Suchodolski'nin (1797-1875) 1837 tarihli tablosu.

"Vak'a-yi Hayriye denilen Yeniçeriliğin kaldırılması olayından sonra *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye* adıyla kurulan yeni tarz nizamî askeriye ile Büyük/Deli Petro zamanından beri muntazam ve talimli askeriyeye sahip Çarlık Rusya'sına karşı ilk defa düzenlenen büyük ve önemli seferin, yerli ve yabancı kaynaklardan, her türlü askerî harekât ve olaylarla ilgili belgeler incelenerek hazırlanmış ve *Türkiye Cumhuriyeti Fehîmesi Reis-i Muazzam ve Muhteşemi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin nâm-ı ulviyet-pîrâlarına arz ve ithaf eyliyorum. İstanbul, 14 Mart 1924* ifadesiyle Atatürk'e takdim edilmiştir.

Kars'ın sükûtundan sonra/Ahıska muharebesiyle sonuçlanan askerî harekât:

Ruslar Kars'ı ele geçirdikten sonra yirmi gün kadar askerî harekâta ara vermek zorunda kalmışlardır. Çünkü kalenin işgalinden bir gün sonra Rus askerleri arasında veba hastalığı yayılmaya başlamıştı. Kars'ı işgal eden Rus askeri, kalenin korunması için gerekli miktarda asker bıraktıktan sonra Ahıska Kalesini ele geçirmek üzere oraya yöneldi; 5 Ağustos günü, Ahılkelek Kalesi önüne geldi. Kaleyi savunmaya kararlı 300 kadar ahali de eşsiz azim ve kararlılıklarına rağmen moralleri bozulmuş olarak ümitsizliğe düşüp esareti kabul etmeye mecbur kaldılar. 8 Ağustos'ta Hırtız Kalesi ele geçirildi. Bütün bu başarılara rağmen Rus askeri de zor durumdaydı. Paskeviç, Türk kumandanı Köse Mehmet Paşa'nın 30.000 askerle Ahıska'nın imdadına gittiğini ve hatta Ardahan'dan geçmiş olduğunu Ahılkelek'te haber aldı. Sınırdan uzaklaşmaktan ve Köse Mehmet Paşa'nın Ahıska'ya kendisinden önce yetişmesinden korkan ve telâşa düşen Paskeviç, en kısa yoldan Ahıska'ya gitmeye karar verdi. 10 Ağustos'tan itibaren yolun

Büyük Kafkas Sürgünü, 1864

genişletilmesine başlanmış ve 16 Ağustos günü bütün Rus ordusu, Ahıska'ya altı kilometre mesafede bulunan Kür ırmağı sahiline ulaşmayı başarmıştı.

Ahıska yakınında yapılan Ahıska Meydan Muharebesi:

Rus askerî kaynaklarının yazdığına göre Ahıska'ya ilk hücumlar özetle şöyle olmuştur: Türk askerî mevzileri, Posof Çayı vadisinde bulunuyordu. Kont Paskeviç, Türklerin o vakitlerde geceleri karavul noktaları (ileri karakolları) teşkil ederek mevziin etrafını bekletmediğini bildiğinden bu durumdan yararlanmak için Kartalin Dağlarını gece vakti dolaşarak Türklere geri çekilme hattı tarafından (Ahıska'nın kuzeybatısından) taarruz etmeye karar verdi. Bu karara göre 21 Ağustos gecesi, gece yarısından sonra Rus hücum kolu, dağlar üzerinden Kartalin tepelerini dolaşmaya ve tırmanmaya başladı. Gece vaktindeki derin sükûnet sayesinde Ruslar müstahkem tepeyi dolaşmayı başardılar.

İleri yürüyüşe devam eden Ruslar, kendi hareketlerinden haber almış bulunan Türklerin gayet şiddetli ateşlerine hedef oldular. İstihkâmı muhafaza eden 1.500 seçkin yiğit Laz (Acaralı) birliği, sükût hâlinde bulunarak Rus avcılarının kendilerine yüz adım mesafeye kadar yaklaşmalarına müsaade ettikten sonra ansızın onların üzerine şiddetli bir ateşe başladılar. Onları yiğitçe tepelemeye ve mahvetmeye başladılar. Bu muharebeyi Albay Borodin ile General Muraviyev kuvvetlerinin hücumuyla Ruslar kazandı. Bütün Türk askeri dağılmıştı. Bu muharebede Rusların kaybı, bir general, 32 subay ve 500 asker ölü ve yaralıdan ibaretti.

Ahıska Kalesinin kuşatılması, kalenin Ruslar tarafından hücumla ateşe verilmesi ve ahalisinin katliama tabi tutularak şehrin ele geçirilmesi:

Yabancı kaynakların ve bilhassa Rus askerî yazarlarının bu konudaki beyanları şöyledir:

Ruslar, 22 Ağustos günü, Türkleri teslim olmaya davet ettiler. Buna karşı Türkler kalenin surları üzerinde cevaben, din ve namus müdafaası uğrunda ölmeyi, teslim olmaya tercih ettiklerini bildirdiler. Köse Mehmed Paşa'nın kalede bıraktığı 5.000 muhafız asker, Ahıska'yı müdafaa etmekteydi. Ahıska sâkinleri de cengâver ve yiğit ahaliden ibaret bulunduğundan, bu 10.000 nüfusu da kale muhafızlarına ilâve etmek gerekir.

Ahıska, esasen 50.000 nüfuslu, zengin ve büyük bir beldeydi. Kalenin sakinleri, şehrin zapt edilmesinin mümkün olmadığına dair eskiden beri bir fikir ve inanç beslemekteydi. Çünkü iki yüz elli seneden beri Ahıska'yı zapt etmek üzere burayı muhasara eden İran ve Rus ordularının maksada ulaşamayıp geri çekilmeye mecbur kaldıkları bilinmekteydi. Bu tarihî haberler de belde halkının düşüncesini teyit ve takviye etmekteydi.

Ahıska şehri, Posof Çayı sahilinde muhafazalı bir yerde kurulmuş, dışarıya karşı sağlam bir surla çevrilmiş bulunduğundan ve kalenin içerisinde kârgir ve kuvvetli iki sıra duvarı daha vardı. Bundan başka bütün şehre hâkim bulunan iç kale de gayet sağlam bir hâldeydi. Ahıska istihkâmlarında yetmiş kıt'a top vardı. Düzensiz bir şekilde şurada burada yapılmış evlerle bu evlerin aralarındaki derin uçurumlar ve dar sokaklardan meydana gelen bu heybetli genel manzaraya sahip bulunan şehrin her evine ayrı ayrı ateş açmak gerekiyordu. Bu sebeple beldenin zapt edilmesi zor bir işti. Bu zorlukla beraber Rusların savaş malzemesi, zaman geçtikçe tükeneceği göz önüne alınmış ve ilâveten Türklerin Ahıska'yı kurtarmak için yeni bir teşebbüste bulunacakları haberi alındığından Paskeviç şehri topa tutarak ön hazırlıklardan sonra anî bir hücumla ele geçirmeyi tasarlamıştır. Bu düşüncesini çabucak harekete geçirmiş ve şehre kolayca yaklaşmak için kuzey taraftan yani daha önce Türklerden alınan müstahkem tepeden hareket edilmesi düşünülerek bu tepeye toplar yerleştirilmiştir. Bundan başka şehrin güneydoğu taraflarına karşı topla hazırlıklar yapılmıştır.

26 Ağustos günü muhasara hareketiyle şehrin surlarından 25 adım uzaklıkta bir noktaya kadar varılmış ve bu surda bir gedik açılmıştı. 27 Ağustos günü şehre kuzeyden hücum edilmesine karar verilmiş ve hücum etme görevi de Albay Borodin'e verilmiştir. Bu hareket için onun alayına ilâveten Şirvan ve Kazak alayları ile kazmacı/istihkâm taburu ve diğer dört buçuk tabur asker bulunuyordu. Diğer Rus kuvvetleri, kalenin doğu ve batı yönlerinden hücum gösterileri (sahte hücumlar) yapacaklardı. Muhasara toplarıyla kale üzerine şiddetli ateş açılmıştır.

İngiliz yazar John Baddeley, bu hususta şunları yazmaktadır: *Müslüman halk, savaşçı ve cesur insanlardan meydana geliyordu. Bunlar, kadınları da dâhil olmak suretiyle, hayatlarını, evlerini ve mallarını sonuna kadar savunmaya karalıydılar. Ruslara gülerek kendilerine olan güvenlerini şöyle ifade ediyorlardı: 'Siz, gökyüzündeki ayı, Ahıska'nın camisindeki hilâlden çok daha kolaylıkla sökebilirsiniz.' diyorlardı.*[22]

27 Ağustos'ta Şirvan Alayı askeri, saat 4'te mızıka çalarak ve şarkılar söyleyerek hücuma geçmiş ve şehrin surunda açılmış bulunan gedikten içeriye girerek surun kuzey burcunu işgal etmişlerdir. Türkler, fedakârane bir hamleyle Rusların üzerine hücum etmiş, fakat bu hücumlarından iyi bir sonuç alamamışlardır.

Yanarak kül hâline gelmiş ve bir harabe yerine dönmüş bulunan bütün şehir sabahleyin Rusların eline geçmiş ve Ruslara Erzurum ve Anadolu yolu açılmıştı... Askerî tarihçimiz Ferîk Ahmed Muhtar Paşa aşağıdaki sözleriyle 1828 Ahıska faciasını en veciz şekilde dile getirmektedir:

"Ahıskalılar, Türk celâdet ve kahramanlığını Ruslara göstermişlerdi. Dünya harp tarihinde Türklere en büyük bir celâdet/yiğitlik sayfası açan Ahıska Kalesi, cebrî hücu-

22 John Baddeley'den aktaran: Zeyrek, Yunus, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Ankara 2001, s. 17.

munda -vak'ada hazır bulunan Rus askerî yazarlarının yazdıkları gibi erkekler bir yana, genç, güzel Türk kızları ve kadınları dahi Ruslar tarafından her yanı ateşlere verilen şehir mahallelerinin taraf taraf göklere ser çeken müthiş ateşleri, alevleri, yağan kıvılcımları arasında azap melekleri gibi yalın kılıç ellerinde, dökülmüş saçları omuzlarında bulunmak üzere rast geldikleri Rus askerleri üzerine Jan Dark gibi ilâhî bir şecaat-i mehabetle (müthiş bir yiğitlikle) atılıyorlar; kanlara bulanarak ve ateşler içinde yanarak vatanları uğrunda tatlı canlarını Cenâb-ı Erhamerrahimîn'e teslim ediyorlardı. Ahıska müdafaası, 1828 savaşına en büyük şân ve şeref veren beşeriyetin çok üstünde denebilecek emsâli görülmemiş bir müdafaa-i safderâneydi (yiğitçe savunmaydı)."

Çarlık dönemi:

Rusya'ya geçen bu coğrafyada yeni bir idarî sistem kurulmuş ve Ahıska, bir kaza hâlinde Tiflis vilâyetine bağlanmıştır. Bölgenin Rus yönetimine geçmesiyle birlikte, demografik yapıda önemli değişimler olduğu görülmektedir. Halkı Anadolu'ya göç etmeye çağıran Ne durursun hicret eyle! nakaratlı destanlar, ehlidil köy mollalarına yazdırılıp Tiflis'te bastırılarak cami önlerinde halka dağıtılmaktaydı. Üç dörtlüğü şöyledir:

Dinle ulema sözünü
Ne durursun, hicret eyle
Mümin olanlara farzdır
Ne durursun, hicret eyle!

Yoktur dünyanın vefası
İmandır derdin şifası
İşitmezsin ezan sesi
Ne durursun, hicret eyle!

Bir âlimdir bunu diyen
Rahmet bulsun hem okuyan
Kabul et bunu dinleyen
Ne durursun, hicret eyle!

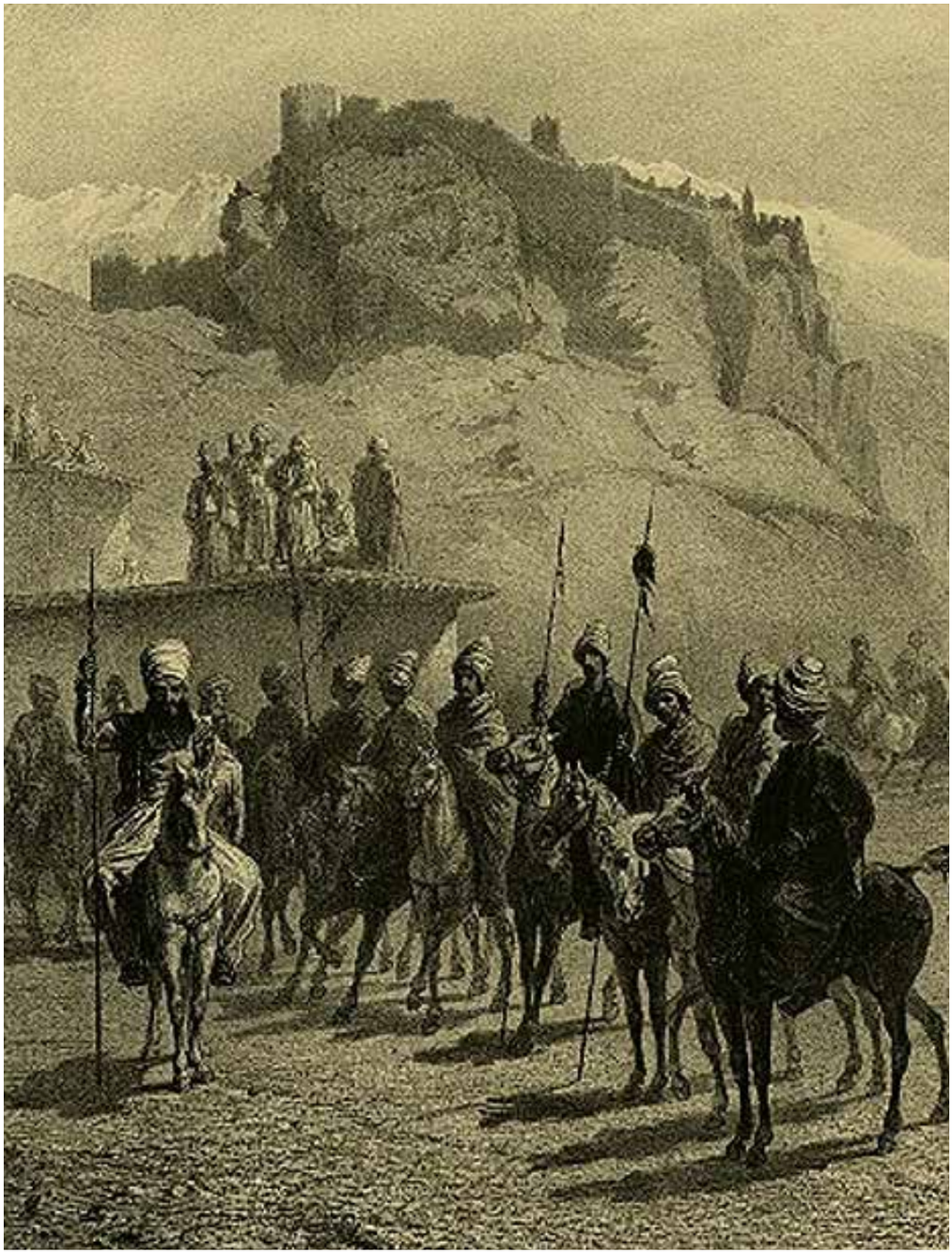

Gravür: Ahıska Kalesi önü

Bu destanı duyan dinleyen halk, Müslüman olmayan bir devletin tebaası olmanın gelecek için iyi olmayacağı düşüncesiyle Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır. Osmanlı arşivlerinde bu göçlerle ilgili hayli belge bulunmaktadır. Türkmençay Anlaşması ile bölgeye 50 bin civarında Ermeni yerleştirilmiş, 1828 Harbi'nden sonra da Doğu Anadolu'dan 100 bin civarında Ermeni, Ruslar tarafından Ahıska ve Ahılkelek bölgesine

getirilip yerleştirilmiştir.[23] Böylece Ahıska merkezi ile Ahılkelek ve çevresinde Ermeni nüfusu hâkim olmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra, Müslüman çocukların askere alınarak Hıristiyanlaştırılması endişesi, siyasi baskı ve ekonomik gerekçeler bölgede bulunan Türk ahalinin Anadolu'ya göçünü hızlandırmıştır.[24] En büyük göç dalgası 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Kars, Ardahan ve Batum'un Ayastefanos Anlaşması neticesinde kaybedilmesiyle yaşanmıştır. Ruslara karşı Osmanlı'nın yanında yer alan Acara ve Ahıska ahalisi karşılaştıkları baskılar nedeniyle Anadolu'ya kaçmışlardır.[25]

Rus idaresi döneminde bahsedilmesi gereken diğer bir mesele de Ahıska Türklerinin askerlikten vergi karşılığında muaf tutulması meselesidir. Türk nüfus askere alınmamış ve böylece askeri becerilerden yoksun kalmıştır. Nitekim Çarlık yıkıldığı zaman Ermeni ve Gürcülerin generalleri ve talimli askeri olduğu hâlde bölgedeki Türk ahali bundan mahrum kalmıştır. Hatta Türk unsuru içinde, 1917'de vukua gelen Bolşevik İhtilâli'nden sonra çekilen Rus ordusunun bıraktığı silâhları kullanabilecek kimsenin bulunmadığı kaydedilmektedir.

Ahıska'da Rus hakimiyetinin başlaması menfi sonuçlarını kültürel miras üzerinde de göstermiştir. 1828-1829 savaşı sırasında şehrin önemli bir kısmı yanarak harap hale gelirken, Ahmediye Camisi'nin minaresi yıkılarak kiliseye çevrilmiş ve içerisindeki külliyatın büyük kısmı Rusya'ya götürülmüştür.[26] Savaşlar sonrasında Ahıska toplumunun önde gelenleri ve aydın zümresi Anadolu'ya göç etmiş ve geride büyük oranda eğitimden mahrum olanlar kalmıştır. Ahıskalı meşhur yazar Ömer Faik Numanzade, Kırım'da çıkan Tercüman gazetesi sahibi İsmail Gaspıralı'ya 1900 yılında gönderdiği mektupta bu hâlden şikâyet etmekte, "Camilerimiz viran, mekteplerimiz perişan, hâlimiz yamandır." demektedir.

Nihayet 1917 Bolşevik İhtilâli ile Çarlık yıkılmış ve belirsiz bir dönem başlamıştır.

---

23 Aydıngün, A. ve Aydıngün, İ. (2014). *Ahıska Türkleri: Ulusötesi Bir Topluluk - Ulusötesi Aileler*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, s. 38-39. ve ayrıca Khazanov, Anatoly (1992). "Meskhetian Turks in Search of Self-Identity". *Central Asian Survey*. C. 11, No. 4, s. 2.

24 Tanrıverdi, Mustafa, "Ahıska Muhacirlerinin Kendi İfadelerinden Osmanlı Devleti'ne Göçün Sebepleri (1894 Tarihli Rusça Dilekçeler Işığında)", içinde: *Uluslararası Gürcistan'da İslamiyet'in Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* (2017), Gürcistan Dostluk Derneği Yayınları. S. 295-296.

25 Avşar, Zakir B., (1997). "Ahıska Türkleri". *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Temmuz-Ağustos, No. 16, s. 1621.

26 Gümüş, Nebi, *Ahıska Bölgesindeki Türk-İslam Mimari Yadigarları*, s. 25.

VI. Ara Dönem (1917-1921)

1828 yılından beri 90 yıl boyunca bölgeye hâkim olan ve Kafkasya'daki çok çeşitli kavimlerden meydana gelen insan topluluklarını yumruğu altında tutan Çarlık devrilmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda Sarıkamış cephesinde Türkiye'yi mağlûp etmiş olsalar da hem bitkin vaziyetteydiler ve hem de batı cephesinde Almanlar karşısında çaresiz kalmışlardı. Karargâhı Erzincan'da bulunan Rus askeri, 18 Aralık 1917'de imzalanan mütarekeyle bölgeyi tahliye etmeye başladı. Onların boşalttığı bölgeler hızlı bir şekilde Ermeniler ve Gürcüler tarafından dolduruldu.

3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'yla Bolşevik Rusya, 1878'de koparılmış olan Kars, Ardahan ve Batum'u iade etti ve Türk ordusu bu iller ile birlikte Ahıska'yı yeniden anayurda bağladı. Gürcistan, 4 Haziran'da yapılan Batum müzakerelerinde Batum ve Ahıska'nın Türkiye'de kalmasına imza attı. Ne yazık ki 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'yle Türk ordusu Sarıkamış hududuna çekilecek, Türkiye artık buralara sahip çıkamayacaktı. Bu gelişmeler karşısında halk kendi yurdunu müdafaa etmek için teşkilâtlanmaya başlamış; Ahıska, Batum, Kars, Oltu ve Aras boyu Kamerli'de mahallî hükûmetler kurulmuştur. Bu hükûmetler de 17/18 Ocak 1919'da Kars'ta bir araya gelip Cenûb-i Garbî Kafkas Hükûmeti'ni teşkil etmişler ve kuzeyde Gürcülere, Kars ve çevresinde de Ermenilere karşı müdafaalarda bulunmuşlardır. Ancak, bölgede İngilizlerin sahneye çıkmasıyla şartlar yeniden Türk ahalinin aleyhine dönmüştür. İngilizler Kars ve Batum'u, Gürcü kuvvetleri ise Ahıska'yı ele geçirmiştir. 13 Nisan 1919'da İngilizler Kars Hükümetini yıkıp ileri gelenlerini tutuklamışlar ve Malta'ya sürmüşlerdir. General Kvinitatze komutasındaki muntazam Gürcü ordusu, Ahıska ve Posof'taki milis direnişini kırarak 20 Nisan'da Ardahan'ı işgal etmiş ve Ermenilerin Kars'ta yaptıkları zulümler tahammül sınırını aşınca Erzurum'dan hareket eden Türk birlikleri, 1920 yılı Ekim'inde Kars'ı Ermenilerin elinden kurtarmıştır. Ankara Hükümetinin verdiği notaya uygun hareket eden Gürcistan, 23 Şubat 1921 sabahından itibaren Ardahan ve Artvin'i tahliye etmiş ve o sırada görüşmeleri devam eden Moskova Antlaşması da 16 Mart 1921'de imzalanmış; Batum merkezli Acara, muhtar bir cumhuriyet hâlinde, Ahıska ise hiçbir imtiyaz söz konusu olmadan Gürcistan'a bırakılmıştır. Aynı senenin 13 Ekim'inde imzalanan Kars Antlaşması'nda da bu sınırlar teyit edilmiştir.

VII. Sovyetler Birliği Dönemi (1921-1991)

Sovyetler Birliği yılları Ahıska Türkleri için baskı, zulüm, sürgün ve perişanlık döneminden ibarettir. Ahıska ve çevresi, yüz yıldan fazla bir zaman ardı arkası gelmeyen savaşlara sahne olmuş, halkın önemli bir kısmı yurdu terk ederek Anadolu'ya göç et-

SSCB Dönemi Ahıskalı Türkler

miş ve bölge eski canlılığını kaybetmiştir. Halkın mal varlığı elinden alınarak kolhozlara devredilirken, okur-yazar kesim ya kaçmak zorunda kalmış ya da yeni rejimin kurbanı olmuştur. Özellikle, 1930'lu yıllarda Ahıska'dan yetişen ve komünist rejimin ilk bayraktarlarından biri olan ünlü edip Ömer Faik Numanzade, bu dönemde kurşuna dizilmiştir (1937). Diğer yandan, yine bu dönemde Ahıska ahalisi kültürel baskılara da maruz kalmış ve Türkçe isimlerinin Gürcü veya Rus isimleriyle değiştirilmesi talimatı verilmiştir. Bu durum sadece Ahıskalılara özel bir uygulama olmamış ve Kafkasya'daki diğer Türk halklarını da içine almıştır. Örneğin Azerbaycan Türkleri, o dönemde sadece Türk olarak anılırken etnik isimleri sonrasında Azerbaycanlı olarak kaydedilmiştir.[27] Sovyetler Birliği içerisinde diğer halklara tanınan etnik statü Ahıska Türklerine verilmemiş ve bu durum onların özerk yönetim sahibi olma ve kültürel birçok haktan mahrum olmasına neden olmuştur. 1930'lu yıllarda, Ahıska Türkleri Azerbaycanlı olarak kategorize edilmiş ve 1939 nüfus sayımında daha önce Türk olarak kaydedilenlerin milliyet adları pasaportlarında Azerbaycanlı olarak değiştirilmiştir.[28]

Birçok insan ma-aile yahut tek başına kaçarak Türkiye'ye sığınmıştır. Bu aileler Kars, Ağrı, Eleşkirt, Bulanık ve Bursa'ya yerleşmişlerdir. Bu döneme ait çok hazin kaçış hikâyeleri bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı başladığında, o zamana kadar askere

27 Anatoly Khazanov (1992). "Meskhetian Turks in Search of Self-Identity". Central Asian Survey. C. 11, No. 4, s. 3.

28 Keskin, Serhat ve Gürsoy, Hazar Ege (2017). "Sovyet ve Sovyet Sonrası Dönemde AhıskaTürklerinin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıklar". Uluslararası Suçlar ve Tarih,18, 13-47.

alınmayan Ahıska Türklerinin çocukları silâh altına alınarak Alman cephesine gönderilmiştir. Eli kazma kürek tutan halk, meccanen çalıştırılarak Borcom-Ahıska arasında demiryolu hattı yapılmıştır. Burada çalışanlar, savaş sona erince çocuklarının cepheden bu yolla, trenle geleceğini hayal etseler de bu hatla gelen ilk trenler; kendilerini vatanlarından alıp Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürgüne götürmüştür.

1922-1953 yılları arasında altı milyona yakın insan Sovyetler Birliği içerisinde sınır güvenliği veya İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar ile işbirliği tehlikesi gerekçesiyle sürgüne maruz bırakılmıştır. Kafkasya bölgesinde Karaçaylar, Kalmuklar, Çeçenler, İnguşlar, Kırım Tatarları, Almanlar ve Ahıska Türkleri savaş yıllarında sürgün edilmişlerdir. Ancak, farklı örneklerden de görüleceği üzere, Alman ordularının hiç girmediği bölgelerdeki halklar da sürgüne edilmiştir. Ahıska Türklerinin sürgün gerekçesi diğer

Rabat Kalesi ve Ahmediye Camii 2018

topluluklarınkinden farklı olarak Almanlarla işbirliği tehlikesi üzerine değil, Türkiye duydukları bağlılık ve yakınlık üzerine kurulmuştur.[29]

Ahıska Türklerinin sürgününe ilişkin kararın, savaşın Sovyetler Birliği tarafından kazanılacağının öngörüldüğü bir dönemde gerçekleştirilmiş olması da oldukça dikkat çekicidir. SSCB Halk İçişleri Komiseri Lavrenti Beriya'nın teklifi ile hazırlanan ve Stalin tarafından imzalanan kararla Ahıska ve çevresindeki 220 köy ve kasabada yaşayan Türk nüfusu buralardan sürülecek ve Sovyetlerin on sekiz bölgesine yerleştirilecekti. 31 Temmuz 1944 tarihinde SSCB Devlet Savunma Komitesinin Ahıska Türklerinin sürgünü için aldığı karar 20 Eylül 1944'te onaylanmış ve bu tarihte bölge Sovyet bir-

29 Keskin, Serhat ve Anaç, Özge. "Ahıska Türklerinin 1944 Sürgününden Günümüze Gürcistan'a Geri Dönüş Mücadelesi ve 2007 Yılına Kadar Dönenlerin Durumu", içinde: Ayşegül Aydıngün, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir (ed.), *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar-Azınlık Hakları, Kimlik ve Siyaset* (s: 275 -294). Ankara: Terazi Yayıncılık, s. 276-277.

likleri tarafından kontrol altına alınmaya başlanmıştır. 14 Kasım gecesinde başlayan harekâtla ivedi şekilde hazırlanmaları emredilen halka herhangi yazılı veya sözlü açıklama yapılmamış ve ahali kamyonlarla demiryolu boylarına taşınmıştır. Ahıska Türkleri için 15 Kasım'ın ilk saatlerinden itibaren ağır koşullar altında haftalarca sürecek olan sürgün yolculuğu başlamıştır. Ahıska Türklerinin yanı sıra, 25-26 Kasım 1944 tarihlerinde Acara Özerk Cumhuriyeti'nden Lazlar, Hemşinliler ve Kürtler de sürgün edilmiştir.[30] Sürgünün bazı istisnaları dışında Gürcü Müslümanları hedef almadığı görülmektedir.

Bölgenin tarihî halkını teşkil eden insanlar, ata dede yurdunu bırakarak karanlıklar içinde uzun bir ölüm yolculuğuna çıkarılmıştı. Eşya ve hayvan taşımada kullanılan alelade vagonlara doldurulmuşlar, Kafkasya'nın kışında Ural Dağlarına doğru yola çıkarılmışlardır. Sürgün yolculuğuna çıkarılan 100 bin Ahıska Türkünden 20 bini sürgün noktalarına varmadan açlık, hastalık ve soğuktan hayatını kaybetmiştir. Lavrentin Beriya, 28 Kasım 1944 tarihinde sürgünün tamamlandığına dair Stalin'e gizli bir rapor sunmuştur.[31]

Ahıska Türkleri, 15-25 gün arasında süren yolculuk sonrasında Orta Asya ülkelerine, önceden belirlenmiş köylere yerleştirilmişler ve bu sırada pek çok aile parçalanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sona erince cephelerde savaşan 40 bin Ahıskalının yarısı geri dönmemiş ve döndüklerinde yurtlarına girmelerine müsaade edilmemiştir. Birçoğu Orta Asya ülkelerinde ailesini aramaya başlamıştır.

Sürgün edildikleri bölgelerde "özel yerleşim" olarak adlandırılan iskân rejimine tabi tutulan Ahıskalılar, bu uygulamanın terk edildiği 1956 yılına kadar birçok temel haktan mahrum bırakılmışlardır. Özel yerleşim rejimi kapsamında kendileri için belirlenen köylerden ayrılmaları yasaklanmış, buralarda tarım işçisi olarak çalıştırılmışlar ve otuz günde bir adreslerinde bulunduklarını beyan etmeleri için imza atmaları zorunlu tutulmuştur. Yaklaşık 12 yıl süren bu uygulama neticesinde Ahıska Türkleri farklı bölgelerdeki akrabaları ve aile üyeleriyle bağlantı kuramamışlardır. Özel yerleşim bölgelerinde giyecek, yiyecek, barınma ve sağlık problemlerinin Ahıska Türklerinin varlığına ciddi bir tehdit oluşturduğu bilinmektedir. Öyle ki, sürgün sonrası ilk yıllarda ölüm oranları çok yüksek seviyeye ulaşmış ve yeni doğanların sayısı ancak beş yıldan sonra ölenlerin sayısını geçebilmiştir.[32]

---

30 Trier, Tom vd. (2011). *Meskhetians: Homeward Bound...,* Georgia: European Center for Minority Issues, Cezanne, s. 14.

31 Zeyrek, Yunus, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Ankara 2001, s. 49.

32 Tolz, V. (1991). "New Information about the Deportation of Ethnic Groups under Stalin", *Report on the USSR*, 3(11), s: 16-20.

1953 yılında Stalin'in ölümü sonrasında 1956 yılında Hruşçov yönetime gelmiş ve Stalin dönemindeki bazı topluluklara yapılan uygulamaları eleştirmiştir. 1956 yılında toplanan Komünist Parti 20. Kongresi'nde Stalin döneminde sürgün edilen Kuzey Kafkasya topluluklarından Balkarlar, Çeçenler, İnguşlar, Kalmuklar ve Karaçayların rehabilitasyonu gündeme gelmiş ve bu halkların anavatanlarına dönmelerine izin verilmiştir. Diğer yandan, Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları ve Volga Almanlarından bahsedilmemiş ve yalnızca "özel yerleşim rejimi" kaldırılmıştır.[33]

Birbirini kaybeden aile fertleri yıllar sonra buluşabilmiş, artık sürgün yerleri yavaş yavaş onların yeni vatanı haline gelmiştir. Ahıska Türkleri bir taraftan da vatana dönmek için müracaatlarına devam etmişlerdir. Ancak, Gürcü otoriteleri istihdam ve yerleşim konusundaki kısıtlılıkları ileri sürerek Ahıska Türklerinin anavatanları Ahıska ve Gürcistan'ın diğer bölgelerine yerleşimlerine izin vermemiştir. Bunun yerine Ahıska Türklerine Azerbaycan'a göç etme hakkı tanınmıştır. Vatana yakın olmak ve koşullar oluştuğunda Ahıska'ya dönmek düşüncesiyle birçok Ahıskalı 1958 yılında Azerbaycan'a yerleşmiştir. Bu tarihten itibaren Gürcistan'a gelen göç kafileleri de olmuş, fakat çok sert muamelelerle karşılaşmışlar ve sınır dışı edilmişlerdir. Sonraki dönemlerde ise, Ahıska Türkleri anavatana yakın olma gayesiyle Kuzey Osetya, Kabardin-Balkar, Karaçay-Çerkez, Stavropol ve Krasnodar gibi bölgelere yerleşmeye başlamışlardır.[34]

Vatana dönüş mücadelesinde 1960'lı yılların başından itibaren Ahıska Türkleri tarafından örgütlü faaliyetlere girişilmiş, Moskova nezdinde önemli girişimlerde bulunulmuştur. 1968 yılında Yüksek Sovyet Prezidyumu tarafından alınan karar ile Ahıska Türklerinin diğer tüm Sovyet vatandaşları ile aynı haklara sahip olacakları belirtilmiş, ancak anavatanlarına dönüşlerine değinilmeden yaşadıkları ülkelerde durumlarının iyileştirilmesi üzerinde durulmuştur.[35] 1970'li yıllarda Ahıska Türkleri tarafından Sovyet yönetimine karşı farklı protesto yöntemleri gerçekleştirilmiş, hem Moskova hem de Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliğine başvurularda bulunmuşlar ve anavatanlarına dönmelerine izin verilmemesi halinde Türkiye'ye göçlerine müsaade edilmesi talep edilmiştir.[36] Sivil örgütlenmelerde öne çıkan Ahıska Türkleri çeşitli yaptırımlara maruz kalmışlar, Sovyet hükümeti karşıtı olmakla suçlanarak hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Ahıska Türkleri 1962 yılından 1989'a kadar toplamda on kongre düzenlemişlerdir.[37]

33 Kreindler, Isabella. (1986). "The Soviet Deported Nationalities: A Summary and Update". *Soviet Studies*, 38(3), 387-405. s. 395-396.

34 Khazanov, Anatoly. (1992). "Meskhetian Turks in Search of Self-Identity". *Central Asian Survey*, C. 11, No. 4, s. 5.

35 Buntürk, Seyfeddin. (2007). *Rus Mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Berikan Yayınları, s. 235.

36 Aydıngün, A. ve Aydıngün, İ. (2014). *Ahıska Türkleri: Ulusötesi Bir Topluluk - Ulusötesi Aileler*. s. 38-39.

37 Osipov, Aleksander ve Swerdlow, Stewen. (2007). Social Dynamics and Leadership in Meskhetian Turk Communities, içinde: Tom Trier ve Andrei Khanzin, *The Meskhetian Turks at a Crossroads – Integ-*

Gorbaçov dönemiyle birlikte 1985 yılından itibaren Ahıska Türkleri arasında vatana dönme umudu tekrar canlanmıştır. 1989 yılında Fergana'da Ahıska Türkleri ile Özbekler arasında yaşanan gerginlikler büyük bir kıyıma dönüşmüştür. Çatışmanın nedenleri hakkında çeşitli görüşler bulunmakla birlikte, Fergana'da yaşanan gerilimler farklı bölgelere yayılmış ve çatışmalar sonucunda çok sayıda Ahıskalı hayatını kaybetmiş,

20. yy. başları Ahıska Çarşısı'ndan bir görünüm.

yaralanmış ve evleri yakılmıştır. Bu olaylar Ahıska Türkleri için ikinci bir sürgün olmuş, yaklaşık 90 bin Ahıska Türkü Özbekistan'ı terk ederek Rusya, Kazakistan, Azerbaycan ve Ukrayna'ya göç etmek zorunda kalmışlardır.[38]

Fergana olayları sonrasında, Ahıska Türklerinin taleplerine kayıtsız kalamayan Sovyetler Birliği yönetimi; 23 Eylül 1989'da Moskova'da ilk resmi toplantılarına izin vermiş, ardından 7 Mart 1991 tarihli kanunla Ahıska Türkleri sürgün edilmiş birçok Kafkas halkının 1956 yılında elde ettiği rehabilite edilme hakkını bu dönemde elde etmiştir. Kanun çerçevesinde Ahıskalıların anavatana dönüşü, maddi kayıplarının telafisi haklarını kazanmış olsalar da 1991'de SSCB'nin çöküşü ile karar uygulanamamıştır.[39]

---

ration, Repatriation or Resettlement?, Berlin: LIT Verlag, s. 568.

38 Aydıngün, A. ve Aydıngün, İ. (2014), s. 63-64.

39 Yunusov, Arif. (2000). *Meskhetian Turks: Twice Deported People*. Baku: Institute of Peace and Democracy. s. 35-37.

SONUÇ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Ahıska Türklerinin anavatan dönüşü çok boyutlu bir hal almış ve mesele uluslararası boyuta taşınmıştır. Bir taraftan 1992'den itibaren Türkiye göçte önemli bir hedef ülke haline gelmiş, diğer yandan Fergana olayları akabinde Rusya'nın Krasnodar ve Rostov bölgelerine yerleştikten sonra uzun süre ikamet izni ve pasaport verilmeyen Ahıska Türklerinin bir kısmı ABD'ye göç etmiştir. 1992 yılında TBMM'nin çıkardığı Ahıska Türklerinin Kabulü ve İskânına Dair Kanun'la 150 civarında Ahıska Türk'ü getirilerek Iğdır'a yerleştirildi. Fakat ekonomik nedenlerle zamanla bir kısmı batıya, Bursa ve Antalya'ya göç etti. Bugün Türkiye'de Bursa, İstanbul, Antalya, Denizli, İzmir, Aydın, Çanakkale ve Ankara başta olmak üzere birçok şehirde Ahıska Türk'ü yaşamaktadır. 2019 yılı itibariyle bugüne kadar 40 bin kişi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuştur.

1992 yılından itibaren Ahıska Türklerinin anavatan dönüş mücadelesi uluslararası platformlara taşınmıştır. Gürcistan'ın bağımsız bir devlet olmasıyla anavatana dönüşte yeni bir dönemece girilmiş ve 1999 yılında Gürcistan, Avrupa Konseyi üyeliğinin şartı olarak Ahıska Türklerinin anavatanlarına geri dönüşünü taahhüt etmiş ve böylece mesele Gürcistan için resmi bir zorunluluk haline gelmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1999 tarihli ve 209 sayılı kararı ile Gürcistan'a Avrupa Konseyi üyeliğinden sonra iki yıl içerisinde geri dönüşe ve Ahıskalıların vatandaşlığa geçişlerine yönelik yasal düzenlemelerin yapılması, üç yıl içerisinde geri dönüş ve entegrasyon sürecinin başlatılması, son olarak da tüm sürecin on bir yıl içerisinde tamamlanması yükümlülüğü getirilmiştir.[40] Geri dönüş yasasının uygulamada getirdiği zorluklar, Gürcistan'ın içerde yaşadığı siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle 2011 yılında tamamlanması öngörülen süreçte beklenen ilerleme kaydedilmemiş; Ahıska Türklerinin anavatanlarına dönüş mücadelesi Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi sonrasında da akamete uğramıştır.

Sonuç olarak, 1944 yılında temelsiz iddialarla anavatanları Ahıska'dan koparılan Ahıska Türkleri bugün bulundukları ülkeleri yeni vatanları olarak benimsemişler ve maruz kaldıkları her türlü haksız muameleye karşı hayatlarını yeniden inşa etmişlerdir. Elinizdeki bu kitap, bugün dünyanın on ülkesine dağılmış bulunan Ahıska Türklerinin tarihlerini unutmamaları adına sürgüne tanıklık etmiş atalarından torunlarına bir miras olarak hazırlanmıştır.

---

40 Keskin, S., Tulun, M. O. and Yılmaz, A. (2016). 2007 Geri Dönüş Yasası ve Ahıska Türklerinin Gürcistan'a Geri Dönüş Sürecindeki Son Durum. içinde: Aydıngün, A., Asker A. ve Şir, A. Y. (Eds.), *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar – Azınlık Hakları, Kimlik ve Siyaset*, (pp. 295 -318). Ankara: Terazi Yayıncılık. s. 295-297. Ayrıca bakınız: Serhat Keskin, "The Repatriation Process of Meskhetian/Ahıska Turks To Their Homeland in Georgia: Challenges And Prospects" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 101.

1944 AHISKA TÜRKLERİ SÜRGÜNÜ
75 YIL
EXILE OF THE AHISKA TURKS

mülakatlar

Sözlü Tarih

CANLI TANIKLAR

"Bizi vatansız bıraktılar oğul..."

Ahıska'yı bizim için boşaltıp gel deseler, elbette gider yaşarım; ancak "Gel Gürcü ve Ermeni ile birlikte yaşa" derlerse işte o olmaz. Onlar domuz besleyecek ve ben gidip o ortamda yaşayacağım... İşte o olmaz.

Hemre Nebiyev

AZERBAYCAN

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

14 yaşındaydı

Ahmet Şadioğlu

TSİNİBAN , 1930

AHMET ŞADİOĞLU
AZERBAYCAN

Adım Şadiyev, Ahmet Şadioğlu. Babamın adı Şadı'ydı. Şadı'nın da babasının adı Süli denilen bir adamdı. 1930 yılının 1 Haziran'ında Ahıska ilinin Tsiniban Köyü'nde anadan oldum. Anam, Tsiniban Köyü'nde ben altı aylıkken hayatını kaybetmiş. Bana kız kardeşlerim bakmış. 7. sınıfı Tsiniban'daki okulda bitirdim.

O zaman okullar Azerbaycan dilindeydi. Gürcü dilinde iki saat, Rus dilinde iki saat, kalan Azerbaycan dilindeydi.

8. sınıfı Zigla isimli bir köyde okudum. 8. sınıfın belgesi ile 1944 yılında Ahıska Tarım Meslek Lisesi'ne girdim. Eylül ve ekim aylarında Ahıska'daki lisede okudum, kasımda ise beni çıkardılar okuldan. Dediler ki,

- "Sizi sürgün edeceğiz."

Sonra köye geldim. Köye geldikten sonra gördüm ki bir hafta önce köye askerler getirmişler. Komutanlar, askerler, atlar... Bir hafta o askerler köydeki insanları listeye aldılar, yazdılar, bozdular... Bir haftadan sonra dediler ki;

- "Sabah saat 5'te toplantı olacak, insanları toplayın toplantıya."

Ondan sonra askerler dediler ki,

- "Bir haftadan sonra toplantı olacak."

İnsanlar toplantıya toplandı. Stalin'in emrini okudular. Dediler ki;

- "Türkiye'den savaş korkusu var, ona göre de sizi 25 yıllığına sürgün edecekler."

Stalin'in emrini okudu ve dedi ki;

- "Bu emre kim karşı çıkarsa onu yerinde kurşuna dizeceğiz."

Tabii savaş zamanı bizim köyde adamlar bir tane bile yoktu, hepsini savaşa götürmüşlerdi. Benim büyük kardeşim, Finlandiya SSCB'ye büyük savaş ilan etti 1938 yılında, benim büyük kardeşim Finlandiya Savaşı'na gitti. Şimdi de hiçbir haber yok, bulunamadı. Öldü, kaldı, ne yaptı...

5 saat süre verdiler, 5 saat! 5 saatin içinde evden ne eşyan var, yorgan döşeğin var, yemeğin var, ne var ise 5 saatin içinde alacaksın. Her 13 aileye 1 adet sudabekir kamyonu vardı, Amerikan yapımı, uzun kamyonlar. 13 aileye 1 adet kamyon verdiler. 5 saat

içerisinde bütün varımızı, devletimizi, malımızı, mülkümüzü, her şeyimizi... Hayvanlar için de kapıyı açıp bıraktık ki dışarı çıkıp otlayabilsinler. Doldurdular sonra bizi, getirdiler vagonları. Vagonlara doldurdular kasım ayında...

Vagonların içerisinde biz "sekü" diyoruz, siz de öyle dersiniz. Vagonların içerisinde seküler (ranzalar) vardı. Yarı adamlar altta yatıyordu, yarı adamlar üstte. Bir vagonda hiç olmazsa 60 - 70 çocuk, kadın, adam vardı.

Vagonda ne tuvalet ne su ne yüz yıkama, hiçbir şey yoktu. 3 gün Agara denilen yerde, vagonlarda kaldık. 3 günden sonra, bizim önümüzdeki vagonlar gittikten sonra, bizi getirdiler. Düz, Astarhan'dan, Kazakistan çölleri ile getirdiler Fergana'ya. Fergana vilayetinin Taşlak iline. Taşlak iline geldik. Hiçbir şey bilmiyoruz, tanımıyoruz. Orada Kalınterin kolhozu vardı, ben kolhozda çalışdım, kolhozçu çalışdım.

Dursun Amca'nın eşi Rus kökenli Müslüman'dı. Dediler ki: "Kadın Rus, onu sürgün etmek olmaz." Baba ve oğlunu sürdüler, ama kadını köyde bıraktılar.

Gürcistan'da 1937 yılında kolhozlar kurulmuştu. Kim dilekçe yazarak kolhoza geçmek isterse malıyla, mülküyle, toprağıyla gönüllü kolhoza veriyordu. Benim babam kolhoza gitmedi. Babamın bacanağı kolhoz idarecisi idi. Babam dedi ki;

- "Ben kolhoza gitmeyeceğim, hayvanlarımı da vermeyeceğim."

Bizim 25 büyükbaş hayvanımız vardı. 200'e yakın küçükbaş, koyunumuz vardı. Kolhoz bizim hayvanlarımızı otlatmaya izin vermiyordu. Diyordu ki;

- "Siz kolhozun üyesi değilsiniz, olmaz."

Kapıyı açıp dışarı bıraktık. Bindirdiler arabaya sonra getirdiler.

Bizim köyde bir Dursun Amca diye biri vardı, ihtiyar adam. Onun karısı Rus'tu. 10 yaşında bir oğlu vardı. Bizi köyden sürgün ederken, babasıyla oğlunu sürgün ettiler ama o Rus kadını sürmediler.

- "Bu Rus'tur, onu sürmek olmaz."

diye köyde bıraktılar. Bizi sürgün ettiler, gittik. O Rus kadını namaz kılıyordu, oruç tutuyordu, bütün Müslüman adetlerini kabul etmişti. 2 yıldan sonra gelerek oğlunu buldu Özbekistan'da.

Bir yıl orda, Özbekistan'da kolhozda çalışdım. Sonra gittim Marvan adlı şehir vardı, orda 1947 yılında enstitüye kabul edildim 8. sınıfın belgesi ile.

Sadece Rus olduğu için mi o kadına dokunmadılar? Müslüman olsa da dokunmadılar yani?

Hayır, onu bırakmadılar, Rus'u. Dediler ki;

- "Rus'u sürgün etmek olmaz."

Kocasını, oğlunu sürdüler, Rus kadını kaldı köyde.

1947 yılında orda öğretmenler enstitüsü vardı. Orayı 1949'da okudum bitirdim. 1949'da beni Varaşilov Ortaokulu'na öğretmen olarak atadılar. Orada 10 yıl öğretmen olarak çalışdım. Özbek dilinde, Fergana'da Uluğbey adına 4 yıllık öğretmenlik enstitüsünü bitirdim. Biyoloji ve kimya dersleri veriyordum. 10 yıldan sonra dedim ki,

- "Daha öğretmenlik yapmayacağım."

Ahmet Şadioğlu'nun kişisel arşivinden

1958 yılında geldim bu köye. Ben bu köye geldiğimde toplam 40 ev vardı burada. Ruslar ve Lezgiler yaşıyordu. Ben geldikten sonra Türkler geldiler, doldular köye. Bu kolhozun, sovhozun adı "Revolutsiya" idi, "Yeni Hayat" değildi, "Revolutsiya" diyordular. Bu milyoner sovhozdu. Üzümcülük vardı 1500 hektar. Burada baş mühendis çalışdım 17 yıl. 17 yıldan sonra ikinci bir sovhoz oldu Hudat'da, "Qelebe" isimli. Beni oraya direktör gönderdiler. 28 yıl orada direktör olarak çalışdım.

28 yıldan sonra beni yeniden bu köye direktör getirdiler 1996 yılında. 1996 yılından 1998 yılında kadar burada direktör olarak çalışdım. Sovhozlar, kolhozlar dağıldı, reforma gidildi. Toprakları payladılar. Toprakları verdiler insanlara. 1999 yılında belediyeler kuruldu bu köyde. Ben de belediye başkanı oldum. İki dönem, yani 10 yıl belediye başkanlığı yaptım, 2010 yılına kadar. 2010 yılında 80 yaşımda dilekçe yazarak işden ayrıldım, emekli oldum. 2010 yılında kadar burada çalışdım. 2010 yılından bugüne kadar da burada yaşıyorum.

Savaş için (1939-1945) köylerimizde bir tek yetişkin erkek bırakmamış, hepsini götürmüşlerdi.

Beş oğlum var, üç kızım. Hepsi de yüksek tahsillidir. Biri burda ekonomist olarak çalışdı. Biri şu anda, âli hakimdir Bakü'de. Biri Guba ilinde trafik polis müdürü olarak çalışdı 20 yıl. Bu ev benim oğlumun evidir. Bu oğlum da Gusar'da polis müdürü oldu. Samur Köprüsü bunun sorumluluğundaydı. Yanımdaki oğlum Nadir, Gence'de Teknoloji Enstitüsü'nü bitirdi. O günden bugüne kadar burada yaşıyoruz. Eşim 2001 yılında hayatını kaybetti.

18 yıldır dulum. Bugüne kadar da şükür Allah'a bu köyde yaşıyorum, durumum da iyi. Bu köyü ben kurdum. Bu köyün şimdi suyu var, elektriği var, içmeli suyu var, yolu var, asfaltı var, her şeyi var. Su deposu var. 3 tane kuyu kazdırdım burada, içmeli su verdim. Gece gündüz bizim musluklardan su akıyor. 80 yaşımda yoruldum, ayaklarım yaramadı, işden çıktım oturdum evde. Benim hayatım böyle geçti...

Sürgüne gönderildiğiniz demiryollarını Ahıskalılar mı yaptı?

Demiryolu Borcom'a kadar vardı. Ahıska'ya demiryolu yoktu. Savaş zamanı bütün Ahıska iline, bizim insanlarımızın katılımı ile Ahıska'ya demiryolu çektiler. Demiryolu bittikten sonra bizi başladılar sürgün etmeye. Demiryolunu taaa Türkiye sınırında Vale var Gürcistan'da, Taşkömür mekânı var orda, oraya kadar vagonları dizdiler, bütün köylerden insanları toplayıp doldurdular vagonlara.

Yani sizi kendi yaptığınız raylarla sürgüne gönderdiler?

Evet, bütün Türk adında bir kişi bile Gürcistan'da bırakmadılar. Hepsini toplayıp vagonlara doldurdular. 17 Kasım'da bizim vagon Astarhan Pazarı'ndan geçerek, Kaza-

kistan çöllerinde kışta, soğukta, ölen, hastalanan... İstasyonlarda durduğunda ölüleri götürüp atıyorlardı. Bize vagonda sıcak yemek veriyorlardı. Her vagonda sorumlular vardı. Getirip yemek, ekmek veriyorlardı. Her istasyonda durup, sorumlu adamlar gidip yemek getiriyorlardı kovayla. Ekmek getirip vagonda dağıtıyorlardı.

Komendant rejimini anlatır mısınız?

Özbekistan'a gittikten sonra özel komendant rejimi kuruldu. Komendant rejimi Devlet Güvenlik Komitesi'ne bağlıydı. Bir Lomsadze isimli şahıs vardı Ahıska'da. O Lomsadze bir akşam hangi köye gelirse o köydeki ileri gelen adamlar kaybolurdu. Gece iken götürürdüler Sibir'e sürgüne. Götürüp sürgün ediyorlardı.

Komendant döneminde bir köyden ikinci köye gitmeye izin vermiyorlardı. Benim babam o köyde yaşıyor, ben bu köyde. Babamın yanına gitmek istiyorum, olmaz. Ama komendantlara söylüyorduk, onlar izin verdikten sonra gidiyorduk. Bütün insanlar pazar günleri, tatil günleri il merkezlerine toplanıp birbirlerini görüyorlardı. Biri kız beğeniyordu, biri kız evlendiriyordu, biri düğün yapıyordu. Ondan sonra insanlar birbirlerini buldu. Sonradan, bu yasaklar 1956 yılında kaldırıldıktan sonra, Hruşçov'un döneminde, onda dediler ki; siz özgürsünüz. Gürcistan'dan başka, doğduğunuz yerden başka SSCB'nin bütün bölgelerine gidip yaşayabilirsiniz. Ama Gürcistan'a olmaz.

Neden olmaz?

Gürcistan'a olmaz, doğduğunuz köye olmaz! Azerbaycan'a, Kazakistan'a, Kırgızistan'a, Rusya'ya, nere istiyorsanız gidin ancak sürgün olduğunuz köyde yaşamak olmaz. Bugüne kadar da izin vermiyorlar. Bırakmıyorlar Gürcistan'a, bizim köyümüze yaşamaya. Gidiyorum, geziyorum, geliyorum ama orda yaşamaya izin vermiyorlar. Köyde yaşamaya izin vermiyorlar.

Sürgüne çıkmadan önce yanınıza ne aldınız? Ne almaya izin verdiler?

Bizim köyde ekin, bahçe, hayvancılık, özel mülktü. Kolhoz kurulana kadar özel mülk vardı. Benim babamın 10 hektar toprağı vardı. Tahıl ekiyorduk, buğday ekiyorduk, meyve yetiştiriyorduk, armut bahçemiz vardı bizim. Köyde armut bahçesi bizim bahçe. 4 hektar armut bahçemiz vardı, dünyada ne kadar armut varsa hepsi vardı orda. Öylesine bıraktık geldik orda.

Köyde üç adet değirmen vardı. Su değirmeni, un üğütmek için. Bütün komşu köyler geliyordu buğdayı orda üğütüp, götürüp yerlerdi.

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

Trene binmeden önce yanınıza bir şey alabildiniz mi?

Yorgan, döşek. Evde olan un, ekmek... Başka hiçbir şey alamadık. Onunla götürüp vagonlara doldurdular. Hayvanı kesmeye 1 saat zaman verdiler. Vakit yoktu, hayvanı kesip alıp götürmeye; fakat o vagonlarda olduğumuz zaman dışarda bütün hayvanlar doluydu. Adamlar gidiyordu, dışardan kimindir kimin değil kesip doğrayıp et hazırlayıp getiriyorlardı vagonlara. Vahşilikti de vahşilik...

İneklerin melemesi, ineğin sesi göğe kalkıyordu göğe... O günler gitsin bir daha tekrar olmasın!

Siz ailenizle aynı vagona binebildiniz mi?

13 aile bir vagonda. Bütün aile yok, 13 aile. Biz tütün diyoruz yani aile. 13 aile bir vagonda. Bir vagondaki adamların, çocukların sayı 50 kişi, 70 kişi aynı vagonda. Üç gün o vagonda kaldık. Ne geddar çocuk varsa oturturdular. Vagonların penceresinden atıyorlardı demiryollarının kenarlarına. Bir ay yol gettik. Düz bir aya Fergana'ya vardık. Ölen de, hasta olan da hepsi yolda kaldı.

Sürgün edilenlerin bindirildiği trenler

Hasta olanlara ne yapılıyordu?

Doktor yoktu vagonda. Hasta olup ölenleri, istasyonda duran vagonlardan çıkarıp morga atıyorlardı. Hastaneye götürüyorlardı, sen gidiyordun. Daha o hastanın yanında adam kalsın, baksın öyle şeyler yoktu.

Ya ölenler?

Ölenler hepsi kalıyordu. Hangi istasyonda tren duruyorduysa orda atıyorlardı. Ölenler kalıyordu orda.

Ailenizden ölenler oldu mu?

Evet, ölenler... Amcam vardı, öldü. Akrabalarımız, kardeşlerimiz vardı. Bizim aileden ölenler yoktu ama askerde kaybolan vardı. İhtiyarların çoğu öldü, çoğu öldü.

Hamile kadınlar, çocuklar?..

Benimle birlikte olan çocuklar ölmedi. Hepsiyle birlikte gittik. Ama çocuk, ihtiyar, kadın, kızlardan ölenleri atıyorlardı.

Yolculuk ne kadar sürdü?

Bir ay. Azerbaycan'dan düz vagonlarda bir ay yol gittik. Astarhan Pazarı'ndan, Volga'dan geçip, Kazakistan çöllerinden geldik Fergana'ya. Tam tamına 16 yıl sürgünde yaşadım. 1956 yılında bütün yasaklar kaldırıldı, ondan sonra dediler ki;

- "Kim nerde istiyorsa yaşayabilir, ancak Gürcistan'dan başka. Gürcistan'a olmaz!"

Oralarda nasıl geçindiniz?

Kolhozda çalışıyordum. Kolhoz veriyordu buğday, ekmek veriyordu, yemek veriyordu.

Ama bizi Özbeklere öyle tanıtmışlardı ki Kafkas'tan adam yiyenler geliyor. Özbeklere öyle bir tanıtım yapmışlardı ki bize "Kafkasyalı" diyordular.

- "Kafkas'tan gelenler adam yiyenlerdir. Onlarla çok yakın durmayın, oturmayın."

Bak bu şekilde bizi tanıtmışlardı.

Stalin hakkında ne düşünüyorsunuz?

Stalin, gorbagor (cehennemlik) olsun! Stalin, Gürcistan'a şerait yaratmak için bizi temizledi de ordan. Müslümanları ordan temizledi ki Gürcülere şerait yaratsın. Mart ayının 5'i, 1953 yılıydı yanlış hatırlamıyorsam, Stalin öldü. Ondan sonra Hruşçov geldi, o yasakların hepsini kaldırdı ki sürgün doğru yapılmamış. Sürgünün haksız olduğunu belirtti. Yasaklar kaldırıldı.

Mollaların, alimlerin, akademisyenlerin hepsini Sibirya'ya sürdüler.

Stalin öldüğü zaman ne hissettiniz?

Stalin ölende ben öğretmendim Özbekistan'da. Stalin'in çok saygısı vardı. Bütün Özbek halkı yastaydı Stalin ölen gün. Stalin'i anıyorlardı. Onlar Stalin'den çok razıydılar. Beriya, SSCB'nin İçişleri Bakanı'ydı. Bu evrakların hepsini Beriya hazırlamışdı.

Radyoda ilan ettiler. Radyoda ilan ettiler ki, "Stalin öldü." Okulda radyo vardı. Okulda ilan ettiler ki:

- "Stalin öldü."

Şadlandık! Ne düşüneceğiz? Ahıskalı insanlar, Ahıska Türkleri tam aksine sevindiler. Gorbagor (Stalin) bizi göçürdü. Sevindik ki Stalin öldü, insanlar özgürlüğüne kavuştu.

Şimdi bana Gürcistan vatandaşlığı verdiler. Benim belgem var Gürcistan vatandaşı. Bana verdiler. Şimdi ben Gürcistan'a gittiğim zaman benden evrak istemiyorlar. Diyorlar ki sen Gürcistan'ın vatandaşısın. Benim belgem var Gürcistan vatandaşı.

Ahıskalılar için "Ahıska"nın önemi nedir?

Ahıska Türkleri için yurt, doğduğumuz yer, vatanımızdır. Her şey olur ancak vatansız yaşamak olmaz. Bugün de talep ediyorum ki biz Ahıska'da, milletimiz gidip kendi köylerine yerleşsin. Ancak köylere izin vermiyorlar. Gürcüler engel oluyorlar. Bizim tek bir maksadımız var ki insanlarımız gitsin Gürcistan'da yaşasın. Gürcistan çok güzel yerdir. Doğası çok güzel. Tiflis'ten Ahıska'ya 220 kilometredir. Tiflis'ten üç saatte Ahıska'ya gidiyorsun.

Fergana olaylarını anlatır mısınız?

Ermeniler!.. Özbekistan'ın Cumhurbaşkanı vardı Nişanov soyadında. O, Moskova'ya getti. Ermeniler, Özbekler ile Ahıska Türkleri'nin arasını bozdu. Başladılar Özbekler kırmaya. Çoğunu öldürdüler, tüfekle vurdular, kovdular, evlerini yaktılar. Millet başladı sonra Fergana'dan kaçmaya. Bazısı Kazakistan'a, bir kısmı Kırgızistan'a, bazıları Rusya'ya gitti. Ancak Ruslar durdurdu. Ruslar uçaklarla bütün insanları Rusya'ya taşıdılar. Rusya'nın vilayetlerine dağıttılar. Bugün de orada yaşayanlar çoktur.

Ermeniler vurdu aramızı. Ermeniler ileri gelen adamların hepsini öldürdüler, yaktılar, sürgün ettiler. O zaman ben burdaydım, burda yaşıyordum. Sonra onlar hepsi geldiler Azerbaycan'a. Ben onları Gusar'a, Guba'ya, Haçmaz'a, Şabran'a Ahıskalıların hepsini burada ben yerleşdirdim.

Sürgünden önce Ahıska'da ne ile uğraşıyordunuz?

Köyde kolhozda çalışıyorduk. Ekin ekiyor, bahçe kuruyorduk. Tahıl, armut bahçeleri, kolhozçu çalışıyorduk. Babamın 10 hektar toprağı vardı babasından kalan. Armut bahçesi vardı.

Gürcüler de toprakla uğraşıyordu ama Ahıskalılar gibi değil. Gürcüler çok tembeldir. Şimdi bizim köyde 150 aile Gürcü var, çalışmıyorlar. Bahçeler öyle kalmış. Tarlaları eken yok. Toprakların hepsi boş. Ancak hayvan besliyorlar. Toprakla Gürcülerin işi yoktur. Hayvan besliyorlar.

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

Dediler ki, "5 saatiniz var." Sonra ne konuştunuz? Daha önce sürgünü biliyor muydunuz?

Hayır!.. Kararı okudu. Dedi ki;

- "5 saat evden ne alabiliyorsanız alın. 5 saatten sonra senin hiçbir yetkin yoktur. Kim karşı gelirse kurşuna dizeceğiz."

5 saatin içerisinde arabaları getirdiler, insanları doldurdular arabalara getirdiler vagonlara.

Bir hafta önce asker getirip döktüler köylere. Askerler köylerde geçti, baktı, öğrendi, insanları listeye aldılar ki ne kadar araba lazımdır bunları sürgün etmek için. Onlar, hepsini listeye aldıktan bir hafta sonra emri ilan ettiler.

Dediler ki;

- "25 yıllığına sürgüne gidiyorsunuz. 25 yıl sonra döneceksiniz."

Stalin'in emri öyleydi. Emri okuyan da dedi ki,

Sürgün edilenlerin bindirildiği trenler

- "25 yıllığına sürgüne gidiyorsunuz."

Arabalar geldi durdu. 5 saatin içerisinde ekmeğimizi, elbisemizi, unumuzu, tahılımızı falan aldık ki aç kalmayalım. Hayvanlarımızın hepsini dışarı salıverdik bahçeye. Bütün köyün hayvanlarını kapıları açıp dışarı bıraktılar. İneklerin sesi göğe çıkıyordu. Meliyordu...

Ahıska'da "İstanbul" adında bir yayla vardı. Bizler gezmek istediğimiz zaman oraya, İstanbul'a giderdik.

Sürgünden önce Ahıska'daki hocaların Sibirya'ya sürgün edilmeleri hakkında ne dersiniz?

Hepsini gönderdiler. Mollayı da, alimi de, akademisyeni de, bir neferi de Gürcistan'da bırakmadılar. Hepsini gönderdiler sürgüne, Orta Asya cumhuriyetlerine... Bizim köyün kolhoz müdürü babamın bacanağıydı. Bir kişiyi bile vazifede tutmadılar. Hepsini sürgün ettiler.

Sonra köyde bir tane bile insan kalmadı. Hepsini, Türk adında ne varsa herkesi sürgün ettiler. Dursun Amca'nın karısı Rus'tu. Hem de orucunu tutuyor, namazını kılıyordu. Onun oğlu vardı İsmayıl isminde. Babasıyla oğlunu sürdüler, o Rus kadını bıraktılar. Rus kadın 2 yıl sonra geldi kocasını oğlunu buldu. Dediler ki;

- "Rusları sürgün etmek olmaz. Ancak Türkleri..."

Ahıska'da neyiniz kaldı?

Geride benim babamın hayvanları kaldı sürüyle. Büyükbaş hayvanları, evi. Benim gezdiğim yerler kaldı, okuduğum okullar kaldı. Kaplıcalar vardı. Ormanlarda gezdiğim yerler hepsi aklıma geldi. Bizim orda bir yayla vardı, adı İstanbul'du. Hayvanları götürdüğümüzde önce o İstanbul'a gidiyorduk. 100 hektar yayla vardı. Ordan sonra dağa çıkıyorduk. Sıcak olduğunda dağa çıkıyorduk. Bizde, enteresan şey odur ki leğen kaymağı derler ya. Leğen kaymağı bilir misiniz nedir? Bir metre uzunlukta leğen yaparlar. Koyun südünü kaynatıp bu leğene döküyorlar. Leğen bir gün kalıyor. Onun üstüne gelen kaymak bu kalınlıkta oluyor. Ona leğen kaymağı diyorlar. Semed Vurgun'un bir şiiri var, diyor ki 'leğen kaymağı aklıma düştü'. Benim de leğen kaymağı aklıma düşüyor...

Gittim, o tepeye çıktım, köye baktım. Bozala diye bir dağ var. O Bozala'dan odun çekip köye getirmişim. Bozala'ya bakıp ağladım, ağladım. Dedim hayf... (ağlıyor...) Yâda düşende... (ağlıyor...) Torunlarım da var. Dediler;

- "Dede niye ağlıyorsun?"

- "Geldiğim yerlerdir... (ağlıyor...) Büyüdüğüm yerlerdir... Gezdiğim yerlerdir... Aklıma geldi ağladım..."

O zaman 15 yaşım vardı. Gezdiğim yerlere baktım ağladım. Havası... (ağlıyor...) Gürcistan'ın havası hiçbir yerde yoktur. Havası çok temiz. Kemiklerim orda güçlendi... Bu yaş Gürcistan'a bağlıdır. Gürcistan'da büyüdüm. Okuduğum okula gittim. Sınıfa girdim. Gürcü öğretmen vardı. Dedim, ben bu okulda okudum. Okulu ziyaret ettim, gezdim. Mescide gittim. Hepsi duruyor. Şimdi dağıtıp kilise dikiyorlar. Bunlar hepsi etkiliyor.

Sürgün edilen yalnızca Türklerdi. Müslüman da olsa öteki milletlerden hiç kimse sürülmedi.

Devlet, mal mülkümüz hepsi kaldı Gürcülere... (ağlıyor...) Bizim köyde Gürcü yoktu. Hepsi Türklerdi. Bir tane Ermeni vardı bizim köyde, bir tane. O da ormanı koruyan sorumluydu. Bizim köyün ormanı Sibirya'da yoktur. Öyle büyük ormanlar var bizim köyde. Bütün Gürcistan'ı temin ediyordu. Bunlar hepsi aklıma geldiğinde ağlıyorum... (ağlıyor...)

Gürcüler... Haşur Gürcüleri... Bizi sürgün ettikten sonra Haşur'dan Gürcüleri de sürgün ettiler bizim köylere ki bu insanlar geri gelmesin. Şimdi bizim köyde 150 aile Gürcü yaşıyor. Evlerde de Gürcülerdir... Pek işleyen millet değil Gürcü milleti, toprağa çalışan değil. Yol yoktu. Şimdi asfalt çekmişler.

Ahıska'ya gittiniz, evinizde başkasının yaşadığını gördünüz. Ne hissettiniz?

Çok kötü. Çok kötü karşıladılar ben ilk defa gittiğimde. Sabah erkenden nahırın (sığırların) toplandığı zamandı. Bir tane genç oğlan çıktı dedi ki niye geliyorsunuz buraya? Bizi de getirdi döktüler buraya. Şimdi biz burada yaşıyoruz. Çıkardım pasaportumu dedim ki;

- "Bura benim vatanımdır, senin yok. Bura benim vatanımdır."

Pasaportumu aldı okudu, başladı Gürcülere demeye ki;

- "Bu, burada doğmuş."

Ondan sonra değişdiler, başladılar saygı göstermeye. Yerlerin isimlerini bilmiyordular, dışardan gelen adamlardır çünkü. Köyün, toprakların, ormanın isimlerini ben hepsine anlattım. Dedim ki;

"Bura Nabakevdir, bura Çarhlardır, bura İstanbul'dur, bura dağdur, bura Sirit'tir, bura Tsaruskal'dur." Köylerin adını, toprakların adını Gürcülere hepsini ben anlattım. Kötü oluyor insan.

Haşur denilen yer var ya, Haşurun Gürcüleri var orda. Bu yıl benim oğlum gitti. Diyor ki kilise yapmışlar. Kilise yoktu, camiler vardı.

Vagonlarda bir ay yol gittiniz...

Evet, bilmiyorduk nereye gittiğimizi... Hasta adamları istasyonlarda bırakıyorlardı. Ölenleri morga atıyorlardı. Yemekler verip, insanlara dağıtıyorlardı... Bir ay yol gittik. Sonunda gittik Fergana vilayetine...

Bir ay trende yolculuk yaptınız. Zaman nasıl geçiyordu, ne konuşuyordunuz?

Hepsi kendi halındaydı... Ne şarkı, ne hikâye söylemek, öyle şeyler yoktu. Hepsi gece gündüz düşünüyordu ki, bizi nereye götürüyorlar? Ne kadar kalacağız? Onu düşünüyordular.

Büyükleriniz size ne diyordu?

Hiç, çünkü bir tane bile akıllı adamı o köyde bırakmadılar. Sonra da 1937 yılında köydeki bütün ileri gelenleri "Türk" adıyla Sibirya'ya sürgün ettiler. Akıllı adam bırakmadılar. Savaşa gitmişdi erkekler. Çocuklar kalmışdı. Benim büyük kardeşim 1938'de Finlandiya Savaşı'na gitti. Adam yoktu. Kalanların hepsi kadınlar, çocuklar, ele bir dam kalmamışdı...

Ağa Sultanov'u Ermeniler öldürdü. Ahıska'nın Birinci Katibi'ydi, Azerbaycan'lıydı. Ermeniler öldürdü onu. Meslek lisesinin direktörü vardı Kideli'ydi. Onu da benimle birlikte sürgün ettiler, okul direktörünü.

Eh, gitsin o günler kalmasın. İyi ki ben her yıl gidip gezip geliyorum, biraz rahatlaşıyorum. Gidiyorum, geziyorum, rahatlaşıyorum. Benim babam ihtiyardı. Ben oraya ilk defa gittiğimde babam dedi ki;

- "Ordan toprak getir, ben öldüğüm zaman başımın altına koy."

Toprak getirdim... (ağlıyor...) Babam öldüğü zaman başının altına koydum. Yaaa, tesir etmez mi?..

*Ocak ayıydı, soğuktu.
Her yer buzdu...
-40, -50 dereceyi
bulan bir soğuk!
Öyle ki yere tükürsen,
tükürüğün yere düşmeden
donuyordu.*

Katib Kamaloğlu

KIRGIZİSTAN

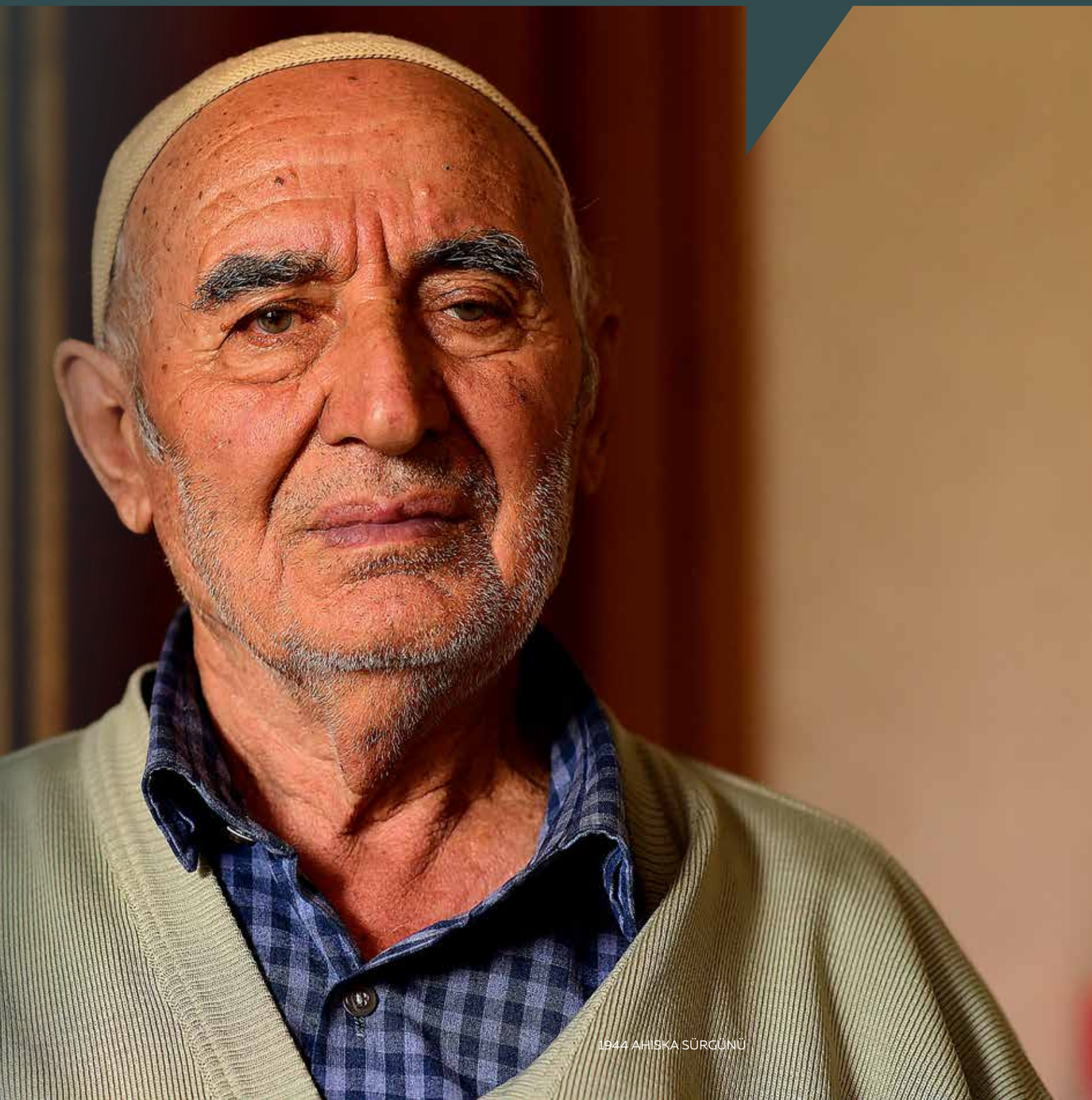

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

15 yaşındaydı

Musa Rahim Rıdvanoğlu

ASPİNZA, 1929

MUSA RAHİM RIDVANOĞLU
AZERBAYCAN

Adım Musa Rahim Rıdvanoğlu. İndusa'da yaşamışım, İndusa'da doğdum. Bir gün, keçmiş zamanda konuştular ki;

- "Burada çatışma olacak, kapıları açmayın ki kurşun değer."

Açmadık kapıları, sabahleyin ilk ben söyledim ki;

- "Hele ben bir dışarı çıkayım."

Çıkar çıkmaz gördüm ki silah ile duruyor Özbek.

Sordum ki;

- "Ne oluyor?"

Diyor ki Özbek, çok fazla yaşım da yok, dedi ki;

- "Siz daha geri dönmeyeceksiniz."

Özbek asker Aspinza'da. İndusa'da evimizden dışarı çıkıyorduk, hele Özbek asker dedi ki;

- "Koyun kes 5 - 6 tane."

Soruşdum ki;

- "Neden?"

- "Kes götür."

Diyor ki;

- "Yolda yersiniz, siz daha gelmeyeceksiniz."

Dedim ki;

- "Neden? Benim mülküm var, koyunum var, camışım var, o kadar hayvanımız var... Neden ki?"

Gittim babama dedim ki;

- "Baba bi gelsene, şu Özbek diyor ki 'koyunları kes'."

dedim. Geldi, 8 tane koyun kestik. Annem rahmetli az pişiriyor, güveçler vardı, güveç pişiriyor ya öyle, onlara doldurdu. Amerika'nın arabaları geldi (Amerika'nın Almanlara karşı kullanılması için Ruslara verdiği araçlardan bahsediyor olabilir). Geldi silah zoruyla hepimizi evimizden çıkardı, götürdü Napuzar'a bıraktı büyük meydana. Ordan silah zoruyla bindirip yolluyordular.

Ne kadar eşya alırsan o. Annem rahmetli, Allah sizinkine de rahmet eylesin. Kuyular vardı, büyük kuyumuz vardı. Yastıkların kumaşını alıp diyor ki;

- "Oğul çığna (ez), dolduruk hep kuyulara."

Öyle hançeri vardı ki bir tarafı kan idi kıp kırmızı diğer tarafı sarı, rahmetli babamın babasının idi. Dedi ki,

Demiryolunu bize yaptırdılar. Benim amcalarımın ikisi orda rahmetli oldu. Silah zoruyla çalışdırıyordular.

- "Oğul buraya koyma, alırlar elimizden."

- "Peki nereye koyayım?"

Bak orta koridor, evimizin bu tarafı da sekü (ranza) diğer tarafı da ranza. Orda böyle buxari (boru) diyoruz ateş yanan yer, götürdüm ranzaların altına sardım sardım koydum öylece. Başıma vuruyorum ki sandığın içine koyaydım. Hepsi kaldı bizi sürdüler yavrum, getirdiler demiryolu istasyonunun oraya bıraktılar.

Ordan tren geldi iki katlı tahtadan, altına da adam, üstüne de... Doldurdular bir vagona, azından 4 - 5 evi (aileyi) doldurdular. Öyle de bizi sürdüler yavrum. Sürdüler, yolda bizim ninelerimiz (ağlıyor...) gitti. Alıp götürüp denize atıyorlar. Kovalar ile ne getiriyor şeker pancarı, böyle bir balık suyu filan. Dedim al, çektim yüzüne... 8 çuval un getirmişdim ben vagona binerken. Az önce anlattım ya koyun filan, güzel her şey vardı. Kaldı benim orda 18 tane camışım, 300 tane koyunum vardı... (ağlıyor...) Hepsi kaldı, hiçbir şey alamadık.

Beş ablam vardı, iki erkek kardeşdik. Babam rahmetli, annem hepsi rahmetli oldu. Geldiğimiz yer de kolhoz. Varaşilovka'da Ezemet isimli ablam rahmetli oldu, 18 yaşında. (ağlıyor...) 18 yaşında ablam rahmetli oldu. Ordan annem onu düşünmekten bir ay yaşadı gözleri kör oldu. O da gitti. Kaldık baba, kardeşim, ablalar. Evet bir ablam orda rahmetli oldu işte. Ordan yavrum getirdiler komendantın eline bıraktılar, hiçbir yere gitmek yok.

Bir iki aydan sonra birer taneden inek verdiler. 7 aileye 1 inek. Onu şimdi nerede besleyelim biz? Allah geçmişlerimize rahmet eylesin, rahmetli babam kesti ineği, böldük 7 aileye dağıttık. Bu eti yiyen adamlardan biri gidip askeri şubeye demiş ki,

- "Rıdvan ineği kesti."

Babamı götürdüler 7 gün hapishanede yattı. Gidiyorum geliyorum dedim ki;

- "Artık başımı toparlamam gerek, ağlamakla olmuyor."

Kardeşim ile gittik işte 3 gün yattı, 4. gün çıkarttı.

Babam diyor ki;

- "İneği verdin, kim besleyecek?"

Persa Köyü
Camisi'nden duvar detayı

Evimiz yok, hiçbir şeyimiz yok... Ordan getirdiler Özbeklerin evlerine dağıttılar yavrum bizi. Sağ olsunlar, sağ olsunlar. Evet getirdiler ki brigadir (iş sorumlusu) yanımıza geldi. Diyor ki bu iki ineğin birinin südünü bunlar içecek, birinin südünü sen içeceksin. Allah rahmet eylesin iyi adamlardı. Dedi ki;

- "Bu evin büyük odası bunların, küçük odası senindir."

Odun, iş temin ettiler. İnekleri sağıp getirip veriyorlar sağ olsunlar. Ordan çok zamanlar geçti biraz, ordan kaldırdılar bir köy vardı oraya getirdiler, toprak verdi ki burada evdik (yerleştik).

Toprak da ne toprak! Üstünü torpak ile örtüyoruz hiçbir şey yok. Şöyle kamış falan kesip üstüne yaptık, orada 1 yıl 2 yıl yaşadık yavrum. Özbek geldi ki,

- "Bu pamuğun yeridir, hadi boşalt."

Traktörle dağıttı. Kaldık evsiz. Ağla ki ne ağla! Çocuklarla, döşek filanımız dışarda kaldı. Sonra brigadir (iş sorumlusu) doldurdu getirdi, bir tane ahıra yerleşdirdi. Orada 10-15 gün yaşadık. Sonra işte bir yer verdi ki burayı kazın ev yapın. Ne evi? Toprak ev, kamış ile yer evi yapıp içinde yatmak... Yemek falan dışarda pişiriyoruz, yiyoruz. Hee geçti günümüz öyle. Ne yaptık? Aç da kaldık, susuz da kaldık. Sürü otlatmadım mı? İnek bakmadım mı? Ne iş yapmadım ki evlatlarım aç kalmasınlar...

Yalın ayak geziyordum. Hamdolsun Yaradan'a. Neler giriyordu ayağıma onları saymıyordum. Öyle öyle 3 yıl geçdi aradan yavrum. Hee bu böyle. Demiryolunu bize yaptırdılar... (ağlıyor...) Benim amcalarımın ikisi orda rahmetli oldu. Dağı taşı koparıp yol yaptılar... Hee ikisi orda rahmetli oldu. Silah zoruyla çalışdırıyordular. Ne günler gördük... O yoldan bizi götürmeye, bize yaptırdı. Onun içinde ne Ermeni var ne Gürcü. Hiç kimse, ancak Müslüman, Azğur'dan, İndusa, Oşora, Gemze, İdmala, Adıgön... Bu ilçelerden adamları toplayıp Ahıska'ya kadar bizim İndusa'dan yol yaptırdılar. Demiryolu, o demiryolundan da bizi getirdiler. Hee yavrum, böyle işler oldu.

Ailenizden İkinci Dünya Savaşı'na katılan oldu mu?

Ben onu görmedim de, babam dedi ki;

- "Oğul amcan savaşta. Getirdiler bu Atırav'da talim yaptırıyorlarmış."

Kazakistan'ın Atırav var. Orda talim yaptığı yerde vurmuş öldürmüşler. Bunlar kaçıyormuşlar, vurup öldürdüler, ikisini de. Bir amcam da Türkiye'ye kaçarken, çaydan (nehirden) geçerken vuruyorlar da ayağından çolak (topal) oluyor. Adı Turan'dı. O Turan'dan şimdi evlatları var. Kızın ismi Bağda idi, oğlunun ismi ise Alahaddin. Orda yaşıyorlar, Türkiye'de. Evet bu sözlerimin içinde yalan katarsam, beni de Allah böyle koymaz, Şükür Allah'a bu yaşa geldim. Ne yapalım ki düz yazmadı benim yaşımı, yoksa benim 88 yaşım vardı.

Bu yaşa geldiniz. Bugünkü düşüncelerinizle, size aynı acıyı yaşatlarsaydı ne yapardınız?

Ahıska'da bizi yaşatmazlar balam, yaşatmazlar. Benim Batum'da, bir kız kardeşim Batum'a gelin gitmişdi, Oşorali'ye. O dedi ki,

- "Amca sizin evinizin bir tane taşı bile yok. Hepsini götürmüşler."

Harman ayında, biz buğday biçip topluyordular, onun üzerinde tezgah diyorlar, onun üzerinde oturup harman dövüyordum.

"Amca!" dedi,

- "Sizin eviniz yoktur."

Bizim evi Ermeniler dikmişdiler taştan.

- "Hiçbir şey yok."

dedi.

- "Evin yoktur."

dedi. Bizi Napulzar'a döktüler de... Bizim inek, koyunları sürüp gittiler. Bu helal midir? Haa? Hiçbir tırnağını göstermediler ki!..

Ahıska'ya geri dönme imkânınız olsaydı döner miydiniz?

Ahıska'ya ben bu yaşa gelende geri dönmem, Türkiye'ye giderim. Erdoğan sağ olsun, Allah ömür versin. Kısmet olsa giderim, kısmet olmasa beş tane torunum var, beş tane kızım var. Yardım etseler gider çocuklarım. Ancak daha üçü de evlenecek. Allah ömür versin Erdoğan'a, dünya durdukça dursun yavrum. Gitsem, oraya giderim, orada ölsem de razıyım.

Türkiye'ye gittiniz mi?

Sultan Süleyman'ın müzesine gittim. Gezdik oraları hep, odaları falan, denizin yanından geçtik, ordan gelip sonra köprüden gittik, geçtik. Erdoğan sağolsun cami yapmış ya, oraya gittim. Oh maşallah! Dünya durdukça dursun! Yaradan'a kurban olayım. Ben ulaşmasam da çocuklarım gider. Yardım olsa, benim yaşım bu yaşa geldi. Kısmet Allah'tan yavrum. Ne diyeyim? Allah ömür versin, Allah can sağlığı versin, hepsine, içinde de sizlere yavrum, kısmet Allah'tan.

Size bunları neden yaşattılar?

Ne yapayım yavrum. Bunu Beria ile Stalin yaptı. Stalin yapmadı, Beria yaptı dediler sonra bunu kesin o yaptı. Çünkü o bize karşıydı. O yaptı yavrum. Şimdi ne diyeyim sağ olsun, burayı da Allah korusun. Şükür Allah'a! Bir diyen yok ki,

- "Ayağın yanıyor da geri çek."

Allah, dünya durdukça dursun. Giderdim ama biraz genç olsa, kısmet Allah'tan. Yol açılsa, yardım etseler evden filan giderim, ölsem orda ölem, ne var ki diyeceğim odur.

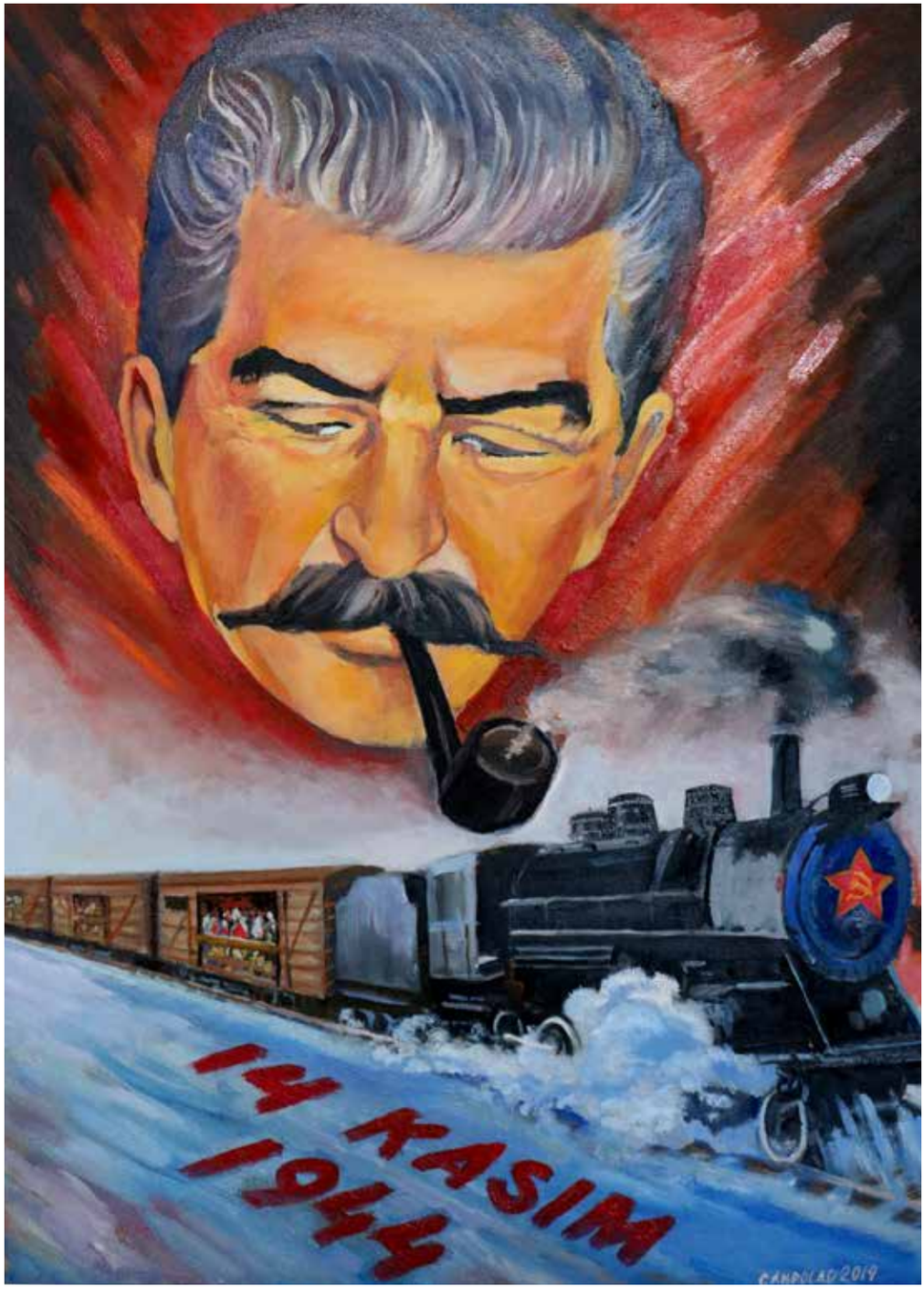

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

Stalin hakkında ne düşünüyorsunuz?

Onu iki dünyada cehennemde yaksın. Ne bu dünya ne o dünyada cehennemden çıkmasın. Beria da, Stalin de, biri daha vardı, aklımda değil... Mikayan'dı. O da, o da onların ekipteydi... Bunların hepisini askerlikte, Hruşçov'u da gördüm.

Bunlar yaptı yavrum. Yoksa biz vatansız kaldık, 75 yıldır vatan yok. Tatar da gitti, Kırgız da gitti, hepsi yerleşti. Taşkent'te geziyordum, Tatar kendi kendini ateşe verip yaktı. Hamdolsun Allah'a kızımlara gitmiştim... Kendine ateş verip yaktı. Bizim vatanımız alınmadı. Yok ne diyeyim. Allah ömür versin Erdoğan'a, Allah hepisini korusun, kılıcı keskin olsun! Gittim gezdim geldim yavrum, şükür Allah'a. Size de Allah ömür versin. Dünya durdukça durasınız yavrum.

Size de bir dua okuyayım:

Ya Rabbim, kaza beladan koru, huzur ver. Kılıcınız keskin olsun yavrum, yolunuz açık olsun, Allah hayırlı yolculuklar versin, gittiğiniz yerlere selam söyleyin bizden. Bizi vatansız koydular, (ağlıyor...) böyle de kaldık. (dua okuyor...) Yaradan'a kurban, sana sığındık ey yoktan var eden, bu çocuklara uzun ömürler ver Yaradan, dileklerini kabul eyle, aç susuz koyma, hayırlı ömürler, hayırlı sabahlar ver, Allah'ım sana sığındım!

Yazı yazdım aradan
Dağlar kalksın aradan
Ayrıldım ayrı düşdüm
Kavuşdursun Yaradan.

Bu yazı ne yazıydı eli teraziydi
Alçaklı yüksekli gelen tabibler
Yok mudur ilacı aldı dert beni
Bir mertlik eyledim semtine vardım
Tılsım misali çaldı dert beni.

Ay ağalar gelin tarif edelim
Kimim yok kimsem yok bile derdimi
Artırır artırır bu kanlı felek
Yiter gider ümmana sele derdimi.

Bir gün olur, bu dert belimi büker
Atar hicran oku ömrümü söker
Ne kerkedan kuşu neneye çeker
Yüklesen götürmez file derdimi.

Âli Osman devletini çektim yeridim
Gence Dağlarını kuşatan benim
Ne zaman gelirse kılıç kılıca
Davud'un zırhını deldiren benim.

Ay oğlan Allah'a yalvartırım
Bir halaylar dağıtır toplar bozarım
Bin düşmanı bir sıraya düzerim
Gem etmeyen günü melul gezerim
Ben bir canana cellat olmuşum.

Letifşah'ım der ki can ayağıyım
Hicran yeskeniyim, gam tutsağım
Mehriban Sultan'ın kurbanlığıyım
Yar uğrunda ben ölmeye gelmişim.
...
Han içinde yatan bihaber oğlan
Bir at alıp şirin cana giderim
Yakam bir kesilip ey sebri kereli
Ateş alıp yana yana giderim.

Aynımdan tutaram yeşil yalıyı
Tutarım gözlerim, öterem gözlerim
Kendi elimle yazmışam bu arzuhalı
Sana verip birini şana giderim.

Şiir: Güler Aliyeva.

Gürcü bir müdür vardı. Bir gün dedi ki "Siz buradan gideceksiniz!". Yani onlar sürüleceğimizi biliyordu. Biliyor ve bizden saklıyorlardı. Hiç derler mi? Bizim Türkiye'ye kaçmamızdan ya da Türkiye'nin bize yardımından korkuyorlardı.

Battal Ganiyev
KAZAKİSTAN

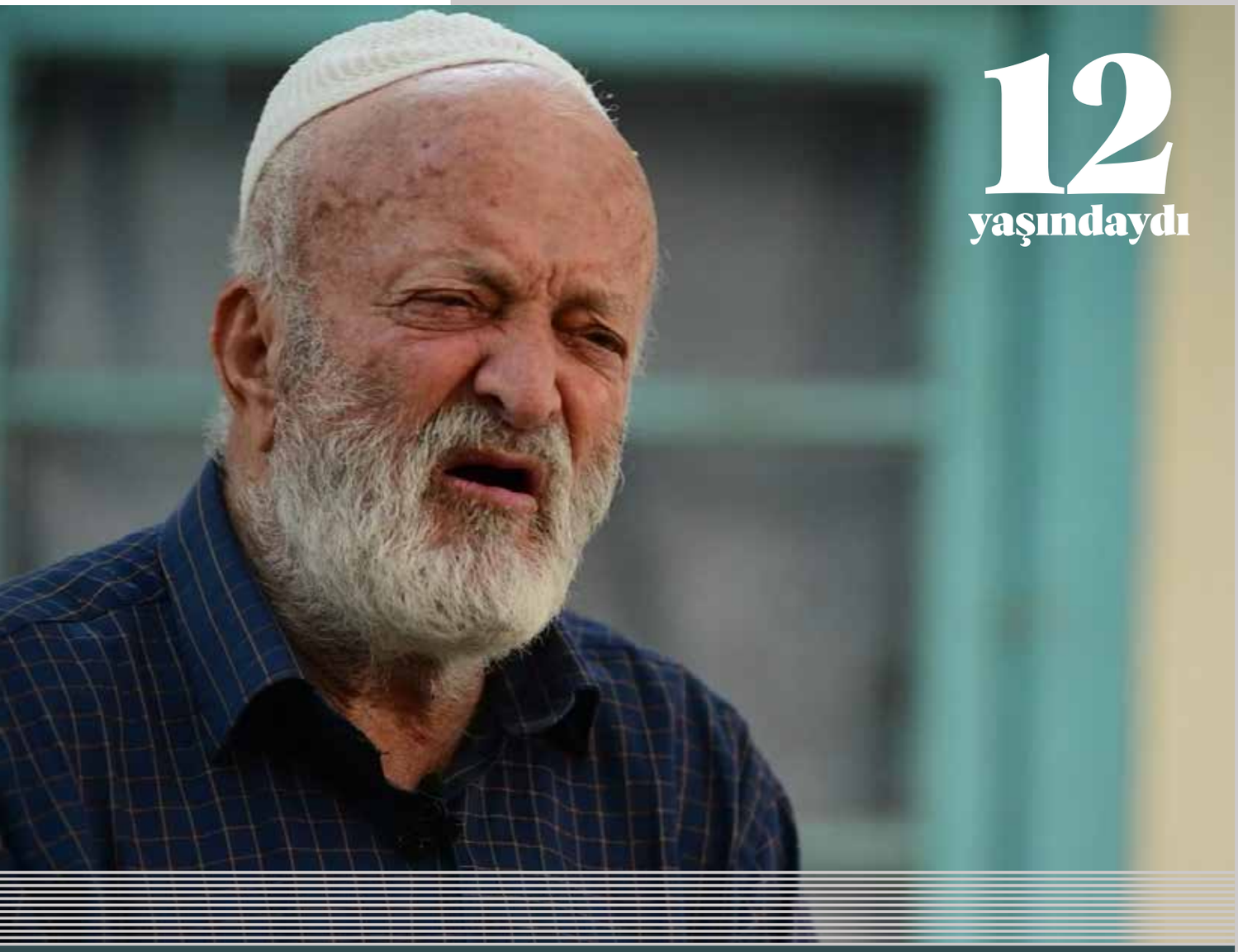

12 yaşındaydı

Mehdi Alisultanoğlu

ADİGEN, 1932

MEHDİ ALİSULTANOĞLU
AZERBAYCAN

Ahıska'nın Adıgön ilçesinin Dersel Köyü'nde dünyaya gelmişim 1922 yılında. İsmim Mehdi Alisultanoğlu.

Ahıska'da okula gittiniz mi?

Yok, bizim yerde yedinci sınıfı bitirmiştim, onda gittik neyin ne, ekmek yok, açız yavrum! Aç susuz, neyin okulu falan filanı?

Sürgünden önce Ahıska'da nasıl yaşıyordunuz?

Ooo, sürgünden önce bizim 40 can ineğimiz var idi, yirmisi sağılıyordu, yirmisi tosun mosun düğe müğe... Asker geldi köye, biri geliyordu sabah sabah, topluyordu çel çocuğu, ismin nedir, soyismin nedir, kaç yaşındasın, yazıyor. Biri öyle de geliyordu, bir yaşına geliyordu. Bir yere bırakmadı bir ay, anlıyor musun bir ay, bir ay, bir ay. Bir aydan sonra da varını zaten askere götürdü, yok etti. Köyde böyle genç menç bir şeyler kaldılar, onları da sürdürtmeye... Ne var ki araba gelmedi, çıkmadı araba. Deee 20 km uzakta kaldı, bizim köye araba çıkamadı. Sudabekir arabaları geldi...

Ahaaa, götürdüler, yaya gittik, boş boşuna böyle, boş gittik. Doldurdular arabaya, Ahıska şehrine getirdiler, orada vagonlara doldurdular. Vagonlara, bir ay vagonda geldik çıktık Özbekistan'a, Semarkand'a. Bir ayda ölen öldü, kalan kaldı. Ural Dağı'nda bir köprüde kar yağdı, tren gitmedi. Öyle körpünün üstündeyken kaldı, sabah sabah geldik askerler 100 tane ölüyü suya attılar vagonlardan. Suya atıyordular ölüleri, böyle oğlum, yine ne deyim...

O geceyi anlatır mısınız?

Ölüleri kaldırıp suya attılar, bi tane vagondan geliyor asker, arıyordu, ölü buluyordu, kaldırıp suya atıyordu. Ne yapacayık?.. Hiçbir şey! Aç susuz duruyorduk. Kar yağdı tren getmedi de, arıyordular, arıyordular geliyordular. Vagonlarda gece geliyordular, arıyordular, gizliyorduk, amma buluyordu, kaldırıp suya atıyordu be! Korkuyoruk, diyemiyoruk. Ya!..

Yok yok, bizim o bizim vagonumuzda ölen olmadı, diğer vagonlarda ben ne bilim kimin idi oğlum, bizim vagonda ölen olmadı. Bizim millet, Türk milletiydi hepisi. Komşular yok idi, bizim millet, bizim millet idi o.

Trende bir ay yol gittiniz...

Bir ay gittik götürdüler, bir ay ne... Zorluk oğlum, her şey gördük, trende mal vagonu, içinde ne göreceksin? Gidiyor istasyonlarda duruyordu. Polis var asker var, bırakmıyordu içeriye. Böyle zulüm ile gittik, çıktık Özbekistan'a. Gittik bir kilo dene (buğday) yok. Bir köye götürdüler bizi. Bir köye 10 aile. 10 ailenin biri de yoktu, bir kilo den (buğday) yoktu; amma bizim orada 40 can ineğimiz kaldı, 15 ton denimiz (buğday) kaldı...

Yaptık yolu, tren geldi. Getirdi bizi doldurdu, dedi: "Get şimdi!"

Zulüm şimdi nasıl zulüm o ki zorluk. Zorluk da, zulüma zorluk diyoruz biz, ekmek çörek yok, su yok, evet, harbiden zorluk gördük oğlum, harbiden... Başka ne desen, her şey...

Ölüleri trenden atıyorlardı...

Ağlaşıyordu sahipleri, ne yapacak, sahipleri ağlaşıyordu oğlum, ölülerin sahibi... Babası, annesi, dedesi, amcası, bacısı ağlaşıyordular. O ölmüş, kaldırıp suya atıyordu Ural Dağı'nda... Bir ay, bir ay o mal vagonlarında gittik, bir aya Semarkand'a...

Sizlerden askere giden oldu mu?

50 evdi bizim köy, savaşa bir günde 72 kişiyi götürdüler, bir günde! Adlarını da sayarım, adlarını da söylerim. Köyde kaldı ihtiyar, çocuk mocuklar...

Erkekler askere gittiler, kalanlar ne yaptı, nasıl geçindiler?

Kolhoz müdürü diyorlar, müdür oluyor da kolhozların büyükleri, gittiler de bron (kayıt) yaptılar. Bunlara anlatacam bron, bron bron, askere komadı, 55 çocuğa bron (işçi kaydetti) aldı, tarla koşuyoruk, tarla biçiyoruz, inek bakıyoruz, ne bilim böyle işler... Çocuklar ki bizim insanlar aç kalmasın... Yaa...

Sizin aileden savaşta ölenler oldu mu?

Benim kardeşim, amcamın oğlu, üç tane amcamın oğlu öldü kavgada. Çok, diyorum ya 70 insan gitti, ondan 33'ü geri geldi, evlerine geri geldiler. Yok ya ne Ahıska (gülüyor...), Özbekistan'a geldiler askerler, Özbekistan'a.

Askerler ailesinin, akrabalarının Özbekistan'a gittiklerini nereden biliyorlardı?

Yok, Ahıska'ya bırakmıyordular o vakit, oradayken diyordular ki,

- "Git, filan yerde olsun ailen."

Evet, evet, evet...

Askerler gelip ailesini bulduklarında...

Nasıl ağlıyor, ağlaşıyor, sarılıyor, ağlaşıyordular... Nasıl, nasıl olur, nasıl anlatayım, ne yapayım?

Tren yolunu anlatır mısınız? Tren yolunu kimler yaptı?

Ben, benim gibi çocuklar, çocuklar, bütün o çocuklar, köyde çocuk koymadılar, adam yok, adamlar askerde, böyle 10 yaşından yukarılarını, 15 yaşında 16 yaşına kadar götürüp çalışdırıyordular. Traktör yok, dozer yok, bir şey yok, el ile. Hepisi el ile. Yaaa... Yaptık yolu, tren geldi. Getirdi bizi doldurdu, dedi: "Get şimdi!"

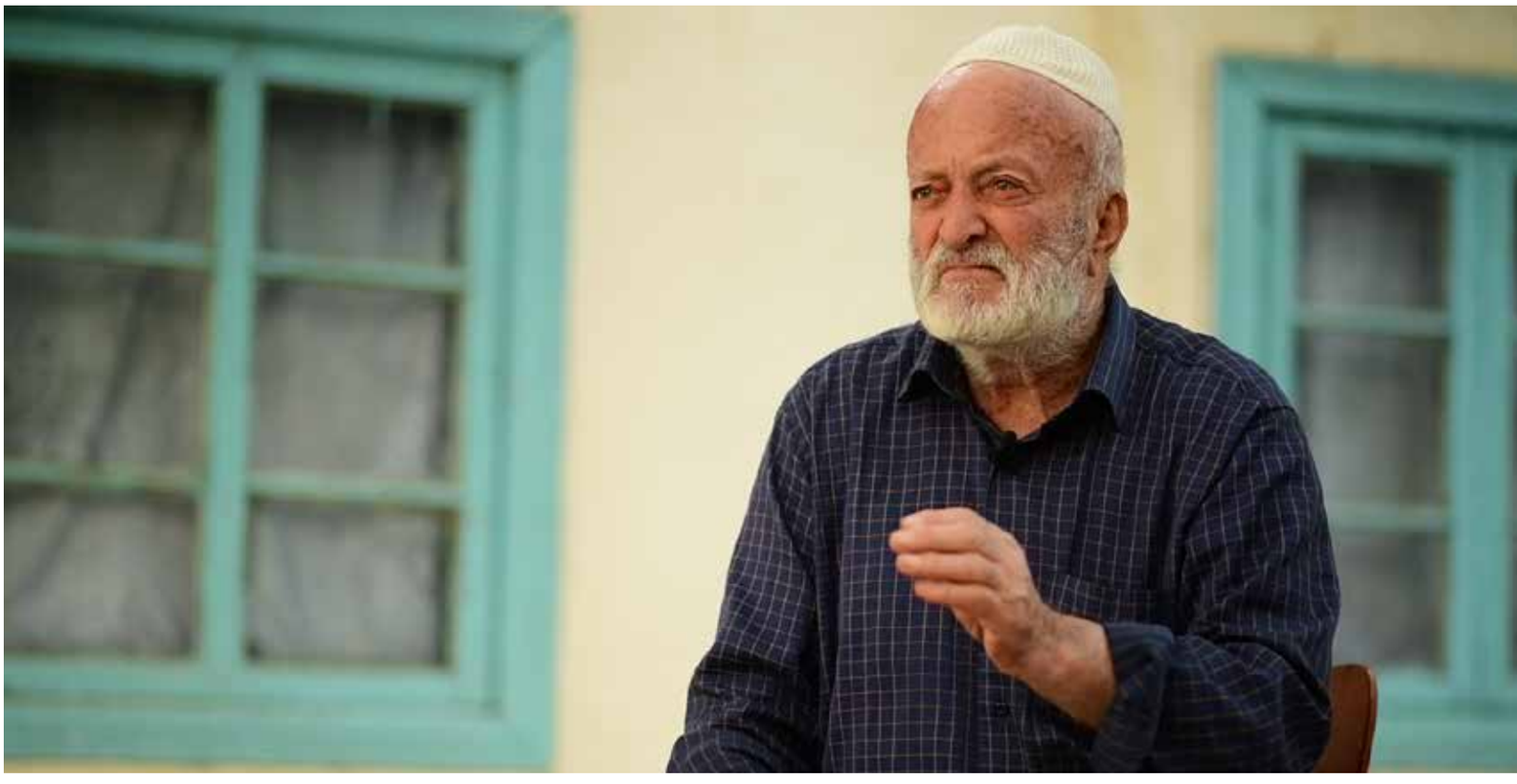

Hainlik meselesi oğlum... Hükümet ki haine karşı uyanık olur. Hain hain... Duy bak! Benim babam İstanbul'da, deniz işinde... Direkler gözüküyor yüksek. Onların dibinde üç yıl savaş yapmıştı, üç yıl... Oradan gitmişdi Antalya'ya. Antalya'da da iki yıl savaş yapmıştı, sonra Antalya'yı alamadık diyor da... Bir akıllı padişah dedi ki askerlerimiz yoruldu, kızlar da asker dursun. Kızları da asker getirdi, bir geceye Antalya'yı aldı, on-

lar bizi getirdiler. O bizim yere geldik diyor, getirdiler. Onda köylerde, şimdi askerin içinde Ermeni binbaşıları var meğer, Ermeni... Duyuyorsun? Anlıyor musun, Ermeni...

Akşamdan gündüz ki o bizim çocukları askere alıyorlar, akşamnan gece bu Ermeni binbaşılar geziyor, çocuklara diyordular ki;

- "Kaçın ölmeyin, kaçın ölmeyin, neyinize lazım ölmeyin."

Sabah geliyorlar ki çocuklar yok askerde, nerede tutuyordular, getiriyorlar dövüyorlar. Baba, anne yakın gidemiyor, öyle öyle Türkiye'den nefret ettirdiler bizim yerleri, nefret böyle. Türkiye yaman... Ermeni, Ermeni, Ermeni... O Türk'ün içinde asker Ermeniler, bak öyle yaptırıyordular diye. Öyle öyle nefret ettiler Türkiye'ye ki, Türkiye lazım değil bize. Türkiye bize lazım değil... O bizim yerin cemaati, çocukları askere alıyorlar kaçırıyorlar, sabaha kadar. Sabah da toplayıp getirip dövüyorlar, babası annesi yakın gidemiyor çocuğunu kurtarmaya, öyle öyle arayı vurdurdu...

Yani çocukları askere ki alıyordu, askere götürüyor da bizim yerde. Türk askerinin içinde Ermeni binbaşıları varken, o Ermeni binbaşıları akşamnan çocukları kaçırıyor,. Kaçın ölmeyin, kaçın ölmeyin!.. Sabahdan da Türk geliyor, asker binbaşı bakıyor çocuklar kaçmış, tutup getiriyorlar, başlıyorlar dövmeye, getiriyor ayağının altında dövüyor, ağlıyor...

Evet orada da Ermeni'nin parmağı olur da, orada da onun parmağı var, ya oğlum. O vakitden, o vakitden, hele gün bugünden...

Trene binerken yanınıza bir şeyler alabildiniz mi?

Hiçbir şey oğlum, hiçbir şey! Ne götüreceğiz, araba çıkmadı boş (gülüyor...). Hiç! 5-6 tane bir şeyler aldık, geldik çıktık Özbekistan'a ki orada açlık, susuzluk... Hiçbir şey, yorğan morğan bir şey işte, üstbaş, evde her şey kaldı. Döşeğimiz de kaldı, yağımız da kaldı, peynirimiz de kaldı, ineğimiz de kaldı, devletimiz de kaldı, paramız da kaldı, altınımız da kaldı. Ne bilim onu asker bilir, kimi buldular mı, götürdüler mi, taladılar mı (ortadan kaldırmak, çalmak), ne bilim onu? Gidemesek, görmesek... Aldırmıyor ya, gidemiyorsuz, güllelerim, alma, çok korktuk, ola adam yok, körpe çocuklar, elbette korkar ola, adam yok ola, hepisi askerde.

10 yaşından, 15 yaşından aşağı çocuklar, bir de beni. Kimi ihtiyarlar... Ben ihtiyar kişi, ne iş görebilirim ne de yapabilirim. Ancak ekmek yiyerim...

Adamlar olsa böyle olur muydu?

Ne bileyim... Askere karşı duramazdı oğul, geldi asker, bizim köy 60 aileydi, 200 tane asker getirdiler bizim köye, etrafını aldılar, her eve, her eve üç tane asker, biri sabah geliyor. "Kaç cansın?". "Beş can". "Çağır buraya". Sıraya düzüyor:

- "İsmin ne?"

Yazıyor,

- "Soyismin ne?"

Öylede de başkası geliyor, günorta da. Günorta, diyoruz biz?

- "İsmin nedir?"

Deftere bakıyor falan,

- "Kaç yaşındasın?"

Sonra akşama diğeri geliyor, bir ay böyle yazdı. Bakdılar, bir aydan sonra da az bir şey, az bir şey ferli insanları götürdü yığdı öyle, kıpırdarsan gülleleyerim (vururum)! Çık köyden çocuklara, karılara, arvadlara, çık köyden haydi!

Götürdüler dee bizim köye, de ki 20 km araba gelmedi, yaya gittik 20 km, orada Sudobekr (Muhtemelen Amerikan yapımı Studebaker araçları kastediyor) arabalarına topladılar, götürdüler Ahıska denen şehre. Orada o mal vagonlarına topladı, yallah! Gidin haydi!

Her şeyimiz evde kaldı. Döşeğimiz, yağımız, peynirimiz, ineğimiz, paramız, altınımız, devletimiz, her şeyimiz...

Hiç şüphelenmediniz mi?

Sürgün oluruz, diye hiç süphelenmedik. Bize yalan söylediler ki,

- "Biz Türkiye'yle savaşacağız, biz ona geldik buraya."

Yani Türkiye'yle savaşacakmış, o yüzden gelmişler buraya.

O askerleri evinizde misafir ettiniz mi?

Misafir ettik, yedi içti, gitti, ne yapacak? Hiçbir şey... Böyle, oğul... Bizim köyden 20 aile, bizim aileye "Acereoğlu" diyorlar. Acere, bizim soyisim, Acereoğlu. Biz sürgün olmayacaktık. Yani, bizim köyden 5- 6 tanesini ayırıp çıkarıp götürecekdiler, sonra ne hadise olduysa bizi de kattılar haydi.

Sizi neden ayırıyorlar?

Yani bunlar şeydir, soyisim Gürcücedir ya, o yüzden.

Gürcüleri neden sürmediler de sizi sürdüler?

(gülüyor...) Gürcü... Stalin Gürcü'ydü, onu sürer mi hiç... (gülüyor...)

Sizi neden sürgün ettiler?

Bize "Türk" dediler, bizi;

- "Türk Türk, bunlar Türk idi."

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

diye sürgün etdiler. Yok, yoktu yaşam hakkı... Yokuymuş da, neye diyecem ben? Hakkı olurdu yaşardı. Hee yok idi, yok idi de yok idi, yaşatmadı da koymadı, bir tane insan koymadı, köyde bir çocuk bile koymadı hepisi.

Vermedi, imkân da vermedi. Türk'ün askerini askere aldılar balam, geride kalan 15 yaşından aşağısını da sürdüler, 15 yaşından yukarı hepisi savaşa gitti. 15 yaşdan 60 yaşa kadar savaşa götürdüler. Türk milletini askere aldılar oğlum. Biz 50 aileydik, 50 aileden 70 adamı bir günde, bir günde götürdüler 70 adamı, kaldı çocuklar, ihtiyar adamlar, kadınlar... Evet, onları da yığdılar sürdüler.

Ne yediniz, ne içtiniz?

Hiçbir şey, hiçbir şey. Bizden aç, bizi götürdüler bir 10 aile, bir köye 10 aile, bir tane ne ineğii var, ne bir kilo deni bile yok. O Özbey'i neçe öldürmüştü... Ot otladık ot, inek gibi. İnek, inek otluyor ya öyle. Allah da gün verdi ölmedik. Günde 10 tane, 15 tane ölüyordular acından...

Açlıkdan ölüyordu, her gün 10- 15 adam açlıkdan ölüyordu. Ekmek yok, soğuk. Özbekistan'da çok kötü soğuğudu, böyle oğlum...

Orada evlere mi yerleştiniz?

(gülüyor...) Gittik onlarda soba yok, ocak yok, evin ortasında ateş yakıyordular, tütiyerdi, tütüyerdi, yatıyordular yere, sonradan kalkıyordular, sonra böyle sandalye yorgan koyuyordular, ayakları oturuyordular, sabaha kadar oturuyordular. Özbekler, böyle.

Komendant rejimini anlatır mısınız?

Yok yok yok, izin vermiyordular. Her 15- 20 aile bir tane senin gibi erkek koyuyordu, her gün teftiş ediyordular ki nerededir. Gitmişse hemen bulup getiriyordular.

O yakalananları ne yapıyordular?

Hiçbir şey... Diyor ki "otur evde." Ona bir şey demiyordular amma getiriyordular.

- "Evden gitme bir yere, köyden bir yere gitme."

Onca zorluğa rağmen hayatta kalabildiniz...

Allah ki öldürmez, ölmeyiz. Diyoruz ya ot otladık inek gibi, sonradan da getirip den (ekin-tohum) verdi hükümet, tahıl verdi, onu deyirmanda çektik, ekmek oldu yedik, yavaş yavaş geçindik adam olup gittik, varlanıp gittik...

Sonra oradan çıkıp geldiniz...

(gülüyor...) Ey oğlum oralar çok hesaplı... Ordan buraya biz böyle geldik de, o ustabaşılar diyorlar, bir brigadir (ustabaşı) var, zulümkar doğdüler, sövdüler, paooo, hiç pamuk şeyinde beceremiyor, getirdiler beni çıkardılar ustabaşı. Ben birinin kapısına gitmedim, çağırmadım, senede de Allah verdi 150 ediyordum. 150, 100 tonuydusa 150 ton pamuk veriyordum. O eski ustabaşının annesine de, eşine de küfür ediyordular; gör kimsenin kapısına gitmiyor, çekişmiyor, çağırmıyor bu nasıl pamuk beceriyor. Bunlar diyor ya,

- "Bunu öldürelim ki bundan çok kir geliyor."

İçinden de adam vardı geldi, dedi ki;

- "Sen kaç git buradan öldürecekler seni, Özbek ustabaşının aileleri, milleti..."

Geldik buraya da, ustabaşı yaptı müdür. 30 yıl ustabaşı olduk. 30 yıl toprağımı beceriyordum oğlum. Hiç kimseyle de kötü olmamışım, hiç hiç hiç...

O kadar süre Özbeklerle yaşadınız, sonra neden ilişkileriniz bozuldu?

Ben ne bilim, öyle ettiler oğlum. Neden bu ustabaşı oldu, bu neden toprak beceriyor, o eski ustabaşı ona çok kötü sözler dedi de kendileri, kendi akrabaları, onlar da işte öldürek bunu ki ondan çok kir (utanç) geliyor bize. İçinde adam varıydı, dedi ki böyle olacak get buradan, kalktık geldik...

Vatan ne demek?

Vatan, vatandır da! Yurtdur da. Benim vatanım buradır, bizim vatan buradır da. Nere olacak? Nerede yaşıyorsun ora vatandır. Kaldı onlar Gürcülere, birlik olsa almak olur oğlum, birlik birlik... Elbette alırız, niye alamazık? Birlik olsa vatanımızı alırız geri, Türkiye yardım etse...

Türkiye size nasıl yardım etsin?

Gürcü'ye dese ki;

- "Seni yok ederim Gürcü, bak değme onlara!"

Erdoğan'ın önünde durabilir mi oğul?.. Haa?.. Duramaz di mi oğul Gürcü! O boyda Amerika'yı korkuttu oğul... (gülüyor...).

Erdoğan'dan da Allah razı olsun, bizim millete sahip çıktı, bakıyor. Deee ne kadar milletimiz oradadır.

Türkiye'ye, Türk milletine diyeceğiniz bir şey var mı?

Can sağlığı, Allah ömürlerini uzun etsin, he, can sağlığı balam. Allah razı olsun, baktı bizim millete, bakmasa gitmezler, gün bugün gidiyorlar, gün bugün gidiyorlar...

Hediye Yusufova'nın aile albümünden.

Anneme, babama dediler ki
“Eğer kendinize Türk derseniz,
sizi dilinizden asarız!”.
Bizi hep Azerbaycanlı
olarak kaydettiler.
Ah, nasıl bir karmaşa doğdu...
Ninemiz Türk,
annem-babam Azeri,
ben Türk...

İsrafil Güneşov

KAZAKİSTAN

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

Zülel Toramanova

ADİGEN, 1933

ZÜLEL TORAMANOVA
AZERBAYCAN

İsmim Toramanova Zülel. Babamın ismi Toraman. İsmim Zülel'dir oğlum. Oğullarımın ismini de deseniz diyeyim: Muhammet, Yusuf, Fahreddin, Firiddin, Ruhiddin, Vahiddin. Altı oğlum vardı. Bir kızım, bir oğlum rahmete gitti de. Kalanları da Allah herkesi saklasın, benimkilerini de beraber saklasın. Beş oğlum da var, bir kızım da var. Sizlere de Allah yolunuzu açık etsin oğlum. Her nereye giderseniz işinizi rast getirsin Allah, yüzünüzü ağ eylesin; yollayanları da, çekenleri de, bizlere de yolumuzu açık eylesin. Ölenlerimize de rahmet eylesin Allah.

Sürgünden önce nasıl yaşıyordunuz?

Evvelleri iyi yaşıyorduk oğlumcan. Malımız da yerinde, davarımız da yerinde, kendimiz de yerimizde, yurdumuz da... Aldı getirdiler gecenin birinde. Sabaha yakın haber geldi ki tez iclas (toplantı). İclas (toplantı) nedir biz görmemişdik, bilmiyorduk. Geldiler gittiler, büyüklerimizin hepsi gitti. Geldiler ağlaya ağlaya:

- "Bizi kaldırıyorlar. Vay biz nereye kalkacağız, nereye gideceğiz? Evimiz var, malımız var, yerimiz var."

Dediler;

- "Sizleri üç aylığına kaldırıyorlar."

Öyle dediler de biz ilk önce... Üç aylığına kaldırıyorlar. Kaldırdılar götürdüler, harmana dökdüler yavrum. Harmanda da dört gün kaldık.

Harmanda 4 sutka (gün) kaldık. 4 sutka yememiz de yok, içmemiz de yok evimizde. Büyüklerimiz zaten Ahıska'da demiryolu yapıyordu trene. Oradaydı. Evde, köyde adam yok. Tamamen sakat olmasa yok. Yaşlarımız (genç) hepsi Almanya savaşındaydılar. Yoktular. Gençler de yoktu. 7 aileyi bir arabaya doldurdular. Dört günden sonra arabalar geldi. Geldi gatar (tren), bu Amerika'nın arabaları. Geldi, doldurdular arabalara 7 aileyi. Bir arabaya aldılar. Oradan sürdüler geldiler, getirdiler döktüler Ahıska'ya. Orada durduk. 1 sutka durduk. Bir sutkadan sonra, bizi poyezin (tren) arkasından şey yaptı, başka yere çevirdi. Başka yere götürdü.

Götürdü böyle, bakıyorsun ki dünya düz su görünüyor. Deniz neredir diyorum ya, ben yaşdım (genç) diyorum ya, 10 yaşındaydım. Ama aklımda her şey vardır. Götürdüler orada da bir sutka poyezde durduk. Bekledik böyle. Poyez duruyor, biz de içinde duruyoruz. O bir sutkadan sonra getdiğimiz yerden geri çevirdiler. Getirdiler başka yola

getirdiler. Ondan da bir ay geldik oğlum. Bir ay poyezde geldik. Adamlarımız hastalanan da vardı, ölen de vardı. Ölüyordular, getiriyorduk, sarıyorduk şöyle yorgana koyuyorduk ki dursun. Geliyordular sabahdan adamlar, tekşiriyordular (kontrol etmek). Döşeğe de bakıyordular, örtüye de bakıyordular, hemen alıyor götürüyor atıyordular. Görüyorsunuz kinolarda (filmlerde), görüyorsunuz sonunda.

Dikenleri örtüyordular üzerine, atıyordu geliyordular. Aç da kaldık, susuz da kaldık, tiplak da (çıplak) kaldık oğul. Her şey gördük yollarda. Sonunda dediler ki;

- "O bizi eğletdikleri (sakladıkları) yerde şeye döküceklermiş, suya döküceklermiş."

Ne ki ömür vermiş Allah, Allah'ın işidir bu... Veren de Allah, alan da Allah.

bizim milleti. Dedi ki sonra, dediler de "suya dökücekmişler." Özbekistan'ın padişahı var idi, Osman Yusuf diye. O demiş ki;

- "Müslüman halkıysa sürün gelsin bu tarafa. Hiçbir yere vermeyin, sürün."

Sürdüler gittiler. Bu kolhoza 10 kocalık (aile) lazımdır, bu kolhoza 20 aile lazımdır. Evler olmadı, yaslılarda (kreş) kaldık. Ahırlarda kaldık oğul. Her yerde, her şey gördük de, ben çocuk olsam da her şeyi biliyorum, gördüm. Ondan da evler yapıldı ki aldılar evlerine koydular.

Yaşadık. Baktılar sağ olsunlar. Çoğ bakdılar. Biz düşen kolhozumuzdan hiç irazı (razı olmamak) değiliz, Allah da olmasın irazı. Çali (pirinç) ektiler. Çaliden de (prinç) verdiler, tahıl ektiler tahıldan da verdiler. İki tane 7 hocalık (aile) düşdü bir kolhoza, ondan iki tanesini aldılar, bir benim kardeşimin karısını bir de emimin (amcam) kızını. Pahtaya (pamuk yığmak) aldılar pamuğa, pamuk döşürmeye (toplamaya). Onlar, diğerleri 100 kilo döşürse de (toplasada) bunlar 50 kilo döşürse (toplasa) onlar ile beraber mükafat verdiler. Bütün çalide (pirinç) verdiler, tahıl da verdiler, fermaya (çiftlik) iki tane, Ablam (yenge) ile emimin (amcamın) oğlunu koydular. Biri süt getiriyordu, biri iskalatdan (depo) pradokta (erzak) getiriyordu. Pradokta (erzak) da verdiler, bahçeye koydular, kolhozun bağına, tahıllara bakıyorduk, kuş kovuyorduk.

Bizler zaten çocukduk. Bir yere gitmemişiz evden. Öyleyken öyle baktı bizi, öyle şey yaptı Özbekistan'daki... Şimdi başka yerlerde biz çok çetinlik (zorluk) gördük diyorlar ama ki görmemişiz. Baktık oturduk balam (yavrum), oradan da oturduk balam. Oradan da geldi işte ne oldu, ne olmadı. Emedeni (birden), bir gecenin içinde dediler ki; "böyle olmuş sürgün olacaklar." Geldi döküldüler köylere. Yine bir şey gelmedi. Fergana'dan oldu. Fergana diyen yerden oradan bir de bize yine kimse gelmedi. Ne adam gelip bize vurmuşdur, ne komşular bir şey yapmışdır. Oradan da kaldırdılar. Kalktık oğulcan, bindirdiler şeye, geldik çıktık Azerbaycan'a. Sağ olsun bu Azerbaycan'dan

da, Allah razı olsun bu babasından da, Aliyev'den de. Bu oğlu da iyidir. Baktı, sağolsun bu da. Oradan da geldik oradan oraya, oradan oraya döküldük. Hayla da oturuyoruz. Allah'ın verdiğini yiyoruz oğul. Çalışıyoruz, mal bakıyorlar, tahıl ekiyorlar, şimdi pamuk da ekiyorlar. Allah'ın verdiğini yiyoruz. Sağlık olsun, selametlik olsun, Allah o Erdoğan'ın da ömrünü uzun eylesin, Allah korusun, balasının, çağasının (evladının) başını bozmasın. Aha giden, kalkan da gidiyor oraya, orada yaşıyor. Bizler de hayla burada oturuyoruz, bir yere gitmedik. Bize de Allah kısmet etse kalksam mesela, kal-

kar giderler. Biz zaten yatıyoruz aha, dört yıldır yatıyorum yavrum. Buradan şuraya gitmedim, ayağımı yere basmadım. Allah'ın bir olduğuna şükürler olsun. Oğlum var, beş tane oğlum, bir tane kızım.

Bakıyorlar, kaldırıyorlar da, otutduruyorlar da... Bu kalyaska (tekerlekli sandalye) ile gezdiriyorlar da. Bakıyoruz, bugünkü hal da iyi. Allah sizlere de hayırlı ömür versin, bu Erdoğan'a da hayırlı ömür versin, her zaman şad (sevinçli) olsun gönlü, hoş olsun gönlü. Var günü için. O dünyada da xoşbext (mutlu) olsun, bu dünyada da hayırlı gün-

leri olsun. Sizin de, onların da. Yaşıyoruz balam. Allah'dan ne ki gelmiş onu göreceğiz. Allah ne ki yazmış, yazı bozulmaz. Allah'ın yazısı bozulmaz. Yazımız budur, yaşıyoruz hayla bugünkü halda. Yiyoruz, içiyoruz, ekiyoruz, dikiyoruz, yiyoruz oğulcan. Ne yapalım daha? Yazımız böyleymiş de, yazı böyleymiş. Aldılar sürdü getirdiler. Ha ne yapalım daha balam. 86 yaşındayım ben. 86 yaşıma çıktım. Dört yıldır da döşekte yatıyorum böyle.

Çıkarıyorlar kapıya (dışarı) bu kalyaska (tekerlekli sandalye) ile gezdiriyorlar içeri. Ömrümüz vardır da, ne ki ömür vermiş Allah, Allah'ın işidir bu. Allah'dan ruhsatsız hiç kimse bir kadım (adım) atlayamaz. Veren de Allah, alan da Allah. Allah ömürlerini versin büyüklerin de, giden gidiyor oraya, Türkiye'de yaşıyor. Burada kalan burada, sağ olsun, yaşıyorlar, bir şey demiyorlar. İlham da bakıyor, Erdoğan da oradaki insanlara bakıyor oğlum, yaşıyoruz. Ne zamana kimi Allah ömrümüzü vermiş, o zamana kadar yaşayacağız. Onlara insaf versin, merhamet versin. Türkiye'deki Erdoğan'a da, burdakilere de... Ne yapalı,m daha ne edelim oğul? Elimizden ne geliyor? Hiçbir şey gelmiyor. Yaradan da kendidir, alan da kendidir, veren de kendidir. Ne ki vermiş, yazmış onu göreceğiz ha... Ne yapalım oğul.

Zülel Toramanova'nın aile albümünden.

Bir ay yoldaydınız... Neler oldu, vagonda ne yaptınız?

Vagonlarda ne aklımıza geliyor ki oğulum can. Ben 10 yaşında çocuk. Şimdi siz de benim evladım, iki gözüm. Kaç tane adamımız kalmıştır vagonlarda?.. Çocukları-nı götürüyordular işetmeye, indiriyordular vagon kalkıyordu, kalıyordu... Benim anam da kalmıştır. Benim anam da kalmış, inmiş kardeşini görmeye gitmiş başka vagona, şimdi bir vagonda çok da vagonlar uzun, gitmiş, kalkmış şimdi eve gelecek bizim vagona, vagon kalkıyor kalıyor anam. Ondan sonra da tutuyor geliyor da bir tanesi djorni (görevli) oluyor da o vagonda, yerde.

Kalkıyor alıyor kucağına da, usul geliyor da vagon, getiriyor vagona atıyor. Getirip buldurdular. Kardeşimin karısının şeyi de kalmışdı, anası ile balası da kalmıştı, çocuğuyla beraber. Ondan sonra tutdular bir aksakal vardı, dedi ki;

- "Bir tanesi görmeyeyim ki daha çocukları indiresiz işedesiz, indirmeyin."

Tuttu, böyle vagonu kesdi de, benim bildiğim şimdi gördüğüm de, kesdi vagonu dedi;

- "Burada işetirsiz, buradayken alırsınız daha da inmeyin sakın."

Gördük, çok iş gördük oğulcan vagonda. Alıyordular, ölenleri hemen alıyordular, sarıyordular, götürüyor atıyordular. Gösteriyor ki balam, gösteriyor ki şimdi. Dikenliğe atıyordular, nereye rast gelse atıyordular, diken örtüyordular üzerine.

Yapıyordu da ne yapacaksın ki? Ne yapacaksın, elimizden ne geliyordu ki? Hiçbir şey gelmiyordu. Bir gecenin, bir sutkanın içerisinde böyle yaptı bizi topladı. Hiçbir şey yapmadık, bir kötülük yapmadık, bir şey yapmadık. Bir anda sabah namazına yakın, saat 8'e, 7'e haber geldi ki tez iclas (toplantı). İclasa aldı götürdü bacımı emim (amcam), götürdü bacımı. Sonra ağlaya ağlaya geldi dedi;

- "Bizi kaldırıyorlar, vay biz nereye kalkacağız?"

Malımız var, malımız bir ay önceden bağırıyorlar, bağırıyorlar... Döküyorlar, ot da veriyorlar, su da veriyorlar, malların, camış biliyorsunuz di mi camışları? Camışlarımız vardı, ineklerimiz vardı, davarımız (koyun) vardı. Bağırıyor ki sesleri durmuyor. Diyorlar ki;

- "Su da verdik, ot da verdik, yine bağırıyorlar."

Meğer ayan (belli) oluyor da, hayvanlara ayan oluyor bizim kalkmamız.

Döktük geldik oğul can. Her şeyi... Malımızı da döktük, davarımızı da, tavuğumuzu da, evimizi de, hepsini döktük. Asker geldi döküldü, hayladı (kovdu) bizi. Ne yapayım benim bildiğim balam, benim gördüğüm, ben de diyorum ya ki yaşım (genç) 10- 11.

Komendat rejimi bir yere koyurmuyordu oğlum. Bu kolhozdan diğer kolhoza gidemezdin.

Özbekistan'a vardığınızda...

Özbekistan'a düşen zaman hiçbir şey olmadı. Hiç kötülük etmedi diyorum ya biz, öyle kolhozda var eden yerler de vardır. İşidiyorduk ama bize düşen kolhozdan bir kötülük görmemişim. Diyorum ya ki götürdü bahçeye bağa koydu. Bağa koydu, tahıllar ekiliyordu, Özbekistan'da çok tahıl ekiliyordu. Tahıllara karavol (koruyucu) kuşları katkalıyorsun (kovuyorsun). Böyle çalılardan başağı kırıyorsun da. Kırıyordu böyle sarıp kuruduyordular, ufalıyordular, Sedir (kolhoz müdürü) gelseydi eğer, reisleri görseydi ki orada tahıl ufalıyorlar at ile, araba yokdu, araba görmemişdim ben, geldik ki o zamanlarda... At biniyordu sedirleri de, büyükleri de atlar ile geziyordu. Oradan geliyordular ki görüyordular ki burada böyle tahıl ufalıyorlar, geri giderdi... Biz kötülük görmemişiz

Özbekistan'da, ama kötülük gören yerler de vardı balam. Kötü yerler de vardı ama biz kolhoza düşdüğümüzden kötülük görmemişiz.

Buralıkda da süt de verdi, praduxda da (erzak) verdi, tahıl da verdi, çalı (mısır sapı) da verdi, bir kötülük görmemişiz hiç. Oradan da şimdi de ne oldu Fergana'da ne oldu, o Fergana'da oldu. Dediler ki;

- "Basdılar, geldiler, döküldüler de polisler işler, kaldıracaklar."

Kaldırdılar, sürdüler, geldik, düşdük. Azerbaycan'a düşdük. Özbekistan'dan buraya geldik. Sağ olsunlar, kötülük görmemişiz biz yine burada da. Yaşıyoruz da, ekiyoruz, dikiyoruz yavrum. Tahıl ekiyoruz, pamuk ekiyoruz, yonca ekiyoruz. Yaşıyoruz da ne ki Allah vermiş rızık onu yiyeceksin. Rızıkdan başka bir iş olmaz. Veren Allah ne ki vermiş onu yiyeceksin. Sen deme ki ben Allah'ın verdiğinden başka yiyeceğim içeceğim, o yoktur. Allah'ın verdiğini yiyeceksin, içeceksin. Ne ki sana rızık vermiş onu yiyeceksin, onu içeceksin. Burada yaşıyoruz da...

Komendat (sıkı yönetim) rejmi nasıl bir şeydir?

Komendat rejimi bir yere koyurmuyordu oğlum. Bu kolhozdan diğer kolhoza gidemezsin. Bu kolhozda geldin, bu kolhozda duracaksın. O kolhoza sen gidemezsin, öyleydi. Ondan sonra komendat da yok oldu zaten çıktı, kendi kendimize istediğimiz yere gittik. İstediğimiz işi gördük, istediğimizi yedik yavrum, başka bir şey yok. Bugünkü hayat da aha buraya bakıyorum, öyle aklımdadır benim de. 10 yaşımda olsam da her şeyi biliyorum. Olan işleri de, kötülüğü de, iyiliği de, yamanlığı da her şeyi bilirim. Geldik bu vakite çıktık yavrum.

Siz kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Biz Türk'üz. Ahıska Türk'ü diye, Türk'üz de, biz de... Şimdi benim yoldaşımın (kocamın) emileri (amcaları), emilerinin şeyleri çoğu Türkiye'deydi, millet gidene kadar oğulum. Biz Özbekistan'daydık ki orada mektup da gelirdi, Gelen haber de gelirdi. Onlar ölmüşdür. Uşakları var, çocukları var, kızları, oğulları... Emileri, şeyleri rahmete gitmişdir. Görmedik kötülük, görmedik oğlum.

Ahıska'dan askere giden oldu mu?

Oğul, orada benim mesela yoldaşım (eşim), ben haylaa yaşdım da (genç) sonra köçdüm (evlendim) de ben ona, o askerden geldiğine... Beş yıl o Amerika savaşındaydı da... Beş yıl. Şimdi şu baksana şu, duruyor ya, benimle birlikde duruyor. Göğsünde medalları (madalya) gör, kaç medalı vardı. Ordenleri, madalyaları benim kocamın. Geldikden sonra evlendim de ben, o askerden geldikden sonra. Geldi buraya ki sürdü

bizi. Ondan sonra geldiler de bıraktı çoğu. Onlar hepsi biz Özbekistan'a sürüldükden sonra asgerden geldiler. Odur benim kocam. Şu bak ben, ikimiz beraber duruyoruz. İstersen al da bak bir şeye, göğsüne de bak. Ordenine de bak.

Askerden dönenler sizi nasıl bulabildiler?

Geldiler oğlum can. Biz inen kolhozumuzda, mesela geliyordu ki soruyordular da, burada kaç xocalık (aile) var bu kolhozda? Diyordular ki,

- "Bak 10 hocalık var, 15 hocalık var, 5 hocalık var."

Onu gezdiriyordular. Gezdiriyor diyordular ki familyalarını (soyisim) oradan şey yapıyordular. Oradan da Özbekistan'a geliyordular da. Buraya gelmediler ki yerimize. Bizi kaldırdılar bunlar gelene kadar. Özbekistan'a geldiler. Getirip gösteriyordular. Aha bak bizim kolhozumuzda 10 xocalık (aile) var, 5 hocalık var, 30 hocalık var, görüyor, anlıyor, buluyordular. Öyle buldular evlerini.

Aç da kaldık, susuz da kaldık, çıplak da oğul. Her şey gördük yollarda.

Eşiniz askerden geldiğinde siz ne hissettiniz?

Hiçbir şey. Ben zaten bundan 10 yaş küçüğüm de kocamdan. 10 yaş benden büyüktür. Allah'ın takdiri, nasibi var ki oldu da. Geldiler, sonradan evlenen evlendi, köçen (evlenmek) köçdü.

Fergana'da olanları anlatır mısınız?

Ben ne bileyim ne yaptılar oğulcan? Ben gözümle görmedim. Yalan söylemek küfürdür. Küfür söylemektir. Ben görmedim. Ne yaptılar, ne yapmadılar? Oldu da... İşte ettiler edeceklerini. Ben ne bileyim? Ben görmedim ki yalan söylemem de ben. Allah'ın yanında yalan olmaz. Ben gözümle görsem ki onu desem ki böyle oldu, böyle oldu... Ben görmedim. Ama bizim duran kolhozlarımız da, hiçbir tane kimse dememişdir ki buradan kalk da, şuraya otur.

Sonra bizi de, kalktık biz de geldik de. Fergana'yı ki kaldırdılar, vuruşdular; o, bu... Biz de kalkdık geldik.

Nine sizin için vatanın anlamı ne? Götürseler vatana gider miydiniz?

Vatan köyümüz, vatan yerimiz de... Götürseydiler tabii ki dönerdik oğlum. Tabii ki dönerdik. Bizim yerler iyiydi, dağları vardı, bağları vardı, her şeyi vardı. Bu Stalin, Lenin ile dagaur (anlaşma) ile şey olmuş da bu Türkiye dagaur ile almışdır. Büyüklerimiz öyle derdi de... Söylerdi ata dedelerimiz ki;

- "Bizim yerler de Türkiye'nindi, biz Türkiye'nindik."

Bunlar ki şey olmuş. Dagaur ile almış ki bu falan vakte kadar... Ben, vakit gelir çıkarız da...

Lenin almış, Lenin dagaur ile... Vakit ki gelmiş. Şimdi "çık" demiş ki "aha çıkmayacağım." Ondan sonra biz kalmışız orada. Türkiye orada, biz burada. Sonra gelmiş vurmuş. Türkiye vurmuş gelmiş. Altın Kale var, bizim dağa çıkan yolumuzdadır. Ben biliyorum o kaleyi. Altın Kale, diyordular. Geliyor oraya kadar, vuruyor alıyor. Nasıl oluyorsa hepisini alamıyor da. O kalıyor orada. Biz kalıyoruz orada, Türkiye kalıyor orada. Benim bildiklerim budur balam, bildiğim budur. Yalan söylemem. İşittiğim diyorum ya ben, 10 yaşında çocuk... Ben de büyüklerden işitdiğimi, büyüklerin söylediğini... Ben de onları biliyorum da.

Çocukluğunuza ait ninnilerden, şarkılardan hatırladığınız var mı?

Ninnilerden çok biliyorum da oğul. Şimdi diyorum ya, şu sizlerden önce 1970. yıldaydı ,yine böyle geldiler çektiler. Telefonda hayla duruyor da. Şimdi verdiler de ona bakıyordum ben. Orada şarkı da diyorsun. Tebrik de ediyorsun, iyi de söylüyorsun, şey de söylüyorsun. Söyledik, yemekler de yaptık. 5-10 xıl (çeşit) yemek yaptık. Orada bir ev vardı da, o tarafdaki mahallede. O evde geldiler, toplandılar böyle sizin gibi. Yemek de yaptık, yedirdik, söyledik de, ördük de. Şimdi bir o telefonu görsem. Böyle sarılıp, o da sarılıp öpüyor, sağ olun var olun. O telefondadır şimdi, ben ona bakıyorum. 1970. yılında çekildi o şey. Böyle sizin gibi geldi çekdiler. Şarkı çok biliyorum da oğul, yoruldum, böyle söylüyorum:

Dedi bu dağlar olmasaydı
Gülleri solmasaydı
Bir ayrılık, bir ölüm
Hiçbiri olmasaydı.

Bu dağın ardındayım (arkasında)
Sinemin yurdumdayım
Dünyayı ateş alsa
Yine ben vatan kaydıydayım.

Bu dağın ardı meşe
Gün vura kölge düşe
Her vatan aklıma gelende
Yürek bağrım pişe.

Çok biliyorum şarkılar... Amma ki halım olmuyor. Bu canım yok. Ekmek yiyemiyorum. Dört yıldır ben bir sutkada (günde) bir istikan (bardak), 1,5 istikan süt ile duruyorum. Ekmek ağzıma alsan dersin ki çamuru karışdırmışsın. Ekmek yiyemiyorum. Her şey biliyorum.

Bu dağın ardındayım

Sinemin yurdumdayım

Dünyayı ateş alsa

Yine ben vatan kaydıydayım.

Dağlar duman oldu gel

Hallar yaman oldu gel

Aylara veda verdi

Yıllar tamam oldu gel.

Çok biliyorum şarkılar amma ki hareketim yok. O zaman yaşdım (genç) tabi. 1970 yılı... Şimdi 86 yaşındayım.

"Dağı duman olanın

Halı yaman olanın

Gece uykusu gelmez

Vatansız olanın.

Bu dağın ardındayım

Sinemin yurdundayım

Dünyayı ateş alsa

Yine ben vatan kaydıydayım.

Öyle bit vardı, öyle bit vardı ki... Yıkanmamıza izin verilmediği için karınca büyüklüğünde bitlere maruz kaldık. Soğuk bir yandan, kaşıntıdan sebep her yerimizde çıkan yaralar diğer yandan...

Pamuk Eyübova

KAZAKİSTAN

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

17 yaşındaydı

Gülciyan Bilalova

AHISKA, 1927

GÜLCİYAN BİLALOVA
AZERBAYCAN

Adım Bilalova Gülciyan. Ben Uravel'de olmuşum, Uravel Köyü'nde. Ahıska Rayonu'yuz (ilçe), Uravel Köyü'yüz. Ben, babamın ismi Rıza'dır. Anam babam ölmüşdür. Ben üç yaşımda babamdan kalmışım, üç yaşımda... Babam ölmüş, beni emilerim (amcalarım) büyütmüşdür Uravel'deyken. Orada benim ninem de, dedem de hepsi Uravel'deydiler. Orada büyümüşüm, sonra da geldik Özbekistan'a zaten.

Ahıska'da Türkler sürgünden önce ne yapıyor ne ile geçiniyordu?

Herkez kendine ekiyordular, ekiyordu kendileri ne kadar tarla lazım ekiyordular, biçiyordu, yiyordular. Mal da ne kadar istesen o kadar saklıyordular. Ne kadar isterse 10 tane mi saklarsın, 5 tane mi saklarsın? Davar (koyun) 50 tane, 100 tane davar saklıyordular. Onunla yaşıyordular da. Başka bir şeye lazım değil ki kendi davarın keser yersin. Ama ki et veriyorduk, nalok (vergi) veriyorduk.

Sovyet hükümetine mi?

Evet, ya davardan ya da maldan yağ veriyorduk. O nalokdu, onu veriyorduk. Devlete et de, yağ da veriyorduk.

Muharebe için de bütün erkekleri askere götürmüşlerdi?

Bizim adamlarımızı öyle götürdüler askere ki, öyle şekilde götürdüler ki ölüyü kaldırmaya adam kalmadı. Öyle götürdüler. Bütün eli iş tutanı götürdüler. Götürdüler sakat olan geldi, ölen öldü kaldı. Öyle götürdüler, kimse kalmadı. Hep kadınlar kaldı. Kadınlar kadınlar... Çok yaşlı olan, gezemeyen bunlar kalıyordu. Tarla vardı, çay vardı, biçiyordun, yığıyordun, yiyordun. Kendin için ne kadar ekiyorsun tarlan var, ek ye...

Neden savaşa kadar sizden kimseyi askere götürmediler de, savaş zamanı götürdüler?

Onu bilmem. Biz oldu ki, şimdi onlara yardımçı olduk da kömükçi (yardımçı) olduk da. Onlar kendilerine ki, sen ki, gidiyorsun beni de götürüyorsun ki, gel benimle beraber bana yardımcı ol da. He de şimdi gel bana da, beraber de olalım. Mesela bir ben atıyorsam onlar iki tanedir, onlar atana kadar sen de gel bana, at da... Ona sebep götürüyordular da. Ancak ondan başka, hep bütün götürdü. Diyorum ya askere götürdüler, kaldık biz çocuklar... Çocuklar ki kaldık, ondan sonradan kaldı kocalar... Kocalar, şeyler, işe yaramayanlar, oturup yiyenler de. Aha onlar da ölen öldü, kalan

kaldı. Gelenlerin kimisi askerden geldi, kimisi gelmedi, kimisi sakatlandı, kimisi yitdi. Hiç ölüsü de bulunmadı öyle. Öyle ev vardır ki, dört tanesi gitmiş biri de gelmemişdir.

Tren yolunu neden yaptırdılar? Sizin köyden o tren yolunda çalışanlar oldu mu? Tren yolunu sizin için yapıldığını biliyor muydunuz?

Onu bizim için yapıyormuşlar da o yolu. Yok, bizim köyden yok. Bizim köy kırakdadır (kenarda), nerede olacak? Öyle diyordular;

- "Görmemişiz ki, uzak bize, görmemişiz ki..."

Diyordular ki;

"Poyez (tren) yolu düzeliyor poyez gezeçek şimdi. Gidecek gelicek, biz için olanak kolay olacak"

Sürgünden kimin haberi var? Yok. Bir dediler ki;

"Bugaret'in düzünde, Bugaret'in Düzünde, poyez yolu yapılıyor. Oraya poyezler gelmiş duruyor. Neden duruyor?"

Ben ne bileyim, duruyor da... Gelmiş duruyor da, poyezlerdir duruyor.

İşte bir şey çok çekmedi, baktım köylere saldatlar (asker) geldi. Diyorum ya bizim köy büyük köydü de. Baktık ki, saldatlar geldi, böyle geçiyorlar. Bizim kapının önünden böyle evden geçiyorlar. Bahçe ile gidiyorlar geliyorlar. Dedim, "neden geziyor bu adam?". Korkuyoz da, vayenni (asker) neden geliyor da... Adam yok, evde bir şey yok, evde kapıda vayenni gezer mi? Sonra hiç şey yapmadık, ekmek yemeğe çağırdı abam (ana) ağladı. Dedi ki;

Nereye götürüyorlar bilmiyoruz. Kimisi diyor, "Götürüp kanala dökücekler" kimisi de diyor, "Kıracaklar."

- "Bunlara de ki, ekmek koyalım da peynir ekmek yesinler. Açtırlar. Bizim adamlarımız da orada açdır."

dedi. Verdik, yediler. O ki, bize gidiyor geliyor da... Dediler ki;

- "Biz de geldik ki, sizi korumaya. Korkmayın!"

dediler. Dedi ki;

- "Sizi korumaya geldik."

Korumaya geldi, daha iyi ki, bizi sahiplenen varmış. Onu öyleydi. Sonra hiçbir şey. Daha çok çekmedi işte iclasa (toplantı) yığdılar. Daha bizi kaldırdılar. Gel-

diler işte, diyorum ya ki adamlara vayenilere oturduk ekmek verdik, yediler. Yine valla bize yardım etti. Getirdi verdi sedir (müdür). Sedir biliyorsun di mi, büyük de direktor (okul müdürü), yani ki bizim direktörümüz dedi ki;

- "Hadi bölgüleri bölün."

Meğer o bilmiş ne ise de, bölgüleri bölün ki şenlik (insanlar) açdır, kış idarasını alsın yığsınlar da. Getirdiler döktüler evin içindedir. Sonra bu saldatlar geldi baktı ki, bizim hiç kimse yok çocuklar hep. Bir ablamdır diyorum ya ki, emimin (amca) karısı bir odur, bende 12 yaşında benim büyük en büyüğü. Sekiz tane çocuk. Ne yapacak şimdi? O geldi, dedi, Urus'dur (Rus'dur) diyor ki: ... (Rusca konusuyor). Diyoruz ki,

Adamlarımızı öyle şekilde götürdüler askere ki ölüyü kaldırmaya adam kalmadı.

- "İgolka nedir?"

Bilmiyoruz ki, nedir de... İşitmemişiz. Böyle diyor böyle diyor ağzını dikeyim de çuvalın. Getirdi buğdayı, lazutu (mısır), lobyayı (fasulye) birbirine kattı doldurdu çuvalları. Bir iki çuval doldurdu koydu. Yardım ettiler onlar, arabaya yüklediler. Sonra oradan birden geldiler. Birden sabahleyin çağırdılar ki, iclasa. İclasa (toplantı) gittiler, ağlaşa ağlaşa geldiler. Daha bir şeye bakmıyor ağlaşıyoruz, birbirimize sarılıp ağlıyoruz ki ne haberdir? Adamlarımız öldü ki, bunlar bizi böyle yapıyorlar, nereye götürüyorlar. Dediler;

- "Eve değmeyin. Ev kalsın hiçbir şeyine el değmeyesiniz. Öyleyken üst (elbise) ile çıkın. Üç güne yine geri geleceksiniz."

Yaaani...

- "Üç gün boşaldıyonuz köyü de, üç gün sonra yine geleceksiniz."

Daha inanan inandı. Altınını da, peynirini de, yağını da yerindeyken şimdi egletdiler (sakladılar). Böyle bir çoğu yaptı, böyle kapıyı bağladı. Öyleyken koydular da yağ, altını, işi... Hünkar ablay ki, Hünkar ablay... Koydular gittik. Gittik. Geldik ola, he 3 gün gitti, hele ne ki, 18 gün yol gidiyoruz, ne 3 gün? Gittik daha oraları göremedik, daha kaldı. İşte öyleyken onlar kaldı, bizi aldı götürdüler. Nereye götürüyorlar bilmiyoruz. Kimisi diyor;

- "Götürüp kanala dökücek, denize dökecekler!"

Kimisi diyor ki,

- "Götürüp kıracaklar!"

Kimisi, ne bileyim her söz diyorlar da biz de karanlıkda, evin içinde biz... Şeyin içerisinde, vagonun içerisinde... Götürdüler işte, götürdüler oradan da böldüler. Biz gittik, Özbekistan'a düşdük. Özbekistan'da aldılar bizi hep arabalar geldi, at arabalar; götürdüler hamamlara. Hamamlara götürdüler ki, 18 gün yol geliyor da bu adam...

Vagonun içinde neler oldu?

Onları neyi hatırlayayım, neyi diyeyim ben ona? İşte öyle gün çektiler. Giden de çoğu yitdi (kayıp oldu). O vagonda praduka (erzağa) gidenler. Aha mesela bu gitti, sen gittin, o gitti praduk getirmeye. Gidiyorsun ya, vagon tepreniyor (haraket ediyor) ya, bir şey oluyor kalıyorsun. Daha da yolu bulamıyorsun, yoktur da bu adam yoktur... Deee kaç tanesi yitti. Çoğu yitti. Orada yitti. O, hiç ne ölüsü bulundu, ne sağı bulundu. Çoğu geldi hasta, hastalandı, soğuklandı. Çok kar vardı çoook. Oğul uşak da zaten it günü ile emele geldiler (düzeldiler) diyoruz ya, işte ne günler ile işte büyüdüler. Ölenleri, hiç ölenleri, bıraksan ölenleri...

Sürgün olduğu zaman evden değerli şeylerinizi alabildiniz mi?

Hiçbir şey, hiçbir şey, hiçbir şey... Ev duruyor bütün. Bu üstün (elbise) nedir, üstün almışsın?.. Biraz da praduk (erzak) aldım mı, lazut (mısır) mı ne işte, aha oldu. Çık git. Kimisi davar kesti. Dedi ki;

- "Büyük buynuzluya (büyük baş) değmeyin küçük buynuzluya (küçük baş) kesmeğiniz olursa kesin. Birer tane kesin."

Kimin adamı vardı kesti. O şeyden davar kestiler ki, yolda yani yeriz. Yolda nerede yiyeceksin sen? Duruyor musun yiyesin? İşte böyle kalanı, hiç kimse bir şey demedi. Adam yok, daha kim kesecek. Adamlar hep askerde. Çocuklar kesemez ki... Öyleyken kaldı, öyle bıraktık. Malımız da evimiz de eşiğimiz de öyle kaldı. Böyle evden çıktık da kendimize hiç döşek almadık ki... Çıkıyoruz ki, nereye gidiyoruz?.. Kalacağız mı, öleceğiz mi, soğuk mudur, sıcak mıdır?..

Ondan da haberimiz yoktur. Öyle gitdik. Sonra çoğu öyle şeyde öldüler, soğukda. Aha karın içinde kışda kar... Bir metre kar var. Bu, sağ kalır mı adam? Aha kapısı yok, bacası yok, üstü yok, ne olacak? Böyle yerlere koydular da... Ama kimisini iyi evlere koydular. Çatana çatdı, çatmayan kaldı öyle.

Vagonun içerisinde gece ışık yokmuş. Peki neler yapıyordunuz?

Kimisi kalıyordu vagonun altına, kimisi orada kalıyordu, vagon teprendi (haraket etti) gidiyordu. Sana haber etmiyordu ki, evediya (hemen) tez çıktın çıktı, çıkmadın kalıyordun da. Kalıyordun da...

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

Hiçbir şey... Yatıyorduk. Ne yapacağız? Ne yapacan, kork korkma gidiyor da sen ne yapacan? Ne yapacağız? Döşemeyi açtık. Kaldırıyorduk çocukları kocaları oraya tutuyordular. Örtüyordular onun üzerine aha. Nerede yolda gidiyordu, yola gidiyordu gidiyor. Çünkü inemiyorsun. Aha geldi de mesela buraya geldi. Bir saat duracak, bir saate sen hiç teprenemiyorsun. Hangi çocuğu sen kaldıracaksın da indirecek, çıkardacaksın, onu edeceksin... Kalıyorsun yerde, gidiyor poyez (tren). Gidiyor poyez, kaldın sen. Kaldın... Bir şey buldun, poyeze bindin bindin... Binmedin, kaldın öldün, çıktın gittin. O hiç. Öleni arayan yok, yiteni arayan yok. Gitti gitti... Böyleydi.

Vagonda sizden başka aileler vardı. Onlar size teselli ediyor muydu?

Ya ya ya... Birbirimize nasıl ki, bacı kardeş, birbirimize böyle birdik. Diyorum ya bir döşekte dört tane beş tanemiz böyle sarılıyorduk; döşekte, bir yere muklanıyorduk (büzüşmek) ki, şey yapmayalım, ısınalım da... Diyorum ya ki buzluyordu, buz, buzlar sallanıyor idi. Benim iki ayağımda dondu da... İki ayağım da dondu, öyle odun gibi duruyor, hiçbir şey şey olmuyor. Şimdi vagonun içerisinde, donuyor kapısı ki, şey pencere, duvar o, orada adam yaşar mı? Çıplak insan, palton yok, bir şeyin yok, almadın evden, çıktın gittin.

Vagonda ölenleri atıyorlar mıydı?

Atmıyordular. Atan atıyordu. Korkan, atıyordular, indiriyordular ki, koyun burda gömleriz de... Kim gömleyecek bunu? Koydum poyezde çıktı gitti. Hiçbir şey yok orada. Kime diyecen? Ona sebep tutdular, ölenleri hep sardılar gizletdiler. Bir şeyler var da veş (eşya) götürüyoruz tabi. O veşillerin arasına arkasına koydular götürdüler. Kokdu mu ne oldu, işte oldu da... Öyle yapıyor.

"Burada insan yiyenler var." dediler.

Askerler gelip vagonları arıyorlar mı?..

Yok yok yok. Onu göstermiyorduk. Ağlamıyorduk da. Ağlamıyorduk, hiç böyle gemğim (kederli) olmuyorduk da. Ki bilsinler ki bir şey var mı? Hasta var mı, diyen zaman; "yok yok iyiyiz hep sağ selametiz..." Geliyordu böyle kapıdan bakıyor gidiyordular. Atacak da atacak kapıya (dışarı). Orada bırakacak, sen git biz gömeriz, öyle kalacak. Yok yok, hiç ağlamıyorduk. Hiç şey yapmıyorduk. Süküt (sesiz) duruyorduk. Süküt, hiçbir şeyimiz yoktur, onu gizlediyordu.

Adam öldü mü adamı adyala (battaniye) sarıyorsun, sonradan tutuyor kilime sarıyorsun, sonra da halıya sarıyorsun da... Böyle ki, halıya sarıyorsun da, buradan bağlıyorsun, buradan bağlıyorsun... Bir şeyle de ip ile ki, eğilmesin de dik dursun. Onu böyle düz dayadıdorsun da... Vagonun içinde kırakda (kenar) dayıyorsun. Bu nedir? Halımdır da, halıdır da... Görüyorsun ki, halıdır da... Ne yapacaksın sen onu? Ağlamıyorsuz, bir şey yapmıyoruz, derdimiz yok. Bakıyoruz oturuyoruz. Ne bileceksin ki, sen? Ağlasak o ki, bileceksin ki, ne var neden ağladın? Ne vardı diyip dağıdacaklar. Götürecekler atacaklar. Nereye götürüyorsun? Ölmüş, at. Sen de atamıyorsun ki... Diyorum ya Sedir'in anası, Sedir'in anası öldü, Fezli Ağa'nın anası 18 gün öyle dayalı geldi.

Çoğunun çocukları da öldü, eşleri de öldü, hep gizliyordular. Saklıyor gizliyordular. Hiç kimse gelen de kimseden hasta var mı, hasta var mı götürelim. Nereye götüreceksin? Ben gidiyorum, yerim yok belli değil, sen o hastayı nereye götürüyorsun? Nereden bileceksin? Onu da demiyordular, öyle ölen ölüyordu. Birkaç tanesi praduk (eşya) almada öldüler. Gittiler yittiler, kaynadılar gelmediler. Gelmedi. Nereye gitti bu?..

Vagonun içi nasıldı?

Yok aralı vagon değildi bu, davarni (yük) vagonlar var ya... Şimdi davarni vagonlar var ya... Onlar da, onlar başka cürlü (çeşit) vagon yok davarni, o davar götürüyor mal götürüyorlar ya... Uzaklar... O vagon... Diğerine diğeri iyidir. Diğeri sıcaktır. Ona, yok o davarni vagona bindirdiler. Beş evi bir vagona... Beş evi, dört evi oluyordu ki, altı evi... Hele ki, hiç ayak basmaya yerin olmuyordu ki, ayağını basasın ki koyasın. Öyleydi. Silotka (zayıf) gibi geldik silotka.

Özbekistan'a vardığınız zaman ne yaptınız?

Çattık ki, diyorum ya çattığımız zaman hemen arabalar geldi, at arabalar. Üç tane dört tane sığıyordular. Oradan aldılar şeye hamama... Hamama kaçırdılar, evlere kaçırdılar. Evlere hangisi ki? Diyor ki,

- "Bizi eve götürün."

Eve de onu gizli eve götürüyordu. Aha böyle bir eve de... Diğerleri hangisi hastadır, şeydir, o diyordu ki, onu hamama götürüyordular. İki gün hamamda çimdiriyor (yıkıyor) ediyor onu veriyordular, götürüyordular bir eve koyuyordular. Diyorum ya odun yok. Neft (petrol) yok. Piçka (kibrit) yok. Bir şey yok. Nere git, aha eve girdin, ne yapacaksın? Ha, diyorum ya ben ayaklarım böyle benim üşümüşdü. Donmuşdu dondu, ben yatıyordum çocuklar da yanımda... Böyle yanımda, böyle yatıyordular abam (anam) gelene kadar.

Özbekler ile nasıl geçiniyordunuz?

Özbekler hiçbir şey yapmamışdır bize, Allah var da doğrusunu diyeceksin. Hiçbir şey yapmamışdır diyorum ya; Özbekler ki geliyordu, kapımızdan geliyordu biz kapıyı açmıyorduk. Korkuyorduk. Bize dediler ki;

- "Burada insan yiyenler varlar da size insan yiyenin içine getirdiler ki... Yani ki, öldürsünler de..."

Ama ki iyiydiler. Diyorum ya gelirdiler, kapıdan seslerdiler:

- "Ay bacı, aç yoğurt verelim. Ya bir şey verelim de... Şey yapın da çocuklarınızı edin, yeni geldiniz."

Biz korkuyorduk, kapıyı açmıyorduk. Yok istemeyiz. Sonra ki, şey olduk daha, bacı kardeş gibi çıktık, beraber işledik. Bacı kardeş, iyi güzel işliyorduk. Bizim yer çok iyiydi. Özbekler de bu kadar ekmek olsaydı 10 tanesi ile yiyordu bu kadar ekmek.

Adam öldü mü adamı adyala (battaniye) sarıyorsun, sonradan tutuyor kilime sarıyorsun, sonra da halıya sarıyorsun da...

Böyle lokma lokma kırardı ki, hepimiz yiyelim ki kimsenin gözü kalmasın. Bizde öyleydi, şeyde Üç Korgan şeyde, Kuğay'da öyleydik. Üç Korgan rayonunda (ilçe) çok iyiydik.

Vagonda hamile kadınlar var mıydı?

Öyle öyle, vardı vardı... Onu şey olan zaman yolda indirdiler, balinsalara (hastane) götürdüler. Sonra onu sen nerede düşeceksin ki, sen onu arayıp bulasın. Orada telefon yoktu bir şey yoktu. O vakitde ne vardı? Hiçbir şey... Onu işte buluyordu sonra bu

Beşir Dada (ağabey) vardı. Onun karısını aldılar da. Şeyde gitti, buldular sonra Nemengen'den getirdiler. Onu bakıyordular, onu alıyordular. Balinsaya falan götürüyordular. Balinsaya, balinsaya alıyordular. Hastaları şeyleri geliyordular ki, şeydir kimse geliyordu, saldatlar (asker) bakıyordular. Haber ediyordular, hemen onu alıp götürüyordular. Götürüyor, sen bilmiyorsun, sen yol gidiyorsun. Bilmediğin yol, burayı bilsen bilirsin ki, Haçmaz'a gideceğim. Orada bilmiyorsun ki, nereye gidiyorum, nereye?.. Yok. Alıyor götürüyor. Kısmet, ya bulursun ya yok... Ama iki aydan üç aydan sonra bulunuyordu, buluyordular.

Vagonda ne kadar insan vardı?

Bizim vagonda mı? 25 böyle vardı da. Beş ev, beş evdik. Bizim mahalle bizim, bizim mahallemiz. Ya ya, vardı koça dedeler vardı. Öyle dedeler vardı ki, hiç gözü de açılmıyordu, görmüyordu da... İki tane dede var Şakir dede ile Bekir dede. Vardılar...

Özbekistan'da ne iş yapıyordunuz?

Pamuk pamuk... Ben zavodda (fabrika) da işlemişim. Pamuk zavodunda. Zavoda işliyorduk, pamuk döşürüyorduk (yığıyorduk). Diyorum ya, 12 yaşım vardı (*Kimliğinde 1927 doğumlu görünüyor*) geldim ola. Geliyorsun ki, aha bir brigade (işçi başçısı) da kaç tane adam var, 10 tane adam di mi bir brigada da. Bu brigadayı saçmıyor (ayımıyor) ki, sen büyüksün o küçüktür hepsini bir yere veriyordu da. Öyle gidip işliyorduk. Gidiyordun çeyiller (genç), çocuklar zavoda işliyor. Gidiyordu ayakyoluna (tuvalete) giriyor, orada uyuyordular. Gidip brigadalar tapıp çıkarıyordu. Böyleydi, ola böyle günümüz vardı. Kaç yıl bende zavoda işlemişim pamuk zavodunda. Pamuğu çigidini çıkarıyorduk. Eyy!.. Bizim gördüğümüzü Allah hiç kimseye göstermesin! Gördük, her iş gördük. Her iş gördük, her iş de ettik. Şimdi de aha meydanda çıktık, şimdi de Türkiye çıktı, şimdi de Türkiye'ye gidiyorlar. Biz de kalıyoruz hasret... Gidecen gidemiyorsun, gitmeyecen kalıyorsun.

Özbeklere alışmanız ne kadar sürdü?

İyi oldu, iyi oldu, iyiydi. Böyle sen ki süküt (sessiz) duruyordun, korkuyordun. Onlar da Müslümandılar da... Şey ediyor, bakıyordu ki bunlar korkuyor. O brigadalar (işçi başçısı) şey ediyordular ki;

- "Bunlar birdir. Siz kardeş bacısınız, işleyin."

İşliyorduk öyle ki, bacı kardeş gibi. Diyorum ya; Özbekler öyleydi ki, böyle bu kadar ekmeği olsaydı, onu kendi yemezdi. Bölerdi ki, hepsi yesin. Ölseler ne olacak?.. Öyleydi. Sonra da pişiriyordular çorba. Bir kilo prinçden brigadanın dabuçusuna (sorumlu) birer çömüçden (çömçe) veriyordular. Onu içiyorduk. Kalkıyorduk, akşama kadar çalışıyorduk. Ama yok, birbirimize değip dolaşmıyorduk hiç. Güzel bacı kardeş gibi. Yardım ediyorduk, bakıyorduk ediyorduk. Bizim yer öyleydi de bilmem başka yeri bilmem ben... Bizim yer öyleydi.

Özbekler ile adet ve ananeleriniz birbirine karıştı mı?

Öyle herkes kendi için. Yok, kendi, herkes kendi adetini (anene) yaptı. Kimse kimseye değmedi dolaşmadı. Sen senin adetin et, ben de benim... Birbirimizden alıp da veriyorduk. Özbekler, Özbekler'den bizim şenlik (insanlar) almışdır, bizimkilerden de Özbekler almıştır. Benim şimdi bacım Özbekistan'dadır. O şeydir, ben ne bileyim valla deymemişdirler. Allah var da şimdi işledik kaç yıldır... 1960'ıncı yılda buraya geldik. İyiydi ne diyelim...

Büyükleriniz Stalin hakkında ne düşünüyordu?

Lenin'in zamanı değil miydi o? Stalin'in zamanı şeye geldik de... Bizi köçürdüler (taşınmak) ki, o vakit deyil miydi? Hee de oydu da... İyiydi de, niye ki ne yapıyordu ki o?.. Gürcü'ydü de o da. Diyorlar ki;

- "Gürcü'ymüşdü de..."

Son (daha sonra) ne oldu oldu... Ettiler, ne ettiler ettiler... Biz Özbekistan'daydık o ölen de. Ne bileyim ola can. Böyle. İşte yaşadık ölmedik, kaldık, ot yedik neler ettik... İşte hayla duruyoruz. İşte öyle.

Yiyorduk, ölüyorduk acımızdan... Yemeyelim mi ola? Aha açsın da hiçbir şey yok. Otu da dediler ki;

- "Yeyiliyor, mal yiyor onu insana da değmiyor yeyiliyor."

Biz de gidiyorduk, başlarını kırıyor kırıyo döşürüyorduk (yığıyorduk) getiriyorduk koyuyorduk kazana. Kazana biraz tuz döküyorduk pişiyordu. Süzgeçe döküyorduk dövüyorduk dövüyorduk oturuyor yiyorduk. Boş ağzından yeşil su akıyordu. Kimisi şişiyordu, kimisi işte öyle...

Yonca yedikten sonra ne oluyordu peki?

İnsana he?.. Yok yok, o yalan sohpetdir. Bişiriyorsun yiyorsun daha nereye kurt tarıyordu (yayılmak). Çok böyle yiyorsun ki miğden şey oluyordu, böyle acı şey yeşil su ağzından akıyordu, çünkü miğde kabul etmiyordu. Onu da yiyorduk diyorum ya. Böyle uzun uzun, böyle mantarın ismi ne sokomu (mantar)?.. Mantarlar... Böyle uzun ince ince var ya ağaçların dibinde, onları döşürüp döşürüp yiyordun. Açlık herbir şey ettiriyor da... Sonrada ki işledik ettik, öğrendik daha da hiçbir şey lazım değil. Aylık alıyorduk, ediyorduk, işliyorduk yiyorduk. Sonrada ki çıktı bura. Buraya getirdiler bizi. Geldi bir adam aldatdı. Aldı buraya getirdi bizi. Yoksa biz Özbekistan'daydık ya. Geldi dedi ki;

- "Orası sizin köyünüze yakındır. Oralar iyidir beledir gelin. Orada yaşayın, köyünüze de gidip gelebilirsiniz."

Geldik buraya da aha...

Ahıska'ya gittiniz mi?

Neyin gitmesi?.. Götür beni ola. Ben istiyordum ki gideyim. Diyordum ki, "gideyim daha olamdı." Şimdi ayaklar ile gezemiyorum nereye gideceğim? Benim, öyle bulağımız (çeşmemiz) vardı ki, bahcenin altında, yerbeyer evin altında şimdi bir istekan

(bardak) suyunu içemezdin, öyle soğuktu. Dedem meşeden puar (bulak) gözlerinden milini getirmişdi, bahçemizde yapmışdı. Öyle soğuk suyumuz vardı hani. Orayı bir dolansam görsem, tabii ki iyidir. Büyüüük bahçemiz vardı, deee ne kadar... Kaldı öyle hepsi.

Kendinize ait özel eşyalar bıraktınız mı orada?

Bize diyorum ya ne ki kaldı kalan üstümüz (elbise) ile çıktık. Aha üzerimizde ne var? Şimdi desinler ki, çıkın, ne götüreceksin? Aha böyle çıkıyoruz da... Böyle... Çıktık böyle gittik. Bir öküz arabasına biner ki, bir evin ailesine ne götürür ola o? Gerek ki, sana diyeydi ki bugündür. Bu nasıl şimdiki iclasdan (toplantı) geldiler sabahleyin. Geldi, ağlaşmak fizzah firgan ağlıyorlar birbirini şey ediyorlar, bilmiyorlar ki, ne yapsınlar? Bacım falan yerdedir, kardeşim filan yerdedir, anam felan yerdedir, herkez kendi şeyine ağlıyor da... Senin orada mı aklan geliyor ki, neyi alayım? Bir şey aklan gelmiyor sen kendin oğul uşağın aklan geliyor.

- "Öyle yok korkmayın üç güne geleceksiniz, üç güne öyle evinize değmeyin dursun, öyle yine geleceksiniz, evinize gireceksiniz."

Malımızı götürdü, sonradan da bizi çıkartdı, evlerimiz kaldı öyle.

Gideriz oraya hazır eve gireriz. Hayla gidiyoruz. Bizim ev bahçenin içindeydi, öyle büyük. Gitti. Ne yapalım ola? Şükür Rabbıma şimdi de yaşıyoruz, yavaş yavaş... Şimdi yiyoruz yaşıyoruz. Karnımız doydu, üstümüz giydi. Daha o günler yâdımızdan çıktı. Ne istesek ala da biliyoruz giye de biliyoruz. Yiye de biliyoruz. Ne bileyim. O günler de gitti de bir geldi, gitti de... O adamlar ki, askere gitti o vakitte çok çetindi. Çok çocuklar kolhoz işliyor, bir kolhoz işliyor. Nerede işleyeceksin ki, yiyesin. Daha işle de, işleyemiyorsun. İki çocuk değil, iki çocuk değil hangisi ile işleyesin. Diyorum ya 12 yaşındaydım, ben de işliyordum. 12 yaşında çocuk işler mi? Şimdi aklıma ki geliyor, vallahi bak aklıma ki geliyor... Vallahi bak şimdi gözümün önündedir. Vedreye (kova) ki ip bağlıyordum belime, sürüdüyordum peşime, götüremiyorum ki kolumda, tutup götüremiyorum.

Çok böyle yiyorsun ki miğden şey oluyordu, böyle acı şey, yeşil su ağzından akıyordu

Vedreye ip bağlıyordum, böyle ipi belime bağlıyordum böyle gidiyordum o vedreye. Kartofuları (patates) topluyor, kartofuları seçiyordular, ben de o cuxanın peşine kartopuyu döşürüp (yığmak) o vedreye atıyordum. Bakıyordum ki, ağırlanıyor sesliyordum, geliyor alıyor götürüyor boşaldıyordular. O günlerden ne görürüz?..

Ola hele, onu diyorsun, benim emim (amcam) bunun babası, emim askere gidecek de kıçları (bacak) sızladı ayakları böyle. Ayakları sızladı ki, böyle yerde yuvarlanıyor. Yuvarlanıyor, böyle kalkamıyor ayağa basamıyor. Aldı onu askere götürdüler. O maşınanın (arabanın) içerisine attılar. Götürdüler, götürdüler nasıl ki, Bakü'ye götürdüler. Orada ne yaptı yapmadı, bir de baktın ki, geri getirdiler. Öğretmişler ki, atın iliğini sürtün. Atın iliğini atın iliği ile iyileşecek. Geldi işte benimle beraber gittik at bulduk. At vardı ölen gece. Oradan gittik atın iliklerini kırdı da getirdi kıçlarına sürtüm de onunla iyilendi. Yine götürdüler. Yine götürdüler, yine gitti. Biz adamsız... Çocuklar hep çocuklar... Diyorum ya 12 yaşımda ben, büyüğü. 8 çocuk, 1 tane kadın...

12 yaşım vardı, bizi sürgün ettiler.

Ne yapsın o? Kadın da bir parça kadın, ne yapsın o? İşlesin ki tapsın getirsin ye... Ama sedir (müdür) bize yardım etti. Emilerim gitmişler demişler ki;

- "Sen bilirsin, oğul uşağımız ufak kalıyor, bunlara kömek (yardım) et."

Beni raboçi (işçi) yazıyordu. 12 yaşında raboçi olur mu? Beni raboçi yazıyordu. Raboçinin içerisinde geziyordum. Bana gündelik yani ablama bir gündelik yazmıyordu da iki gündelik yazıyordular da para çok alıyorduk. Şey para vermiyordular o kadar zaten, praduk (erzak) veriyordular. Onu alıyorduk, onunla oğul uşağa bakıyorduk. Yoksa adamlar yok. Adamlar hiç kimse yok. Bir, bir şey kaldıracak olsan kaldıran kimse yok. İşte öyle. Çok iyi günler çektik, bugünlere geldik de ne yapalım?

Bizim adamları askere götürdüler, bizleri de sürgün ettiler. Evimizden veşimizi (eşyamızı), işimizi sakladılar. Bizi sürgün ettiler ki geleceksiniz... Hani aha da götürmüyorlar hani... Ne evimiz var, ne eşiğimiz var...

Bizi sürgün eden zaman geldiler dediler ki;

- "Üç güne geleceksiniz, evinize el değmeyin, her bir şeyiniz kalsın."

Üç günden sonra hani üç günde oldu, kaç yıllardır ne götüren var ne de gösteren var... Ne de ki gidiyoruz...

12 yaşım vardı. 12 yaşım vardı, bizi sürgün ettiler. Dediler;

- "Üç güne geri geleceğiz, üç güne gelip evinizde oturacaksınız."

Daha da bizi götürmediler. Hayla da gideceğiz, yine de gideceğiz hani. 88 yaşım var hani ya... Götüren yoktur.

Ahıskalı Cemile Şakirova bir Özbek arkadaşıyla, 1956

Azizem yandı canım
Susandı kandı canım
Desem el kınar beni
Demesem yandı canım.

Giderim yolum budur
Dert budur zulüm budur
Ayrıldık ayrı düşdük
Ecelsiz ölüm budur.

Gidersin yolun olayım
Sallanan kolun olayım
Nereqde konak (misafir) olursan
Ağzında dilin olayım.

Gidersin biz uğra
Kederin köze doğra
Bizden özgeyi (başkasını) deseler de alsalar
Koy dermansız derde uğrasınlar.

Allah yolunuzu açık etsin ne yapayım ola? Biliyorum, çok biliyorum ama şey eden zaman unuduyorum, bir şey diyen zaman...

Erzurumun dağları duman daldadır
Başım yastıkdadır gözüm yoldadır
Şimdi ki zamanlar adam aldatır
Ben ağlamayayım kimler ağlasın?

Erzurumun dağları kardır geçilmiyor
Soğuktur suları bir tas içilmez
Evletler hepsi şirindir hiçbirinden geçilmez
Ya ben ağlamayayım kimler ağlasın?

Erzurumun dağları yol oldu bize
Çalısı diken gül oldu bize
Analar bacılar balalar (yavru) yâd oldu bize
Ya ben ağlamayayım kimler ağlasın?

Götürecekler de orada beni melisiyaya (polise) verecek de kapattıracaklar. Allah etmesin, düşman olasın.

Diyemiyorum da, diyemiyorum, unuduyorum. Ola bir şeydekini diyeyim türmede (habishane) ki ne diyeyim?..

Türmeci diyor kızıl başdır
Balı prosu bir ateşdir
Yatabilmiyorum yerim yaşdır
Yandım Türmede Türmede.

Türmeci kapıyı kitler
Arkamızı yedi bitler
Türmede yatan koç yiğitler
Yandım Türmede Türmede
Türmenin etrafı taşdır.

Yok, aha da unuttum da, çok biliyorum daha diyemiyorum, unuduyorum hemen o saatteyken. Daha kocalmış kalmışım. O da yeter, ola, yeter!.. Oraya götürür gösterirsin ki,

- "Bu nine dedi."

Sürdüler... Arkamızdan ağlardı Gürcü bile. Sekiz yaşındaydım, pek anlamıyordum. Buraya getirdiler, iki gün kaldık, oradan da Orta Asya'ya sürdüler.

Bedel Nazirov

GÜRCİSTAN

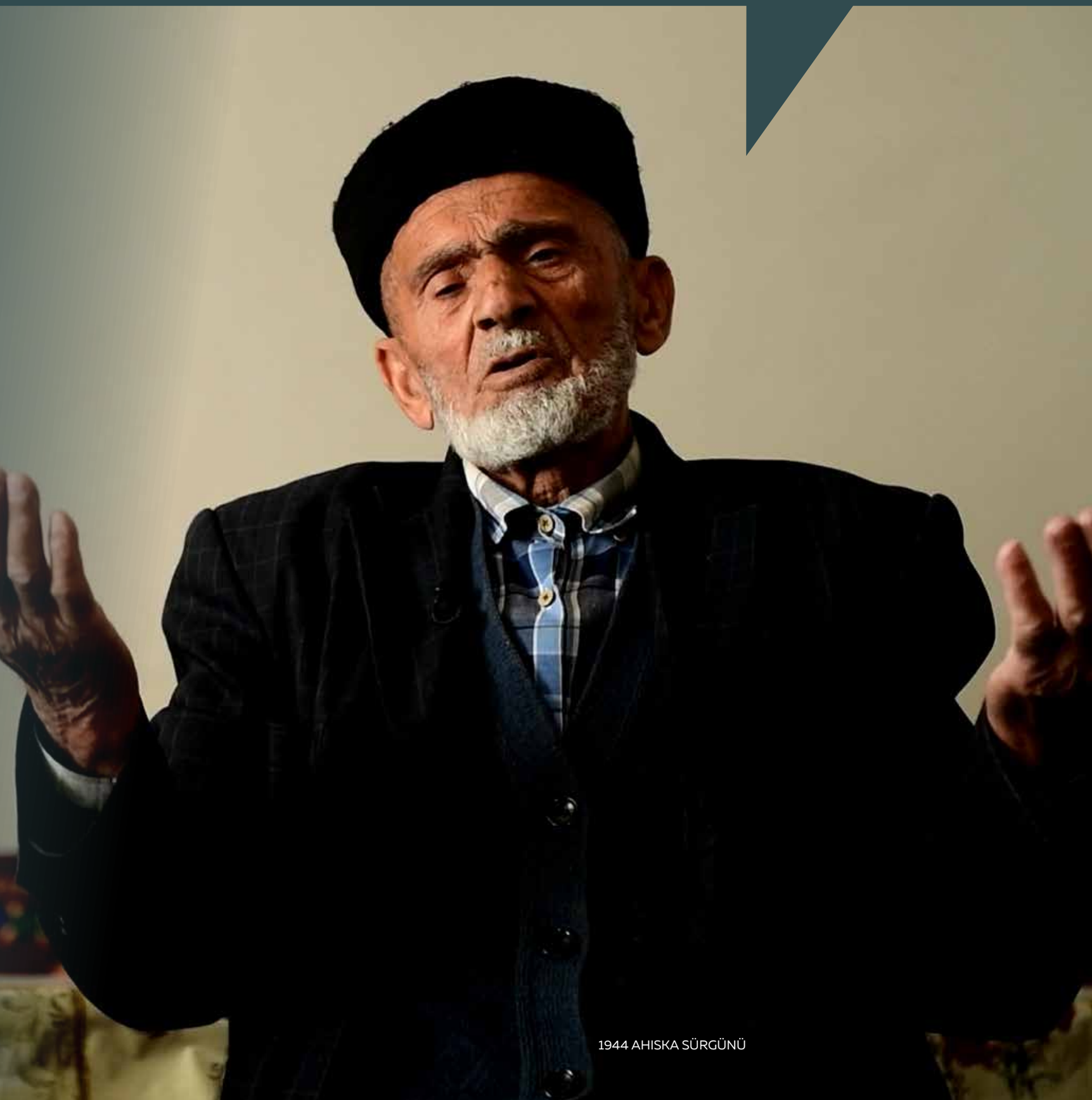

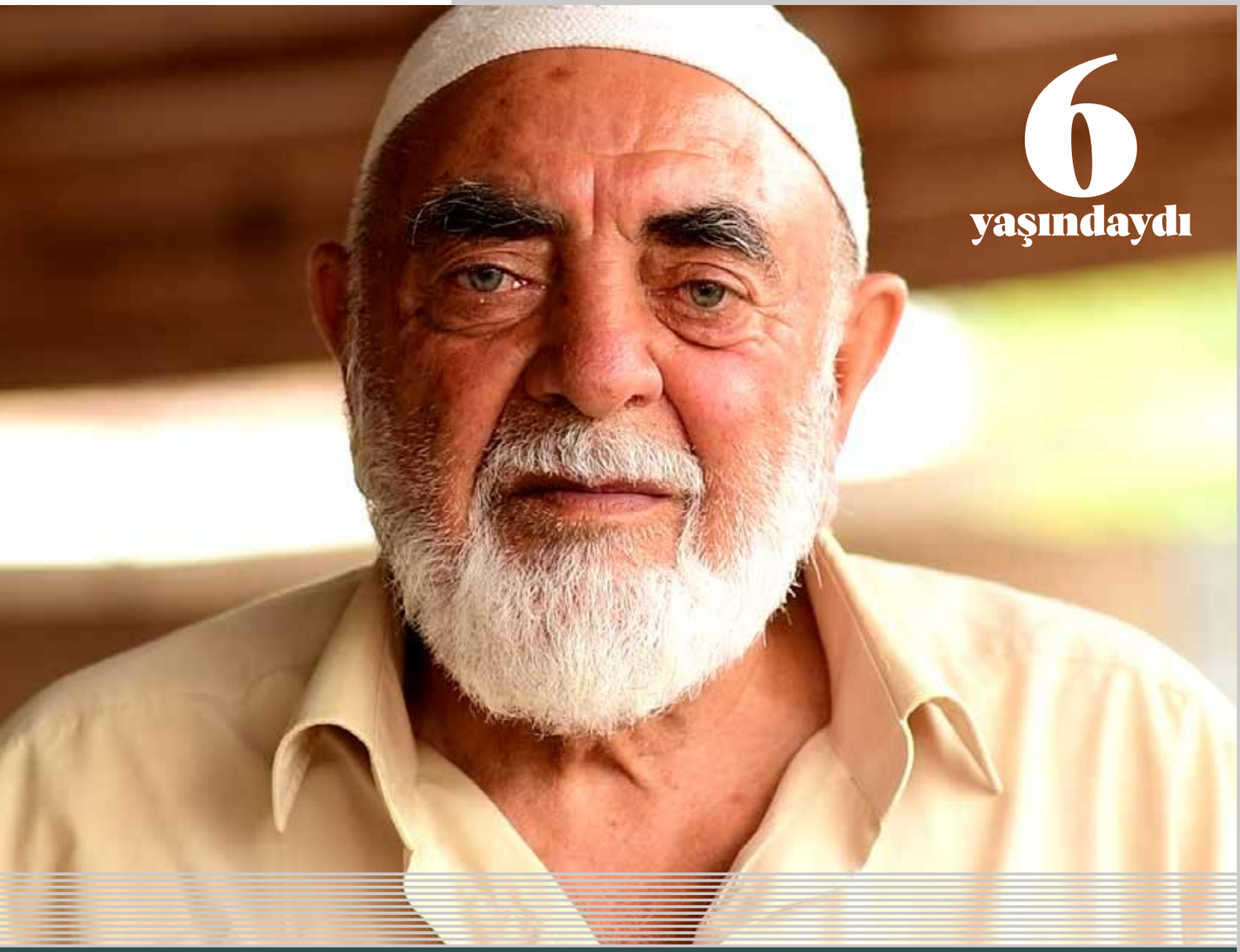

Aladdinov Ahmet

ADİGEN, 1938

ALADDİNOV AHMET
AZERBAYCAN

Ben Ahmet Aladdinoğlu, 1938. yılda 17 Ağustos'ta Gürcistan'ın Adıgön ilçesi, Kutkusuban Köyü'nde doğulmuşum. Doğulandan sonra, hayatımız iyiydi, babamı askere götürdüler. Sekiz kişi ailede vardı, ninem vardı, annem, beş tane de bacım, benimle sekiz kişiydik. Yaşamımız orta seviyedeydi. Yani orta seviyedeydi, çok da yükses yok, orta seviyede... Savaş vakti çok, sonradan çok zorluklar oldu, 1944 senesine gelince, Soviyet rejimine için, orada üç gün karantin ilan olundu. Bizim köye çok asker geldi.

Askerler geldi, onda üç gün orada meskünlaşıp yaşadılar. Bize dediler ki; yani milleti topladılar köyde, köyün ortasında, dediler ki;

- "Hiç kimse hiçbir yana gitmeyecek. Kimin dışarda akrabası varsa, onları da gidip getirsinler."

O da, askerin vasıtasıyla (yardımıyla), tek gidemezdi. Böyle karantin yaptılar, ondan sonra asker çekilip gitti, gece saat üçte, 14 kasım, gece saat üçte, kapıları dövdüler. Açmayanların kapıları kırdılar, açılmayan kapıları, sonra, bize de sıra geldi. İki asker, askerlerin dil bileni, çoğu Özbek'ti askerlerin, amma zabitleri, Kazak vardı, "Kazak" diyordular. Bunlar geldiler, o vakitte mehsulumuz bol olmuştu, evde mısırdı da ekilmiş. Sonra evde sandıkları, ne ki vardı hepisini didik didik aradılar, altın çıkarsa altını alıyordular.

Bu eskiden "Çerkez kemerleri" diyordular, kınıyla beraber hencer (kılınç) vardı, evet bunları da arayıp buluyordular. İyi, kıymetli, pahalı şeyleri alıyordular.

Evleri yardılar mı yani?

Zorla alıyordular, vermeyenleri de, oyanı itiyordular, yani savuşturuyordular, kendileri alıyordular, altın ne ki buluyordular evde... Onları, yani bizim evde ne ki buldular onları aldılar. Bizde bir tane babamın kemeri vardı da, henceri de yanında. Onu da zorla aldılar. Saat vardı, Konstantinopolis yazılıyordu üstünde, duruyor hala o saat, onu vermedik, vurdu yere zabit, parçalandı, temire götürdüm, İstanbul'da da tamir edemediler, bunun şeyi yok. Duruyor şimdi, hatire gibi koruyorum. Diyorum ki burada duruyor, ondan hatire. Neyse söz onda yok, başladılar...

Dedeme hediye vermişdiler saati, dedem de babama hediye vermişti, babam askere gitti, evde kaldı saat. Hiç kimse yok, demek. Ahıska bölgesinde, 220-230 köy vardıysa, o köylerden 40 bin can askere gitti. 110 bin can yaşayan Ahıska bölgesinde 40 bin can askere gitti. Askere gitti, şeyler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, kaldı, askere yara-

mayan insanlar yani kaldı köylerde. Bunlarla bir zaman babam zabit olmuştur onda, yani yeri gelince zabitlik yapmış, askeri yönetmiş, kaç kişi ki, onbaşı, ya da çavuş, bir şey vermişdirler.

Bu çorbayı babam yiyecek, siz yemeyeceksiniz, babam yiyecek!

Böyle, babam savaşta anılmış bir adam gibi askerliğini yapmışdı. Beş yerden de yaralanmışdı babam Mahaçkala'da. Mahaçkala'da 7 ay 24 gün yatmışdı babam. Burasına oskolka (mermi) değmişti. O oskolkayı da getirdi, bir tane kaşıkla beraber. Bir arkadaşı gelmişdi, babam yine askerlikte. Babam savaşta Berlin'e kadar gitmişti. O dereceye gitmişdi, oralar da savaştılar, çok iyi savaşmışdı, madalyaları var, ordenler vermişdiler. Neyse sözü onda değil, sonunda bizi ki sürdüler Özbekistan'a, eşalonlarla. Ona hiç mal da yüklemezdin, mal vagonları diyoruk da biz trenle eşalon yaptı gittiler. Bizi bir vagonda 6 ev, 6 evi yerleştirdiler, vagonun ortasında sekiler (ranzalar) yaptık. Yaptılar da büyükler, onda üçü bölüştüler de... Akraba olduğumuz için ayrı ayrı yatıyorduk.

Çok ezap verdiler yollarda, vagonlarda ölenlerimiz oldu, çok öldü vagonlarda soğuktan. Soba yok bir şey yok. Sonunda soba kurdular, yani yemek veriyordular, yolda gidince durdurup yemek veriyordular,vagonlarda ki ölmesinler. Bununla gittik bir zaman, şimdi, heyecanlandım da, Allah o günleri hiç kimseye göstermesin. Çok zor veziyyetde, bir ay yol gittik, bir ay yol gittik. (ağlıyor...). Biz gittik iyi yere indik. Yani, Özbekistan'ın, Andican ilçesinin Hanabad Köyü'nde yaşadık, 16 yıl yaşadık orada, iyi yaşadık, zavod vardı (fabrika), bizim gidenlerin hepisi o fabrikada girdi çalışdılar. O fabrikada, dağlarda kökü kazıp getiriyordular, boya yapıyordular. Fabrika, o boya da... Demek, ayakkabı fabrikalarına gönderiyorlardı ki, onlar kullansınlar. Neyse sözüm onda değil. Orada iyi yaşadık.

Babam askerden geldi 25 ekim günü, pamuk toplanıyordu Özbekistan'da. Haber verdiler ki, bacımın ismi Zahide'ydi.

- "Zahide Han Zahide Han"

Özbek karısı, Tohtahanı'ydı.

- "Zahide Han Zahide Han, kapıyı aç..."

Büyük bir bedeni vardı evin, iyi, bahçesi büyüktü, orada yaşıyorduk. Bir de kapı açıldı, askerin biri geldi içeriye, babam değildi. Babamın, amcamın dayısıydı, beraber Jitomırda, Ukrayna'da, Jitomır'da tanıştılar, eşalonda (trende) geri asker bırakanda tanışmış. Zaten tanış gidip gelmesi var köyde, Celal idi ismi. İslam dayı, Resim'in babası, amcamın dayısıydı, onlarla beraber geldi, gittik, karşıladık bunları ağlamakla. "Ağlama, ağlama!" dedi ki;

- "Baban da burada."

Sarıldık, görüştük. Şimdi onu diyeceğim de... Bu diyorlar ki,

- "Kısmetsiz lokma yeyilmez."

Pirinç çorbası yapmıştılar o vakit, öğle vaktiydi. Ben de, sofrayı sardılar, dedim ki;

- "Bu çorbayı babam yiyecek, siz yemeyeceksiniz, babam yiyecek, babam yiyecek!"

Bismillah, deyip başlayacaktılar, başlattırmadım! İşte o vakit de, kapı açıldı, iki asker geldi içeri, ninem tanıyor, annem tanıyor, böyle büyük, boş tabaklar vardı, tabaklar. Onlara çorbaları dökmüştüler, yedirmedim, onlar geldi, beraber oturduk yedik. Ağlamak sızlamak gitti, çok sevindik. Babam gelenden sonra aileye başçılık yaptı, ailemiz daha yetimlikten çıkdı da... Bacımın biri rahmete gitmişti, sonra şey ninem rahmete gitti, Allah rahmet etsin, böyle yaşadık, 65 senesine kadar yaşadık, 11 Mayıs'a kadar. 11 Mayıs'da oradan trene bindik geldik Azerbaycan'a.

Fergana olayları, 1989

Geldik Azerbaycan'a, Azerbaycan'da da durumumuz iyiydi. Bu köyün kurucularından biri de benim, bu şirinbek köyün kurucularından biri de benim, çok emeğimiz geçti bu köye, amma halkın çoğu bilmez. 38 köyün adamı yığıldı bak bu köyde, 38 köyün adamı meskunlaştı yaşadılar bir zaman. Kimin akrabaları vardı, kalktı akrabalarının yanına gitti. Şimdi de yaşamımız iyi, Allah'a şükür, Allah cumhurbaşkanlarımızın canlarını korusun, hükümet bize iyi geldi, çünkü göçmen gibi geldik de buraya, hükümet desteği oldu bize. Hükümet desteği olmasa hiçbir yerde kimse yaşayamaz. İllah hükümet desteği olanda... Hükümet bakıyor halkına da, göçmenine de filanına da... Böylelikle, bugünkü güne kadar iyi yaşadık, hala da yaşamaya devam ediyoruz.

O bölgeyi Allahu Teala Türklerden ayırdı, Rus'a verdi.

Şimdi, 17 tane torunum var, 8 oğlan, 9 kız. Torunlarımın da çocuğu var, 12 can, 6 oğlan 6 kız. Bizim de, 6 çocuğumuz vardı, yaşıyorlar şimdi, Üçü Türkiye'de, Gebze'de. Büyük kızla büyük oğlan Gebze'de yaşıyor. Ortancı kızım da Bursa'da, Gürsu'da yaşıyorlar. Şimdi yaşamaları iyi, amma hasretlik çok üzüyor da bizi, gidip gelmek... Yedi sekiz kez gittim ben, 2004'ün iyunun 4'te ilk defa gidişimiz oldu, Allah ölenlerinize rahmet... Torunumu evlendirdik. Bursa'dan gelin getirdik o vakit. Torunum da 2007'de Tekirdağ harbide hizmet yapanda kalp krizi geçirdi şehit oldu.

Şehitler mezarlığında yatıyor şimdi. Yakında gitmişdim, bir ay oldu, ayın üçü gittim, haziranın 3'te, 3 ağustosta eve geldim. O vakit gittim bir ziyaretini de yaptım, orada yatan. Şehitlere de, hepisine de ziyaret ettik geldik. Halkımızın durumu iyi, oradaki durum da iyidir, kötü değil. Amma çok eziyyet çekiyorlar. Sabah sabah gidiyor, saat yok, bir şey yok. Halkımız iyi yaşıyor amma, yaşamalarına söz yok, amma durum iyidir, orada da burada da. Allah ne ki rızık vermiştir, onun ile rızıklanıyoruz. Şimdi Allah candan bir zaval vermesin, yaşamak iyi, eğer böyle gitse... Cumhurbaşkanlarımıza Allah can sağlığı versin.

Şimdi Allah candan bir zaval vermesin, yaşamak iyi. Eğer böyle gitse, cumhurbaşkanlarımıza Allah can sağlığı versin, onların vasitesile vatanımızı Gürcistan zaten vermiyor, Gürcistan da Ahıska bölgesini... Ahıska bölgesini, Ahıska bölgesini verse elbette, oraya gidip verenler yaşamak isteriz. Amma iş yeri yok, iş yeri yaratsalar, onları verseler, bizden sonraki gençler orada yaşayabilseler... Şimdi elbette o vakit, oralar millet olur. Ahıska bölgesine Sultan Murad 3 zamanında, Türkiye'de Konya'dan, Yozgat'tan, Tokat'dan göç yaptırmışlar ki o bölgeyi korusunlar. 1829 senesine kadar... O bölgeyi Allahu Teala Türklerden ayırdı, Rus'a verdi o bölgeyi. Biz de kaldık Rusya'nın tarafında, yaşadık... Ata babalarımızın dediğine göre, kötü yaşamamışlar, iyi yaşamışlar.

Savaş ki, iki dünya savaşı oldu ki, o vakit çok zorluk çekmişler, evet, çalışan yok, çalışanlar olacak ki, toprağı ekip beceresin, yaşayasın. Bunda söz yok, hayatımız böyle iyi geldi, iyi gidiyor. Bundan sonrasını da Allah kendisi haklasın.

Çalışanlar yok dediniz, peki o tren yollarını kim yaptı?

Eli silah tutan herkesi askerliğe götürdüler, köylerde ihtiyarlar kaldı, kadınlar kaldı, genç, 16 yaşa kadar gençler kaldı. Bunların da çoğunu götürdüler tren yolu yaptırdılar. Şimdiki Valeden geçen tren yolu var ya, Kars'a kadar ki tren yolu. O yolu, bizim millet... Ahıska bölgesinde yaşayan o ihtiyarları götürdüler, biraz yani, nasıl deyeyim, biraz çalışmayı bilen insanları götürdü o tren yoluna. Benim amcamı da o tren yolunda çalıştırdılar, askere götürmediler, çalıştırdılar. Bizim köyden, Otkusuban'dan kaç insan gitti, o çalıştı. O tren yolunun tikintisinde ve bizim milleti çalıştırdılar, sonunda tren yolu tamamlandı, bizi de sürdüler. O tren yoluyla trenlere bindirdiler de, sürdüler Orta Asya cumhuriyyetlerine. Esasen Özbekistan, Kırgızistan, sonra da Kazakistan'ın bazı yerlerine köçürdüler Ahıska Türklerini. Yani orada da yer verdiler, Allah razı olsun Özbekistan'ın başkanından.

O vakit Osman Yusufov'du, Özbekistan'da başkanlık yapan, Özbekistan'ın, yani o vaktin cumhurbaşkanı. Merkezi komite kâtibi diyordular, o adamı Allah rahmet etsin, çok iyi baktı bizim millete. Garip millet de... Meshebi bir, dini bir, o iyi baktı, hiçbir devlet almamış, bu Moskova da muşavirede. O deyilenlere göre, ihtiyarların dediğine esasen, hiç kimse almamış da, Özbekistan demiş ki ben bakarım. Osman Yusufov kalkmış da, demiş ki ben bakarım o millet, işte aldı, Aydan aya ürünler veriyordular, o vakit, şimdi bilmem, o vaktı talon veriyordular, o talonla ekmek alıyorduk, can sayısına esasen ekmek veriyordular. O ekmekle gidalanıyorduk, fırında da ekmek pişiyordu, gidalandık onunla, iyi baktılar, Allah onlardan da razı olsun, sizden de razı olsun.

Sürgün edileceğinizi biliyor muydunuz? Yanınıza ne aldınız?

Sürgün vaktinde, gece bizi ki evlerden boşalttılar, hiçbir şey almamışız, hiçbir şey vermediler, bazı köylerde insaflı askerler "Alın, ne ki gücünüz yeter, onu alın" diye dediler. Amma bizim köyde o işleri yapmadılar. Bizim köyde vardı iki üç tane Gürcü dilini bilen, onlara neslış (meşebeyi, orman görevlisi) diyorduk ta, o demiş gizlice ki, size sürecekler de, o da kimseye dememiş, eğer o deseydi, tedarüklü olurduk ta, biraz erzakdan, başka bir şeyden alırdık, öyle ne ki var, hepisini bıraktık. Dediler ki;

- "Üç günlüğüne gidiyorsunuz, üç günlüğüne, koç..."

Sonradan dediler ki;

- "Bir ay gelmiyeceksiniz, bir aylığa sürülüyorsuz siz Orta Asya'ya."

Bir ay yol geldik, onsuz da bir ay yol gittik, kış, soğuk... 17 bin candan çok soğukta, trenlerde öldüler. Ölenleri atıyordular, kapıları açıp atıyordular, kurt yedi, it yedi, ölüleri bile bulunmadı. Öyleleri vardı ki, istasyonlara gelen de yani, oralarda endiriyordular, onları koyuyordular. Sonra, kim bilir nereye götürüp atıyordu, mezara koyuyordular, onu Allah bilir. Çok ezapla geldik. O ezapları yolda, bu milletimizin böyle ezap çekmesi, bu da Allah'tan. Allah'ın yazısı olmayaydı, o ezapları da görmezdik, bugünki güne kadar yaşadan o, rızık veren o. Gem bol yaşıyoruz, hayatımızdan memnunuz, Allah'a karşı hiçbir kötülüyümüz yok.

Bir de, gittim ben Türkiye'ye. Giden de hastalandım yolda, tutuldum prostatdan, 2005 yılı. Şimdi onu diyecem de, sonuna bak hele... Tutuldum gittim, doktorumuz vardı, Erol bey, Özel hastanede doktordu. Gittik, orada beni tedavi yaptılar, sonra bu garipdir, gelmedir diye uçota aldılar vakıf tarafından. Ameliyyat ettiler 2006 yılın 27 Ağustos'ta, Cuma günü ameliyyat oldum. Ameliyyat olduktan sonra, 15 gün hastanede yattım, iyilendim. Allah sizden de razı olsun, ameliyyat edenlerden de, hastaneye alanlardan da, yardım edenlerden de Allah razı olsun. Sonra işte bir gün geldiler, eniştemin arkadaşları vardı, dedi ki; İstanbul'a gezintiye gideceğiz. Gittik, gece 4'te kalktık, arabalarla, Gebze'den İstanbul'a 50 km, gittik. Şahzadeler Camisi vardı, 5000

insan tutuyor o camii, gittik, imam dedi ki böyle böyle... Orada sabah namazını kıldık. Allah size de nasip etsin oralarda namaz kılmayı. Gittik, namaz kıldık sonra, ilk defe-adiyor buraya gelip namaz kılanlar el kaldırsın. Biz de el kaldırdık (gülüyor...), dedi ki; size simitle çay verecekler, kahvaltı edip gidersiniz. Kahvaltı yaptık, Allah razı olsun ondan da.

Sonra işte, gittik Sultanahmet Camisine. Camide şimdi cami namazını kıldık. Orada imam duran yerlerde resimler çektirdik, resimler çekenler vardı da... Sonra Süleymaniye Camisine gittik, orada yine öyle. Sonra mezarlığın yan tarafında, büyük çayxana (kafe) vardı, gittik, orada da kahvaltı yaptık. Oraya ki götürenler, eniştemin arkadaşları, söylediler ki bu böyle oldu, böyle oldu. Oradan öyle namazına Eyyup Sultan'a geldik, Eyyup Sultan'da da, Allah rahmet etsin, Süleyman adında bir adam rahmetlik olmuştu. Allah hayırlı ömür günler yaşatsın, Erdoğan'la övle namazı kıldım Eyyup Sultan'da, 2 aprel 2006'ıncı yılda, Pazar günü, namaz kıldık, ondan sonra dediler ki cenaze namazı var. Cenaze namazı da kıldım onunla, ondan sonra caddeyle böyle gelen de görüşemedim. Elimi uzatdın böyle, irelide bir dolğun polis vardı, onunla da canlı bir adam duruyordu, ikisi imkan vermedi ki Erdoğan'la görüşeyim. Evet, başımla "Selam aleyküm" yaptık, resimlere çekmişler de şimdi, resimler de var, Allah sizden de razı olsun, ondan da.

Zorla alıyordular, vermeyenleri de itiyordular, yani savuşturuyordular.

Allah fırsat versin, bizim böyle bir çekilişleri. Öten günlerde amcam Vale'de yaşıyor, Seyfat amca, onu da gösterdiler, bilmem hangi kanaldan göstermişler. En yaşlı, Ahıskalılardan göçürülen en yaşlı, 93 yaşındadır. 1926 senesinde doğulmuşdur. Orada hala yaşıyor. Şimdi, Allah cumhurbaşkanlarımızın canını sağ eylesin, Allah onlara insaf versin, Allah başka hükümetin başçılarına da insaf versin. Bizim milleti Ahıska bölgesine eğer götürecek olsalar, onda toy bayram olur. O sebepden ki gençlerimizin çoğu oraları görmemiş, oranın havası, oranın durumu, oranın faunası, görünüşü cennettir de cennet. Şimdi her yeri değil de, nerelerde ki ormanlıklar var, Abastuman'a benzer, bizim köy Utkusuban, Acara ile toprağımız birdi.

Şimdi oralarda, kısmet varsa Allahu Teale yaşadacak. Şimdi çok, Türkiyemizin de bu baştan o başa 1600 km, eni de 600 km, bu bölgelerin her yerinde bizim millet var, yaşıyor, 3 aile 5 aile, böyle yaşıyor. Şimdi bizim halkın yaşaması kötü değil, kimisi yerde çalışıyor, kimisine destek olmuşlar, çoğu iyi yerde çalışıyor, çoğu da eziyyet çekiyor, yani aile durumu, sıkıntılı yaşayanlar çok. 70% iyi yaşasa, 30% sıkıntılı yaşıyor. Her yerde öyledir yaşam tarzı. Şimdi ne diyeyim, Allah sizden de razı olsun, bilgiler alıyordunuz, bundan sonra nereye gitseniz Allah yolunuzu açık etsin. Allah sizleri de hayırlı ömür günlerle yaşatsın, sizleri... Böyle hadiseler çok.

Vagonun içinde namaz kılanlar oluyor muydu, nasıl abdest alıyorlardı?

Çok eziyyetli oldu da oğlum, vagonlarda gidende tualete gidilecek, şey duracak ki tren, istasyona da gidiyor. Kimse, vagonlara çıkamıyor, kalıyor öyleyken, tualete gitmek isteyenler. Sonradan oradakiler vagonu deştiler, etrafını bağladılar, tualeti de orada ediyordular, trendeyken. Abdest alanlarımız da vardı, namaz kılanlarımız da vardı. İhtiyarlar, ne ki görmüş te, onların hepisini yapıyordular. Böyleyle biraz oldu, bütün vagonları deştiler, onun için, tualet esas. Bakıyordun, gidiyoruk, yanlardan rüzgar vuruyor. Siberiya soğukdu. Allah hiç kimseye vermesin o günleri, hiç kimseye göstermesin, çok çetinlikle gittik. Diyorum ya, 110 bin kişiden 40 bini askere gitmişse, 70 bin 90 bin civarında... Öyle dediler. Konferansta Baki'de. Şimdi onların içinden 17 bin can yok, yollarda hayatını kaybetti. İyi yaşadık, yani, Özbekistan'dan, ya da ki -Azerbaycan'dan imtina yapmıyoruk- Allah razı olsun baktılar, iyi baktılar milletimize.

Komendant rejimini biraz anlatır mısınız?

O vakit gittik, götürdüler ki, 16 yaşından yukarı, kimin yaşı 16 yukarıysa, kayda aldılar,. Her hafta da imza attırıyordular, sonra bir aya düşürdüler, her ayda imza atıyordular. Bu köyden şu köye icazetsiz gidemezdin. Orada izin de vermiyordular, çok zulüm, 1956 senesine kadar çok zulüm çektik. 1956 Stalin öldü 5 Mart'ta. Ondan sonra Stalin'in yerine Malenkov geldi, Merkezi komite katibi, Sovyetlerin başçısı. O amnistiya (af) verdi, bizi de o komendant rejiminden çıkardı, serbest. Amma karar verdi ki, Ahıska'dan sürülen Türkler, Hemşinliler, Kürtler, onlar kendi vatanlarından başka Sovyet'in neresinde isteseydiler yaşayabilirler.

Sizce neden öyle yaptılar?

Evet, şimdi orasını anlayamadım da, o vakit ora karantina bölgesiydi. Türkiye'yle sınır olduğu için, bizi ona sebep zaten sürdüler ki, Gürcistan'da Müslüman kalmasın. Ona sebep sürdüler zaten, zaten atalar diyordu ki;

- "Ermeni kan düşmanı, Gürcü din düşmanı."

Şimdi o bölgeden bizim şenniği onun için sürdüler, orayı temizlediler.

Yukarıda kim oturuyordu? Stalin. Stalin Gürcistan'ı temizledi, bizim yerimize de başka yerden sürgün Gürcüleri getirdiler oraya.

Ermenistan'a da yukarıda Mikoyan oturuyordu, onların vasitesiyle, Azerbaycan'ın toprağı vardı 114 bin km, onun bir hissesini Gürcülere verdiler. Borçalı bölgesini, iki hissesini de, Göyçe mahalı, birde Zangezur mahalı diyorlar, 47 km Nahcıvan'la Azerbaycan'ın arası, bu bölgeleri Ermenistan'a verdiler. Ermenistan'ın Muhtar respublika olmasına, Gürcistan'ın da muhtar respublika olmasına durum yarattılar. Bu yukarıdan

baskı, yani gökde ne yağdı yer kabul etmedi? Hükümetin baskısı çok başkadır. Ondan böyle, yerleri bölüştüler, şimdide 86 bin km kaldı Azerbaycan'ın, onun da 20 % yine Ermenilerin elindedir, Karabağ bölgesi, böyle yaşayış gidiyor. İnşallah onlar da düzelir, hepisi Allah'ın emri yerine gelenden sonra, hepisi kendi şeyini bulur.

Stalin öldüğünde ne yaptınız?

İhtiyarlar diyordu zaten, ihtiyarlar;

- "Derin getsin onu (Stalin'i). Kuti Stalin!"

diyordular ona. Cuqaşvili'ydi soyismi, lakabı Soso'ydu. Stalin vefat eden de, yani öldü demiyorum da, Stalin ölen de mektebe (okula) gidiyordum sabah sabah. Her vakit saat 7'de okula gidiyordum, 10 senelik okulumuz vardı, Rus bölümü vardı, Özbek bölümü vardı, ben Özbek dilinde okuyordum. Gittim oraya. Okulun müdürü Tatar'dı, Berkutov Zakir Yusufoviç diyorduk. Bir de Ahmet Amca koşarak geldi ki, Stalin'in ölümünü, Cuma akşamı günüydü, bacıma nişan değişiyorduk ta, oradaki bacıma, bu haber verdi. Türkiye radyosu haber verdi ki, Stalin'in ölümü... Zaten hasta yatıyordu.

O vakit, sabah sabah gittim, her vakit gidiyordum da, sabah yakındı ki, onda gidip okuyordum sabah sabah, çocuklar gelene kadar, getsem müdür gelmiş, beni fabrikaya yolladı, beni fabrikaya. Dedi ki; koş da haber et ki, Stalin öldü! Orada trenlerde heyecan sinyali veriyordular. Gittim fabrikaya, benim kaynımla eniştem, orada parislovoy (buhar) diyordular o zavodda (fabrikada), onlara bakıyor. Öyle bir şey var ki, par (buhar) sıcak suyun buharı, onu heyecan sinyali verdiriyor. Gittim, ben gidene kadar demişdiler, aramızda demek bir kilometre olur, okulla fabrikasın arası, ben koşa koşa gittim, ben gidene kadar oradakiler de duymuştu zaten, hazırlık yapmışdılar.

Sonra, trenler, bizde üç tren geçiyordu, tren yolu vardı, onlarda tüm arabalar, trenler, ondan sonra, fabrika, hepisi heyecan sinyalları çaldılar. Yani Stalin öldü diyene. Halk ağlamaya başladı ki bundan sonra, halkın durumu nasıl olacak? Ondan sonra daha iyi oldu, durumumuz daha iyi oldu. Malenkov geldi, Allah kendi dininize rahmet eylesin, halkımıza iyi baktı, millete de Sovyetlere de... Çok iyi baktı. Yeni yeni şeyler verdi, Stalin'in zamanında Stalin'in adını çekemiyorduk, üç adam bir yerde Stalin'in hakkında konuşacak olsa, biri gidip satıyordu (ispiyonluyordu) ki "filankes bu sözü" dedi...

Tamam, onunla gittin, o gidiş hala geleceksin... Zalım padişahdı, çok zulüm ediyordu halkına. O zaman için, o zulüm olmasaydı o hükümeti yaşadamazdılar, çünkü o zaman onu talep ediyordu. Böyle hak hesapla yaşandı, geldi, gitti. Vatandan ötrü gittik Moskova'ya, 23 Ağustos 1968 Tiflis'e gittik. Buradan, Baki'dan Tiflis'e uçak bileti vermiyordular da, bunlar vatanı talep ederler diyene... Gittik, bu köyden sekiz kişiydik. Gittik

Moskova'da toplaşdık, 136 kişi olduk vatan davasına ki bizim vatanımızı verin. Bizim günahımız nedir ki, bu ezabı veriyorsunuz?

Gittik, merkezi komitede, Brejnev'in de kabuluna gidecektik, olmadı. Onun yardımcısı Vasilyov vardı, o kabul etti. Dedi ki; siz boşuna eziyyet çekiyorsunuz, Gürcistan verse vatanı, senin elinde değil mi? Gürcistan vatanı verse elbet milleti götürecekler. O vakit gittik, tembellik yapmadık, 4.5 saat ayak üste Lenin'in muzesini movzoleyini (anıt kabiri), gittik, neyse, orada durduk, Stalin'i movzoleyden çıkarmışdılar, çıkarıp şeyde, toprağa gömlemişdiler, amma heykeli yoktu. Sonra çok kavgadan sonra, heykelini de koyacaktılar. Şimdi koydular koymadılar bilmem. 1968'den sonra bilmem daha, görmemişim ki.

Böyle durumla, halkı zulüm deryasında yaşattılar Stalin'in vaktinde. O zaman için, o zulüm olmasaydı, hükümeti kuramazdılar, yaşadamazdılar. Savaştan sonra hükümeti korumak için, hükümetin kuruluşunu korumak için millete çok zulüm yaptılar. O zulüm olmasaydı hukümeti yaşadamazdılar. Sonra da zaten, eskiden de diyordular ki; şüra hükümeti 70 yıl yaşayacak, ondan çok yaşayamaz, 70 yıl yaşayacak. 70 yıl yaşamadı Osmanlı Devleti 623 yaşadı, neden? O kanun, hüküm, sonunda her şeyin, her yerin bir kanunu vardı, o da İslam dininin kanunu, Kuran hükmüyle idare olundu. Yaşadı 623 yıl...

Hükümeti korumak için, hükümetin kuruluşunu korumak için millete çok zulüm yaptılar.

Demek, o zamandan 1923 yıla, Atatürk'e kadar, 36 padişah geldi gitti, en çok... Şimdi bu sultanlar, hükümet ki geldi, bugünkü güne kadar onların şeylerini yaşattılar. Bundan sonra da hükümeti idare edenlere Allah hayırlı fırsatlar versin, yaşadıyorlar, halkı yaşatıyorlar. Elbette, meşe çakalsız olmaz, diyor. Türkiye'de o kadar milletin içinde, bir evde beş on kişiyiz, idare olmasın da zulüm çekiyoruk da, o kadar milleti yaşatmak kolay mı 81 milyonu? Çok zor, bütün dünya Türkiye'ye düşman! Allah onların kara niyyetlerini kendi kafalarından çıkarsın, çünkü milletimizi koruyan devlet başcısıdır. Devlet başçısı iyi olursa, millet de iyi olur inşallah, durum iyi olur.

Allah bir bölgeye, milletin huyu için bir başkan gönderiyor, o başkan o bölgeyi idare ediyor da, onunla yaşam devam ediyor, iyi, Allah yolunda. Şimdi, Allah sonumuzu hayırlı yapsın, Allah milletimizi korusun, istiyorsun Türkiye'mizi de, Azerbaycan'ımızı da, Allah korusun, her taraf düşman. Bütün oyunlar Türkiye'mizin başınadır ki, Türkiye yeryüzünden silinsin. Onu da silemezler, çünkü orada yatan evliyaların hesabı var. O evliyaların hesabına Allahu Teale orada koruyor, yaşadacak da bundan sonra da... Neçe ki ömürler var, siz görürsünüz inşallah, Allah sonumuzu hayırlı etsin, Türkiye'mizi gelişdirsin. O bölgelere ki ben baktım, hem ağladım, hem gururlandım. O senayi bölgelerinde ki, o kadar milletin çalışması, o kadar 38 memlekete ticari şeyler ki çıka-

rıyor, geliyorsun yollarda gelende kuyruğa düzülmüş tırlar var, sayı hesabı yok! Hangi bölgeye baksan dışarı çıkıyor, hep dışarı gidiyor, var devleti Allahu Teale vermiştir Türkiye'ye, verecek de bundan sonra da, 100 binden çok camimiz var Türkiye'de, o camilerden 5 vakit Ezan eksik olmaz inşallah hiçbir vakit! Onun sayesinde Türkiye her zaman zengin olacak, olacak da!

Şimdi bir epizod (sahne) var da, gece birin yarısında televizyonu açtım eniştemgilde. Açsam rahmetlik Süleyman Demirel'e iki mühbir soru cevap ediyorlar. Soru veriyor, o açıklıyor, Süleyman Demirel rahmetlik, Kuran'ın ayetleriyle okuyor, onlara cevap veriyor, irelisini bilmem ne var ne yok, açtım ki yarıdan keçmişti konuşmaları. O vakit dedi ki;

- "Siz biliyor musunuz, Türkiyemizde 75 binden fazla camimiz var, bu camilerden 5 vakit Ezan okunan da Türkiye toprağının bereketi eksik olur mu? Bereket üstüne bereket gelir."

Bu sözleri televizyonda duydum da, çok ağladım. Hem ağladım... Süleyman Demirel hakkında çok bir şeyler söylüyorlar da, oradaki ayetleri okudu, izah etti o muhbirlere verdi. O vakit hem ağladım, hem gururlandım.

Şimdi Allah insaf versin devlet başçılarına ki devletleri Allah sülh amanlık içinde yaşatsın, halkımızı, dünya halkını... Allah yardımcımız olsun. Şeyde gidende gittik, çok zulümler çektik, Özbekistan'a indik ki, erzağ veriyordular, bölüp veriyordular, biz çoğluktuk, güzel işıklı bir bina verdiler bize. Orada kömürümüz de vardı, sobayı da hazırlamıştılar, sekiz kişiydik, çoktuk. Orada yaşamaya devam ettik. Bir zamandan sonra o evden çıkarıp başka bir eve koydular bizi. O da büyük bir güzel, yakışıklı binaydı. Neyse onda söz yok, yaşamaya devam ettik. Bir vakitler biraz kıtlık oldu, babam askerden gelmemişti, kıtlık oldu.

Sonra işte, sonunda mecbur oldular ki, bir oğlunuz var da, bu ölmesin diye, hastalamıştım da, ölmesin diye, bacım arkasında pazara götürdü, annemle beraber, Allah, ölenlerinize rahmet ettik. Şimdi gittik pazara, iştah yok ki yiyesin. İştah yok, amma benim ekmeğe gözüm düştü. Ekmek de, Özbek tandır da pişiriyor ekmekleri. Babamın nişan yüzüğü vardı, onu kaldı verdiler bir tane ekmek aldılar. İşte ondan az bir şey yedim, ondan biraz neyse, sonra babam geldi, elbiseler getirmişti, Taşkent'ten getirmişti elbiseyi, oğlum yaşıyorsa giyinir, yaşamıyorsa başka kimseye veririm, diye almıştılar. Onları da geyindik, Allah ölenlerinize rahmet etsin...

Şimdi benim annem Posoflu'dur, Sarıçiçek Köyü'nden, 1922'inci yılı, bizim köye, Utkusuban'a gelin gelmişdir, babama gelin gelmiş. Ondan sonra işte 1927'inci yılı büyük ablam vardı, onunla beraber Xertuza, şimdi Sarıçiçek köyüdür. O vakit gidip geliyor, sonra işte üç tane dayım vardı, üç dayımın üç torunu Almanya'ya gitmiş. Biri İzmir'de

Azgur Kalesi

Menemen'de yaşıyorlar. Dayımın torunu da, şeyde kalıyor, köyde. Şimdi onlar da köyü bırakmışlar, köyde bir ihtiyar kalmış. 2018'inci yılda dayımın oğluyla görüştüm Bursa'da Panahir'de. Bursa'nın Panahir diyen, terminala yakın yerdedir, onunla görüştüm. Demek ben 79 yaşında, o 76 yaşında. Ameliyyat olmuş başından, biraz şeydir de, yönetiyorlar işte böyle. Bu vaziyyetle görüştük dayımın oğluyla, dayımın torunları var, iyidir.

Yüzük verip ekmek aldık, dediniz ya... Ondan önce ne kadar vakit ekmek yemiyordunuz da o yüzüğü verip ekmek almaya mecbur kaldınız?

Yok, ekmek yiyordular. Ekmeğimiz bol, ben yiyemiyordum, hasta da hasta, iştah yok ki ekmek yiyeyim. Onun için beni pazara götürdüler ki, belki bir şeye gözü düşer de, ondan alalım da, yesin de iştaha gelsin, onun için. Yoksa geçinmemiz iyi, hükümet bakıyordu, veriyordu erzağı. Babam gelenden sonra daha da iyi oldu, çalıştı.

Bayramlar nasıl geçiyordu Ahıska'da?

Ahıska'da elbette, o vakite kadar vardı, ben çocuk olsam da, bayramları kılıyordular. Benim dedem hocaydı, köyün hocaları da vardı. O Hacının da dedesi hocaydı. Onların hepisi bayramları da kılıyordular, oruçlarını da tutuyordular, teravilerini de kılıyordular. Onlar kendi yerinde. Amma, Orta Asya'ya gittik ki Özbekistan'a, çok zulüm oluyordu. Soviyet hükümeti din düşmanıydı, dinsiz hükümetiydi de, o vakit bizim buradan bir

200 metre bizden ireli cami vardı, bizim evden ireli. O camiyi kapatmışdılar, o kasaba da deee beş on tane camiyi kapatmışdılar. Bir tanesine izin vermişdiler ki, orada namaz kılasınız. Namaz kılmak için bir camiye izin vermiştiler.

Bayram günleri çok zorluk çekiyorduk, bu köyden o köye, o köyden oraya. Öyle oluyordu ki, bayramları mezarlıkda kılıyorduk. İmkan vermiyor da, imkan vermiyor hükümet ki namaz kılasın. Bu zulümleri de gördük. İreli gelen, o vakit iyi okumuş olan kimdi?.. Hoca dersi alan, eğitim alan, yani şeyde o adamları da 1936'ıncı yıldan başladılar yakalamaya, okuyan hocalarımızı, bir bahaneyle o hocalarımızı, ireli gelenlerimizi yakaladı Şura hükümeti, Soviyet hükümeti, yakaladı götürdü Sibirya'ya. Hala Sibir'de yatanlarımız vardı, gelenlerimiz de vardı. O müddeti bitenden sonra, kaç yıl ki hapis veriyordular, o müddet bitenden sonra geliyordular...

Neden sürüyorlardı ki?

Şimdi köylerde ireli gelen adamları yakaladılar. Onları biraz yani, diribaş, gözü açık (ileri gelen) insanları yakaladı götürdüler ki, bu halkın önünde durup tablikat götürmesin hükümete karşı. Bunları yakalayıp götürdüler. Ondan sonra 1939'da savaş başladı, 2. Dünya savaşı. İreli gelen kadrolarımız da çoğu o vakit savaşa çağırış da, onlar da gitti. Geride kalanlar da, biraz yaşlı adamlar da, savaşın iyi kızgın vaktinde topladı götürdüler. O ireli gelen adamların çoğu zaten yok...

İleri gelenler kimlerdi, aklınızda kaldı mı?

Şimdi ireli gelen diyerken, bizim köyden üç dört tanesini götürmüşdüler. Geri bırakmışdılar onları ki hükümet aleyhine çalışan değil, sakindirler. Sonra askere götürdüler onları, başka köylerden o yani, hocaları da... Hocalardan ders almış hocalar, onların çoğunu tuttu sürdüler Siberiya'ya. İhtiyarların söylediği söze göre, ileri gidenler, göze görürken, yani bir, bu halkın önünde durur da, halkı yönetir de... Bu hükümete karşı mı? Nereye karşısa, onları tutdu götürdü. Sonra da sürgün oldu zaten...

Devletin kanunları vardı, anayasa. Anayasayı üç kez değişti Stalin. Sonuncu, 1936. yıl 5 Aralık'ta... 5 Aralık ondan kaldı. 1936. yılda bu kanunu verdiler anayasa testikledi. Anayasa da deyiliyordu ki, milletler o vakit hep Türk yazılıyordu. Orta Asiya milletleri, Türkistan adlanıyordu. Orada, buradaki Azeriler de, hepisi Türk adlanıyordu da, bunları ayırdılar, milletleri ayırdılar, o anayasada, 5 Aralık'ta ayırdılar. Ondan sonra milletler arası kavga çıktı ki neden bu işleri görüyor Soviyet hükümeti. O vakitte, köylerde ileri gelen adamları yavaş yavaş yakalamaya başladılar. Yakalamanın sebebi de, bir boynunda bir günah yok ki, kimseyi yalandan şahit ettirdiler ki, sen böyle dedin, bu şeyle de o adamları da yakaladı götürdü Siberiya'ya sürdüler. 1936. yıldan sonra, 1936, 1937, 1938... Sonra da Kolhozlar kuruldu, 1938'inci yıldan kolhozlar kurulmaya

başladı. Kolhozlarda da çok, yani kollektiv hozyaystvo (halk emek birliği) birlikler var, şimdi ferma teserrüfatı diyorlar da. Yani 30, 40, 50 adam bir yerde çalışsalar, toprağı becerseler, ondan gelen geliri bölseler, ondan gelen işte böyle onlara bu hak hesapları söylediler amma, çoğunu yakaladılar bizim bölgede. Hükümetimiz Gürcü, yukarıda oturan Gürcü, Ermeni zulüm ettiler halka, Müslümanlara çok zulüm ettiler. Başka bir şey yok, zaten oraları da temizlemek istediler...

Ahıska bölgesinden sürülmemizin sebebi Türkiye'yle sınır, yani bizden 15 km olurdu da Türkiye sınırına... Bizim köyden, orada pasaport veriyordular, 3 numaralı nişan koyuyordular, kredi kart var ya, onun talon gibi bir şey veriyordular pasaportun içinde... Babamın pasaportu duruyor şimdi yine, onun içinde öyle yazılı. 3 numara sınıra, çeper (çit) çekilen sınır var ya, o sınıra kadar gidebilir, yani korkulu bölgelere gidemezsin. Nere ki bölünmüştür oraya kadar gidebilirsin.

Ondan sonra başladılar, halkımıza çok, çok zulüm ettiler. Türkiye'ye gidenlerimiz oldu da... Kaçan, köylerden kaçan, Soviyet zulümünden kaçan... Dolandırıyorlar da... Köyde ajanlar çok, Soviyet'in tarafını tutan ajanlarımız çok köylerde. Kendi içimizden köyde yaşayan, beraber komşu yaşıyoruz da, bunların içinden köyde ne haber oluyorsa hemen gidip, orada NKVD diyordular, şimdi KQB diyorlar, gidip oraya emniyyete diyordular ki;

- "Bak böyle böyle, filan adam böyle böyle..."

O adam hemen gelen gibi de onu yakalayıp götürüyordular, o gidiş gitti, daha o adam geri gelmiyordu ki... Böyle satkınlarımız da olmuştur. Şimdi o zulümlerin karşısında da Allahu Teale onlara zulüm etti...

Bize dediler ki;

- "Size buralar yakışmaz, gidin..."

Sizi ihbar edenleri biliyor muydunuz? Vagonun içinde onlar da sizinle beraber miydi?

Onlar da bizimle beraber gitti. Onlar da Özbekistan'da da yine o hesabı çektiler, NKVD'ye yine milletimizi satıyordular. Bu rejim altında yaşattılar. O rejim altında yaşaya yaşaya, yine o köyden bu köyden gizlin kaçıyordular. Benim ablam var Filia'da, bu köyde, 3 km aralıda ablam yaşıyor. Bu köye gidende, gece gidip geliyordum, kimsenin haberi olmuyordu. Amma sabah ki gün çağırıyordular komendaturaya ki;

- "Akşam, gece neredeydin?"

Allah'tan başka kim gördü ki beni? Böyle satkınlarımız da olmuştur köyde. Onların belasına uğradı milletimiz...

Vatana bir kere gittim. Mezarlıklarda dolaştım. Nenelerimin, dedelerimin yollarını gördüm. Vaktiyle ayaklarıma diken batan yerleri yalınayak yürüdüm. Ağladım, ağladım...

Kajo Vasipov

ÖZBEKİSTAN

4 yaşındaydı

Laçin Bayraktarov

ADİGEN, 1940

LAÇIN BAYRAKTAROV
AZERBAYCAN

Benim ismim Laçın Bayraktarov Mevlüt oğlu, Adıgön ilçesinin Zanav Köyü'nde doğulmuşum, 1940 yılında.

Sürgünden önce nasıl yaşıyordunuz Ahıska'da?

O vakit benim 3 - 4 yaşım var idi. Annem rahmetlik söylüyordu ki;

- "Çok güzel yaşıyorduk, iyi yaşıyorduk, 2 katlı evimiz vardı, malımız, devletimiz, her şeyimiz var idi..."

Sizi evlerinizden nasıl çıkardılar?

Askerler, annemin dediğine göre, bir ay önce askerler geldi köyü etrafa (çevirdiler) aldılar ki hiç kimse köyden dışarı çıkamasın. Aradan bir on beş yirmi gün geçtikten sonra, anam diyordu ki, Amerika'nın o sudobekir arabaları varmış, savaşdan sonra o Ruslara kalan, her köye, ne bileyim, beş tane on tane, o arabalara insanları geceleyin saat 1'de 2'de, soldat (asker) o dubinka (jopla) ile kapıları vura vura açtılar. Dediler ki;

- "Toparlanın, toplanın arabaya..."

Doldurdular arabayı, kim ne alacaksa elinde alsın, başka yük mük yok öyle bir şey...

Heee, getirdiler Ahıska'nın o nerede ki trenler duruyor, oraya. Oradan milleti bindirdiler vagonlara Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, bu çöllere, Orta Asya'ya sürgün ettiler.

Demir yolunu kimler yaptı Ahıska'da?

Ahıska'dan, o vakitte, demir yolunu bizim millet çalışıyormuş o vakitlerde. 1930'lu, 1932'li, 1935'li yıllarda bizim şennik (millet) çalışıyormuş, o demir yapan, o demiryolunu. Sonra da bizi onun ile sürdüler...

Askere gidenler oldu mu sizin milletden?

Bizim köyden 145 kişi savaşa gitti 1941 yılında. Oradan toplam 24-28 kişi geri döndü, diğerleri savaşdan dönmediler.

Askerleriniz onlara hizmet etti, ama sizi sürdüler?

Şimdi o Stalin'in, Beriya'nın, onların emirlerinin esasında millet sürdüler. Ne yüzden, neden? Güya büyüklerimiz diyordu ki,

- "Onlar okulu Gürcü dilinde açmak istiyordular, Gürcü dilinde..."

Ama bizim büyüklerimiz razı olmadılar ona. Demişler ki;

- "Biz Müslümanız, bize Gürcü dili gerek değil. Biz Müslüman dilini okumak istiyoruz."

Biz Müslümanız, bize Gürcü dili gerek değil. Biz Müslüman dilini okumak istiyoruz.

Nice nice hocalarımızı tutuklayıp, götürdüler, yok etdiler, hiç nişanı yok. Sonra Azerbaycan'dan öğretmenler geldi, çocukları okuttular, böyle.. Şimdi garazi (öcü almak) mi sürdüler, onu mu yaptılar? Şimdi onu onlar bilir...

Esas şartları o idi ki 1938 yılında, 1937 yıllarda, Gürcüler bu meseleri ireli sürdüler ki,

- "Türklere Gürcü dili dersleri verilsin."

Ama bizim büyük babalarımız, dedelerimiz o dili istemediler. Dediler ki;

- "Biz Müslümanız, biz Gürcü dilini okumak istemiyoruz kardeşim!"

Ona göre de onlar bizi temizlediler ki hem de Türkiye ile serhed (sınır) olduğumuz için, millet birbirine yakın olmasın. Esas amaç buydu, yoksa başka bir şey yoktu, bir edavet (düşmanlık) yoktu birbirimize. Gürcü ile de aramız iyiydi, Gürcü komşularımız da var idi. Şimdi neden, nasıl?.. Onu da Beriya ile Stalin biliyor...

Sürgünümüzün ikinci derecesi var, iki derecesi var: biri Gürcü dilini kabul etmedik, ikincisi de Türkiye ile sınır olduğumuz için bizi oradan sürdüler...

Sürgün zamanı Gürcüler askerlere "neden sürüyorsunuz Türkleri" diyorlar mıydı?

Çünkü orada askerler her milletden var idi. Büyüklerimiz diyordular ki;

- "Her milletden var idi, Müslüman da var idi, ne bilim Rus da var idi, her tür millet var idi orada, ayırma yok idi."

Onlar diyemezdi,

- "O ne biliyor ki neden sürüyorlar?"

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

Size büyükleriniz vagonu nasıl anlatıyordu?

Vagonda diyorum ya vagonda, ele millet hepisi bir döşek sarıyordu, döşekte yatıyordular. Oturuyordular, ağlıyordular, dedeler ağlıyordu, neneler de yine öyle, rahat-

lık yoktu. Hamile kadınlar, körpeler diyorum ya doktor geliyordu kontrol ediyordu, amma çare yoktu, alıp bunu başka yere götürsün, öyle bir şey yoktu. Bizde diyordular ki; ebeler vardı, nineler, onlar çocukları tutuyordular vagonlarda, ihtiyar nineler var idi evvel, onlar tutuyordu çocukları, yoksa gele doktor baka, öyle bir şey yok... Ebeler var idi, abeler tutuyordular, körpe körpe yeni doğan bebekleri...

Ölen çocukların annelerinin tepkileri nasıldı?

Çocuklar, anneler, ne yapıyordu feryat ediyordu... O çocuk, ölen çocuğu gelip götürüp atıyordular, atıyordular onlar, bırakmıyordular ki, ihtıyar dedeler rahmete gidiyordu. Bir buçuk ay sürgünde yol gidiyorduk, orada hasta da var idi, hamile gelinler de var idi. Öylesi var idi sağ kalıyordu, öylesi var idi çocuğu götürüyordular vagonda saldatlar

(askerler) götürüp atıyordular. Öyle de büyükler ölende götürüp ellerinden kollarından tutup vagondan atıyordular...

Elinden çocuğu alınan anneler cinnet geçirdiler mi?

Ağlıyor, diyor, amma askere kim ne diye bilirdi ki nereye götürüyorsun? Ona da emir veriyordular, o da emir kuluydu. Asker geliyordu vagonlara iki tane üç tane, deniyordu bakıyordu, hastadır mesela rahmete gitmiş, alıp atıyordular. Kim olur karşı durabilirdi ki nereye götürüyorsun?.. Çok da ağla, çok da sızla, hayrı yok. Ölüyü tutamaz ki vagonun içinde...

Kazakistan'da nasıl karşılandınız?

Şimdi Kazaklar bizi öyle güzel karşıladılar ki araba ile götürdüler. Bize hamam düzeltmişdiler, ben iyi biliyorum onu, götürüp bizi hamama girdirdiler. Bütün büyük, küçük hamamdan geçtikden sonra evlere dağıttılar. Mesela Kazak'ın iki evi varsa onu boşaltıyordular bize veriyordular ki burada sen yaşa. Çok güzel, ekmek veriyordular, yardım ediyordular, süt veriyordular. Benim ninem hastaydı, süt getirdi verdiler ki, ninem süt iç diyor, yogurt iç diyor, sonunda bu insan görmüş insandır. Onlar çok yardım ediyordular... Kazaklar..

Onlar bizi temizlediler ki hem de Türkiye ile serhed (sınır) olduğumuz için, millet birbirine yakın olmasın, esas amaç buydu.

Siz buraya neden geldiniz, diyen oldu mu?

Bizi öyle tanıtmıştılar ki herhalde yukarda oturanlar, güya "bunlar insan yiyenlerdir." Böyle bir şüar (algı) vardı ki bunlar insan yiyendirler, bunlara yakın durmayın. Dokunmuyordular onlar da... Baktılar ki bunlar da bizim gibi insan, neden korkacak...

Stalin öldükten sonra ne gibi tepkiler oldu?

Ben 6. sınıfdaydım, Stalin Mart'ın 3 veya 4'ünde öldü. Bütün öğrencilere siyah qalstuk (kravat) vardı. Siyah lent (bant) bağladılar ki, matem (yas) geçiyordu güya, çünkü ben annemden babamdan bu Stalin'e nifret var idi. Namaz kılanda da diyorlardı ki;

- "Allah bu şüra hükümetini batırsın! Bizi ne güne koydu, ne günahımız var idi ki, bizi bugüne koydu? Bizim evimiz var idi, malımız devletimiz var idi, neye göre..."

Ben, o siyah bandı da attım, hiç ne ağladım... Amma öğretmenler, kore öğretmenleri vardı, Kazak öğretmenleri var idi, onlar, çocukları ağlıyordu. Geldi öğretmen diyor ki,

- "Sen neden ağlamıyorsun?"

Dedim,

- "Bana zülüm yaptılar."

Beni götürdüler direktorun (okul müdürünün) odasına böyle bir ayak üstünde sakladılar bir iki saat ki,

- "Bu Stalin'in ölümüne gülüyor." Hakikaten de böyle olmuştu ki

- "Neden ağlamıyorsun?.."

Sürgünümüzün iki derecesi var: Biri, Gürcü dilini kabul etmedik; ikincisi de Türkiye ile sınır olduğumuz için bizi oradan sürdüler...

Komendant rejiminden bahsedebilir misiniz?

Komendant (sıkıyönetim) rejiminden, şöyle ki Stalin öldükten sonra, hele ölene kadar, bütün bizim millet siyahıdaydı (listeye alınmıştı). Demeli sen bu köyden o köye gidemezsin. Komendantdan izin alsan, veriyor sana balaca (küçük) kağıt ki, sen o köye git amma ertesi gün geri dönmek şartıyla. Ayda bir defa... İdare vardı, komentantın idaresi, millet gidiyordu oraya imza atıyordu ki, "ben varım, buradayım." Ama kim ki, benim annem gitmemişdi bir ay. Kolhoz vaktiydi, uzakda çalışıyordu, gitmemişdi, geldi komendant bunu götürdü, bir 15 - 16 km rayona (ilçeye) taraf. Sonra babam duyduktan sonra ki, komendant götürmüş, gitti komendanta bir kötü sözler sövdü, çünkü o muharebe (savaş) veteranıydı (gazisiydi), zvaniyası (rütbesi) var idi, gitti getirdi... Böyle, razı değildik. Komendant rejimi bizi çok etkiledi... Köyden köye gidemiyorduk...

Köyden köye gitmenize neden izin vermiyorlardı?

Güya kaçar gider mi, ne bileyim, bir cinayet olur mu? Bir şey, öyle böyle bir şey işte... Rejim de tutuyordu milleti. 1956'dan sonra, rejim kaldırılandan sonra, millet serbest gittiler, geldiler, akrabalarını gördüler...

Sizi vatana götürselerdi gider miydiniz?

Ben gittim, 2007'de öz (kendi) köyüme gittim. Gittim köyümü gördüm. Benim iki katlı evim varıdı, o iki katı biz gidenden sonra mağaza (dükan) yapmışlar. Gittim ki çünkü ben çocuktum, o kadar köyü bilmiyordum ki... Buradan gidip gelenler diyordular ki;

- "Senin evin duruyor, mağaza yaptılar."

2007'de ben gittim köyüme, bakdım evimin üstünü sökmüşler, altına da kilit vurmuşlar. Sahibini çağırdım dedim,

- "Neden böyle?"

Dedi ki;

- "Bu benim evim, bana verdiler, ne diyebilirim ben?"

Evet oradan geldim, geri geldim. Geldim bu yanda odada kaldım. Başka ne yapabilirdim? Amma oradaki yaşayanlar, Gürcüler, böyle samimi kabul ettiler ki gel bu gece bizde misafir ol, böyle... Milletin ne günahı var?

Türkiye'ye bakışınız nasıl, Türkiye'den beklentileriniz var mı?

Türkiye öz milletimdir, nasıl bakarım?.. Benim kalbimin % 10'u buradaysa % 90'ı oradadır. Benim kızım var orada, torunlarım yaşıyor. Üç oğlum orada, onların çocukları yaşıyor. Ben nasıl bakabilirim? Bizim evvelimiz sonumuz oradır kardeşim, başka bir yerimiz yok. Bizi hiçbir millet kabul etmiyor,. O yalandan hepisi...

Amma bizim prezidentimiz (cumhurbaşkanımız) bize güzel bir yer ayarlasalar, böyle biz millet nasıl, biz millet istiyoruz ki, bir yerde böyle toplum gibi yaşayalım. O da hala olmuyor. Bilmiyorum belki sonra olur mu, nasıl olur? Onu Türk hükümeti bilir.

Neden diye sorarsan... Biz beş ilçe Türk'e sınırdık ama buralarda Ermeni de vardı, Gürcü de. Ne yaptılar? Yalnızca bizi seçip Orta Asya'ya sürdüler, yalnızca bizi!

Oruç Tursunov

KAZAKİSTAN

10 yaşındaydı

Kesire Hasanova

ADİGEN, 1934

KESİRE HASANOVA
AZERBAYCAN

Babamın adı Ziya'dır, neslimiz "Çolaklar" diyorlar, orada doğulmuşuz, yaşım 85. İsmim Kesire, Ziya kızı. Kayınpederimin ismi de Hasan'dır. Ahıska'nın Varxan Köyü'nde yaşıyorduk, tarla da ekiyorduk, biçiyordular. Öküz arabası ile geliyordu içtiğimiz maden suları, amma gelende çok zülümnen geldik, çok... 9 kişiye 1 çuval un verdiler, 9 baş külfete...

Gitti annem getirende, ineklerimiz var, camışlarımız var 180 can, koyunumuz var, peynir getirek, yağ getirek de... Askerler dövdüler, dövdüler ki,

- "Sen neden giriyorsun?"

Vallah bak fırında ekmek yana yana, o ekmeğin günahı tutsun onları. Ekmek yana yana kaldı fırında, askerler izin vermedi. Öyle işler geldi geçti. Köyümüze çok asker döktüler oğul, hiç demediler ki nedir? Sabaha 2 saat kalmıştı, 9 yaşımdaydım da ben biliyorum, 2 saat kalmıştı sabahın açılmasına. Geldi dediler ki;

- "İdarede toplantı var, toplantıya gelin."

Benim babam da askerlikten yeni gelmişdi, iki koltuk değeneklerle geziyor. Dedem ihtiyar, gittiler dediler ki,

- "Sizi Orta memlekete sürecekler..."

Bu orta memleket nedir? O vakit ihtiyarlar neyi biliyordu ki?.. Ben zaten bilmiyordum, dedelerimiz...

- "1,5 saate bu köyü 1,5 saate boşaltın."

dediler. Boşalttılar, gittik, aç, susuz, koymadılar ki, bir lokma ekmek alalım evden, gittik orda, şişelerimize vuruyordular, leğenlere, kovalara vuruyor yuvarladıb oynuyordular askerler. Bize izin vermiyorlardı ki gitmeye. Çok zulüm verdiler, çok... Bizi arabalara yüklediler, 9 yaşındaydım, bugünkü gibi bilirim, arabaların, yollardan ki geçiyorsun elektrik teli gibi, kaçtanesinin boynundan, belinden elektrik çarptı öldü, yollarda düşdü, kaldı... Sonra getirdiler trene, trene getirdiler, kömür taşıyan trenlere. Kapısı yok penceresi yok, biz de üşüyoruz, getirdiler. 27 gün gece gündüz yol geldik biz...

Kazakistan'ın çöllerinde 3 gün aç susuz kaldık. Kar yok ki, kar getirip eritip yiyelim, annelerimiz ağlıyor, çocuklar ağlaşıyor, su yok, ekmek yok, bir şey yok. O günleri gördük, üç gün aç kaldık, oradan geldik Taşkent'e. Taşkent'e geldik, bir bir arıyorlar ki öleniniz

var mı, yiteniniz var mı? Tezden haber alanlar gizlediler ölüleri. Tutamayan da sürükledi, aldı gittiler, atdılar ne yaptılar bilmem...

Çocukdum, amma aklımda kalmış. O işler geldi başımıza geçti. Oradan da gittik Özbekistan'a, Namangan, Andican denilen yere, ora gittik. Orada da dediler ki;

Vallah bak fırında ekmek yana yana kaldı. O ekmeğin günahı tutsun onları. Askerler izin vermedi.

- "İnsan yiyenler gelmiş."

Özbeklere... Özbekler de bize yakın gelmediler, korkuyordular. Bir soğuk idi ki üşüyoruz, yağış yağıyor. Aç susuz gün gördük, gittik yonca yedik yavrum. Aç... Bahar oldu, yonca yedik. Yoncadan baktık ki, sonra siyah böcekler çıkıyordu yoncadan, gizleniyorduk ki öğretmen görmesin. Topluyor getiriyorduk ki, ellerimiz simsiyah olmuş, kurtlar geziyor, yedik, çok çocuk orada öldü. Çok ihtiyarımız da orada öldü. Benim annem acından öldü yavrum...

Dil bilmiyoruz, dil bilsen de diyordular ki;

- "Siz insan yiyormuşsunuz, gelmeyin yakın."

Ne zulümler gördük yavrum Özbekistan'da da.. Ehhh, geldik çıktık bu vakite, ninem vardı, babam orada da askerde... Bir ayağı şöyle, diğer ayağı da şöyle yoktu. Koltuk değnekleri ile geziyordu. Onu bile koymadı ki eve gidip bir çuval tahıl, un alsın, onu bile koymadı o asker. Her suç Gürcü'dendi. [Tabii esas] Allah'tandı. Oldu, başımıza geldi. Aç susuz geldik trenin içinde... Trenin içinde siz de benim balam, çıkacaksın da dışarı (tualet ihtiyacı için), gidip trenin altına giriyorlardı. Kimisi ayağından kimi başından kesiliyordu çıkarken. Orada çok milletimiz telef oldu, Kazakistan'da, en fazla Sibir'de. Öyle işler geldi başımıza geçti ki...

Özbekistan'a gittik yağış, şimdi ki kimi ne naylon var ne bir şey, hiçbir şey yok. Yukardan yağış yağıyor, döşeğe sokulduk, döşeklerin altınnan geçti yağış... O soğuğun içinde yattık hastalandık. Benim dört görümüm öldü, bir de dedem. İki ayın içinde dört tanesi öldü amma, kızlar idi ha... Kayınvalidem de ağlaya ağlaya gözleri kör oldu. Öyle geldi geçti başımıza. Bizi bir ay boyunca aynı hapisteki gibi, kapalı tuttular. Bir ay tamam oluyor götürüp imza attırıyorlardı. 18 yaşdan yukarı, oraya gediyordular, eğer getmesen, gelip seni arıyordular. Pazara gidemiyordun. Buradan Saatli iline gidemezdin. Diyordu ki;

- "Sen kaçarsın."

O zülümleri de gördük. Allah'a kurban olayım, her türlü zulümü gösterdi bize... Her iş geldi geçti başımıza...

Neleriniz kaldı orada?

Ehh! Ne diyorsun oğul, 9 cana bir çuval un verdiler, iki de yastık. Kalan hepisi Gürcülere kaldı, bize bir şey vermediler. 180 can koyunumuz kaldı. Benim kayinpederimin de 180 can koyunu vardı, camışı vardı, ineği vardı, hepisi onlara kaldı. Vermediler ki birini

kesip yolda yiyesin... Bizi öyle çırıl çıplak çocuklarla götürüb dökdüler dışarı... Akşam namazın vaktinde doldurdular arabalara. Dediler,

- "Sizi sürüyoruz."

Şimdi dil var, o vakit dili bilmiyorduk. Dedelerimiz, babalarımız, köyde insan yoktu. İhtiyarlar vardı, bir de askerden gelenler var idi, kalan hepisini götürdüler. Altı tane amcam yok, askere gitdi gelmedi.

Bir benim babam geldi, onu da diyorum ya, bir ayağından kurşun değmişti, biri buradan biri buradan, çolak... Gezemiyordu. Bu işler başımıza geldi... Şükür o güne de, bugüne de. Ne yapalım?..

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

Bize biraz trenlerin içini anlatır mısınız? Akrabalarınız ile aynı vagona mı bindirildiniz? Korktunuz mu? Vagonlarda ne yediniz ne içtiniz?

Öylesi vardı ki üç aile bir vagondaydı, öylesi vardı ki iki aile bir vagondaydı; penceresi yok, kapısı açık. O vagonlarda gittik, aç susuz gittik. Yani veriyordular, makarna çorbası 1 kepçe, amma o çorba adamı doyurmaz ki... Onunla gittik, 27 gün yol gittik biz, korktuk. Bu Bakü'ye ki geldik, dediler ki;

- "Sizi denize dökecekler, Özbekistan almıyor."

Bakanın ismini de unuttum, çocuktum sonuçta, Bakü'nün bakanı demiş ki;

- "Almıyorum, benim kendi milletim açlıktan ölüyor, ben sizi ne yapacağım?"

Pencereleri bağladılar, kapıları kapattılar, çivi çaktılar. İhtiyarlar ağlıyor, çocuklar ağlıyor, derya da gözüküyor Bakü'de...

- "Deryaya dökeceğiz."

dediler. İşte orada kapı, pencere kapatıldıktan sonra çok korktuk. Sonra geldi açtılar, sevindik. Şükür Allah'a ölüme götürmediler. Böyle işler geldi geçti başımıza oğul. Özbekistan'da da çok zorluk çektik. Yer oynuyordu, gittik de yer oynuyordu. Bir ayın içinde üç gün evde uyuyamadık, yağışın altında uyuyorduk, yer oynuyordu (deprem oluyordu) çok onda...

Vatan cennettir! Köndarı (kekik), fesleğeni!.. Vallah istiyorsun ki, bu toprakta uyuyayım da hiç kalkmayayım. Kokusundan doyuyorsun.

Vagonda ölenlere ne yapıyorlardı?

Sürükleyip götürüyorlardı, atıyorlar, ne yapıyorlar. Kim ki saklıyordu, diyordu ki,

- "Ben nereye gitsem ölümü de oraya götüreceğim."

Olmayanda ne bileyim atıyordular ne yapıyordular sürükleyip götürüyorlardı. Dil bilmiyorduk, Özbekçe... (gülüyor...). Özbekler gelip diyordular ki,

- "Kesel var mı kesel?"

Kesel, hastaya diyorlar. Biz de diyorduk ki,

"Keser, balta, hepisi kaldı."

Biz ona öyle diyorduk da biz hastaya "hasta" diyoruz, dünyasını değişene böyle oldu diyoruz, dünyasını değişti. Çok ezap çektik çok...

Özbekistan'a indiğinizde aileniz ile birlikte miydiniz?

Yok oğul. Şimdi trende öylesi var ki aile bir yere düşdü, öylesi var ki yarısı birine yarısı o birine düştü. Hepisi bir yerde değildiler ki... Kaç tanesi sahibini bulamadı, yitti, battı, sonradan buldu. Açlık vakti para mı var ki binip gidesin, araba mı var idi o vakit binip gidesin? Öyle işler oldu...

Orada insanlar sizi nasıl karşıladı? Yardımcı oldular mı? Size orada iş verdiler mi?

Yok, kimse demedi ki,

- "Neden geldiniz?"

Fakat diyordular ki,

- "Bunlar insan yiyenlerdir."

Şükür Allah'a ki dilimiz bir, dinimiz bir.

Onlara öyle anlatmışlardı biz gitmeden. Onlar da bizden korkuyordu ki, bunlar insan yiyenlermiş. Gelip bakıp kaçıyordular. Sonra sonra o vakit Sovyet'in iyi vakti idi, kolhozun başkanı var idi, muhasebecisi var idi. Yavaş yavaş geldi öğrendiler ki, yok insan yemiyor bunlar, Müslümandırlar. Biz kasım ayında gittik, iş var idi evet, git kolhozda çalış. Özbekler ile bir yerde çalışıyorduk, beraber çalışıyorduk Özbekler ile. Para da veriyordular amma çok az. O vakit para nerede var idi, toplanıp çalışıyor, tahıl veriyordular bir iki çuval. Açlık vakti, zaim (kağıt bedel, iş karşılığında verilen şey) diyordular. Ne yapacağım ben onu, koyuyorsun bavulda duruyor sandıkta...

Böyle zulümleri de gördük.

Benim annem acından öldü oğul! Annem 34 yaşında öldü. Ot yoktu ki bişirip yiyelim. Ot bulsan da tuz yok, Özbek'ten gidib diyordun ki;

- "Biraz tuz ver, biraz ver bu otu tuzlayak da yiyelim."

Nemengen'de olduk biz, Andican'da olduk, ele işler geldi geçti başımıza...

Stalin öldüğünde ne hissettiniz, neler konuşuldu?

O, sürgün etti bizleri. Ona ne diyeceğiz yavrum. Allah'tan bildik. Hiçbir şey demedik, kendi dini ile rahmet olsun, ne diyelim ona?.. O sürdü, amma yazı öyle yazılmışdı bize... Allah'ın emri olmasaydı bizi süremezdi.. Oraları büyükler bilir, bilmem bir şey duymamışım.

Vatana gittiniz mi ondan sonra?

İki defa gittim, Nizam götürdü. Ooo vatanı hiç deme ola... İstiyorum ki toprağı alıp kucaklayıp uyuyayım. Abastuman Köyü'ne gittik. Her köyü gezdik, her köyü gezdirdi. Camilerimize gittik, kenarlarını öptük, gezdik. Dedem gezmişti, babam gezmişti, akrabalarım gezmişti. İki katlı camimiz var, biz Varhanlı'yız, Annem Abastumanlı'ydı. Varhanlı'yım ben, köy kızı, köy geliniyim.

Vatan nedir? Fırsat olsa yine gider misiniz vatana?

Oohh, vatan cennettir! Vallah oğul, o ki şöyle çamlara bakıyorsun, saydım da yedi tür çam var. Vatan cennettir! Köndarı (kekik), fesleğeni!.. Vallah istiyorsun ki, bu toprakta uyuyayım da hiç kalkmayayım. Kokusundan doyuyorsun. Bereketli topraktır. Burada tuzludur, orada yok. Nereye ekin eksen çok güzel olur. Bu yıl gidecektik amma Türkiye'ye gittik. Gedeceğim gene, ölsem de daha iyi, orada ölürüm, toprağımda gömerler, gideceğim. (gülüyor...)... Diyor ki,

- "Düğünden sonra götüreyim."

Oğlum çalışıyor, vakti yok. Olsa, bugünden giderim. Şimdi Ahıska'da çok yaşıyorlar, 80 aile yaşıyor.

Türkiye'de akrabalarınız var mı?

Bizim Fatma, İslam'ın hanımı. Onun kardeşi 16 senedir Ahıska'da yaşıyor, Ahıska'da milletimiz çoktur. Mislim ismi, yaşıyorlar çok. Benim Türkiye'de kardeşim var, torunlarım var, vardırlar. Şükür Allah'a, dilimiz bir dinimiz bir. Elbette kabul ettiler bizi oğul.

Vallah düzünü desem diyerim ki, ben ölsem benim kayıvalidem, kayınpederim burada, ninem burada, eşim burada. Ben ölürsem Türkiye'de kimin yanında yatacağım? Onsuz burada kabirde bir yerde... (gülüyor...)

Türkiye'ye dair bir şey söylemek ister misiniz?

Şükür Allah'a ki Türkiye bize bakıyor burada, bize kimse değmez, rahat yaşıyoruz.

Allah korusun!.. Allah'ın duası olsun oğul, Alah'ın duası olsun! Kökümüz birdir! Türk ne, biz ne?.. Biz de Türk'üz sonuçta, Türk'den gelmişler, boş yere de orada yuva kurmamışlar, kökümüz Türk'dendir. Bursa vilayeti, Erikli Köyü'nde bizim dedemiz var, onların evlatları var şimdi, vardır...

Gürcüler hakkında ne düşünüyorsunuz? Neden onları sürgün etmediler de sizi sürdüler?

Hemen bu vakitti. Bak Kuran'a and olsun oğul, böyle akşam çağıydı, o kadar Gürcü geldi köyümüze ki, şaşırdık ki bunlar neden geldi? Ninelerimiz diyordu ki,

- "Bunlar neden geldi?"

Ne bilelim biz neden geldiler?.. Gürcü çok geldi sabaha yakın, dedi;

- "Gürcü yaşayacak, siz gittiniz Orta memlekete..."

Orta memlekete, Taşkent'e...

Neden sizi sürdüler?

Ben nerden bileyim oraları oğul.. 9 yaşımda gelmişdim, ne günahımız vardı bilmem... Ama günah ne olacak ki? Hiçbir şey. 6 tane amcam vardı, gitti askere gelmedi. Günahımız mı var? Babam geldi yürüyemiyor. Biz onlara ne yapıyorduk, Gürcülere? Biz kendi dinimizi, onlar kendi dinlerini yaşardılar.

Dediler ki,

- "Siz gideceksiniz, biz yaşayacağız."

6 amcam gelmedi oğul, 6 tanesi gelmedi... Oraları bilmem, de Şavxinaz Bacı var o benden daha büyük 90 yaşında. Allah korusun, Allah uzun ömür, can sağlığı padişahlarımıza versin, milletimize versin, dünyamıza huzur istikrar versin oğul! Ne diyeyim? Allah eksik etmesin padişahlarımızı... Erdoğan'ı da...

Erdoğan'a Allah uzun ömürler versin, can sağlığı versin! Biz o kadar sevindik ki, şükür Allah'a ki, Türkiye'ye bakıyor burada bize kimse değmez, rahat yaşıyoruz. Allah uzun ömür versin o padişaha. Şükür oğul, vallah şok sevindik hepimiz ki, Türk bize sahip çıktı. Türk sahip olmasaydı kim bilir bizi şimdi nerelere gidecektik?.. Türk bize babalık yaptı, kardeşlik yaptı. Korusun Allah Erdoğan'ı da, milletini de, herkesi... Allah evlerini ocaklarını bozmasın, padişaha da uzun ömür, can sağlığı versin Allah!

20. yy. başlarında Rabat Kalesi

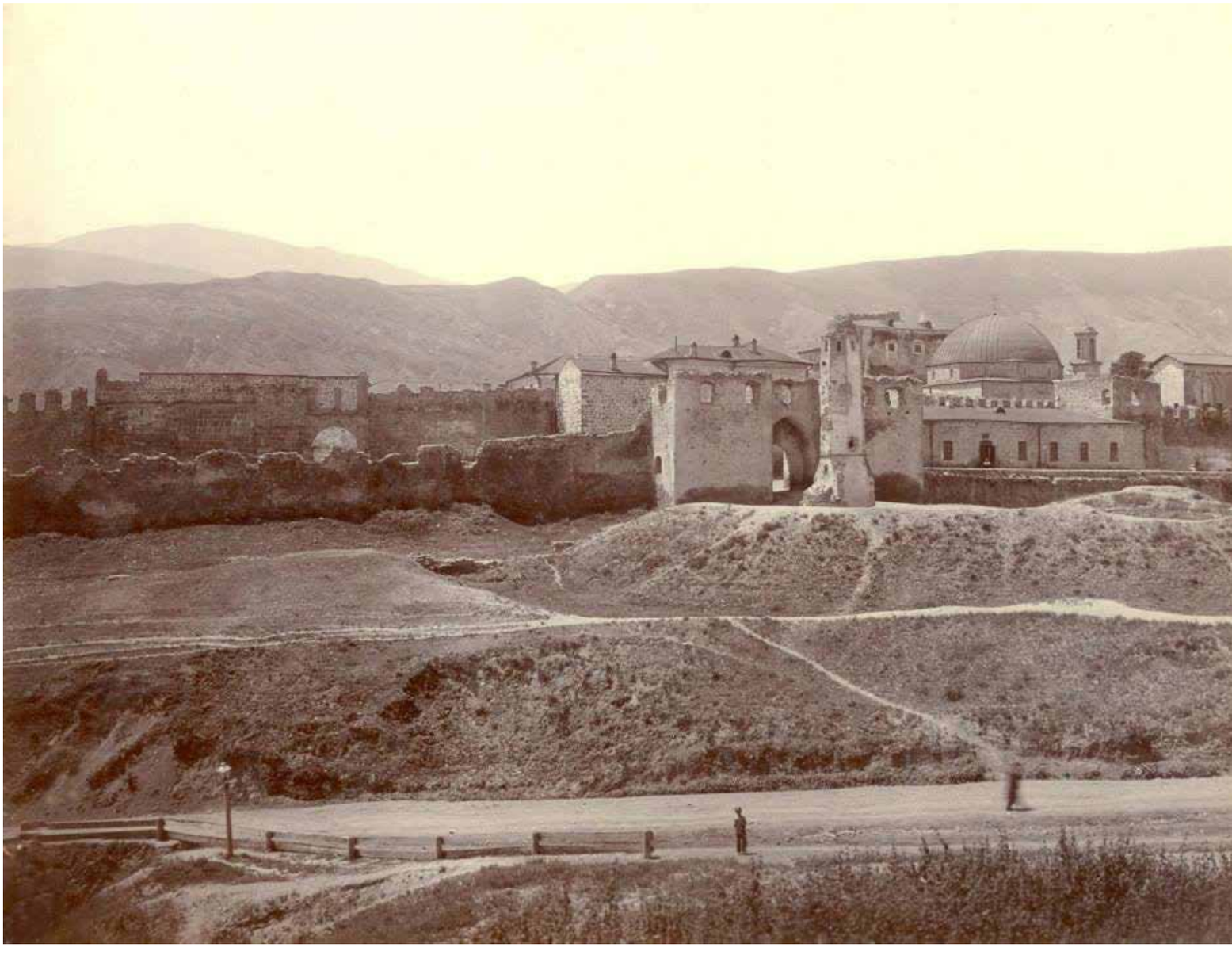

Her şey emek... Emeksiz hiçbir şey olmuyor.

Bizim halkımız da çalışkandır. Bekleyen değiliz. Eker, biçeriz.

Çalışkanız ki bugünlere geldik çok şükür!

Hasanpaşa Ağadadiyev

KAZAKİSTAN

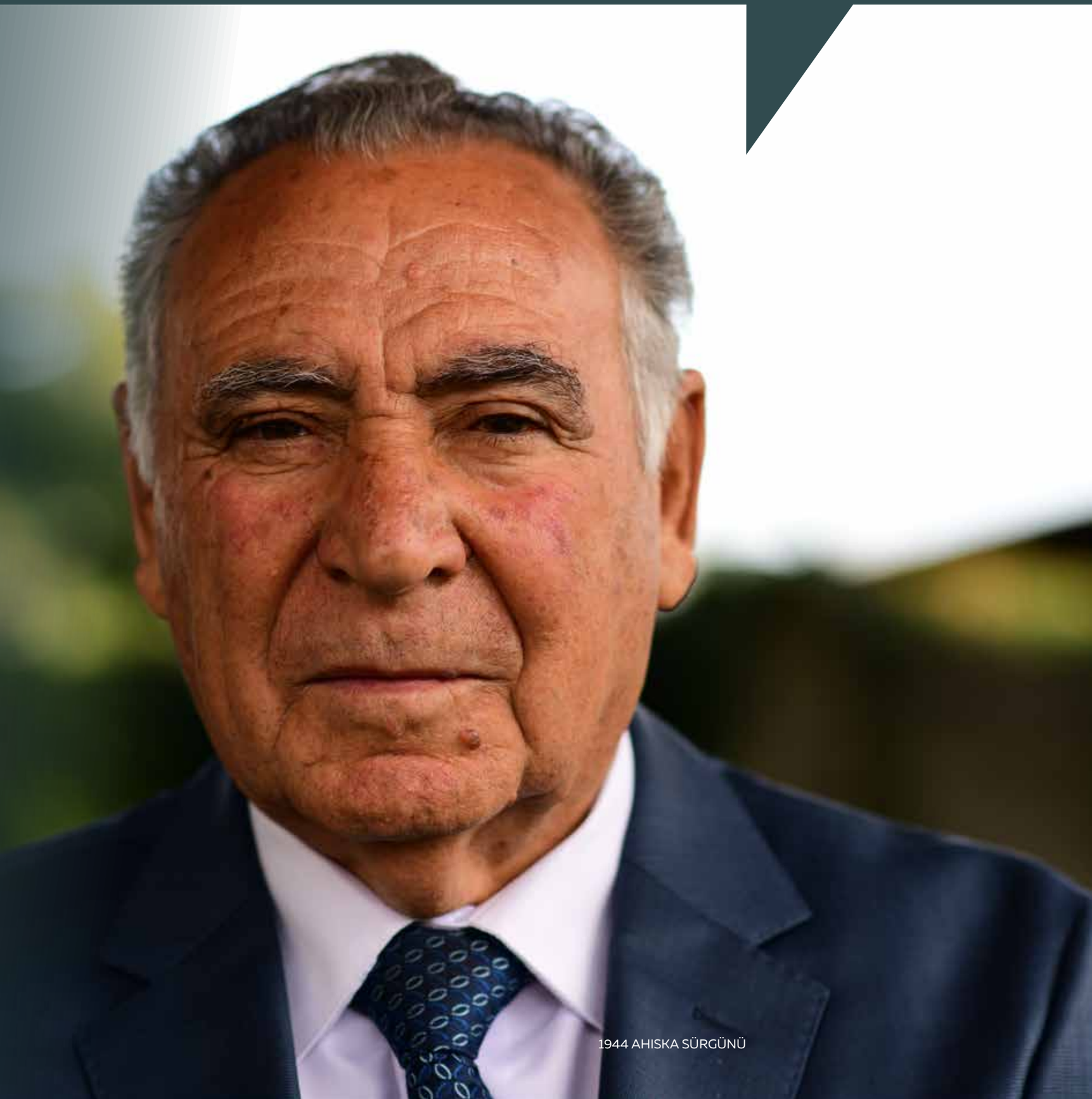

6
yaşındaydı

Nuraddin Paşaliyev
ADİGEN, 1938

NURADDIN PASALIYEV
AZERBAYCAN

Ben 1938. yılda Adigün rayon (ilçesi) Bolacur kolhozunda doğulduğum zaman babam askere gitmiş. Ben babamı görmemişim. 1938. yılda çok insanları götürdüler askere. Ondan sonra köyümüze saldatlar (askerler) geldi. Biri öyle gidiyor biri böyle gidiyor. Şaşırdık ki bu askerler neden gelmişler?.. Hiçbiri de bir şey demiyorlar.

Ondan sonra benim rahmetlik anam bahçeden elma getiriyormuş öküz arabasıyla. Kaldırmış o askerlere iki kutu elma vermiş. İki kutu elma vermiş de o demiş ki,

- "Bak anlayın eğer giderken bu nineye yardım edersiniz."

O arada, üç günden sonra dört günden sonra bu köyün aksakalıları var, briqadirleri (iş sorumlusu) var, sedirleri (başkanları) var, onları iclasa (toplantıya) çağırıyorlar. Çağırıyorlar diyorlar ki;

- "Yarın siz kalkıcaksız, 24 saat içinde burdan gideceksiniz. Gidin insanlara deyin. Hazırlıklarını görsün."

Kimin ki orada akrabaları var, onlara diyor diğerlerine diyemiyor.

Şimdi onun evinde kolhozun öküzleri var, ineği var, fermalarında (çiftliklerinde) bakıyorlar sabahleyin götürüp yeri sürüyorlar. Onların inekleri hepsi kalıyor. Hepsi araba ile çekilip gidiyor, yük ile gidiyor. Ne haber ne haber... Eee bizi buradan kaldırıyorlar. Sonra rahmetlik anam da hazırlanıyor bir asker geliyor ki;

- "Hala ana, bu salçaları (kumaşları) tık da tahılı doldur. Var mı tahılın? Tahıl al yağın al, peynirin al, falanın al filanın alda arabaya yükleyecekler şimdi."

Alıyorlar yedi sekiz çuval un, tahıl. Böyle yardım ediyorlar. O asker hangisi ki, elmaları yediler ya, onlar yardım ediyorlar. Götürdüler bir arabaya 7 hocalık (aile). Amerika arabalarıdır, büyük. Kimin nerede çalıntı var, falanı var onunla daha kimsenin işi yok. Kim ne yaptı yaptı ondan gecenin saat iki birlerdedir bu iş. Getiriyorlar bizi nereye götürüyorlar bilmiyoruz. Ev de kaldı, inek de kaldı, davar (koyun) da kaldı onunla da. Bizim işimiz yok. Geldik getirdiler bizi Azğur'a. Azğur... O zamanlar poyezin (tren) son noktasına getirdiler, ordan o yana giden yol yokdur.

Getirdiler ooo, onda meğer üç gün önce gelen de varmış o poyezin yanına. Meğer bu Laşe tarafdan o tarafdan üç gün önce gitmişler oraya. Kimin ki kaybolan adamları var orda birbirini bulmuşdu. Kimin ki çocuğu misafirliğe gitmişdi onu getiremeyen orda buluştu, kimin ki hiç ekmek alamayan getirdi demirlerin üzerinde bazlama pişirdi yuxa

pişirdiler yediler. Parovoz (lokomotiv) yok, ne vakit gelicek onu Allah bilir. Bir kaç gün orada kaldık. Geldi poyez (tren) aldı bizi yavaş yavaş çekdi götürdü. Kim nereye gidiyor, kim ne olucak ondan hiç kimsenin haberi yok.

Geldik yavaş yavaş Tiflis'den çıktık Bakü'ye taraf geliyoruz, bizim haberimiz yok. Bakü'ye ki geldik dediler ki;

- "Lambalarınızı söndürün, mumlarınızı söndürün, pencerelerinizi yapın (kapatın) ki, burası neft (petrol) çıkan yerdir bir de pojar (yangın) çıkmasın."

Orada da bizim millet iyi işliyordu. Bizim milletten böyle dilenci, kapı kapı gezip dilenen yoktu.

O Bakü'yü çıkana kadar şimdi insanlar karanlıkda gitti. Sonra yavaş yavaş gittik geldik, Derbend'e geldik. Derbend'den sonra Mahaçkala'ya geldik. Mahaçkala'da dize kadar kar... Odun yakalım dersen ney ile? Gittiler insanlar, içimizde tabi bir iki tane başluxlar (sorumlular) vardı. Onlar her istasyona giderken sorumluya giderdi iki kova çorba getirirdi on, on beş, yirmi tane de buxanka (ekmek) getiriyordu.

Hükümet öyle temin etmişdi. Odur şimdi soğuk. Gidip demiryolu işbarlarını (tahtalarını) bozup, içeri gelip, içerde kırıp, bir tande soba kurup, yaktılar, ısıtdılar. Yatan da sırtımız buzluyordu, bak öyle soğukdu bu Mahaçkala. Ben gözüm ile gördüm kaç tanesi ölmüşse, ölenler vardı gittiler o karın içine gömdüler geldiler. O ki, atıyorsun öyle hemen gömleniyor. Kadınlardan ölenler çok oldu. Orda kalktık geldik Mahaçkala'dan sonra bu Prahladni'ye geldik. Ben anlıyorum ki Astarhan'dan geldik.

Geldik geldik, bilmiyorum ki kaç aya?.. Bir aya gelir miydik, 24 güne mi geldik?.. Dediler ki;

- "Savaş gidiyor burda inmeyin. Öyle gizli yol ile götürüyormuş."

Sonra geldik Kazakistan'a. Kazakistan'da bir kaç vagonu onda boşaltdı. Ondan Kırgızistan'a da götürdüler, biz kaldık sona. Bizi de getirdiler Özbekistan'a. Özbekistan'a geldik. Özbekistan'da bak Taşkend'e ki geldik Taşkent'de Birinci Yengiyol'a getirdiler. Yengiyol'dan biz düştük Semerkand'a.

Semerkand'ın da demir yolunu çevresi bütün bu Kırım Tatarları... Ola vagondan bir şey indiriyorsun hemen alıp kaçıyorlar. Çok mesela çok insanların bir şeylerini çaldılar. Kala kala bir araba yük kaldı. Bir araba... Allah rahmet eylesin sizin geçmişlerinizi de, bir kolhoz müdürü geldi. Geldi de 2 kardeş 1 bacıyı çapanına (paltosuna) sardı da bizi, o zamanlarda soğukdu, arabaya bindirdi de aldı da götürdü 18 kilometre uzaklığa. Götürdü bir büyük örtme (çardak) vardı şey çiftlikti. O örtmeye götürdü de bilmem ki

bir 50 aileyi basıldı, yatmaya yer yok. İnsanlar bitlendi, ne günler çekdi... Sarılığa düşdü, hastalığa düşdü. Hükümete haber ettiler de gittiler o ısıtmalı su deposu vardı. Elbiseyi koyardın sıcak su ile onunla yıkayıp biti öldürüyordu. Öyle bir şey... Her haftada getirirdi, temizlerdiler insanları, fakat ısıtma tutan çoktu. Çoğu ısıtmadan öldü. Sonra birkaç ay orada yaşadık. Sonra sonra dağıldık. Kimisi birinin evine sokuldu, biribirine biribirine... Orası boşaldı, sayı azaldı. Birkaç ay orada yaşadık. Biz ufak... Hiçbir şeye aklımız yetmiyor.

Ekin yok, uğraşmaya bir şey yok. Sonra kolhoz müdürü dedi ki;

- "Sana bir ev vereceğim, sana da bir inek vereceğim sağar içersin danası senin olsun, ineği yine fermaya (çiftliğe) verirsin."

Gitti getirdi o ineği. O ineği bir iki yıl sağdık. İçdik, danasını da vermedik, inek de bizde kaldı, yaşadık bir zaman. Sonra dedi ki,

- "Tahılız var mı?"

Dedik ki,

- "Var."

Dedi ki;

- "Bana bir 150 kilo tahıl verin..."

Onlar da çok yoksuldu ha, Özbek milleti çok yoksuldu. Arpa unundan hinkal yiyordular, yulaf yiyordular. Ne bileyim bu bana bizim, her Allah'ın günü bir büyük kova vardı giderdim pitna toplardım getirirdim. Onu doğrar doğrar haçapur (gözleme) yapardık, o küncereye (yulafa) katardık da haçaburuda yerdik.

Özbek milleti de çok yoksuldu ha. Arpa unundan hinkal yiyordular, yulaf yiyordular.

Çok adam o otu yiye yiye şişdi. Ölenler de oldu. Sonra onunla bir zaman geçindik. Tahılı verdik 150 kilo, kolhoz müdürüne. Dedi ki,

- "Ben size iki katı veririm tahıl."

Gittik kendi kolhoz yerinde ektirdi. Tahılı ekti. Getirdi bize 300 kilo tahıl verdi. Onunla biraz dirildik. Arpayı da yiye yiye... Ooo, şimdi onu beğenmiyorlar. Birinci sınıf ikinci sınıf koluna hamur edip yiyorlar ki, bu ne beyazı yok mu? Ola arpa unu bize vışiy sort (birinci sınıf) undu, yulaf yedik. Ne bileyim çok azap çektik. Ama ölmedik Allah'a şükür. Havası temizdi, suyu temizdi, ona göre...

Bu Taşkent'in ortasında bu böyle böyle erikler varmış. Acından yiye yiye günde 10 kişi ölüyormuş dizenteriya (hastalık) olup. Onunla bir kaç yıl yaşadık orda. Sonra Özbeklerin erikleri vardı. Zerdeli, onlar "kayısı" diyor. Onları gece gider çıkardık, üstüne birer kova toplar getirir yerdik çaresi yok. Onda 1953 yılına kadar biz Samarkand'da Bulungur ilçesinde yaşadık. Ben 7. sınıfı Bulungul'da... Bulungul'u biliyorsun di mi sen? Bilmezsin Bulungulu. Semerkand'dan 25 kilometre bu tarafdadır. Taşkent'e taraf. 7. sınıfı ben bitirdim.

Ekmeği koyardık. Arpa unun ekmeğini koyardık çantaya okula giderdik yiye yiye. Gelirken yıkıla yıkıla gelirdik. Turmuyor, o kuvveti yok. Sonra dediler ki,

- "Az yer ekin."

Ektik. Yulaf oluyordu büyüyordu, mısır gibi sonra asılan. Ondan ektik bir 25 sot. Ondan öyle iyi corba oluyordu ki... Ona yoğurt katıyorudun, mayhoş güzel. Onunla da bir kaç yıl yedik yaşadık. Sonra dutlar oldu, dutları çokdu. Giderdik dut katardık, dut yerdik.

Neyse ki, çarhala (şeker pancarı) vardı. Sonra ektiler şeker pancarı. Şeker pancarına giderdik. Kimin ki imkanı var, 1 ton 2 ton şeker pancarı getirdik gönderdik. 12 kazan üstünü kapatıyordun. Dersin ki, bal mumu kimi öyle pişiyordu ki Allah'ın bir hikmeti

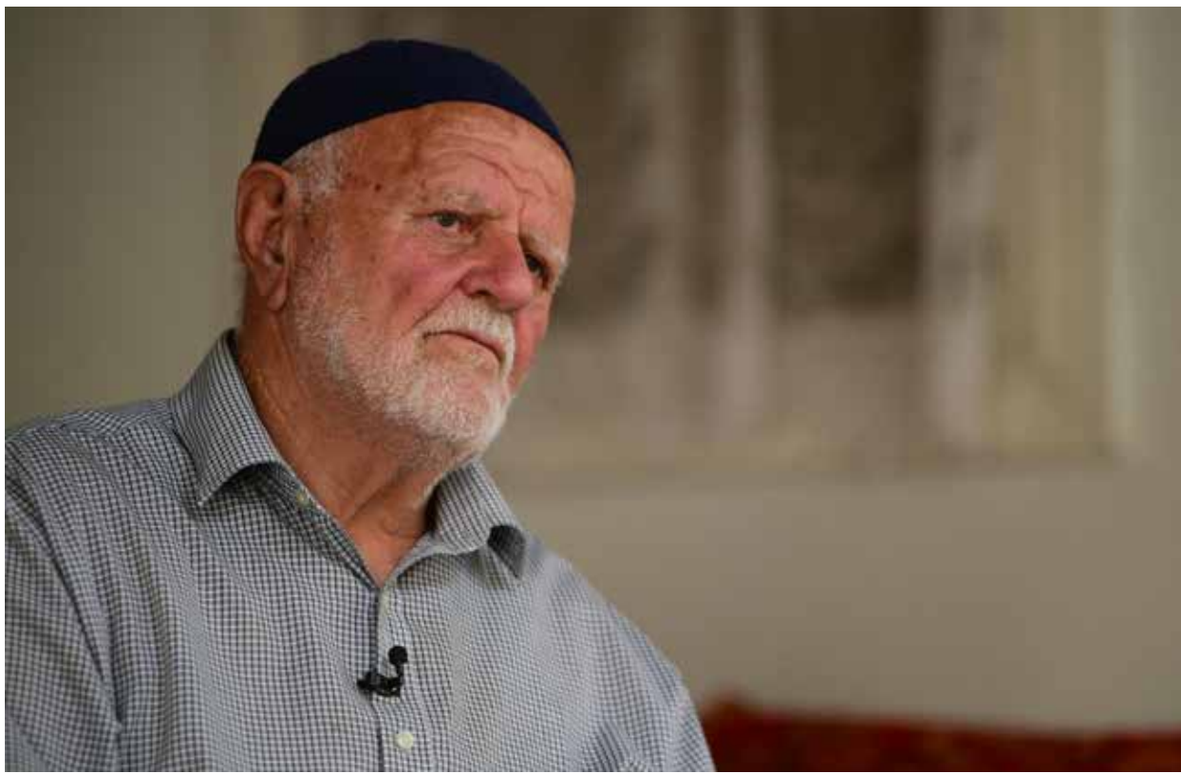

tatlı bal kimi... Bunu bizden gördüler de Özbekler de onu yapmaya başladılar. Onunla da bir kaç yıl yaşadık, yedik. Oranın ortamını öğrendik fakat evlerimiz yoktu. Kimisi ahırlarda yatıyordu, kimisi saraylarda yatıyordu, kimisi onun bunun evlerinde. Ondan sonra Taşkent'de benim bir amcamın oğlu vardı. Duymuşdu bir yerden, geldi dedi ki;

- "Ola Nüreddin na, gel bizim tarafa, bizim tarafda beraber yaşayalım."

Orada bir araba tutmuşdu da, zaten ne yük var bir iki kat döşek ile bir tane inek. Yükledik getirdik. Bizi Yengiyol'a getirdiler. Yengiyol'a getirdiler. Yengiyol'da kira demeyelim de böyle birinin evine sıtır (sığınmak) olduk da kaldık, yaşadık. Rahmet canına şimdi o çok zorluklar gördük. Sonra başladık. Dört tane ev tikmişim ben orda. Birincisi kamışlı, ikincisi kamışlı fakat üsütü sıvalı, üçüncüsü de gil toprak çatılı, dördüncüsü de kiremitli. Böyle.

Geldi de sorguya tutdu, dedi ki;

- "Bu kiremiti nereden buldunuz?"

Ola köyde hiç kimsede yok, bizde var.

- "Nereden aldınız?.."

Dedik,

- "Aldık bir yerden."

- "Seneti var mı?"

- "Yok."

- "Size böyle ştraf (ceza)."

Öyle böyle dedik ki,

- "Olacan sökün götürün."

Neyse yıkmadılar, fakat çok zorluklar çektik. O biz gelse o biz nereye geldiysek orası bizden daha kötü öyle evler var ki, hiçbir tane 7 - 8 tane aile bir tane can kalmamış, hepsi ölmüş. Günde diyor, 10 tane, 5 tanesi ölüyordu, gömüyorduk. Ne molla baş gelebiliyordu, ne yıkamak baş gelebiliyordun. Biz onların

mezarıklarına da gittik. Aha düzmüşler böyle, gömmüşler. Hepisi neden, açlıkdan... Sonra orada bir kanalda (arh) su gidiyordu. O kanalın üzerinde de myaso kombinat (et kombinatı) var. Her cuma akşamı orada inek kesiyorlar. Onun suyu kan gibi geliyordu. Hiçbir yerde de su yok. Eğer o güne düşdüysen o kanlı suyu da eve getirip içeceksin. Çaresi de yok. Onu da ne kadar, bundan alalım da bir 300 metre 400 metre uzaklıkda. Onu da içtik. Kanlı suları da içtik. Sana ne diyeyim şimdi. Komendat bu köyden başka köye gitmeye, yokdu izin yokdu. Hiçbir yere gidemezsin. Kaka türemşik (tutsak) gibi Sonra yine ne diyeyim.

Sürgünden önceki hayatınız nasıldı? Ne yapıyordunuz?

Vatanda her bir insana on ikişer sot torpak var idi. Tahıl ekiyordu, kartopi (patates) ekiyordu. Öylesi vardı ki üçüz öküz bağlıyordu kütene (pulluğa), öylesi vardı ki iki öküz... Ben o boyunduruklar var, o boyundurukların üzerinde, iki öküzün arasında illaki bir adam oturmalıdır.

Geldi dedi ki,

- "Sen çık."

- "Nereye?"

- "Boyundurukların üzerinde oturacaksın."

Ben korkuyorum. Diyor ki,

- "Yok sen oturmassan öküzler gitmiyor."

Meğer orda bir ip var, o ipe neyse takılmış da parmağım soyuldu. Kalkdım da kaçdım. Dedim;

- "Ben daha binmem bunun üstüne, öküze."

Tahıl ekiyordular, lahana ekiyordular. Tahılı bele 6 - 7 tane adam olup, mesela;

- "Senin ne kadar yerin var? Senin yerini biçeceğiz bugün, onun yemeği içmeği hep senin boynuna."

Senin bitirdi mi sonra diğerine geçiyordular. O tahıl öyle oluyordu ki, böyle tahıllar.... Sonra onu 2 - 3 günden sonra onu topluyordular.

Topluyordular, ooo büyükcesine bulul (ot yığını) gibi yapıyordular. Sel arabası vardı. 3 kuçkayı (ot yığınını) 4 yığını götürüyordu ki dünyanın sapını, götürüyordular öküzle harmanda. Kaç cüt diyeyim sana 3 cüt mü 4 cüt mü, bağlayıp arkasından gezip

Varxanlı Alimhanov ailesi

onu döyüyordu ayak ile. Bacaklarımız kırılıyordu. Onu dolandıracaksın, harmanı, taa sabahdan başlayacaksın akşama kadar onun arkasınca gezceksin. Onu döyüyordu, tahılı bir karışdırıyordular tekrar gezdiriyordular, bir karışdırıyorlar yine tekrar.... Onun ile onu rüzgarda savuruyordular. Savuruyordular ondan ne ki, çıkar onun hesabını alıyordular. Ne ki sana düşerdi sana veriyordular, kalanı hükümetindi. Bu öyleydi. Şimdi ne diyeyim sana? Oranın suyu yok. Su yok, musluk suyu vardı.

Gürcüler, Ahıskalılar gibi çalışkan mıydı?

Gürcüler biz kadar çalışmıyordular. Orada da bizim millet iyi işliyordu. Bizim milletten böyle dilenci, kapı kapı gezip dilenen yoktu. Poşalar (dilenciler, çingene) vardı gelirdiler böyle uzaklardan, bu Armavir taraflardan. O taraflardan gelirdiler, gezerdiler heybeleri vardı. Eğer evinde desen ki geceye kaldı, yatak yer ver desen o günü sabah kalkarsın ki, bir şeyleri çalıp götürüyordular. Daha kimse almıyordu onları. Bizim millet orada iyi çalışıyordu. Yemesi de iyiydi, malı da iyiydi; fakat Gürcülerin gözleri kaldırmıyordu (çekemiyordular).

Gürcü milleti böyle toprak işle yok... Bu bütün yerlerde de böyledir, bir ora değil. Yağı, peyniri var, ineği var, alıp dağa götürürdüler. Bir aile götürürdü, bir 10 ailenin ineğine bakardı. Sonbahar olurdu. Senin malın ne kadar yağ olurdu, aha sana bir boçka (varil) yağ ya da iki boçka peynir. Onu araba ile alır getirirdi ki aha senin iki ineğinden yağ budur, bu peynir de budur., verirdi. Onunla inekleri dağdan getirirdiler köye. İnek orda yiyeceği hep samandı. Ot meselesi yoktu.

Neden sürgün ettiler sizi?

Benim işittiğime göre, bu Gürcüler ile bizim millet geçinemiyormuş da... Böyle vurup öldürüyor. Ya onlar öldürüyor, ya bizimkiler öldürüyor. Bu Ahıska var ya Ahıska, o, sen gittin mi Ahıska'ya? Ahıska'da hapishane vardır. Demiryolunun yukarısında, şimdi ora müzedir. Orda diyordular ki; % 80 bizim Türkler o hapishanede yatıp öldüler, çoğu. Nedir vatan, onun sözü geçiyor. Bir söz dese vurup öldürüyor, ya ki malını çalıyor, ya ki öyle böyle onunla o hapishanede bizim insanları çok öldürdü. Hocaları tutukladılar. Hocaları da attılar oraya.

Ben onu gözümle görmüşüm, onları o hapishaneye gitmişim. Şimdi orayı müze olarak kullanıyorlar. Hapishane değil daha. Şimdi Gürcü var, Gürcü var, silahları da vardı diyordular. O da bir başka bir formasıydı, ondan Müslümana yakınlıkları vardı, ama tam acı Gürcü yok. Gürcü dilinde söylemedin, sen ekmek alamazsın magazından (bakkaldan). İlla ki, ya da Rusca dedi;

- "Sana sıra yoktur. Bekle."

Eğer Gürcü dilini biliyorsan diyor ki,

- "Gel yanıma."

Şimdi o Gürcüler ile zaten bizim köyde çok yoktu, bu Ude tarafda çoktu, onun mekanı Ude'ydi.

Camilerimiz vardı, cuma kılıyordular. Mollalar vardı. Sonra sonra mollaları tutuklayıp götürdüler. Kaldı cumaya, o cumaya gidenler az oldu. Bütün aksakallılar askere gitti. Akşamdan her bir kimin varsa akşamdan gelip o askerler sabahleyin baktı ki o askerler yok. Götürmüşler gecenin 1'inde, çoğu Türkiye'ye kaçtı. Türkiye'ye kaçtı. Diyorlar ki;

- "Türkiye'ye gittiler, Türkiye'de tutmuşlar onu, Ahıska şeyde qranitsada (sınırda) öldürmüşler ya geri getirmişler. Sibir tarafa sürmüşler tutanları 25 binden Sibir'e götürüyormuşlar."

Çoğu öyle. Böyle işler var. Şimdi Allah rahmet eylesin, Osman Yusufov vardı. Özbekistan'ın başbakanı mıydı? Yok... O bizim millete iyi yardım etdi. Dedi ki;

- "Bunlara ne isteseler verin, bunları şey etmeyin, bunlara değmeyin."

Çıkarttı kanun ki;

- "Bunlara yakın gitmeyin ki, bunlar sağ sağ öldürür. Bu milleti, Özbek'i öldürürler."

Özbekler bizden korkuyordular, yakın gelmiyordular ki birbiri ile kavga edip öldürmesinler. Bizden uzak kaçıyordular. Sonra sonra kaynaşdık, alışdık dedik ki;

- "Biz de Müslümanız. Biz de namaz kılıyoruz, oruç tutuyoruz."

Sonra sonra birleşip yahşi (iyi) olduk.

Yusufov demiş ki: "Bu Müslüman milletidir, Türk'dürler. Öyle eğer Türk milleti ise bana verin ben alacağım."

Sürgün olacağınızı biliyor muydunuz?

O sürgün olmayı, çok adamların altın emanetleri vardı. Dediler ki,

- "Altın emanetlerinizi almayın ki yolda alırlar."

Çoğu getirdi de böyle evin içinde ocaklar vardı. ocakların orada ekmek falan pişiriyordular. O şeylerin altında gömdüler. Taşın altına dediler ki;

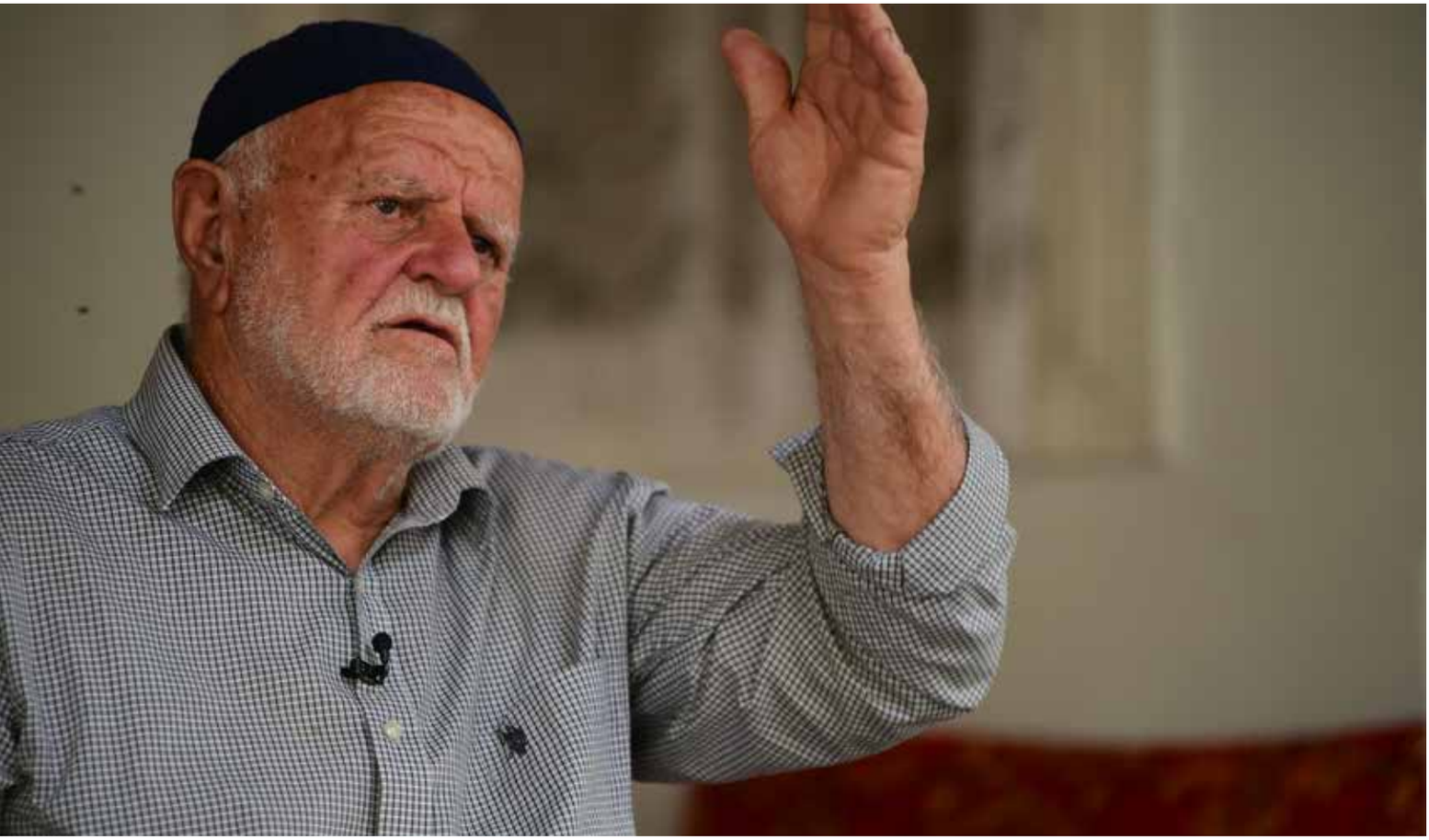

- "Üç güne geleceksiniz. Gelir de altın emaneti yine alırsınız."

Ne üç günü? 45 yıla gittik. O Gürcüler sonra ben bir zamanlar gittim. Vatana gittim. Bolacur'a gittim. Sözüm ona, Gürcü bana ne dedi, dedi ki,

- "Tatrebi."

Bana,

- "Tatrebi."

dedi. Dedim,

- "Tatrebi nedir?"

Dedi ki,

- "Sizin millete biz tatrebi diyoruz."

Dedi ki,

- "Bak buradaki kaç tane iyi evler yapmış."

Dedi;

- "Bunların hepisi altın tapdı da, altın çıkartılar da onun kuvvetiyle evler yaptı."

Eğer onu bilseydim, altını oraya gömmezdi hiç kimseye haber vermeden bir gecenin içinde bütün köyü boşalttılar. Araba böyle geliyor bak bir hafta önce bu rayonun (ilçenin) büyüğü dedi ki,

- "Yarın."

Dedi ki;

- "Şeyler gelecek yolları genişletmek için, yolları düzeldecekler. Buraya asvalt tökecekler."

Yalan konuşuyorlar. Meğer ki, o askeri araçların gelmesi için yolları genişlettiler...

O köyde bizim köyde bir dört yerde harman vardı. Dört yerde insanları topladılar nasıl ki bu hipodrom kimi. Topladılar, yük nerede, mal nerede, can nerede? Birini kaybediyor anasını bulamıyor, biri kardeşini bulamıyor. Biri diyor ki,

- "Benim yüküm kaldı."

Biri diyor ki,

- "Ben buraya sığamam."

Tepti sıkıştırdı bizi konserve kutusu gibi... Bir arabaya 7 kocalık onun ailesi ile beraber ben bunu gözümle gördüm. Şimdi kardeş, o zamanlar eğer bilseydi o insanlar çoğu o yana bu yana kaçardılar. Nihayetinde canı kurtarırdılar. Bilmiyordular. Akşam meclis (toplantı) oldu bitti, sabahleyin basdılar askerler.

Her bir kapıya kilit hiç kimse bir şey alamıyor, kimin ki imkanı var açıp alıyor. Kimisinin yok yok. Hiç kimse bir şey alamıyor. Diyor ki;

- "Yemek falan varsa alın. Kalan eşya falan yok."

Ondan da şimdi sözü de çok karıştırıyoruz da şimdi bizim millet Mahaçkala'da çok öldüler, soğukta düştüler. Vagon soğuk, odun yok, insanlar aç susuz. Ölenler çok oldu. Bizim şimdi Allah razı olsun, Allah rahmet eylesin, bu Raşidov'un da yardımı çok oldu bize.

Buna da Allah'ın rahmeti olsun Haydar Aliyev'e de, bize iyi yardım etti. Gelenlere araba verdi, gelenlere ev verdi, gelenlere toprak verdiler. Biraz millet kendine geldi, kalkdı yukarı. Yine bizden de düşer, Allah'ın rahmeti olsun, şeye Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Erdoğan'a Abdullah Gül'e, çoğuna... Bize çok yardımı oldu onun. Geldi bizim milleti ne kadar Ukrayna'dan sürdü aldı götürdü. Ne diyeyim daha?.. Şimdi buraya da geldik, ev yeri verdi, bana kendinin milleti kadar toprak verdi, ayırmadı. Bundan da Allah razı olsun.

Vagonlarda nasıl yolculuk ettiniz?

Vagonlar bu ağaç vagonlar var ya oydu, bunlar biraz büyüktür, onlar biraz küçükdü. Bunlar bir 30 metre olur muydu bilmem? Onlar küçüğüydü, vagonlar... 1 vagona 70 aile sıkıp koyuyordular. Kapısına da, o yanısına da, bu yanısına da 70 aileyi 1 vagona deptiler.

Bu vagonda o starşina (sorumlu) vardı, her vagonun 1 sorumlusu vardı. İstasyona geldiğimizde diyordular ki,

- "Falan istasyona geldik."

Mesela geldi, kızlara hemen alırdı lakli (boyalı) vedralari (kovaları), giderdiler çorba hazır. Çorbasını, ekmeğini getirirdi insanlara verirdi. Her bir canın ne kadar ki palajonni (izin veriliyorsa) hepsine verirdiler. Ekmek de öyle, evet sen dışarı gidemezsin. Gidersin, birden vagon gidiyor, kalırsın. Öyleleri var ki vagon gitmiş, babası anası kalmış aşağıda.

Bu diyor ki;

- "Bunun dışarı çıkması (tualet ihtiyacı) var. Bunu ne yapalım?"

Diyor ki;

- "Hadi bunu o vagonun bir köşesini deşelim de, etrafına bir şey saralım da orada otursunlar. Daha ne yapalım?"

Tuvaleti de orada onun içinde. Bu ağır ayakılı (hamile) kadınlarda kim ki bacarıyordu, adamları bir tarafa alıyordular, gelinleri o bir tarafda yerleşdiriyordular. Orda hiç ayıp falan yokdu. Çaresizdi bu. Tuvalette onun içinde, raddomu da (doğumhane) onun içinde. Böyle böyle 24 gün mü diyorsun, çok olurdu, çok zaman geldik.

Çerez (geçerek) Astarhan, Almatı böyle kurug verdiler (döndüler) geldik Özbekistan'a. Bir aya geldik 40 güne geldik. Öyle vagonlar oluyor ki, parovoz (lokomotiv) gelmiş bırakmış, lokomotiv yok. Şimdi o liniya (hatt) bir tanedir. O, o tarafdan gelecek ki, gelip

boşaltsın ki, bu gitsin. Şimdiki gibi iki hat değil, o zamanlar bir hattı. 40 güne geldik 40 güne mi?.. 45 güne. Orada geldik kış olmamışdı, buraya geldik, Özbekistan'a, bahardı. Millet bir şeyler ekiyorlardı. Çok zorluk çektik. Ben şimdi yaş vaktimde, ben kendim zorluk çektim. Şimdi evimde anam var, kardeşlerimiz var. Şimdi öyle adamlar var ki açlıkdan çok öldü.

Çoğu hastalandı öldü, çok. O zamanlarda da ısıtma böyleki vuruyordu daha imkan yok, orda öyle ısıtma vardı. Şimdi ısıtma çıktı. Şimdi çoğu öldü o vagonda. Öyle şeyler vardı ki iki tane üç tane ölenler oluyordu, bakıyordular onu kim gömecek. Götürüyordular da karın içinde açıyordular karı, gömüyordular, üstüne karı örtüyordular, geliyor giriyordular. Kim ki görse baharda görürdü. Ölenler çok öldü yolda. Bunu Allah rahmet eylesin yine, diyoruz, Osman Yusufov Moskova'da bizi onların aklında, bizi Hazar Denizi'ne dökmek istemişler.

Orada demiş ki, Osman Yusufov demiş ki,

- "Bu ne milletdir?"

Yusufov demiş ki;

- "Bu Müslüman milletidir, Türk'dürler. Öyle eğer Türk milleti ise bana verin ben alacağım."

O bizi almış, yoksa bizi onların aklında bizi denize dökmek varmış. Ne kadar?.. Bizim bu Stalin'in kanunu bu kadar güçlü bak. O Stalin bir tane çocuk nesli bırakmadı orada, hepisini sildi süpürdü getirdi. Şimdi ne kadar olmasa da Müslüman Müslümandır da... Biz çok azap görmüşüz, çok zorluk çektik. Bilmem ki, şimdi bizi Allahu Teala yine cehennemde yakar mı, yakmaz mı? Onu Allah bilsin! Ben 7 ev yaptım böyle böyle, bıraktım Özbeklere. Buraya da geldik. Burada da yeni yeni şey oluyoruz, insanlar gidiyor, burda da ne söyleyen yok. Diyorsun ki, kalalım mı? Kalmayalım mi? Gidek mi? Gitmeyelim mi?

Vagonlar, bu ağaç vagonlar var ya oydu. Bunlar bir 30 metre olur muydu bilmem... Bir vagona 70 aile sıkıp koyuyordular.

Özbekistan'a indikden sonra ne yaptınız?

Biz Özbekistan'a indikden sonra ilk önce arpa ektik. Dediler ki,

- "Arpa ekin."

Arpa ektik, arpadan ne ki Allah verdi onunla yedik kazanıyorduk. Sonra sonra çıktı tahıl. Tahıl ektik. Tahıldan sonra mısır. Mısırdan sonra yulaf ektik, insanlara alıştık. Ya-

vaş yavaş kalktık baba. Çalışan adam aç kalmaz. Özbek milleti bizden de açdılar. Gelir derdi ki;

- "Ana biraz tahıl satın, biraz un verin."

Onların da bize ihtiyacı vardı. Meğer biz onlara göre zenginmişiz orada.

Özbekistan çok fakir yaşıyordu. Diyorum ya 150 kilo tahılı kolhoz müdürü benden götürdü ki, verelim bu insanlar da bir şey eksin de, kazansın da yesin. Onun hürmeti de getirdi bana 12 litre sağılan ineği verdi ki,

- "Al bunu da sağ iç."

Özbek milleti bize çok yardımı var. Şimdi bazı yerlerde bazı işler de olur. Hatasız bir Allah. Hepisine kötü demek olmaz. Orada hava sıcak. İki defa ekin ek. Tahılın yerine

mısır eksen mısır oluyor. Tahılın yerine maş eksen maş oluyor. Tahılın yerinde şey vardır böyle ufak tari diyordular, onda burda o tariler yoktur.

Onu eksen olur. Böyle böyle kötü olmadık iyi. Şimdi ne diyeyim baba? Burada da Allah padişahlarımızı... Allah rahmet eylesin ölenlerine, kalanlarına da sağlık selametlik versin. Toprak verdiler. Dedi ki;

- "Ekmezsen ne alacaksın, bu soğanı kim verir sana? Fındık ekmesen kim verir?"

Burda da zorluk çekiyoruz. Bizim millet çalışgan millettir, rençber milletdir. Bu yerlere göre bizim millet, hele bizim işlediğimizi bunlar da çekemiyorlar doğrusunu dersen. Çünkü bunlar iyiliği çok, nereye gitse işe giriyorlar, işini buluyorlar. Bizim millet biraz zayıfdır. Tarlada çalışıyorlar. Öyle adamlar var ki...

Komendat rejmini anlatır mısınız?

Komendat, bizde komendat vardı. O komendat onda da bir köyün sayısına göre bir sorumlu vardı. Her haftada bir defa komendat gelirdi, muhtarlık gelirdi. O önceden onun listesini almışdır ki, burada 15 aile var. 15 aile de o gün onun yanına gidecektin, o komendatın. O zamanlar at ile geliyordu, araba yoktu. Gelirdi 18 kilometre gelirdi. Gelirdi derdi ki;

- "Muhammet var mı, filan var mı, falan var mı?"

- "Evet var."

- "İmza at."

İmza attırırdı, giderdi.

Senin haddin var mı ki, bu köyden başka köye gidesin. İzin yoktu. Komendat altındaydık. Eğer onu yapmasaydı çok adam o tarafa bu tarafa kaçardı. Öyle sertdi ki, komendat, eğer tutsaydı ki eğer sen başka yere gitmişsen Muhamet'e ona buna ceza çekiyordu. Komendat vardı ya...

Fergana olayları hakında ne dersiniz?

Ben Özbekistan'daydık da, ben orada muhtarlığın deputat(vekil) ispalkon geldi, dedi ki;

- "Nuraddin Dayı Fergana'da böyle bir facia olmuş, kavga olmuş. Oradaki Türkleri buraya getireceğiz burası biraz Türk'dür de. Sen kaç aileyi alabilirsin evine. Onları getireceğiz buraya."

Dedim;

- "Kardeş gelsinler iki evim var, 10 aile mi olur 5 aile mi olur aha evim var."

Dedi ki;

- "Öyleyse bu köyü dolanalım bakalım ki, buraya bir 50 aile alabilirler mi?"

Dedim ki;

- "Kardeş ben kimsenin evine gidemem. Sen git dolan. Ben ortada gezersem beni kötü görürler."

Gittiler, hiç kimse hiç sorumluluk almamış. Dedim;

- "Gelsinler 15 aileyi ben alırım evime. Gelsin yaşasınlar."

Meğer o bir politika, orada kavga olmuş, orada savaş gidiyor, bize de gelmiş ki, siz onları böyle meğer. Sonra geldi ki:

"Nuraddin dayı, ne, sizin dedi pasaportlarınızı görsek olur mu?"

Dedim,

- "Neyini göreceksin benim pasaportumun?"

- "Yok hepiniz pasaportlarınızı verin hele bir bakalım."

dedi.

- "İşte"

dedi. Olmayanlara meğer ştraf (ceza) vuracakmış.

Gördü gitti uçaskavoy milisiya (mahalle polisi). Sonra aradan bir kaç gün geçti dediler ki;

- "Ooo Fergana'da savaş gidiyor. Kavga oluyor, dava, birbirini öldürmek, evlerini yakmak, arabalarını yandırmak."

Bir adamın biri konuşdu da dedi ki;

- "Dayı ben..."

dedi;

- "Asvalt fabrikasında çalışıyorum. İki arabam vardı biri ile işe gidiyordum diğeri evdeydi. Yeni ev yapdım. Öyle gözümün önünde Gaz 24'dü, öyle yandırdı bıraktı yandım kaldım."

Hem de yan komşusu, Özbek. Özbekler onları öyle hor gördüler. Özbekler onlara hiç imkan vermedi, öldürdüler. Ama bizim millette de biraz suç vardı, bizde de vardı.

Onların gözleri kaldırmadı (çekemediler). Sonunda o Özbekistan'dan Fergana'dan çoğunu öldürdüler. Çoğunu da... Kaçanı kaçtı Kırgızistan'a. Kırgızistan'a kaçdı. Kırgızistan da bu bizim Türklere çok yardım etti. Kırgızistan ile Özbekistan arasında postgayı (kontrol noktası) varmış. Adamları soyup, asıp, bu koyun eti, bu malın eti diye gösteriyormuş. Adamları, Özbekleri oşta...

Azgur Askeriye binası, 1897

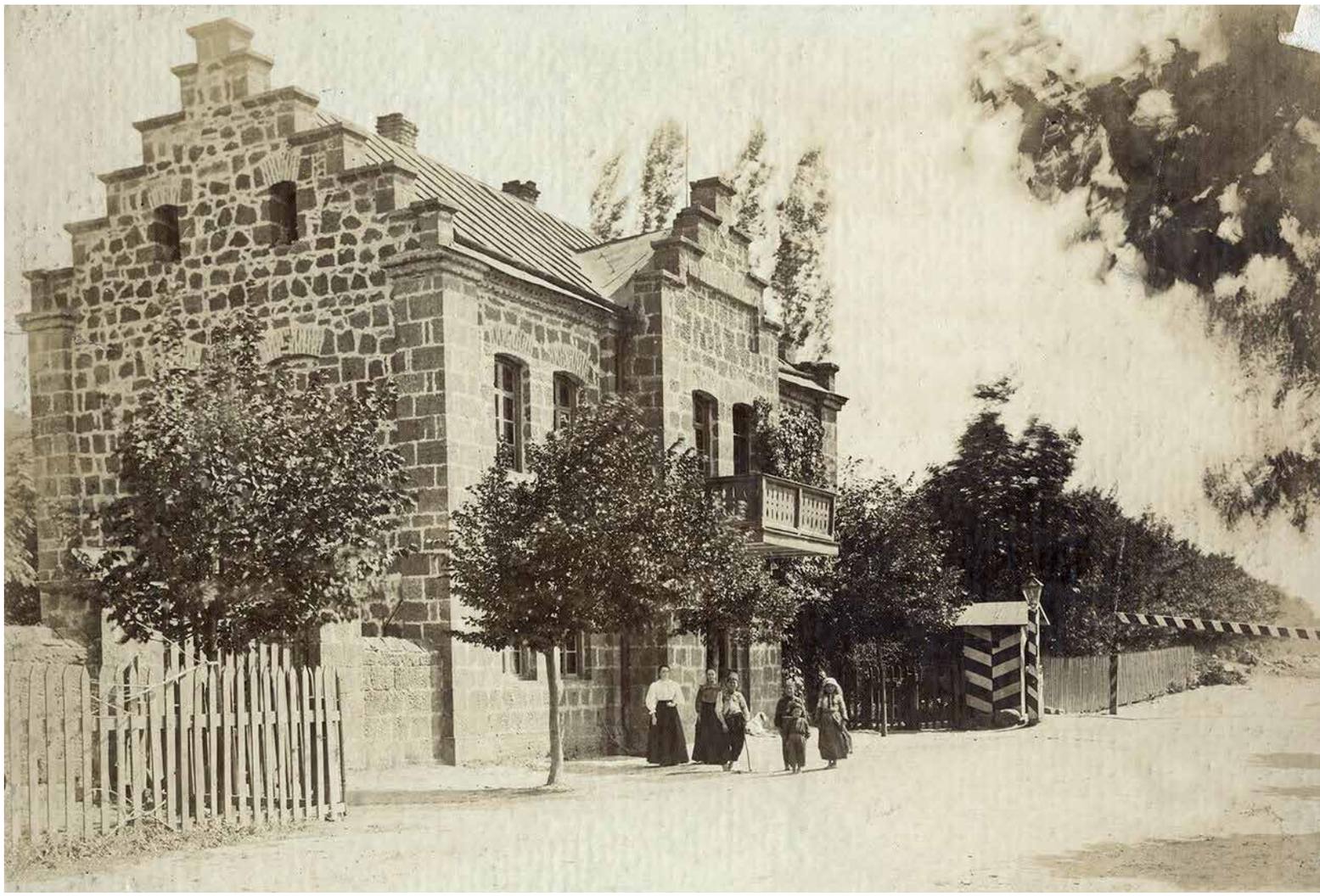

Şimdi tabii ki bu yukardan olan işdir. Bizim raykom (ilçe parti komitesi), icra hakimiyeti (valilik), deputatlar (milletvekilleri) Kibar Mamedoviçler bunlar, Şubladzeler, böyle adlı sanlı adamlar kalkıyor da Taşkent'e gidiyorlar. Kibar Mamedoviç ile benim ilişkim iyiydi. Gidiyorlar da o Polatov'un evine gidiyorlar. Sabah namazı çapan (geleneksel uzun Özbek elbisesi) ile çıkıyor diyor ki;

- "Gel bu işi durduralım, bu iş olmasın."

Diyor ki;

- "Siz kimsiz? Siz daha burda mısınız? Siz hala gitmediniz mi?"

Alıyor da yeniden evine gidiyor. Bunları hiçbir şeye saymıyor da. Kalkıyor da sessizce hepsi evlerini BTU'ya (Devlet Emlak Kayıt Bürosu) yazdırmaya gidiyorlar. Diyorlar ki,

- "Bize burada vatan yok."

Bize bu yerli millet bizi öyle hor gördüler. Şimdi ne diyeyim kimisi dedi ki,

- "Gel benim evimde kal, ben bakarım."

Ola hepisi kalktı, eşşek falan ile kalktı Kazakistan'a gitti. Sen burada durabilir misin? Yok. Benim evim bundan iki kat bir girse 100 adam namaz kılıyordu. Bana öyle hor gördüktü ki, hiç eve de bakasım gelmiyor. Herkes, insanlar gitti, kaldım yalnız. Ne yapayım. Gittim Taşkent'den bir büyük kamyon kiraladım. Nereye? Canbul'a veç (eşya) götüreceğiz. Yükledik eşyayı. Yeni sedir şifonyerler (dolaplar) yolda kırıldı baba. Eğildi büküldü yükle boşalt öyle böyle. Kalkdık gittik Çimkent'ten o tarafda Ağsu diye bir yer var. Oşoralılar yaşıyordu orada. Çıktı önümüze böyle bir stol (sandalye) koymuşdu önümüze. Çağırdı,

- "Dayı oğlu nereye gidiyorsun?"

dedim Canbul'a.

Dedi ki;

- "Bak tekerleğin altına yatacam beni ez öyle git. Gitmeyeceksin burada kalacaksın."

Dedim ki;

- "Dayı biz araba kiraladık ki, Canbul'a sen bunu bize böyle yapıyorsun burada. Yok ben sizi bırakmam."

Ola ne yapalım? Dedik ki;

- "O Canbul'un parasına yanalım gel burda inelim ne ki, olur olur."

İndirdik eşyayı orada indirdik evler orada, git gel, git gel, git gel ne kadar benzin iş elamet harcadık. Orada olsa da bir ay olurdu kaldık.

Sonra bir tinçidi, dediler;

- "Buka'nın bir zırıltısı çıktı."

Tekrar gittik. Bir geldik bir gittik o eşyalar ortada mahfoldu. Biraz yüngüllendik hep iyice işden. Şimdide yavrum ne diyeyim biz zulümü çektik. Kim ki kendi keyfine gelmişdir, onlar hiçbir şey bilmiyor. Şimdi bakıyorum Özbekistan'dan gelenlerin hiçbirinin başında düzgün saç yok. Nedir hayu huyundan... Çiftçilik, yoksulluk ana baba yok, bacı orada kaldı, şimdi çalış ki, sen gidip de onları görüp gelesin.

Benim bir kızım var Rusya'nın bir kenarında. Önceki gün İbrahim oğlunu evermeye (evlendirmeye) çağırdı. Ben onun parası ile bir yıl geçinirdim. Yolda harçladı baba. Yine Özbekistan'da var bir kızım, Slavyanka'da. Böyle dağıldık baba. Bizim vaziyetimiz bir Allah'a kalmıştır. Şimdi Allah'ın birliğine şükür. 30 yıl oluyor geldiğimiz di mi? Evimizden bir tane hastalık hastaneye giden adamımız yoktur. Allah'ın fırsatıyla yemeğimiz de iyi, evimiz de iyi. Vatanımız da iyi. Kimse diyen yok ki, ayağını çek yanar. İyiyiz Allah'a şükür. önce Allah, sonra da bizim bu Cumhurbaşkanımızın arkasından...

Bize iyi yardım ediyorlar. Allah rahmet eylesin, babası da iyi adamdı. Getirdiler vaucer (yardım) verdiler. Vaucerden çok adam hayır gördü. Televizyonu olmayan televizyon aldı, radyosu olmayan radyo aldı, malı olmayan mal aldı. Öyle öyle biraz kalkdılar yukarı.

Hayatınızı kısaca anlatabilir misiniz?

Şimdi Özbekistan'da 45 yıl yaşadık. Ben Özbekistan'a kötü diyemem. Milleti de iyiydi. Yemesi de, varlığı da, ekmeği de iyi, çokdu. Ama ne oldu bu insanlarımız bu Özbekistan'da? İşte diyorum ya, birlik başkanları arayı bozdu, insanları dağıttı. Kimisi kalktı Kazakistan'a gitti, Kimisi kalktı Kırgızistan'a gitti. Orada o şey dedi ki; adını ne diyeyim o, bu öldü ya, cumhurbaşkanımız o Garbaçov'a zvanit (telefonla aradı) ki;

- "Bu milleti ne fikir ediyorsun, bu insanlar ayağa kalktı, ne yapacaklarını bilmiyor." falan. Dedi ki;

- "Bunları hemen gönder, kantina (konteyner) alda tarxat (derhal) yolla."

Meğer bu konteyner gelmiş iki ay önce. Bu iki ay önce bunun konusu varmış hiç kimse bilmiyor. Televizyonda dedi ki,

- "Özbekistan'da bir sot yer kalmadı ki..."

Diyor ki;

- "İnsanlara ev yapalım, özellikle de Endican'da."

Onu da hesaba aldılar. Sonra bu kantenleri getirmişler, gitsem ki yok mu bir 1000 tane 2000 tane kanten gelen kapıyor alıp götürüyor, gelen kapıyor alıyor götürüyor. Ola nereye gidiyorsun? Rostov'a. Ola nere gidiyorsun? Krasnodar'a. Ola nere gidiyorsun? Falana... Ola 2 tanesini zorlukla aldık. Parayı vereceksin ki onu da alalım. Orda yazılmış ki, nereye kantena yollayacak, onun listesi var. Kardeşim oradan da... Şimdi gelelim, Özbekistan'dan sonunda çıktık. Dedik ki;

- "Biz de kalkalım gidelim Azerbaycan'a gidelim. Ne olsa da Müslüman memleketidir. Bize uygundur. Belki düğünümüz olur, belki alışverişimiz olur, onlara uyarız."

Kalktık Azerbaycan'a geldik. Ola geldiler ki,

- "Azerbaycan'ın neresi iyidir?"

Ben ne bileyim neresi iyidir. Biri dedi ki,

- "Ola Saatlı tarafa gitmeyin de nereye gidersez gidin."

Biz de kalktık gittik Medrese'ye, Şamahı'ya. Şamahı'ya gittik, dolandık dolandık bütün hepsi Ermenilerin evleri. Her birinin kapısında da birer tane dut var. Ola ne iyi dutu da varmış! Meğer duttan şarap yapıyormuşlar. Onunla oralar bütün üzüm bağıydı.

Ben Özbekistan'a kötü diyemem. Milleti de iyiydi. Yemesi de, varlığı da, ekmeği de iyi...

Ola, su, dedi ki,

- "Su yoktur. Şu aşağıda bir göl var."

dedi.

"Gider ondan alır getirir içersiniz."

Oraya da bizim insanlar uymadı. Dedi ki,

- "Burası bize vatan olmaz."

Kalkdık, yavaş yavaş da bu Haçmaz'a geldik. Haçmaz'a geldik. Burda da eee, eve yer yok, toprak vermiyorlar. Eee biraz zorluk, öyle böyle sonunda yine sağ olsun verdiler. Şimdi de o padişahlarından da hepisinden Allah razı olsun. Allah işlerini ireli götürsün, sağ salim olsunlar, sizinle beraber... Allah yolunuzu açık etsin. Şimdi ne diyeyim 6 yaşında gelen adamın aklı bu kadar olur. Şimdi bu Kuba'da bir tane dede vardı, Molla Enver, onun babası vardı, o babası nerede ne var hepisini süret kimi diyoruz; çünkü oranın büyüğü oraydı, oranın gidişatı oraydı.

*Açlık çektik elbette...
O insanlar bitlendi,
hiçbir şey yapmadılar!
Ama bizi en çok inciten,
ölülerimizin durumuydu.
Alıp götürüyor, gömmeyip
bir yere atıyorlardı.*

Mehrali Ağaliyev
ÖZBEKİSTAN

Firdevs İskenderova

VARHAN, 1939

FİRDEVS İSKENDEROVA
AZERBAYCAN

Adıgön ili, Varhan Köyü'nde doğmuşum, 1939 yılında doğdum. Babamın adı Ağali, amcalarımın adı Serdar, Celal, ninemin ismi Güneş, annemin ismi Pumpul. Ablalarımın ismi Gülsinam, DəstəAblam, Gülsinam Ablam. Beni bacada oturtup elime çubuk verirdiler ki tahılları sererdiler kurutmak için. Tahılları korurdum elimde çubukla koruru-dum. Kuşlardan çok tavuklar çıkardı... Onları kovardım.

Okula gittiniz mi?

Onda okumadım, Özbekistan'da okudum.

Savaşa kimler gitti?

Savaşa babam gitti. üç amcam gitti, babamla birlikte dört kişi gitti. Amcamın biri dönmedi, üçü döndü Allah'a şükür. Kavgaya dördü gitti.

Ne zaman, nereye döndüler?

Hee, geldiler, Özbekistan'a geldiler. Gelmişler burda yoklar, Özbekistan'a geldiler. (Su istiyor, öksürüyor). Askerden Özbekistan'a, Fergana vilayetine geldiler. Biz Namangan'a düştük, Namangan'daydı benim nenem. Yetim kalmışız, nenelerimle Namangan'a düştük. Babam gelmişti, kız kardeşlerini bulmuştu. Amcalarım, babam Fergana'da kız kardeşlerini bulmuştu. Ordan polis ile birlikte, sormuş demiş ki, benim çocuklarım nerde annesi var, çocukları var ya... Üç kardeş de demiş ki, gidelim de milletimizi, çocuklarımızı bulalım. Kız kardeşlerinin yanında üç gece kalmışlar ardından Namangan'a geldiler. Biz Namangan'daydık.

Bir de baktık ki, polisle birlikte getirdi, geldiler. Geldiler neyse, biz de çok korktuk. Amcalarımı gördüm, kaçıyorum ki bunlar kim ki geldiler. Polisi gördük korktuk. O zamanda bizleri polissiz gezdirmiyorlardı ki bir yere kaçarsınız. Onun için babam ve amcalarım polisle birlikte geldiler. Namangan'da babama ikamet izni vermediler. Geri Fergana'ya geldik. Almadılar kayda Namangan'da. Fergana'ya geri geldik ve 1964 yılına kadar orada yaşadık. Ondan sonra Azerbaycan'a geldik...

Demiryolunu hatırlıyor musunuz?

O ki geldik de demiryoluna halkı döktüler orda kazanlar asıldı, etleri pişirdiler, kızarttılar. Bir de ertesi günü tren geldi hatırlıyorum orayı da. Trene bindirdiler, bir trene, o da hayvan taşınan trendi, güzel tren değildi yani, onların ismi şalon'du.

Bir şalona (vagona) 6 aileyi bindirdiler. Üst üste yattık orada. İnanır mısın bizler hele çocuktuk ama öyle zordu ki, o günler gitsin de gelmesin. Hiç kimseye ben, evlatlarımıza, gençlerimize hiç göstermesin. Ordan işte gel gel gel, her istasyonda duruyordu, orada şey veriyorlardı... Gidiyorlardı... Şimdi bizim adamlar yok, kadınlar, ablaları gidip ekmek alıyorlardı. Adamlar hepsi askerde... İşte gide gide... Döke döke gittiler... Başladılar Kazakistan'dan döke döke, sonuncu Namangan'dı. Namangan'a kadar çıktılar... İnsanları döktü gittiler yollarda. Soğuuuuk, soğuk ki, ne soğuk!.. Kışıydı çünkü.

Hiç çocukluğumuzu yaşatmadılar.

Soğuktan kendinizi nasıl korudunuz? Karanlıkta korktunuz mu?

Eee... Benim ninem sağdı. Babamın annesi. Vuuuvvv... Elbette korkuyorduk. Kadınlar erkekleri yok, korkuyorlar. Çok zor, çok... Korkuyorlardı yaa... Soğuk ayrı. Gittiler döktüler. Soğuk evlere döktüler Namangan'da. Öyle herkesi, yalnız bizi yok herkesi. Sökük evlere bıraktılar bizi. Orada saman getirdiler de, evlerin döşemesi ahşaptan değildi ki. Samanı yere döktüler, onun üstünde yorgan döşek yeterli sayda alamadık , yok. O samanın üstünde yattılar, şimdi bir soba kurdular, sobaya da saman koydular. Sobada yaman yanar mı? Odun yok, böylece işte...

Babam ki bir yıldan sonra askerden döndü, erkekler, amcalarım döndü başladık ileriye doğru gitmeye... Ekmek mi vardı yemeğe, ekmek yok! Sonra ekdiler iki yıldan sonra. Orda 10 dönümden toprak verdiler ki, mısır ekin. Mısır ektiler, onunla da azar azar yemeğimiz bulundu. Birer keçi verdiler ki, sağıp içelim. O kadar malımız mülkümüz kaldı, keçi verdiler birer adet. Gitsin o günler geri gelmesin!

Babanızın askerden döndüğü anı hatırlıyor musunuz?

Evet, hatırlıyorum. Babam ki, geldi ben uyuyordum. Beni öpüyor... Bir vurdum babama ki, bu kimdir beni öpüyor?.. Amcalarımın askere gidişlerini, onları hatırlamıyorum. İki üç yıl önce gitmişlerdi savaşa. Sonra ninem dedi ki;

- "Bu babandır, bu da amcalarındır kızımcan."

Ondan sonra hatırladım. Yoksa vurdum babama ki,

- "Niye beni öpüyorsun?"

Annem de yok, ölmüştü, annem de yok. Annemin ölümüne bir yıl olmuştu, babamı da askere almışlar, sonra beni ninelerimiz büyütmüştü. Amcalarım da zaten askerde. Hanımları kalmıştı, ablalarım. Eee, bizim milletimiz çok mazlumdu. Vallah o günler gitsin de, bir daha gelmesin inşallah.

Yetim kalmışız oğlum heee. Annem ölmüş babam askere alınmış, 3 çocuk yetim kalmışız. Amcamın cocuklarının da anneleri sağ ama babaları askerde. Amcalarımın hanımları büyüttü, ninelerim vardı o büyüttü, işte gittik çıktık Namangan'a.

Siz yetim gittiniz öyle mi?

Evet yetim gittik, ay senin derdini alayım. En küçükleri bendim. Benden büyük 8 yaşında erkek kardeşimdi, 12 yaşında da kız kardeşim. Yetim gittik. (Derinden ah çekiyor)

Babanızla nasıl kaynaştınız sonra?

Babamın annesi, ninem dedi ki;

- "Bu senin babandır."

Babam ki, sarıldı ben de sarıldım. Babammış. Amcalarıma sarıldım. Dedi ki,

- "Bunlar amcalarındır, bunlar da babandır."

Babamı tanıyamadım ben.

Sonra Özbekistan'da da bizi sağcolsunlar, babamı Namangan'da nereye geldiyseniz orada yaşamalısınız diye kayıt yapmadıkları için o polis bizi babamla birlikte geri Fergana'ya getirdi. Babam polisle gelmişti. Günü bugün aklımda. Orda işte 5. sınıfa kadar okudum ben. 1. sınıfa iki yıl sonra gittim. Oyuncaklarım hiç olmadı.

Çoçukluğunuzu size yaşatmadılar desene nine..

Hiiiç, hiiiç!.. Az biraz kendimi topladıktan sonra, dedim ya keçi verdiler bize hükümet. O bir tane keçi üç tane oldu. Hiç çocukluğumuzu yaşatmadılar. Birinci sınıfa giriyordum, ordan geliyorum diyorlar ki; keçileri götür otlatmaya, yer yok. Özbekistan öyle sıkışık ki, keçileri otlatmaya yer yok. Gidiyorlar, dutlar var ki, dutlara girdiği zaman yakalıyorlar hemen keçileri götürüyorlar hükümete. Onun için mezarlığa girerdi keçiler. Vay o mezarlıkta ben de bir korkardım ki çocuğum daha, 1. sınıfa giden çocuk. Geliyorum ağlıyorum babama, annem de sonra evlendi babam, üvey annemdir o zaman. O üvey annem de iyi insandı. Mekanı cennet olsun. Diyor ki;

- Adam ne yapalım, keçi evde tutulmaz."

Bu çocuk böyle ağlıyor ki mezarlıktan korkuyorum. Mezarlığa kaçıyorlar, gidiyorum ağlıyorum. Ağlıyorum ki, şimdi ben bunu nasıl çıkarayım mezarlıktan. Tekrar babama dedim ki;

- "Bu keçileri satalım da yerine düve alalım. Düveyi ben elimde otlatırım."

Gitti babam keçileri sattı, yerine düve aldı. Şimdi istiyorlar ki düve, inek olsun. Orda 50 adet ineği bıraktık geldik. Burada da bir keçi verdiler 50 can büyükbaşın yerine, 100 adet de koyun. Haaa, bizler çok zorluklar çektik, çoook!..

O düveyi götürür otlatırdım, 1. sınıftan 5. sınıfa kadar. Rahmetli abam derdi ki;

- "Ne yapacaksın gitme, neyine lazım?"

Bir öğretmenimiz vardı da dedi ki;

- "Dayı şimdi bir yere gidiyor olsa otobüse bakar da okur ki, Fergana'ya mı gidiyor, Garçkov'a mı gidiyor, Marglan'a mı gidiyor da oraya biner gider okusun, harf öğrensin."

Gelirdi o öğretmenimiz çocuklarla beni götürür, 2 gün giderdim okula sonra rahmetli babam derdi ki;

- "Düveyi götür de otlat, gitme okula."

İki gün gitmezdim, yine o öğretmen ölmüşse Allah rahmet eylesin, öyle öyle 5. sınıfa kadar okudum.

Şimdi o öğretmene dua ediyorum. Ben rahatça her şeyi okuyorum şimdi. Türk dilini de okuyorum, Rusçayı da okuyorum, Özbekçeyi de okuyorum, ara ara gittiğim o öğretmenden Allah razı olsun. O öğretmen beni "dayı dayı" dedi, babama yalvardı ki, bırak gelsin de okusun, hiç olmazsa harfleri okusun, günahtır bu çocuklara. Şimdi yazıyorum, okuyorum, şükür İlahi'ye. Benim Rusya'da oğlum var. Oğlum bindirdi beni ordan. Rusça nereye gidiyorsun dedi, Rusça anlattım ki, ben Bakü'ye gidiyorum. Özbekçe de öğrendik, biraz az azdan işte, Özbekçeyi çok biliyoruz. Şimdi Rusçayı çok bilmeyiz ama ki, anladım ki, ben Bakü'ye gidiyorum.

Yalnız benim babam değil, babam yaştaki herkes derlerdi ki; "Ahıska'ya gitsek de bir bardak suyunu içsek!" Çok güzel yermiş Ahıska, çok!..

Torunlarına bakınca neler hissediyorsun?

Torunlarıma baktıkça çok güzel hissediyorum. Şükür Rabbime, bin kere şükür. Ben onların yaşındayken çok şeyler yaşadım. Biz ki bu düveyi büyüttüm inek yaptım ya, şimdi işe gidiyoruz kolhozun işine. Daha babam kendisi otlattı ineği bana dedi ki;

- "Sen çalış."

Çalışıyorduk da 15 günlerle tarlada kalırdık. Sovyet dönemi o zamanlar. 15 gün çölün birinde, sadece bizi de değil çalışma grupları ile. Orada herkesin birer evleri vardı. Çamurdan yapılmış ev. 15 gün kalırdık orda. Kışın soğuğunda kalırdık. Vaaay, ateş görmüyorduk ki, yine iyi ki, bizler... Şimdi ayaktan oldum, ayaklarım çalışmıyor. Orada 15 gün kalıyoruz, soğuk, pamuk topluyoruz.

Ayaklarınız neden böyle oldu?

Soğuktan... 15 gün kalıyorduk ki orda, soğuk... Orda iyiydim. Son bir yılda şimdi ayaklarım çalışmıyor. O zamanın soğuğundan mıdır? Ben diyorum şimdi ki, acaba soğuktan mı oldu da böyle oldu ayaklarım. Çalışmıyor ayaklarım. Diyorum ya 15 gün giderdik. Özbekistan'da oğlum plan (hedef) doldurulmamış düz ocak ayına kadar bizi pamuk toplamaya götürürlerdi. Özbekistan öyleydi. 1 Ocak var ya biz ocağı orda karşılardık.

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

O soğukta koza temizlerdik. Geceler koza temizler, gündüzler pamuk toplardık. Gece saat 3'e kadar oturur koza temizlerdik. Bizi çok ağır şartlarda çalıştırırlardı, çok ağır.

Anlatırlar mıydı burası çok soğuk ama bizim vatanımız yemyeşildi diye? Konuşur muydunuz?

Babam anlatırdı, yaaa... Bizim Ahıska çok güzel yermiş. Yalnız benim babam değil babam yaştaki herkes derlerdi ki, Ahıska'ya gitsek de bir bardak suyunu içsek!.. Çok güzel yermiş Ahıska çok!.. Hele ben de diyordum ki,

- "Babamdan sonra bir gideyim."

Olmadı kısmet, olmadı gitmek. Biz hastalanmak nedir bilmezdik, derdi babam. Oranın suyu da ilaçtı bize...

Yeşillik. Alması, meyvesi. Çok güzel memleketmiş Ahıska. Bir götür bunları görsünler, biz görmedik. Babam da anlatırdı, amcalarım da, bütün halk anlatıyordu ki,

- "Bizim vatanımız güzel vatandı. Fakat Gürciler bizi orda yaşatmadı."

Diyorlar ki;

- "Oraya da Türkiye'den gelmiş mesken kurmuşlar."

Dede, ninelerimiz hep Türkiye'den gelmişler oğlum. Dede, ninelerimiz gelmişler, ora ki, güzel yermiş orada mesken kurdular, Gürcülerin de gözü kaldırmadı, bizi oradan sürgün ettiler.

Aslımız Türk diyorsunuz yani?

Evet, Türkiye'den gelenlerdir bizim dedelerimiz, ninelerimizin hepsi, Türkiye'den gelenlerdir.

Kuran okumasını bilir misiniz?

Kuran okuyorum. Kitaptan okuyamasam da yazılanları okuyorum. Bize dediler ki;

- "Oruç tutmayacaksınız, Kuran okumayacaksınız."

Özbekistan'da Sovyet hükümetiydi oranın da büyüğü çünkü. Gece sahura kalktığımızda gelip pencereye vururlardı ki, niye sahura kalktınız. Gizlice pencereleri kapatırdılar. Babam derdi ki;

- "Biz oruç tutmazsak olmaz, Kuran okumazsak olmaz."

Üvey annemdi, babam sonra evlendi. Üvey annem de Kuran okurdu. Tarlaya gidiyorduk çalışmaya, diyorduk ki, oruç tutmuyoruz. Polis geliyordu, diyordu ki;

- "Oruç tutan kim var içerinizde?"

Diyorduk ki,

- "Hiçbirimiz oruç tutmuyoruz."

Yalandan, yoksa tutuyorduk orucu. Diyordu ki,

- "Su için bakalım."

Ağzımıza götürüp içiyorduk fakat Allah görüyor ya orucu bozmuyorduk. Gizlice tutuyorduk orucu da, kılıyorduk namazı da, okuyorduk Kuran'ı da...

Türkiye'den gelenlerdir bizim dedelerimiz, ninelerimizin hepsi Türkiye'den gelenlerdir.

Biz ne orucu bıraktık, ne namazı, ne Kuran'ı oğlum. O Sovyet hükümetinin elinde yine tuttuk. Yine namazımızı kıldık. Benim ayağım çalışmıyor ama ben 5 vakit namazı kılıyorum, Yasin- i Şerif'i, Tebareke'yi Allah'ın günü okuyorum. Okumasam zannediyorum ki, Allah bana bir şey mi yapacak?.. Korkuyorum Allah'tan, kuldan da utanıyorum ki, ben bu zamanımda namaz kılmayayım mı? Çok zor abdest alıyorum ama dedim ki; ölene kadar namaz da kılacağım, Kuran'ımı da okuyorum, her gün ölülerime, komşularıma gönderiyorum. Öğle namazımı kıldım abdestliyim, şükür Rabbime... Biz ne Kuran'ı kaybettik, ne namazı kaybettik ne de orucu... O Sovyet hükümeti bizlere çok ceza verdiler ki, tutmayın ama hayır bırakmadık biz. Şükür İlahi'ye bin kere şükür.

Size bu zulümleri niçin yaptılar?

Ay sen sağ ol oğlum, Gürcü olsaydık bize bu zulmü yapmazlardı, hayır...

İleri yaşlara geldiniz nine, "Keşke Gürcü olsaydık da bu zulümleri yaşamasaydık?" diye hiç aklınızdan geçti mi?

Yok, Yok, Yok. Allah etmesin! Allah bizim dinimizi elimizden almasın. Oturuyor, kalkıyor Allah'a dua ediyorum ki, Allah sana şükür ki, beni Müslüman olarak yaratmışsın. Anne - babamı Müslüman yaratmışsın. Evlatlarımı Müslüman yarattığına şükrediyorum. Allah etmesin. Yok, Yok. Biz, Allah'a şükür ki, Allah'ın kulu, peygamberin ümmetiyiz. İki rekat sünnet ise ben 4 rekat kılıyorum ki, ahır zaman peygamberi bizlerden şad olsun. Allah da şad olsun, peygamber de şad olsun. Bir zarar vermesin ailemize, çocuğumuza. Hiç demiyorum ki Gürcü olayım. Vuy Allah etmesin. Bizim dinimiz gibi

Azur Kilisesi kalıntıları, 1899

din yoktur oğluuuuum! Bizim dinimiz gibi din var mı? Cumayı kılsak, siz ne biz ne? O cumayı kılmak büyük şereftir.

Ben Türkiye'de 55 gün kaldım.

Türkiye'ye kurşun atanın eli düşsün dibinden.

Kim Türkiye'ye düşman olursa Allah haklasın!

Her yerde Ezanlar okunuyor, görüyorsun değil mi oğlum? Hiç namaz kılmak istemesen diyorsun ki namaz kılayım. Kızım var orda. Gittim Türkiye'ye gördüm. Ne memlekettir Türkiye!..

Devlet asil Türkiye'dir. Sahip çıkıyor.

Buraya da kurşun sıkanın eli düşsün dibinden.

Azerbaycan'da da yaşıyoruz kaç yıldır. Bundan da kötülük görmedik.

Allah burayı da korusun, Türkiye'yi de korusun. Hiç teline zarar gelmesin. Allah korusun! Müslüman memleketidir oğlum Türkiye. Teline zarar gelmesin. Allah korusun.

Müslüman memleketidir oğlum Türkiye, Müslüman memleketi... Onun gibi memleket var mıdır dünyada?

Bura da Müslüman memleketidir Allah'a şükür. Burada da 52 yıldır yaşıyoruz. Kimse çıkıp demedi ki,

- "Ayağınız yanıyor geri çekin."

Bizler ekiyorduk, dikiyorduk, pazara gidiyorduk oğlum bir kimse demedi ki,

- "Ayağınız yanıyor geri çekin."

Bu millet de sizin gibi saygılıdır. Bu Azerbaycan halkı da sizin gibi saygılıdır.

Allah diyorum ya, Türkiye'ye bir zarar vermesin. Allah korusun! Burayı da Allah korusun! Hiçbir yere Allah bir tane bomba düşürmesin, bir zarar vermesin.

Trenden indiğiniz anı hatırlıyor musunuz?

Hatırlıyorum oğlum. İndik ki, bir kar yağmış ki, bir kar yapmış ki, vaaay titriyoruz. Ninem beni koynuna koydu. Diyorum ya yetimiz zaten. Koynuna koydu. Diyorlar ki;

- Nereye gidelim şimdi?"

Titriyoruz! Getirdiler tahılın samanını yaktılar ki, ısının. Özbekler getirdi. Şimdi Allah var Özbekler dedi ki;

-"Odunumuz yok ama saman var."

Ortada döktüler yaktılar samanı. O da çabuk sönüverdi. Herkese birer ev gösterdiler. Uçuk sökük evler, döşemesi yok. Dedim ya samanı getirdiler serdiler yere.

O samanın üstüne de ordan ne getirdiysek onu serdiler. Ordan da çok bir şey getiremedik. Dediler ki; almayın ki, bir aya sizi geri getireceğiz. Ne kilim aldılar, ne halı. Hepsi kaldı orda. Birer tane döşek aldık, kalanını da geri geleceksiniz. Hala gidiyoruz... Kaç yıl oldu 75, 76 yıl oldu hala geri gidiyoruz biz. Hatırlıyorum, kar vardı. Biz trenden indiğimizde kar vardı. Soğuk, titriyoruz... Vay, vay, vay. O günleri Allah göstermesin hiç kimseye ailemize, çocuğumuza göstermesin oğlum.

Ahıskalılar sürgüne gönderilirken, geri getirilmeyecekleri söylenseydi neler olurdu?

Eğer bize doğrular söylenseydi ki, sizi geri getirmeyeceğiz, vallahi baltayla, çapayla büyük savaş çıkardı. Askerler geldi yığıldı. Her bir eve üç asker. Ellerinde tüfekler ki, çıkacaksınız. Sizi bir aya geri getireceğiz. Eğer bir şey söylenseydi, göğsüne silahı doğrultuyordu ki, deme. Onlar da eğer bilseler ki, bir aya geri dönmüyoruz, ölseler de vallahi onlar da onları öldürürdü. Fakat dediler ki,

- "Bir aya geri getireceğiz sizleri..."

Yalan söylediler yani?

Yalan söylediler oğlum, yalan söyleyerek insanları evlerinden çıkardılar. Allah o dünyada onlar haklanacak inşallah. Halkımızı ne güne koydular. Bizim milletimizin % 60'ı öldü. Açlıktan öldü. % 40'ı kaldı. % 60 neden öldü? Diyoruz ya kışın götürdüler. Yiyecek yok. Bahar olduğu gibi yoncalar da büyüdü. Yoncaları gittiler de kestiler, doğrayıp, kavurup yediler bizim ninelerimiz. O yoncadan herkesin karnı şişti de öldü. Karnı şişti insanların. Hastanelere düştüler, doktorlara düştüler, iyileşemediler. % 60 insanımız öldü % 40 kaldı. Yemek için hiçbir şey yoktu. Özbekler de fakir. Desem ki, onların vardı vermiyordu, onların da yok... Onlar o yoncayı yedikten sonra böyle oldu.

Karnınızı doyurmak için yediğiniz şeyler sizi zehirledi yani...

Karnınızı doyurmak için o yoncayı kavurdular, yağda yok zaten, suda pişirdiler yiyorduk. Karnımızı doyurmak için. Çok insan ondan öldü. Yoncayı yedikten sonra karınların şişerdi. Çok zorluklar çektik. Bizim halkımız gibi zorluk çeken hiç kimse olmadı. Çok, çok zorluklar çektik, neler, neler.

Bize dediler ki: "Oruç tutmayacaksınız, Kuran okumayacaksınız!" Gece sahura kalktığımızda gelip pencereye vururlardı ki; "Niye sahura kalktınız?"

Özbekistan'dan da kovdular bizi gördünüz. Neler neler oldu. Götürdü Rusya'ya döktüler. Sovyet hükümeti yaptı bunu da. Her birini bir yere döktü Rusya'da. Ben oğlumun yanına gittim. Çöllük bir yer. Oğlumun kayınpederi oradaydı. Onlar gitmişti. Ben de gittim. Öyle yerlere dökmüşler ki, herkesi her yere. Onun için de insanlarımız çok öldü, yolda, izde... Orda da öldüler, ölmediler mi o soğuklarda.

Çok zorluklar çektik. bir aylığına götürüyoruz dediler, götürdüler bizi bu hale koydular bizim halkı. Büyüklerimiz açıkçası vatan diye diye öldüler. Vatana gidelim. Babam olsun, ninem olsun, amcalarım, hepsi. Bir benim değil. Ağlıyordu büyüklerimiz ki, bir vatana gidelim de bir bardak suyunu içelim de ölsek de ölelim. İzin vermediler oğlum. Sovyet hükümeti yol vermedi. Gideni de orda Gürcüler geri kovuyorlardı. Kaç kere gittiler de, gece geldiler ateşe verdiler evlerini. Korkularından geri geldiler. Ateş verdiler çadırlarına.

Size bunları yaşatanlara ne söylemek istersiniz?

O dünyada cehennemden çıkmasın. Bu dünyada da çeksinler yavrum, o dünyada da çeksinler. O dünyada da Cenab- ı Allah bu bizim millete, bizlere yaptıklarından dolayı cehennemden çıkmasınlar. Allah haklasın, o güzel Allah... Haklayacak inşallah! Neler çektirdiler bizim halkımıza neler çektirdiler. Allah haklayacak inşallah, inşallah, inşallah!

Devletsizlik ne demektir nine?

Bizim devletimiz o zaman Gürcistan'dı. Bize sahip çıkmadı yavrum. Öyle değil mi? Sahip çıksaydı bizi gönderir miydi haa?

Devlet asil Türkiye'dir. Sahip çıkıyor.

Bize sahip çıkmadılar yavrum. O kadar milleti kaldırıp sürmek olur mu? Milleti çok ... Çok milletimizi kırdılar. Hangi devlete sarılalım. Gürcü'ye mi sarılalım? Gürcü yaptırdı.

Stalin de Gürcü'ydü yavrum. Bizi Stalin yaptı öyle. Derin gitsin Stalin'i. O dünyada da onun yakasında elimiz olsun. Benim babam hep onu diyordu ki,

- Onun yakasında benim elim olsun."

Amcalarım da... Ki bizi yurdumuzdan bugüne koydu. Bütün büyüklerimiz...

"Devlet olmayınca sahipsiz kalınıyor. Mehmetçiğin şehit düştüğünü görünce yüreğim yanıyor." diyorsunuz. Biraz anlatır mısınız?

Mehmetçiğin şehit olduğunu gördüğümüzde içimiz yanıyor. İçimiz yanmaz mı? Allah bir anneye şehitliği vermesin yavrum. Hiçbir annenin gözü yaşlı olmasın. Ordaki ağlıyorlar, burada bizim yüreğimiz parçalanıyor inanır mısın? Burda bize de olmadı mı?

Karabağ'ı... Onu da Sovyet hükümeti yaptı. Karabağ'da da bizim bu yurtsuz, yuvasız milletimizin kaç tane evladı kayboldu biliyor musun Karabağ'da? Karabağ'da Azerbaycanlıların yüzlerle evladı hayatını kaybetti, bizim milletten de hayatını kaybettiler. Bizim milletin de yeri yok, yuvası hiç yok. Yine de ne kadar öldüler. Öyle gençleri öldürdüler ki, benim oğlum birinci...

Benim oğlum hukukçuluğa okudu. Büyük oğlumu okuttuk. Gitti Karabağ'da 6 ay komutanlık yaptı. İşte çalışacaktı. Yine de çalışamadı. Yine de sağ salim olduğuna şükür. O Karabağ iyi savaş zamanındaydı. Komutanlık yaptı. Yurdumuz yok bizim. Bizim arkamız yok yavrum. Bizim arkamız yok, yok... Benim oğlum orda 10 yıl komutanlık yapsa da bizim arkamız yok oğlum. Öyle değil mi?.. Bizim yurdumuz yoktur. Çok mazlum milletiz biz!

Türkiye'ye kurşun atanın eli düşsün dibinden. Kim Türkiye'ye düşman olursa Allah haklasın!

Türkiye'ye bir diyeceğiniz var mı nine?

Cenab- ı Allah bu Müslüman halkına Allah her zaman arka olsun, yardım etsin Allah. Allah Müslüman halkını darda koymasın. Ey dünyanın Allah'ı senin hürmetine, ahır zaman peygamberi hürmetine, 124 bin peygamberin hürmetine, bugünlerde ziyarete gidiyorlar, hacca gidiyorlar, onların hürmetine, kılınan cumalar, namazlar hürmetine, Müslüman halkımızı Allah korusun. Tellerine zarar gelmesin Müslüman halkımızın. Ayaklarına bir yerde diken batmasın. Ey yeri göğü yaratan sen yardım eyle. Türkiye'mize de yardım eyle. Nerede savaş varsa yardım eylesin. Azerbaycan'a da yardım etsin. Onun Karabağ'ı da çok ağır sonuçlandı. Nice insanlar hayatını kaybetti.

Allah Ermeni'ye de yol vermesin!

Düşmana yol verip de bu Müslüman halkı ezdirmesin Allah. Ezdirmesin Allah inşallah. Ezdirmesin Allah inşallah.

Büyüklerimize de insaf versin.

Erdoğan'ı da tahtından indirmesin yavrum. Erdoğan'ın saygınlığı her zaman yüksekte olsun.

İlham Aliyev'in her zaman yukarda olsun. Onu da düşürmesin Allah.

Hiç bunların Allah Mehmetçiğine de, polisine de bir zarar gelmesin. Kim bunlara kurşun sıkarsa eli düşsün dibinden inşallah, inşallah, inşallah. Amin! Allah anne babalarına sabırlar versin şehitlerimizin. Ben şunu diyorum ki, hiçbir Müslümanın ayağına diken batmasın. Çok mazlumuz!

(Besleme çekiyor)

Şahsım şahsım şahzade, en sevdiğim Muhammed

Yazı yazan ellerin, Kuran okur dillerin

Has bahçenin dilleri, ötüşür bülbülleri,

Cennet'te bir kapı var, üstünde hançer sapı var.

Cennet'te bir halı var, üstünde hurma dalı var.

Cennet'te bir kuyu var, içinde zemzem suyu var.

Onu içen dervişler, Allah Allah demişler.

Allah dedim uyandım, sofralara boyandım,

Elif Kuran başıdır, cümlemizin işidir.

Her kim bu duayı bilirse, yarın cennet kuşudur.

(Arapça dua okuyor...)

Ey dünyanın Allah'ı sen koru bu Müslüman halkımıza bir zarar verme Türkiye'ye de Azerbaycan'a da... Amin, Amin. Erdoğan'a da Allah bir zarar vermesin. Nerde mehmetçik varsa orda Allah korusun onları hepsini korusun. O savaş bölgelerinde de onlara Allah insaf versin. Suriye'ye de Allah yol vermesin de savaş olmasın. Suriye'ye de Allah insaf versin. Bütün halk geldi Türkiye'ye. Allah oraya da insaf versin Allah. Hiçbir yerde savaş olmasın. Amerika'nın cumhurbaşkanına da yol vermesin ki, savaş çıkarmasın bir yerde. Yol vermesin Allah.

Savaş iyi bir şey değil. Savaş bak, bu gençlerimize yazıktır. Gençlerimiz var Allah korusun. Gençlerimizi korusun Cenab- ı Allah. Tellerimize zarar gelmesin.

Nine bir daha söyler misiniz?..

Söylerim balalarım, oğullarım. Hanımınızı bir omuzunuzda, annenizi bir omuzunuzda, babanınızı da başınızda tutun. Sizin yolunuz açıktır, ekmeğiniz de boldur inşallah. Saygılı olun hanımınıza da, annenize de, babanıza da. Ne kadar saygılı olursanız sizin ekmeğiniz de o kadar boldur inşallah, inşallah, inşallah. Amin, amin, amin!

Bizim Ahıska'da yerimiz Türkiye'ye ne kadar yakındı biliyor musun? O tarafta okunan ezan, bu tarafta dinleniyordu. Ramazan'da orucumuzu bir Türk ezanıyla açardık.

Begali Gayaoğlu
KIRGIZİSTAN

17 yaşındaydı

Sedim Mehemmediyev

ADİGEN, 1927

SEDİM MEHEMMEDİYEV
AZERBAYCAN

Biz aslen Heroluyuz. Otaroğulları'ndan derler bize. Dedem Ali. Onun babası Adem. Onun babası Gül Ahmet. Benim babam Muhammet. Onun oğlu, iki oğluyuz Sadim, Nedim.

Sadim, Nedim isimleri Türkiye'de amcamın oğullarının ismidir. Şimdi 95 yaşında vefat etti bu yıl bir kardeşim. Benim adımda olan Sadim. Nadim, Manisa'da hafızdır. Kuran hafızıdır. Helelik orada yaşıyor. Oda 90'ınını geçti gitti. Kaldı ismim, Sadim'dir. Babamın ismi Muhammet'tir.

Bize şimdi Türkiye'dekiler "Ahıskalı" soyismi götürdüler. Onlar. Helelik biz şimdi biz burada o isimleri götürmek (almak) için değişiklik olacak. Türkiye'de kolaydır. Orada değişiyor biliniyor ki, bu adamın aslı da buydu. Şimdi biz değişemiyoruz, ama ismimiz bu soyumuz böyle. Şehit babasıyım şükür Allah'a.

Sürgünden önce nerede yaşıyordunuz?

Sürgünden önce kendi köyümüzde. O Adıgön rayonunun (ilçe) Adıgön ilçedir. O rayonunun bir güzel köyü var, "Hero" diyorlar ona, he orada yaşıyorduk. Görkemli camimiz vardı. Dakumentalni (Senetli) her şey. Orada yaşıyorduk. Sürgün olandan iki üç sene önce kolhoza güçle de olsa dâhil olduk. Malımızı mülkümüzü kolhoz aldı. Kaldık 1 inek 5 koyun. Kolhozda yaşıyorduk. Babam, babamın kardeşleri Türkiye'de olduklarına göre babamı asker götürmediler ki, oraya kaçarsın ya şey yaparsın. Çünkü şimdi buranın icra hâkiminin (vali) muavini, benim kardeşimin oğludur, Hamza.

He o Hamza ismini, o Türkiye'de olduğuna göre babam buna koydu ismini. Çünkü şeyin Nuri Paşa gelen zaman... O asker yaşında olduğuna göre Nuri Paşa'nın askerinde Kafkas Ordusunda oldu. Kafkas Ordusunda olandan sonra Sovyetler ki, kuruldu. Şey oldu, bizim sofracı aileyiz. Gürcü geldi dedi ki;

- "Hamza Amca seni Ermeniler sattılar hükümete. Seni tutacaklar alien ile geç."

Yani biz sınırız. Sınır çok yakın. Ailesi ile onlar geçtiler o tutulmadı. Babam da şey altında, onu tutacaklar... Babamı götürmediler askere. He...

İşte orası bize hayır oldu ki 5 çocuk biz gittik oraya hiçbir şeyimiz yok. Aç, kırılan kırıldı ölen öldü. O babamız mukayet (temkinli) oldu beşimiz de ölmedik şükür Allah'a. Büyüdük, aile kurduk. Kaldı ki, bizden olanlar o kabileden (tayfa) olanlar 5 aile tamam söndü. Kalmadı daha, hiç kimsesi kalmadı. Ama bir oğlandan da 9 çocuk oldu dokuzu

da 9 ailedir. Şimdi 5 ailesi Türkiye'de yaşıyor. Dördü Rusya'da yaşıyorlar. Allah'ın birliğine şükür, nefes alıp veriyoruz helelik.

Oğlum, sen kolhoza girme. Bütün mahsüller yığılıyor bir yere. Dövlet alanını alıyor, kalanını cemeete (halka) bölüyorlar. E haklı olan da onu götürüyor, haksız olan da... Şimdi burada haram karışıyor...

Kolhoz nedir?

Kolhoz, o zaman yani kolhoz Rus sözüdür. Kollektiv (toplum) hozoyistiva (emek). Kollektiv diyen zaman rençberlerin (köylü) birleşmesi, onların bütün yığ mahsüllerinin bir yere yığılması. O demektir. Onu da dedem dedi ki;

- "Oğlum, babama, sen kolhoza girme. Girme oraya. Evvela neden?.."

Dedi ki;

- "Bütün mahsüller yığılıyor bir yere. Dövlet alanını alıyor kalanını cemeete (insanlar) bölüyorlar. Ee haklı olan da onu götürüyor haksız olan da götürüyor. Şimdi burada haram karışıyor da girme."

Girmedik 1939'uncu seneye kadar.

Girmedik kolhoza sonra dediler ki; sen holhoza girsen 15 bin manat vermelisin, kolhoza girsen para vereceksin 15 manat. Kolhoza girmesen 15 bin manat para vereceksin. Başka ilaç yok. Ne yapalım? Girdik kolhoza. Kolhoza girdik malımızı mülkümüzü aldılar. Geldi çıktı herkez ki, bir oldu dedem de Allah rahmetine gitti, ninem de o Özbekistan'da öldü. Haram karışdı birbirine, meğer bizi sürecekler. Sürgüne maruz kalacağız. Allah'ın birliğine şükür yine de sürgün olduk, şey olduk ama yani yaramaz bir hadiseler olmadı.

Aç kaldık, ölen öldü kalan kaldı. 1,5 ay sürgünde olduk. Yol, 1,5 ay. Demek 1944'üncü yılın sonunda biz Semerkand vilayetinin Kelkolğan stansiyasında vagonlardan döktüler. Kış, aç, kırgın çok oldu. Orada kırgın çok oldu. İnanın çocuk anasının memesinde ağzı, ana da ölü çocuk da ölü. İnanır mısın onları bak böyle örtme (çardak) var o örtmeye yığdılar bizi boşaldandan sonra...

Böyle örtmeye yığdılar odun gibi üst üste, üst üste... Erkek, kadın, çocuk herkezi. Baktık babam, amcamın bir oğlu, bir amcası vardı baktık orada en alt katında. Dedi, "Bunu çıkarsak ne yapacağız?" Hükümet bunu ne yapacak bilmem, bi evim yok yurdum yok. Öyle onun orada nereye götürdüler, nereye bastırdılar bilmeyiz. Kaldı ki, açlığından ölenler yolda, izde kırılan kırıldı. Sahibi yok bir şeyi yok. Şimdi bu çekilişler (çekimler) orada olsaydı. Ben onu diyorum ki, o ölenleri çekip, o çocuk ananın meme-

sinde, ana da ölü çocuk da ölü, eli böyle... Bu hadiseleri bu gözler gördü. Bunları biz yola verdik, gördük.

Sonra diyeyim sana babamı dediler ki,

- "Türk Muhammet 15 gündür çalışmamış kolhozda."

Dediler ki,

- "Neden?"

Getirdiler ki, babamı tutacaklar.

- "Neden çalışmadın?"

Dedi ki;

- "15 günde 21 kabir kazdım, 21.. Şimdi erkek yok. Kadınlar..."

Dedi ki;

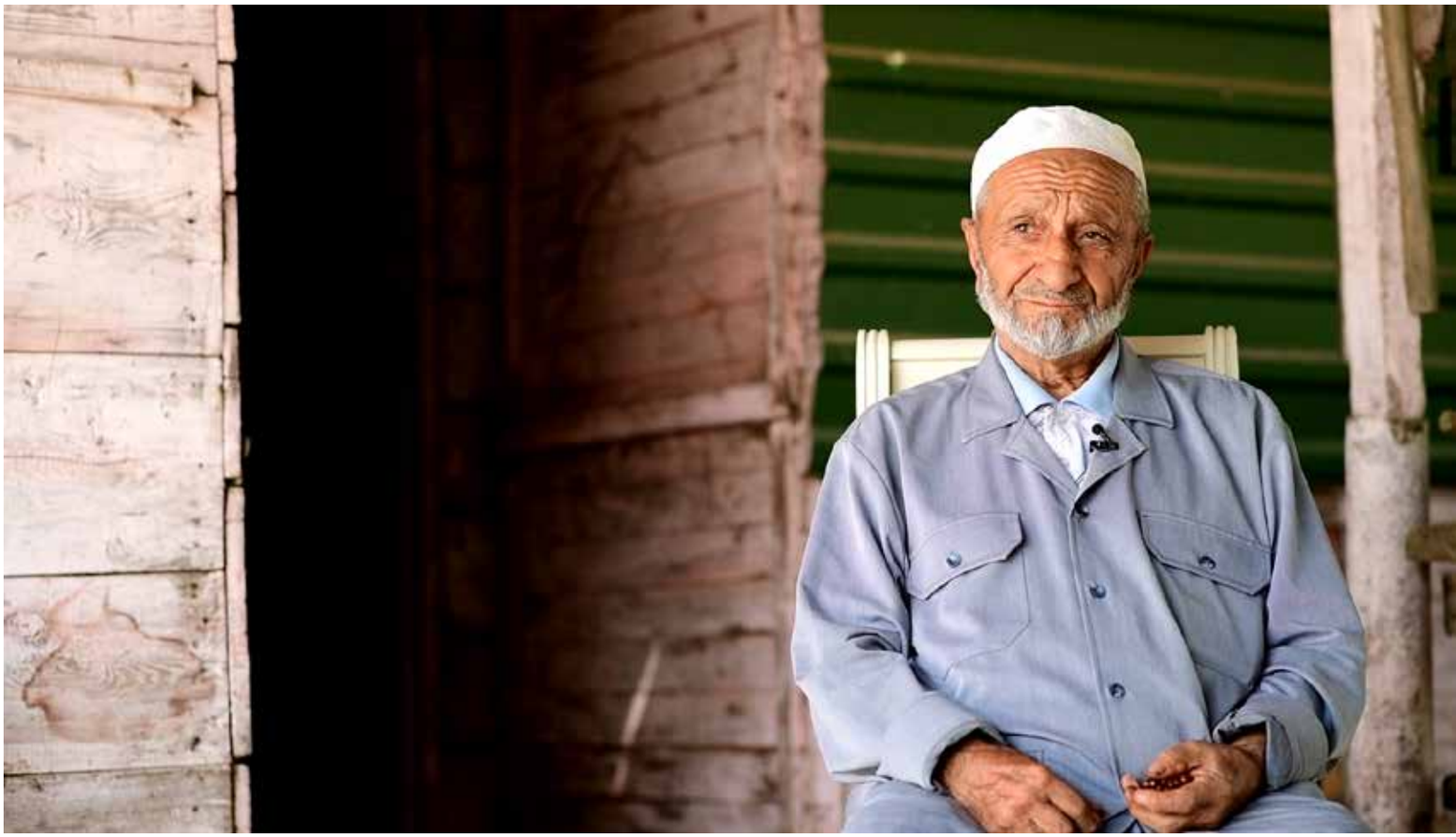

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

- "Cenazesiz onları eskilere sarıp gömmüşüm. Ben ondan başka ne iş yapsaydım?"

Ona göre tutmadılar ki, he bu ölüleri bu bu işde gördü. Ama ölen ile kalanın fiyatı yoktu. Yani ölen de ölüyor, diri de ölüyor. Bu çok acınacaklı, çok dehşetli işler. Korkunç işler. Biz bunları göz ile gördük. Ne yapak ne edek bilmem ben şimdi.

O ölüler üst üste miydi?

Şimdi vagonlardan camaatı (insanları) boşaldıyorlar ya. Her kesiki boşaltı yolda Ural Dağları ile gidiyoruz biz. Ural Dağları ile. Ural Dağlarda kış günü kar kıyamet. Çünkü o Ural Dağlar, Sibirdir. Muharibe (savaş) vaktidir. Bu yollar yok. Ora ile götürüyorlar. Ölen ölüyor vagonun içerisinde. Camaat bilene kadar geliyor götürüyor asker. Askerler götürüyor atıyor kara. Karın üzerinde heykel gibi kalıyor ölü. Oradan 1,5 ayın içerisinde o bizim şalonda (tren) olanlarını gizlediler, vermediler. Götürdüler biz ki, istasyonda indik. Ölüleri çıkartıp düzdüler.

Nasıl ki, odun düzerler ya üst üste üst üste üst üste... Az önce dediğim gibi çıktık ki, biz babamın amcası oğlunu baktık ki, en altta. Ne yapalım onu, hiç kimse . Orada da bir gözüme o çocuk ile ana göründü ki, Allah. Ana basmış bağrına yavrusunu. Ağzı memede. Ana da ölü çocuk da ölü, ama erkek ölülerin içerisinde. Dehşet. Bunu gözümle gördüğüm şeydir ya, öyle uykumda da geliyor gözüme. Ama kaldı ki, götürdükden sonra da tekrar öyle kırıldılar. Köylerde. Kırıldı camaat (insanlar) maffoldular.

Ölen ile kalanın fiyatı yoktu. Bunlar çok acınacaklı, çok dehşetli işler... Biz bunları göz ile gördük.

Vagonda nasıl yaşıyordunuz?

Vagonlara bizi Ahıska'nın bir Kılde Köyü var. O Tavarni (yük) diyorlar orada getirdiler vagona. Mal vagonuna, heyvan taşınan vagonlar, getirdiler oraya. Oraya arabalar ile getirdiler. Kim ne aldı ne almadı hiçbir şey yok. Elimizde bir şey yok.

Bizi, 3 ay önce asker getirdiler köylere, 3 ay önce... O asker hiç kimseyi köyden başka yere bırakmıyor. İsimleri yazıyor, kim ne kadardır, ailede kim kaç candır onları yazıyor. Şimdi 1944'üncü yıl, 11. ayda 14'te. Gece yarısı geldi asker bağırıyor. Siz sürgün oluyorsunuz tez 15 dakikanın içerisinde çıkın kapıya (dışarı). Çıktık döküldük, hemen sizi sürgün ediyoruz Orta Asiya'ya. Orta Asiya'ya gidiyorsunuz ama Taşkent vilayetleridir oraya. Ama hiçbir şey evden pahalı bir şeyleri almayacaksınız. Tahıl, un bir şeyler varsa alın ondan. Neyinden alacak, neyine ne götüreceksin?..

Ne ki, aldık aldık. Döktüler böyle bir meydan, gezer şeye... Oradan getirdiler silahlar ile üzerimize. Ona "katuşa" (roket) diyordular Ruslar. Katuşa, yandırıcı şey. Üstümüzden böyle koydular onları ki hareket etseniz yandırırız.

Biz de güman (umut) ediyoruz ki, Türkiye'den bir ilaç olur bize, bir şey olur... Oradan bakıyoruz; çünkü sınır yakın ya. He, hiçbir bir şey yok.

Orada da gözüme o çocuk ile ana göründü ki Allah!.. Ana basmış bağrına yavrusunu, ağzı memede... Ana da ölü, çocuk da ölü. Ama erkek ölülerin içerisinde...

Sonraki gün yüklediler bizi Amerikanın Sudabekirleri (araba markası) vardı. Amerika maşınları (araba). Onlar ile getirdiler Ahıska'nın o şeyde bir, hiçbir bir şey yok orada. Düzeltmişler mal taşıyan heyvan yaşıyan vagonlar...

40 - 50 can insan sayısı. Onlara doldurdular. Birini yola vuruyor (yolculuk ediyor), diğerleri gelip doluyor. Onu yola vuruyor onları gelip doluyor. bir cür (çeşit) doldurdular. Şimdi 1,5 ay içinde ölen ne kadar olur. Ölen çok. Verdiler, Ural Dağlarından götürüyorlar. Ölüyü atıyor kara sancılıyor kara. Orada ne oluyor bu öyle heykel gibi kalıyor. Vagondakiler de gördüler üstlerini örtüyor ölülerin, göstermiyorlar. Ama nerede dökülüyorsan seni boşaldıyorlar. Orada askerler çıkartıyor düzüyor. Öyle düzüyorlar az önce dediğim gibi.

Bizim de bir ölü vardı. Ama nereye çıkartalım onu, hiçbir yere... Çıkartamadık öyle kaldı onlar. Az önceki o ölü çocuk ananın memesinde kaldı. Götürüp nereye gömdüler ne yapdılar hiç kimsenin haberi yoktur ondan. Hiç kimsenin ki, bu ölüler ne oldu ölen öldü. Kalan kaldı. Kaldı ki, bit, bit bilirsin ne? Allah 1,5 ayın içerisinde insanı bit yiyor. Şimdi bit ama tif hastalığı başladı. O da ondan geçendir nedir. Ateş yandırıyoruz, böyle açıyoruz bu elbiseyi ,böyle sirkeliyoruz, pat pat pat pat pat pat pat bitler... Bitler kırılıyor onun içerisinde. Onunla da, senin hamamın yok, çimmeye (duş almak) yerin yok, yıkanmak yok. Yalandan bir çimdirdiler o yana bu yana. Oradan da götürdüler. Evde veşi (eşya) yok bir şey yok, oralara doldurdular. Ölüm ondan sonra başladı. Ondan sonra ölümler başladı. Bak böyle oldu.

Türkiye'den umut beklerken ne yapıyordunuz?

Şimdi bak siz bilmezsiniz. O muharibenin, savaş giden vaktidir. Bizi oradan çıkardan zaman dediler ki;

- "Türkiye ile savaş olacak. Sizi ona göre buradan çıkarıyoruz ki, kırılmayasınız. Anlaşılıyor mu? Sizi kırmasınlar, kırılmasın bu savaş olan yerde."

Sonra öyle diye sengerler (barikat) kazındı, kazdırdılar askerlere ki, onlar ile savaş olacak. Meğer maksatları bizi oradan sürgün etmek...

İşleri bizi sürgün etmek. Oradada şimdi bir komşumuz var. Gazi he o da askerden geldi. Bir bacağını yitirmiştir. O komutana dedi ki;

- "Komutan ben askerde bu bacağımı verdim gitti. Bak 4 tane ordenim (madalya) var."

Oradan altdan yazmış, "İyonsiv Visranil Stalin", Stalin'in imzası var.

- "Bana ordenlere. Eee beni neden sürgün ediyorsunuz?"

O da okuyor ki;

- "Bak Stalin'in emir: Ahıska bölgesinden Türkler, Kürtler, Hemşinliler... Tamamen Orta Asya'ya sürgün olacak. Ben de buna amel ediyorum. Sen seninkine bakıyorsun ben de benimkine. Seni sürgün etmiş ben Stalin'e ne diyebilirim. Bacağını vermişsin vermişsin. Ordenlerin var."

Şimdi ben Urus (Rus) dilinden ara sıra anlaşılıyor. Şimdi o komutan ile o Rusca söylüyor da. O da onu okudu ki,

- "Stalin'in emri ile gidiyorsunuz."

Onunla da o bir gecenin içerisinde maffetti sürdüler. Herkezin malı mülkü her şeyi kaldı yanına. Her şey kaldı. Allah'ın hikmeti işte bu hadiseler başımıza geçti. Şimdi sınırdan bizde güman (umut) ediyoruz ki, belki oradan Türk askeri mi, Türkiye mi kalkar?.. Ama savaş gidiyor. Türkiye'de savaşdan korkuyor o zamanlar, İkinci Dünya Savaşı... Bunlara Amerika, Fransa, İngiltere Stalin'e yardım ettiler, Rusya'ya. Ee bu da korkulu şey. Bizim de aklımız kesiyor (anlıyoruz) ki burada iş daha pis (kötü), kötü olur. Allah'ın bir hikmeti işte bu da, bir hadise olmadı. Bizi sürdüler gittik. Kırılan kırıldı, kalan kaldı.

Biz de güman (umut) ediyoruz ki Türkiye'den bir ilaç olur bize, bir şey olur. Oraya bakıyoruz, çünkü sınır yakın ya...

Sizin umudunuz var mıydı Türkiye'den?..

Bizim umudumuz vardı ona. Çünkü Ahıskalılar'ın yarı bağırsağı Türkiye'de ya. Mesela bizim 2 kardeştirler babam ile Hamza Emmim (amcam) babam kalmış emimgiler orada. Bizde güman (umut) ediyoruz ki, oradan Türkiye dava eder ki, kardeş bu milleti neden sürüyorsun? Biz onu güman ediyorduk. Ama dövlet rehperleri de az bilmiyor. Biliyor ki, burada savaş olsa kırım da çok olacak. Kırıltılar çok olacak. Oradan da bir şey güman ettik ama bir şey olmadı. Allah'a şükür

şimdi Erdoğan, İlham Aliyev ile kardeş. Sağ olsun yine Ruslar ile alakalı bir oldu da, Karabağımızı belki yardım ile alınır. Benim oğlu şehit oldu orada. Can verdi.

Bu rayonda (ilçe), bu ilçede bir o kendi isteğiyle gitti. Kendi isteği ile gitti. Orada kahramancasına (kahraman gibi) helak oldu. Bak bizim kahramanlarımız var. İskender, topçu, İskender gibi adamlar. O Çanakkale'de ki, topçu gibi vurandı. Kayanın ucundan yer yapmış Ermeni. Oradan istediği yeri vuruyor. Burada atıp gökden vurup o kayayı şey yapamazsın. İskender o şeyi öyle atıyor ki, o nişanı. Gülle (top) o delikten girip o içini veran ediyor. Öyle bir kahraman oğlandı. Allah rahmet eylesin. Onunda iki üç kızı kaldı. Bizimkinin de iki kızı kaldı.

Türkiye ile savaş olsaydı Ahıskalılar ne yapardı?

Ahıskalılar canını kurtarmadan sebep oraya yapışacakdı. Ne yapacaktı? Elinde böyle bir tane şey, yüzün kırkmağa (traş olmak) usturan yok. Ne yapacakdın?.. İstedi ki, oraya kaçalım canımızı kurtaralım. Başka ne yapardı? Ailemizin yarısı o yanda, yarısı bu yanda. Gün bugün de (hayla da) öyle. Şimdi orada o zamanlarda Gürcistan, öyle Stalin'in şey yapmasına bakma. Cansızdı. Biz tez (hemen) hucuma geçerdik oradan.

Kaldık öyle sürgüne maruz. Kırım Türkleri de bizim gibi. Biz de onlar gibi. Çeçenler bizler gibi. Müslümanları, esas onların amacı, Müslümanları kırmak! Bizim de Allah'ımız var, aksine daha da arttık, daha da çoklandık.

Elimize orak mı, balta mı, çekiç mi, ne olsa düşmana karşı savaşırdık. Orada da o zamanlar işte o hadise olmadı. Kaldık öyle sürgüne maruz. Kırım Türkleri de bizim gibi. Biz de onlar gibi. Çeçenler bizler gibi. Müslümanları, esas onların amacı, Müslümanları maff etmek. Müslümanları kırmak. Bizim de Allah'ımız var, aksine daha da arttık. Daha da çoklandık. Ne yapaydık?..

Sizi Türkiye'den uzaklaştırmak mı istediler?

Onların amacı Gürcistan'ı ancak Gürcüleştirmek... Şimdi bak bizim gibi Batum tarafı Acaralar. Onlar da Müslüman. Ama onlar dedi ki;

– "Biz, yok Gürcü'yüz."

Gürcü olduk diye melumatlarını (bilgi) verdiler. Gürcü'yü de sürgün etmedi, onu sürmedi onları. Hatta ki, askere almadı. Bunlar bize Gürcü oluyorlar diye. Sayı çok olsun. Anlaşılıyor mu? Gürcü'nün sayı çok olması için onlar Gürcü oldular.

Daha onlar sürülmedi. Ama bizi istiyorsan boğazımdan kes Türk'üm, Türk'üm kardeş. Türk adıyla da bizi maffettiler. Türk ismi bizi maffetti.

İstersen kes istersen as, ne yaparsan yap. Ben Türk'üm. Ama onlar Gürcü oldular. Öyle yerinde de kaldılar. Ama Sovyetler zamanında onlar tamamen dini kayıp etmişdiler. Şimdi misafir oldum birine. Orasını diyeyim. Anası babası Ahıskalı değil ama Müsülüman isimi, babası Mürteze anası Hediye. Oğlu askerden gelmiş. Bizde misafir olduk. Babamı götürmüşüm vatanı görsün. O Acaralılar şimdi Gürcü'dür, ama bizim dilce biliyorlar, konuşuyorlar. Diyor ki, elinde o oğlan, babanın, şey babasının oğlu o aileden askerden gelmiş. Bir kitap okuyor bizim ihtiyarlara. Babamın başında hamama o emim, kayınçomun başında o biri de öyle.

Bakıyor, okuyor, okuyor böyle dönüyor aman dedem xadit (küfür ediyor). Anaya sövüyor Anası, ana. Bizimkilerine sövüyor (küfür ediyor) bu Gürcü'ce. Ben buna Urusca (Rusca) soruşdum, yok Türkçe sordum;

- "Neden sövüyorsun? Kime sövüyorsun?"

Türkçe bilmedi. Anası babası Türkçe konuşuyor, oğlan bilmedi. Sonra buna Urusca sordum, Askerden gelmiş:

- "Sen neden sövüyorsun?"

Dedi,

- "Pasma privat eta Türki kak nas unicitajil."

- "Bak bu Türkler" dedi, "bizi nasıl kırmış."

Dedim,

- "Ola sen kimsin?"

Dedi,

- "Türk, ola şey Gürcü".

Dedim;

- "Gürcü olanın Hediye adında anası olur mu? Ola baban ismine bak. Sen nasıl Gürcü olup da bunlara sövüyorsun?"

Anası babası herslendi (sinirlendi) oğlana sövdüler ki, öyle sözler söyleme.

Şimdi okutan zaman bunları öyle anlatmış ki, O Batum halkı hepsi Gürcü. Biz Müslümanlar onları kırmışız. Yani Türkiye gelip onları böyle yapmış. Halbuki (oysaki) Türkiye ile savaş olmamış onların. Tarihi bilseler hiç öyle bir şeyler olmaz. Ama Sovyetler Birliği, Komünist Partisi onlara öyle anlatmış. Çocuk da öyle anlıyor.

Siz o trenin içerisinde ne yapıyordunuz? Neler söylüyordunuz?

Açlık... 1 sutkada (gün) yani 24 saat yok iki 24 saat, 48 saatte bir yemek veriyordu. O yemeği de gelirdi 1 vedra (kova), 2 vedra alın bir tanede çuval ile gelin ekmek veriyor. Ekmek eski ekmekler. O savaşda Rusiya'nın kendi açlıkdan ölüyor. Bir şey yok. Onu verirdi, gelir bölüşürdük. Kibrit kadar ekmekleri bölüşürüz Ölmememiz için. Onları bölüşürüz, he yarım tas da çorba veriyor. Onu da duru duru içerdik.

Ölen ölüyor kalan kalıyor. 1,5 ayın içerisinde. İnsanoğlu ne olur. Az önce dediğim gibi bit, malereya şey hastalık, tif diyorlar ona. Üstümüzü ateş yakıp şey yapıyoruz bitleri döküyoruz. Allah göstermesin. Ama gittik şimdi Özbekler de bizden beter. Özbekler

de bizden beter aç. Savaş gidiyor ya ölkede. Her şey onların da malını mülkünü almış. Onlar da bizden beter. Onlara da anlatmışlar ki;

- "Türkler geliyor. Onlar çok vahşi milletdir, korkunç milletdir."

Geldik biz de baktık. Şimdi gittik gördük bizim 5 vakit namaz... Onlarda bakıyor şimdi öz kendi dilinde

- "Exudaya toba mıne bunlar da..."

diyor, bizim gibi Müslümanmış ki bunu bize böyle kötü gösteriyordular.

Aha şükür Allah'a bunlar iyi Müslümanmış. 5 vakit namaz niyaz... Her işimizi yani o kadar çok çileler çektik ama bizim Ahıskalılardan bir tane dilençi, bir tane hırsız, el açan olmadı. Onu da şeye Kazakistan'ın şeyine dediler ki; aklımdan çıktı onun şeyi, dedi ki,

- "Bu Türkler nasıl milletdir?"

Dedi ki,

- "Ani zalatimi, onlar altın bir milletdir."

Şimdi nerede olursak olsak yüzü ak, alnı açığız. Çünkü ne hırsızımız var ne dilençimiz var ne dolandırıcımız, ne de el açanımız yoktur. Ona bir yiyip bin şükür ediyoruz. Yaşıyoruz şükür Allah'a, hiçbir şeye de şikâyetimiz yok. İyi.

Kafkas İslam Ordusu Komutanı Nuri Paşa (Killigil)

Türkler altındır, bilgisini Özbeklere kim vermişti?

Onu şeyden gelen Gürcistan'dan gelen Hayn Dravo vardı. Hayn Dravo onu çıkarttılar şey yaptılar, o Hayn Dravo... Hayn Dravo, prizdentin (cuhurbaşkanı) ismi neydi ya?.. O çıktı ya, onların şey o erize (dilekçe) ile çıktı o da ona sordular o Hayn Dravo, Gürcü sordu ki,

- "Eta Türki kak ludi?"

Dedi ki;

- "Ani zalateyni, onlar altın adamdırlar."

Bunu Kazakistan'ın Milistiri (bakan) bu kelimeyi dedi. Allah'ın birliğine şükür de. Şimdi biz de çok dava ettik vatana gitmeye de.

Bizim Heyder Aliyev'e Allah rahmet eylesin, kabri nur ile dolsun makamı cennet olsun. Dedi ki; jurnalist (muhabir), bir sizin gibi jurnalist;

- "Cenap (sayın) Prizdent (Cumhurbaşkanı) Ahıska Türkleri vatanına gitmek istiyor, buna siz nasıl bakarsınız?"

Dedi ki;

- "Ben iyi bilirim onlar kabul etmek istemiyorlar, Gürcüler. Biz onları, Ahıskalıları göğsümüzde sakladık. Kabul ederler, gül çiçek ile yola vururuz (yolculuk ederiz). Kabul etmeseler koltuğumuzun altında saklayacağız. Neden? 1918. yılı aklınıza getirin. 2000 km yolu ayak ile adam yaya geldi çıktı Azerbaycan'a. Azerbaycan 1918. yılda maffolacaktı. Geldiler onlar, onların töremesidir (evlatları), onların neslidir."

Mesela o günde benim amcam Hamza Emim.

Şimdi jurnalistler (muhabir), bizde çok Gürcistan'a heves ediyoruz gitmek. Yani yaya da olsa gitmek isiyoruz. Jurnalist (muhabir), sizin gibi jurnalist, Heyder Aliyev'e;

- "Cenap (sayın) Prizdent (Cumhurbaşkanı) Ahıska Türkleri vatanına gitmek istiyorlar siz buna nasıl bakarsınız?"

Dedi ki;

"Evvela ben Şvanzadne ile Mujvandze ile onlar ile çok oturup konuşmuşuz bu hakta. Ama onlar istemiyorlar sizi. Neden? Öyle yarım milyon Azeri Türk'ü var. Diyor ki, onlar da yarım milyon gelse olmaz. Biz kimin yerini kime vereceğiz? Ona göre onlar kabul etmek istemiyorlar."

Böyle dedi jurnaliste.

- "Ona göre biz onları göğsümüzde saklıyoruz. Eğer de onlar kabul etseler, biz onları gül çiçek ile yola salarız (yolculuk ederiz), kabul etmeseler koltuğumuzda saklarız. Çünkü 1918. yılları bilirsiniz. Ermeniler denize döküyordu bizim Azerbaycanlı'ları. Ama 2000 kilometre yolu yaya gelip Gence'den, oradan başladılar gelip çıktılar onların hesabına hükümet kurduk. Şimdi biz onların hesabını bile bile, o Türklere nasıl yalvarıp biz onları koltuğumuzda saklayacağız. Çünkü onların sülalesidir, onların ailesidir, onların bilimidir."

Benim Hamza Emim de (amcam) orada olmuştur. Şimdi bu şeyde Ahıska Köyü, Ahıska'dan biraz bu yana burada köy var. Orada bulduk köyü var. Amcamgiller ararlar bakarlar ki, orada, Ermeniler orada yerleşmiş. Gelir der ki,

- "Emim (amca) ki komutanım bulduk."

- "Neyi bulduk?"

- "Ermenilerin ştapını (mühür)."

- "He oradan onları maffederler de oranın ismi kalmış bulduk. Şimdi bulduk köyü var orada. Türkçedir de bu, bulduk. Yani tapdık."

İşte öyle.

He şimdi Sovyetler Birliği ki, birleşdi oldular. Kolhozlaşma, kollektivleşme (toplaşma) diyorlar ona. Bütün köyün malını mülkünü, kolhoza giriyorsun sana diyor ki, şey değil.

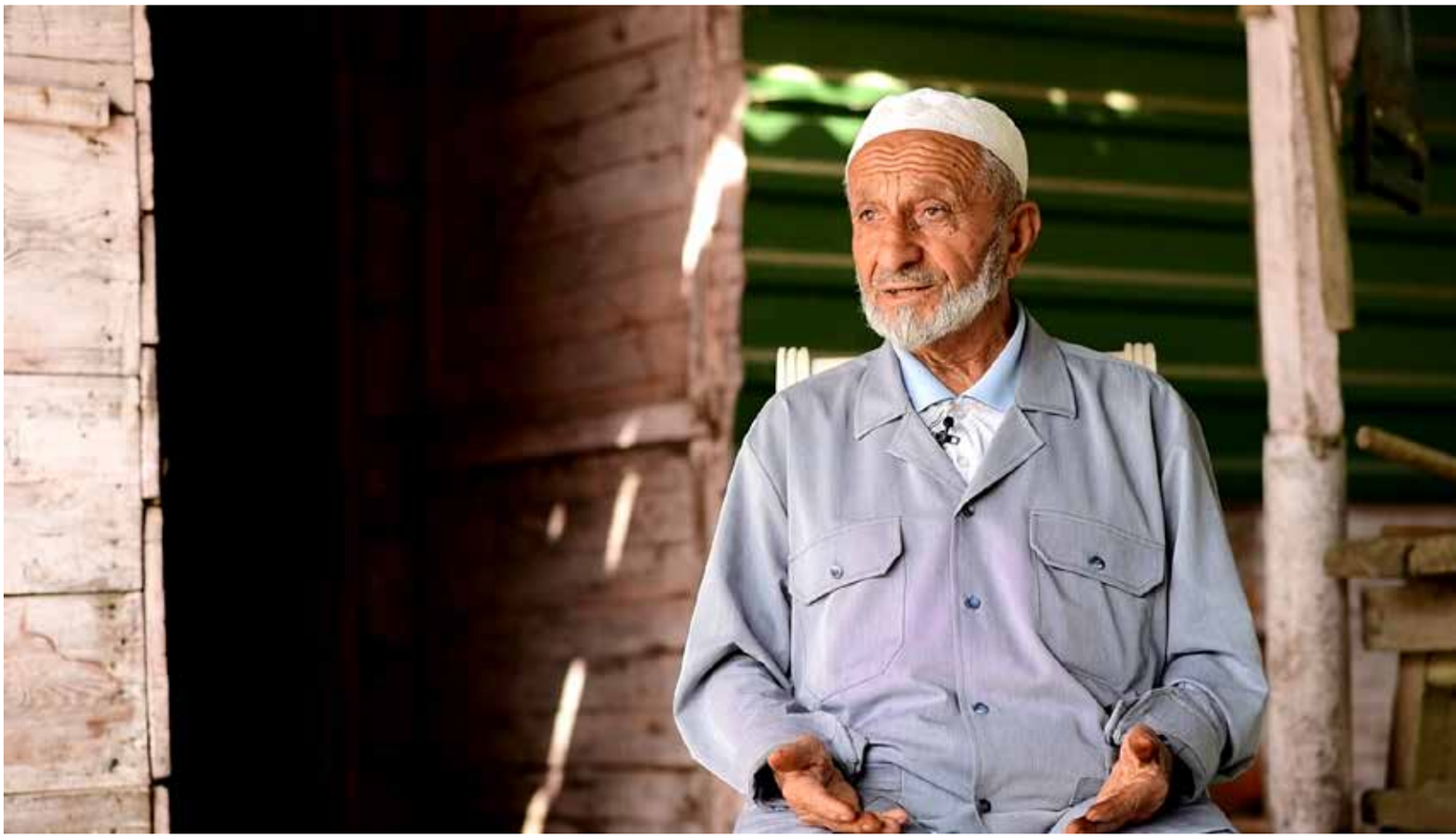

Sana öyle bir vergi koyuyor ki, Sen kendinden asılı olmayarak kolhoza giriyorsun. Kolhoza girmek böyle kolay şey değildi. Biz de girmiyoruz kolhoza ki, o emlak haramdır. Bir yere yığılıyor kim ne istiyor onu bölgü ile alıyorlar. Kollektiv (toplum) o kolhoz haramçılıktı. Şimdi dedem de dedi ki,

- "Oğul kolhoza girme!"

Babam diyor ki,

- "Baba ne yapayım?"

Diyor ki,

- "Kolhoza girsen 15 manat vergidir. 15 manat verirsin. Ama girmesen 15 bin manat sen devlete, şey kolhoza para vereceksin."

Onun derdinden güç bela (zorla) kolhoza girdik. Şimdi kolhozun ne olduğunu biz çok iyi biliriz.

Bak kolhoz zamanı her şey kolhozundur. Bak şimdi 200 - 300 baş koyunumuz var. Onda 5 koyun bir inek, bir bzov (erkek dana). Sana bundan artık olmaz. Şimdi bak o çeperin (çit) o yanı hep mallarımızdır. Orada ne yerdi saman. O bir ineğe de yerin yok ya bu 15 sotluk yerin almışsa 1 dönüm 2 dönümlük. Ondan ne ki, şey yaparsın onu yer. Şimdi kolhoz ki, dağıldı. Malımız yonca ekin her bir şey var. Şimdi evvel gidip buradan, Ermenistan'dan yağ getirirdiler. Böyle varlı yer şey edene, onlara serbestlik vermişdi bize zulüm, Müslümanlar.

Biz yağı gidip oradan getirirdik. Ne zulüm ile tutardılar. Şimdi şükür Allah'a malımız mülkümüz yağımız, işimiz. Şehirde 1 mana 10 kapek 20 kapek süt. Bizde 20 kapek. Su potlikada (şişe) 50 kapek süt 20 kapek. Ucuz. Her şey 20 kapekden şey ile. Geçen gün biri yağı olmamışdı yağa gelmişdi, 4 matdan yağ verdik. 4 manata yağ olur mu? Ama vardır şükür Allah'a, veriyoruz. Çocuklarımız orada okuduğuna göre, Kayseri'de, Allah koysa bir sürü yağ peynir yapmıştır. Götürürler. Dolanırlar her şeyimiz de çok iyi. Yaramaz bir işimiz yok.

Sürgünden önce ne yerdiniz ne içerdiniz?

Sürgünden önce bizde şimdi, sizde, şeyde Gürcistan'da, Anadolu'da "bu mısır" diyorlar "lazuta" (mısır). Bu bizim yerde çok ekilirdi buğday, arpa, bir de mısır. Biz Ahıskalılar onun ismini "Laz otu" diyoruz. Neden "Laz otu?" Türkiye'den Lazlar getirmiş bizim yere, oraya yakın ya. Onu getirip ekmişler. Demişler ki,

- "Bu ne bitkidir ya bu nedir böyle?"

Diyorlar ki,

"Laz otu."

Lazlar getirmiş ya onun otu. İsmi kaldı biz isim koymuşuz ona "Laz otu". Lazların otu. Orada Özbekler "Mekkeyi" diyor Mekke'den gelmiş.

Azerbaycanlı'lar "karga dalı" diyor. Karğı şeyi var, kamışı var onun bir dalı. Türkiye'de de "mısır" diyorlar isim koymamışlar mısır ölkenin ismi. He kaldı ki, orada çok iyi patatesimiz olurdu. Çok. Dağlı meşeli (orman) yer. Ormanlı yer. O ormanlı yerinde torpağı münbit (bereketli) torpakdır. Çok güzel kartopu (patates) olurdu. Tiflis'i, Xero Köyü'ndeniz ya biz "Xero Köyü" derdiler orada kartopu alırdılar. Biz ona yine de domates patates demiyoruz da onun ismini koymuşuz kartopu. Beyaz, kardan top. Kartopu. He o çok iyi olurdu. Ondan sonra elimizden aldılar o toprakları. Kolhoz ekti, hükümet ne istiyor götürüyor. Kalanı da bölgü bölüyor. Onun bölgüsünden ne olur? Dolanmaz ki, hükümet götürüyordu. Malımız da az. Süt problem. Ama ondan ireli o meşelerde malımız otlardı, çok süt, kaymak, her bir şey bol. Şimdi bizim aile hemen öyle. Hepimiz de öyleyiz, şükür Allah'a.

İstiyorsan boğazımdan kes, Türk'üm kardeş! Türk ismi bizi maffetti! İstersen kes, istersen as! Ne yaparsan yap, ben Türk'üm!

Vagonun içerisinde ne yapıyordunuz? Ne kadar insan vardı?

50 nefer 48 nefer böyle biraz o ailenin bakışına, 7 aileyi 8 aileyi bir vagona dolduruyor. Şimdi burada o aileler de, mesela biz 9 candık sürgün olan zaman. 9 aile, can. 5 çocuk biz anne babam, bibim (hala) bir de ninem. Dedem öyle bir ay vardı sürgünümüze vefat etti. O 106 yaşında, kardeşi 120 yaşında. Ağzı dolu dişdi onun. Ufak diş sonradan gelme diş. Bibim vardı, o da 106 yaşında burada vefat etti. Burada... Amcam oğlu Türkiye'de 105, eee 95 yaşında vefat etti. Biri bir 90'dan çoktur, o Kuran hafızıdır. O da orada yaşıyor. Biz de böyle.

Halanız nasıl kör oldu?

Şimdi bibimi (halamı) köçürmüşdük (evlenmek) Entel Köyü'ne. Xeroya çıkacak da aşağıda Entel Köyü var. Bunlar da varlı aile. Şimdi kolhoza kabul ediyorlar bunları, kolhoza gireceksin. Bunları kolhoza alan zaman, malını, mülkünü, dağa çıkmışdırlar, bizde yaylalara çıkarlar. Yaylalara 17 gündür çıkmışlar. Günde bir put, yani bir put bilmem sizde ne olur? O 16 kiloya 1 put diyordular. Günde 16 kilo yağ yapmışlar. Geldiler yağını aldılar, mallarını aldılar. 1 koyun verdiler, 1 inek verdiler. Bzov (erkek dana) ile kalan hepisini aldılar, bir tane de at verdiler. Atı ne yapacak? Ata ihtiyaç yok. Burada insan bile bile bunları ki aldılar.

İnfak (kalp krizi) oldu. Eniştemiz öldü. Vay babaya ne oldu, dedi. 12 yaşında oğlu öldü. Bu bibim de ağlaya ağlaya ağlaya ağlaya 2 gözü kör oldu. Nereden ilaç getirdiysek

Ahılkelek Kalesi

imkân olmadı. 2 gözü de kör oldu. Şimdi sürgün ettiler ki, o bibim de bizimle, şimdi oturmuşdur. Gözü görmüyor ya ben desem beni maffederler;

- "Stalin ocağın sönsün, bizi maffettin. Ocağın sönsün."

Bir de türkü der yavaş yavaş:

Armud dalda dal yerde

Bülbül ötmez her yerde

Vurdu felek dağıttı

Her birimiz bir yerde.

Der, yine ağlar. Gözünde de yaş yok. Anlıyorsun. Gözünde de yaş yok. Şimdi gelen giden görüyor ama bu kör insanı ne yapacak? Hükümet tutsa da etse de, ölü de ölümüş adam. Da böyle sözler diyor ki, işte;

Armud dalda dal yerde

Bülbül ötmez her yerde

Vurdu felek dağıttı

Her birimiz bir yerde.

der ağlardı yine. Yanar, kalp yanıyor, yürek yanıyor. Şeye diyorlar ki; şaire ki, bu, neden siz şair oldunuz? Diyor ki,

- "Yanmakdan şair oldum."

Bir bi şeye yanmasan şair olamazsın. Vatan sevgisi, vatan şeyi, bunlar halkımızı şair ettiler, ama vefat etti, şeyde Özbekistan'da, kefen bulamadık. Bu yere sarılan cecim (küçük halı) diyoruz, onun üzerinde de namaz kılardık. O bibimi ona sarıp, kefen yerine, onunla gömdük. Öyle aile vardı ki, dokuz on can bir adam kalmadı. O bibim de öyle orada. Kolhoz onu, şimdi bak o kolhoz oldu. O kolhoz 1 put yağ yani 16 kilo yağı yapamıyordu. Bu bir aile yapıyordu o yağı, ama o kolhoz, o yapamıyordu. Çünkü mal elin. Neyine lazımdır, buna iyi bakayım falan edeyim filan edeyim. Şimdi bizim mal bak

o mereğe içi dolu yonca oralara bak dolu. Çünkü neden? Serbestlik. Sağ olsun Azerbaycan'da da torpaklar, Urus (Rus) demişken, proparsional (eşit) bölündü. Sana ayrı bana ayrı yok. Cana böldüler. Allah'ın birliğine şükür burada bir ayrımcılık olmadı. Herkese bir. Azerbaycanlı'sına da bir yerlisine, biz gelmeye de bir... Torpak proparsianal bölündü. Hepimizin torpağımız var, malımız var, işimiz var. Şimdi Türkiye'ye "ata vatan" diyoruz, buraya da "ana vatan" diyoruz. Bağırsağımızın yarısı orada, yarısı burada. Kimisi vatandaş oldu, kimisi hayla olmamış. Ama eskiden gidenlerimiz o amcamgiller hepsi oranın vatandaşı.

Ahıska'daki mezarlar ne durumdadır şimdi?

Şimdi orasını iyi dedin. Ben babamı götürüyorum, şimdi biz gelen zaman. Biz gelen zaman nereye, bir ay önce, yolun kenarında kabiristanlık, türbelik (mezarlık), oraya basdırmışız (gömmüşüz). Şimdi babam da dedi ki;

- "Oğul beni götür altımda..."

Ben bu şeyde, kent sovetinde işliyorum, o Şirinbey Köyü'nde.

- "Oğul gidelim, babamın mezarından bir parça toprak getiririm ben ki, vefat ederim, beni basdıran zaman o torpağı gözümün üzerinden dökersiz. Kefeni açarsın, gözümün üzerinden dökersiniz o torpağı."

Şimdi Entel'den çıktık yukarı. Bizim köye çıkacağız. Orada bir ziyaretgâh (türbe) var. Evliya adamlarımızı gömler, hasta gelse bu derd ile geldim dese, bir 40 kabirdir. Etrafı hisar (çit) çekili. Orada gelir, orada Allahu Teala ona bir mualice (tedavi) verir. Orada bir, yani ki, ilaç ile derman verdi. İyilenir. Şimdi gittik çıktık oraya, dedi:

Bu Türkler nasıl milletdir? Dedi ki: "Ani zalatimi, onlar altın bir milletdir."

- "Oğlum bir eglet (sakla) ziyaretgâhı görelim."

Oraları veran etmişler her bir bir şeysini. Kabirlerin üzerini düzeltmişler, daşlarını şey yapmışlar. Şimdi buldozer var ya bu torpağı çöken. O böyle çöke çöke gitmiş, oraları yol yapıyorlar, genişlendiriyorlar yolu. Kabirin yarısını ki, götürmüş, inan bu bacakdan başlamış kemikleri kese kese, kese kese başa çıkmış.

Onlar da böyle aydın görünüyor, kabirler. Sıra ile gömülmüş ya. Onları buldozer böyle sürüp dökmüş toprağı. Buldozer ki şey olmuş infilak olmuş orada. Ona öyle kalan kalmış daha el vurmuyorlar. O kemikler görünüyor. Kese kese gitmiş. Orayı gördük. Arkamda oturuyor benim, maşinayı (araba) ben sürüyorum.

"- He oğul sür."

dedi, Başını koydu benim arkamda sdenyaya (koltuk). Gittik çıktık babasının kabrine, şimdi burada eglet oğul. Gittik ki, ay Allah oraları dağıtmışlar, kabirleri. Orada odun biçen (kesen) "pilarama (motorlu testere)" diyorlar Ruslar, odun biçen kurmuşlar.

Odun biçiyorlar ellerinde içki "hodela hodela" diyip içki içiyorlar, Gürcüler. Oo orayı gördü babasının kabri oradaydı, maff olmuş, pilarama kurmuşlar orada içki içiyorlar. Burayı gördü tekrar koydu başını, dedi ki;

- "Şimdi sür, nereye sürsen sür."

Ben de iyi biliyorum ya sürülen zaman bizim evler nerededir. Camiye 50 metre yakın bizim evimiz. 50 metre. Düz sür, bizim kapıya. Dedi yok ilk önce camiye sür. Camiye girdik, gettik ki, ay Allah, üzerini yandırmışlar. Her yeri kubbe falan, minare hiçbir şey yok.

Ama duvar enli daş duvarı duruyor öyle. Gittik girdik oraya şimdi şey yaptık. Baktı bunu ağlamak tuttu.

- "Baba neden ağlıyorusun?"

- "Oğul amcam, babam biz burada namaz kılardık burada. Buraya ne olmuş? Haşa huzurunuzdan donuzları kapatmışlar. O her bir bir şeyi sökmüşler, duvarlar çok güzel şeydi. O yukarısını da Gürcistan, şey Türkiye'den o vakitler hele Sovyetler kurulmazdan önce Türkiye'den gelip ustalar yapmış. Her şey bezekli (süs), ama yandırmışlar, hiçbir şey yok. He şimdi sür."

Eve gittik, bizim eve. Gürcü mükemmel bizim dili biliyor. O Gürcüler, çünkü Üde Köyü'nden oraya gelmişler.

O geldiğini bilirim. Anası vardı babası yoktu, şey yoktu oğlu. Gittik misafir yaptı. Yemek koydu. Babam hemen gitti yemeğe baktı ki, başka bir şeyler pişirmesin. Donuz eti falan filan. O Gürcü kadın dedi ki;

- "Büyük ağa korkma. Bak yeni kazan yeni yemek koyuyorum. Kartopudan (patates) sana kavurma yapacağım falan. Korkma kötü et yok."

Neyse baktılar ettiler. Şimdi babam bana söylüyor ki;

- "Oğul amcamgilin, o az önce 120 yaşında dedim ya, amcamgilin ev oydu. Sökülmüş dağılmış, burası merekti."

Dedi;

- "Merek bilirsin nedir? Ot yığılan yere merek derdiler. Saman yığılan yere. Bak şu merekdir." O saman yığılan yere "merek" derler.

Şimdi bizi ki, döktüler, bunun kocası askerde o gelinin. Geline soruşdu ki babam ki dedi ki;

- "Gelin altınları aldınız mı? Aldın mı?"

Dedi ki;

- "Büyük ağa öyle yere gizledim ki..."

- "Nereye gizledin?"

- "Götürdüm merekte atma (bacaya düzülmüş tahtalar) var koşat (tahta) onun üzerine eskilere sardım koydum. Karanlık. Biz geri gelip alırız."

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ve Dağıstan'ın Osmanlı'dan yardım talep etmesi üzerine Ahıskalı Türklerin de katıldığı Nuri Paşa (Killigil) komutasındaki Kafkas İslam Ordusu

dedi. Türkçe şey Urusca (Rusca) bilmez. Kimse anlatmamış. Seni Orta Asiya'ya sürgün oluyorsun. Sen oradan geri gelip altını mı alacaksın. Döktüler ki, oraya şimdi o az önce dediğim katuşayı da (silahla donatılmış araç) böyle koydular kim gidebilir oraya? Gidemezsin. Getirdi böyle de altını nereye buraya koydurdu. Babay diyor ki, buraya koydu. Bunlar başladı gülmeye,karı da koca da...

Oğlan, o adam askerden gelmiş ya... Ormandan gidip odun getireceksen bu mereğin üstünü toprağını dökerim. Odun kuru odun. Yandırırız. Mereğin torpağını döküyor, ola koşadın (tahta) üzerinde eski. Açıyor ki, şimdi bizde 10 tane aileye altın ne düşmüşse, şimdi o bir emiyede (amca) o kadar. Çünkü İslami yol ile aileye bölmüşler. Cana yok. Altın o kadar orada. Bu da askerden gelmiş bu altını almış. Ola ne yapacam?.. Gitmiş Tiflis'de istediği yapıyı almış, yer ev almış. Ev almış, yer almış. Şimdi kızı var. Yelza. Gidiyor kışda o evde kalıyor. Yazda geliyor o bizim evimizde kalıyor. İki mertebeli (kat) evdir. Sonradan düzeltmiş yapmış. Şimdi orada onlar yaşıyorlar da bunlar

gülmeye başladılar. Daha açıklamadılar ki, altınımız böyle öyle. Hele oraya gitmeye. O bizi misafir etdiğine göre ona ne zulüm etmiştiler... Sonradan gittik ki,

- "Sen neden Türkleri kabul ettin?"

Öyle Türkçe konuşuyor. Kadın diyor ki,

- "18 sene biz sizin elinizde büyümüşüz. Sizin helal haram her şeyi biliriz de sana güzel helal şeyler dedim."

Ona, kime diyebilirsin ki, altını verin, geri verin falan. Satmış. Tiflis'te evler almış yaşıyor herif. Ama ailesi kurumuş bir kız kalmış. Kadın da ölmüş adam da ölmüş, bir o kızı da ölmüş bir oğlu vardı o da ölmüş. Bir kız... O da yaşlanmış, hiç kocaya köçmemiş (evlenmemiş). Bu zulümler bizim başımıza geçti kardeş. Sonradan gittim şimdi yığıldılar.

- "Gde bıl zoloto? (altın nerede) gde gde (nerede, nerede) zonata nerede? Olan altın neredeydi."

diyor.

- "Ben de diyorum,

- "Ooo Zdesbl (burada)."

Olan altını gitmiş satmış, nerede?.. Öyle biliyor ki, herkesin altını kaldı. E herkes kendi malını götüremiyor, hiç olmasa altınını götürmüşdür. Çok yerlerde sefil insanlar. Altınları duvara koymuşlar. Yere gömmüşler ne bileyim, mereğe koymuş nere koymuş gizlemiş. Zulüm zulüm üzerine oldu orada. Şimdi bak orasını düz dedin. Kabirler, hangi köyde ki, insan yaşamıyor var orada. İnsan köyde yaşamıyor ya... Şimdi o hangi köylerde ki, insan yoktur. Orada mezarlıklar var az. Mesela Gomoro'da hep Acaralı olduğuna, Müslüman olduğuna göre, şimdi Gürcü adlanıyor, ama kabirlere dokunmamışlar. Ama bizim köyde ki Müslüman yoktur, bir tane kabir kalmamış. Aşağıda hiç el değmeyen yerlerde kalmış. Şimdi camiye şimdi az önce gördük ki, kabirler öyle, kabiri maffetmiş. Ölüden şeytan vazgeçmiş, şeytan şeytandır; ama ölüden vazgeçmiş. Bunlar şeytandan da beter ki ölüden ne istiyorsun, Allah'ın olsun... Bu ölüyü neden... Bu kabristanlığı (mezarlık) 40 adam ziyaretgâh diyorum ya, getirmiş oraya haç koymuşlar.

Dedim;

- "Bu, neden haç koydunuz burada? Evliya adamlar vardı. Yok burada hasta geliyor, burada iyleniyor. Haça da haç put ediyor da. Burada insan iyileşiyor. Ola iyileşiyor ama bunlar kimdi bilir misiz? Bunlar evliya adamlardı. 40 can bir yerde gömlüydü. Kemikleri kırılmış yarı kemikleri atılmış."

Şimdi biz de gittik, bizim dedenin yerinde hiç türbe ismi yok. Koymuşlar şeyi, odun biçmeye o şeyi, üzerinde oturup "hadele" diyorlar, içki içiyorlar. Gördük ağlama tuttu. Girdik camiye, ay Allah şimdi bu Gürcü kadına soruyorum adama da soruyorum,

- "Bu camiyi neden yandırdız?"

Adam dedi ki;

- "Bu kütüphane bu kitabhane vardı orada da. Onların kitapları kalmasın diye yaktılar."

Sonra diğeri dedi ki;

- "Doğru demiyor o. O kubbe var. O kenarlarına Hazreti Ali'nin kılıcı var. Ne bileyim ne çekmiş. Bunlar kalmasın. Gelen nesil bunu görmesin diye, icra hâkimi (vali), o kent soveti, yandırın."

Yandırmışlar duvarlar kalmış. Üstünü tekrardan örtmüşler öyle. Şimdi bir sıra. Biri gidip yaşamış. Ya zaten onları çıkartmışlar. Böyle örtme (çardak) var önünde. Koymuşlar masaları. İşi gücü olmayan, nasıl bizde cayxanaya (kahvehane) gidiyorlar ya, oraya yığılıp. Orada içki içiyorlar. Caminin önünde. Babam tutdurdu ağlamayı:

- "Ola burası içki yeri midir? Burada böyle ibadetimiz vardı. Böyle ziyaretimiz vardı. Bu böyle içki yeri midir?"

Gittik işte o kadın dedi ki;

- "İşte onlar kalmasın, gelen nesil görmesin diye."

Kocası ona herslandı (sinirlenmek) ki,

- "Neden öyle diyorsun?"

Hükümetden korkuyor da... Kendi Gürcüsünden korkuyor ki, bu aşkar (anlaşılır) da... Gürcü'ye derler ki;

- "Sen bu kabirden ne istiyorsun? Ölüden ne istiyorsun? Bu ziyaretgâh, bu camiden ne istiyordun? Neden yakmışsınız?"

Şimdi nerede olsak yüzü ak, alnı açığız; çünkü ne hırsızımız var ne dilençimiz var ne dolandırıcımız, ne de el açanımız...

Bazı bazı camiler var. Ama nasıl ki, Suriye'de bomba düşüp veran (dağılmak) olmuş ya. Öyle bomba düşmüş yani ki, bomba düşmüş veran olmuş. Öyle öyledirler hiç camiden eser yok.

He biz ki gittik dedik ki,

- "Bu camiyi neden yandırmışsınız? He biz sürgün olunduk. Olunduk. Bu bir abide. Kalsın."

Mesela şeyde onu, o camiyi sökmemişler. Ama müze yapmışlar. Ahıska'da. Bu da Ahmediyye Camisi. Ahmet isimli adam o zamanlarda 300 - 400 yıl önceden yapmış o camiyi. O cami öyle duruyor. Ama müze. Daha kimse girip içinde namaz kılamaz. Ya bir şey yapamaz. Bu bizimkileri de, daha onu hiç, ne diyorsun az önce dediğim gibi. Yani ki, bomba düşüp orayı maffetmiş. Duvarları duruyor. Orada içkihane yapmışlar. Ola, getirmişler orada sular şeyleri vardı. Çeşmeler vardı. Onları maffetmişler. Olsun ki, geliyorlar onlar kendileri o içki ile meşgul oluyorlar, çıkıyor gidiyorlar.

Kuran, kitaplar, şeyler, hepsini yandırmışlar. Kubbesini tamamile yandırmışlar.

Bunlara dedik... O kadın öyle dedi ki;

- "O kitaplar yansın. Müzeler şeyler kalmasın. Yadigâr bunlardan kalmasın ki, sonra gelip bunlar demesin ki, burası bizimdi."

Öyle etmişler. Ora veran etmiş bırakmışlar. Daha onlar adi insanlar. Ne diyecek bana? Hiçbir şey. Hiçbir şey söz diyemiyorlar.

He sizden Allah razı olsun. Bizi sürgün ettiler, bu bir büyük cinayet. Evimizi barkımızı yandırdılar, bu bir büyük cinayet. Kabirlerimizi maffettiler. Ölüden şeytan vaz geçmiş. Onları da maffettiler. Oradan camimizin bütün orada eşyalarını yandırmışlar kitap hanelerini ki, kimse burdan gelip istifade edip,

- "Bu kitaplar onlara aitdir."

demesinler. Kuran, kitaplar, şeyler, hepsini yandırmışlar. Kubbesini tamamile yandırmışlar. Üzerini öyle böyle örtmüşler. Bizim zamanımızda demirden örtülüydü o kubbesi de şeyi de. Şimdi sonradan sökmüşler, dökmüşler her şeyini. Şimdi öyle bir şeyler yapmışlar ki, bunlar. Biz giden zaman ona sahip çıkamayalım. Veran etmişler.

Sürgünden sonra ne oldu?

Özbekistan'a geldik. Özbeklere demişler ki;

- "Onlar bir korkunç milletdir. Onlar çok vahşi milletdir."

XX. yüzyıl başlarına kadar varlığı bilinen, anadili Türkçe olan, aralarından âşıklar yetişen ve halk tarafından "çufut" olarak adlandırılan Musevîlerden biri.

Korkutmuşlar... Sonra biz geldik ki, yerleşdirdiler. Allah korkusu bizde, yerde de olsa ibadet ediyoruz, namaz kılıyoruz. Onların da mescidlerini (Cami) Sovyet hükümeti maffetmiş. Orada ibadet kılıyoruz, namaz kılıyoruz, şey ediyor. Baktılar gördüler ki;

- "Ay Allah. Bunlar bizden de iyi Müslüman ya."

Bizim onlardan daha çok kuvvetli imamlarımız, mollalarımız vardı. Tutulmuşdular ama. Tutdular. Mesela bizim köyde imam bir tane kaldı, o Xero Köyü'nde. Kalanlarını hep tutdular maffettiler. Şimdi o kalan millet de mesela biz genç gitmişiz ama o çocuklukdan ezberlediğimiz her şey beynimizde.

İbadetimizi ediyoruz. Namazımızı kılıyoruz. Onlar daha çok bize yakınlaşdılar. Baktılar onlar kız alıp, kız vermeye başladılar. Mehribancılık (samimi) daha çok artdı. Sonradan sonradan sora Sovyet dağılmaz şeyde. Onlar başladılar. Ermeniler oralara, Semerkand'ın güzel yerlerine Ermeniler yerleşti. Onlar fitne fesat doğurdular ki, bunları sürün, bunları kataklayın (kovun), bunları kırın falan edin, filan edin. Siz daha iyi yaşayacaksınız. Bizi de ki Gürcistan kabul etmiyor. Ne yapalım? Azerbaycan açtı kucağını. Az önce dediğim gibi 1918. yılları yâdınızdan çıkartmayın. Allah rahmet eylesin, kabri nur ile dolsun. Heyder Aliyev dedi ki,

- "Biz bu milleti kabul edeceğiz buraya."

Onların vaktinden de önce İmam Mustafayev vardı. Allah rahmet eylesin. Gelip bizim milleti yerleşdirip köy köy, oradayken kolhozlar kurdular ama... Ama sahip çıkıldı. Sahibimiz oldu. O Sovyetler Birliği'ne kimin gücü yeterdi ki elinden alsın bizi.

Türkiye alabilir miydi?..

Alamazdı. Çünkü öyle bir kâfir hükümetdi o.

Komunist demek Allahsız demek. Bizi de ki İlahiyat'a bağlı insanları, Kırım Türkleri ile bizi maffettiler.

Fergana'yı Ermeniler mi yaptı?

Ermeniler Fergana'da, şeyde Semerkand'da... Öyle onlar hep iyi yerlere yerleşiyor. Kolhoz işinde çalışmazlar. Hep ticaret ile micaret ile... Hükümet işinde... Ama bizi yine gözleri götürmüyor. Çünkü iyi yaşıyoruz. Gözleri götürmüyor bizi. Fitne fesat yaratdılar, etdiler. O İmam Mustafayev de onlara uydu. İmam Mustafayev geberdi gitti, şimdi ola oraya da düşüyor da benim sözüm... O da öldü gitti. Şimdi sahip çıkmak istiyorlar. Orada vardırlar, bizim Türkler, hep iyice var. Ama onlar sahip çıkıyorlar ki, bizde bizim dinimiz dilimiz bir. Mesela ben Özbekce temiz söylerim, Urusca (Rusca) söylerim. Kazak, Kırgız, Türkmen, Azerbaycan zaten bizim dilimiz. 80 yıl bundan önce

ezberlediğim Abbas Sehet'in şiirleri hep burada. Ana babalar ne bileyim bak bunlar hepsi beynimde.

Orada okumuşum. He bunlar hepsi beynimde. Ama onları da öyle anlatmışdılar ki;

- "Bunlar bizim millete ayit millet değiller. Bunlar Müslüman değiller. Onlar değil."

Böyle değil, o İmam Mustafayev'i anlatdılar. Fergana, Fergana bir güzel yerdi. Bizim yerler, bizim camaat (insanlar) hep de iyi yerleşmişdi. O Tebligat ile öyle yaptılar ki, orada o fırtınayı yaratdılar. O camaatdan kırılanı da oldu. O yine de o yana bu yana oldular. O sonraki zamanda getirip çıkartılar. Allah razı olsun. Heyder Aliyev'in vaktından, ondan önce Özbekistan kucağını açtı, Azerbaycan kabul ettiler.

Biz Özbekler ile kardeş gibi yaşıyorduk. Kapıdan geceçen zaman "Buyur çay içelim..." Getirirler, iftar ederiz. Biz onları cağırırız, onlar bizi... Kardeş gibi çok. Çünkü Müsliman, imanı olanlardı onlar da. Bizim gibi Müsliman'ı vardı. Böyle mehribandık. O yığmaları, o köylere yok o halk dövlet rehperlerine, koministlere anlatdılar ki, bunlar böyle milletdir. Bunlar bele kötüdür, öyledir... Başladılar orada kavga çıkartmaya. Onları da o Ermeniler gelip, Semerkand'ın o güzel bir yerleri var. Oraya yerleşmişdiler Fergana'da, Daşkent'de... Dövletin, onların şeytan bir millet. Geldi dövlet rehberlerinde orada girişdi, orada işlediler. Çalışdılar gördüler ki bu Türkler burada daha iyi inkişaf ediyor. Daha iyi şey oldular.

Kolhoza girsen 15 manat vergidir. 15 manat verirsin. Ama girmesen 15 bin manat sen devlete, kolhoza para vereceksin. Onun derdinden güç bela (zorla) kolhoza girdik.

Ondan sonra başladılar bu neticeleri (sonuç) çıkartmaya, bu kavgaları çıkartmaya. Halkı da anlatdı. Anlayan da var. Anlayan da var, anlamayan da... Anlamayanlar onlara taraf oldu. Anlayanlar yine de yürek yandırıyorlar (deyim). Şimdi bize misafir gelirler oradan. Derler ki;

- "Vay Allah. Siz oradan mecbur köcdünüz (taşınmak), ama bizden daha iyi yaşıyorsunuz."

Gelip misafir oluyorlar bize. Getiriyor ayın oyun (bir şeyler) satıyorlar bize Özbekler. Yani yine Müslüman Müslümanın kardeşidir. Yine de biz kardeş gibi yaşıyoruz. Giden orada yaşayanlarımız var.

Sözün düzü biz Özbekler ile kardeş gibi yaşıyorduk. Çok güzel. Ermeniler dâhil oldular o işlere. Bizi o millete karaladılar. Parçaladılar. Derbe diyar ettiler. Fergana olaylarının esas sebebi bunlardır. Gördüler ki bu Ermeniler, bu Türkler burada daha iyi yaşıyor.

Onların da kominist parti işlerinde adamları çoktu. İğva (fitne) ettiler. Bizi bizden ayırdılar. Biz Özbekler ile biz gibi yaşıyorduk. Özbekler ile hiçbir iddamız yoktu.

Zaten bizim 2 sürgünümüz var. Bunu âlem bilir. Bizler de biliriz. Çocuk da bilir, büyük de bilir. Bizleri esasen Gürcü'nün rehperi İyonsiv Vsranoviç Stalin yaptı. Bir bizi,

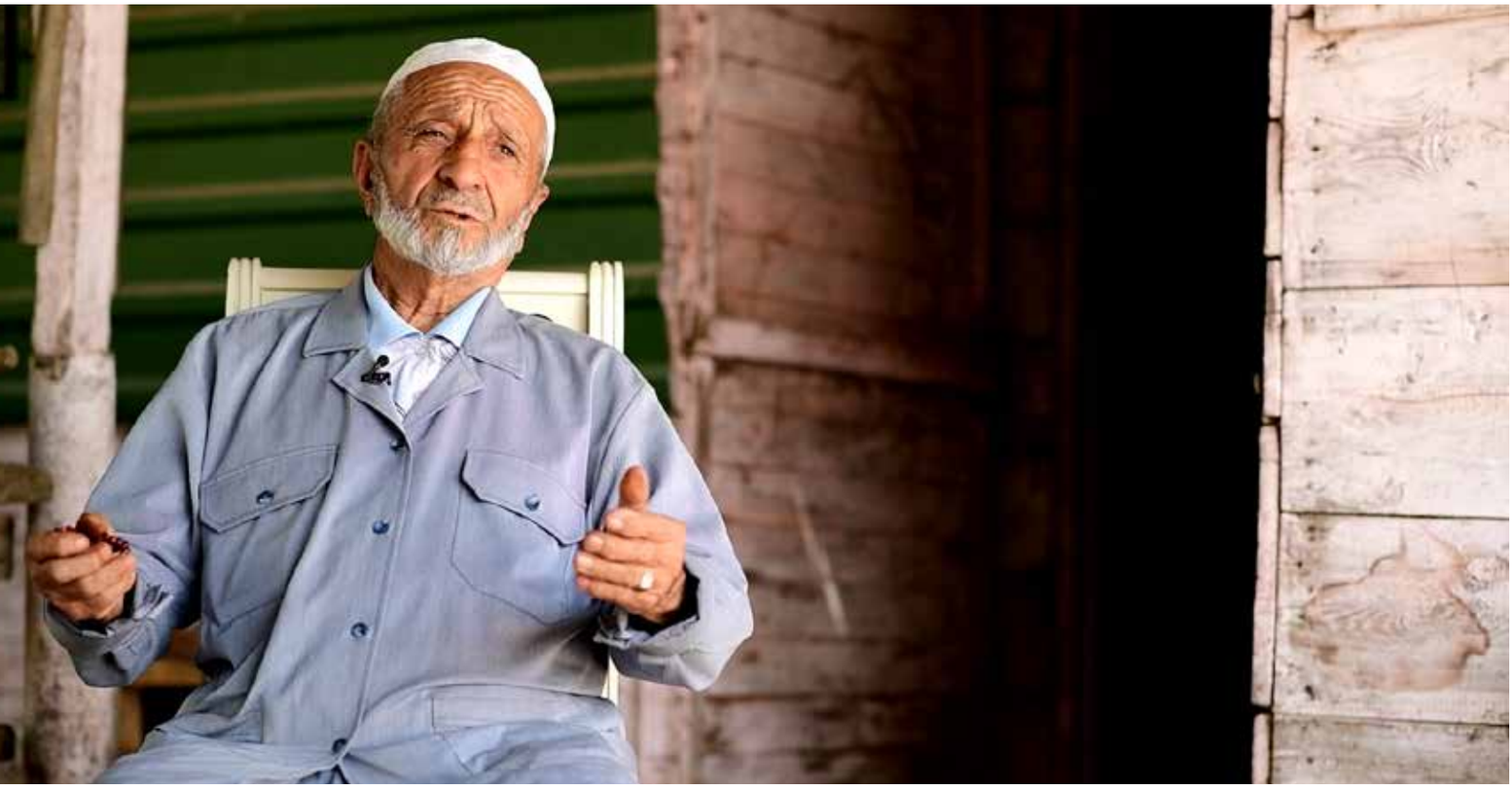

yok tamamile Müslümanları, Çeçen, İnguş; gelirsin Kırım Türklerini o sürgün etti. Ama esasda bizi Ermeniler... Baktılar ki, bunların inkişafı iyidir. Oradan da bizi tarumar ettiler. Ermenilerin eli ile parçaladılar.

Fergana'yı nasıl hatırlıyorsunuz?

Şimdi o zaman biz buradaydık, burada yaşıyorduk. Burada yaşıyorduk ama akrabalarımız orada... Dava ki oydu, gelmiş Fergana'da bu evde Türk yaşıyor. Ona şey koymamış. Burda Özbek yaşıyor veyahud geyri millet... Oraya kırmızı palaz (parça) asmış. Bayrak gibi. Anlaşılıyor mu?.. Şimdi gece baskın ediyorlar. O kırmızılara dokunmuyorlar. O evlere. O bir evlere basgın ediyorlar. İşgence veriyorlar. Namusa dokunuyorlar. Evde bazılarını öldürüyorlar. Geçiyor diğer evde yok. Ona dokunmuyor ondan diğeri-

ne, ondan diğerine. Dünya âlem birbirine karışmışdı. Çünkü 63 canı ben bu eve kabul eyledim, oradan kaçan gelen. Bunların söhbetini diyorum ben ki böyle oldu.

Geldi evlerine. Kimlerin evlerinde Türkler yaşıyor, onlara nişan koymadılar. Ama kırmızı palaz olanlara dokunmadılar. O evlerde olanları. O zulüm ile öldüreni öldürüyor. Kıranı kırıyor, namusa dokunuyor. Hükümet de onlara bir şey demiyor, çünkü koministler onlar. O işlerde, büyük şeylerde Ermeniler çalışıyordu. O Ermenilerin iğvası ile bunlar buna uydular, o hadiseleri yaptılar. 63 can neferi ben bu evde sakladım. Taaa ev, yer verilene kadar.

Fergana Vadisi, Fergana Vadisi... Fergana etrafı güzel. Fergana Vadisi'nde bizim halk çok yaşıyordu. Şimdi onlar da iyi bilidiler ki, buradaki Ferganalı halkı bir yerde. Bunlar böyle güzel yaşıyorlar. Özbekler ile. Bu iğvayı verenden sonra, bu milletin içerisinde kavga başladı. Müslüman Müslümanı kırmaya... Ermeni'nin eli ile bizi bize kırdırıyor. Onun için. Yoksa ki, o Fergana'da öyle bir hadise olmamış ki, yerli camaata (insanlara) bizimkiler mişat (mane olmak) etsin. Ya da onlar bize mişat etsin. Ama onların hepsi dövlet adamı. Ermeniler'in eli ile oldu.

Bak az önce dedim ya ki Kazakistan'ın milistirine (bakan) sual verdi. Gürcistan'ın şeyi, Xain Dravo. O dövleti ele alacaktı. Xain Dravo. O ona sordu,

- "Bu Türkler nasıl milletdir?"

Dedi ki;

- "Bu millet taşın üzerinde de olsa ekmeğini bulup yiyendir. Kimseye el açan değil. Biz Kazakistan'da görüyoruz. Özbekistan'da da görüyoruz. Bunlar el açıp dilenen millet değil. Taşın üzerinde olsa da helal ekmeğini bulup yiyenlerdir. Zahmetkeşdir (zahmet seven). Zahmeti sevendir, kimseye el açan değil."

Bunları böyle tarif eden zaman Gürcülere bu söhbet yayıldı. Ama az önce dediğim gibi bizim millet el açıp da dilenen değil...

Diktatör insanları Allahu Teala cezalandırıyor. Şimdi bak, Stalin iki evladı vardı. O bizim zulüme o çocuk kucağında ölmüş, ananın memesi ağzında. Onları düşünmeyen insanın akıbeti ne oldu? Svetlana kızı vardı, Fransa'da öldü. Hiçbir şeyi yok. Oğlu vardı, komunist Çin'e gitti, orada geberdi. Gelirsin, Stalin'den önce Lenin olmuşdu. Lenin de dictator. O varlı adamları maffetmişdi. Onun da hiçbir şeyi yok. Gelirsin, Mikiyan vardı. O Ermeni bak o da... O büyüklükde hükümet o iki kâfirin elinde kaldı. Onlar ikisi de Müslüman düşmanıydı. Maffettiler. Kendileri de maffoldu.

Nasıl ki şeyde, o İkinci Dünya Savaşı'nda ne oldu? Şeyleri kırdılar, Yahudileri kırdılar, falan filan o tayfa, onlar da maffoldu. Bunu biz göz ile görüyoruz da... Şimdi bibim (hala) derdi ki,

- "Stalin ocağın sönsün."

- "Ay bibim onun ocağı yok, elektrik ile keyif ediyor..."

Dedi,

- "Göreceksin oğul. Ben ölü sen sağ, o maffolacak. Onun hiç kimsesi kalmayacak."

Şimdi bunu biz gözümüz ile gördük. O diyor ki,

- "Dictator insanlar, kendi kendine Allah maffediyor onları."

Gördük ki kabirler öyle, kabiri maffetmiş... Ölüden şeytan vaz- geçmiş, şeytan şeytandır; ama ölüden vazgeçmiş. Bunlar şeytandan da beter ki ölüden ne istiyorsun, Allah'ın olsun...

Stalin'e der; Lenin ki, Lenin der, Stalin der ki;

- "Bu Kremlin'de büyük saray var ya. Bu saatın ustasını maf-fedelim."

Neden? O dövlete başka bir şey yapar silah da. Dövlet çevriliş (darbe) eder. O biri de diyor ki;

- "Kardeşim o saat bozuldu. Xarap (bozuk) oldu. Var mı öyle bir usta? Gidip onu yapsın."

Yok di mi?.. Şimdi o Entel Köyü'nde benim bibimin (hala) oğlu vardı. Usta, Midrap. KGB diyordular. O gelip der ki, bu şeyi, bu kiliti yap. Benim kilidim, anahtarı kayıp etimde. Bu kiliti, anahtar yapmak istiyorum. O da şey blokundan (yuvasından) bakar içine. Yapar anahtarı. Vurur açar. Sonra der ki, benim bu aftomatın (silah) zatvoru (ateşleyici) xarap (bozuk) oldu da bunu yapabilirmisin. Bu da çelikden yapar koyar. O zaman açar böyle. Sen maff olacaksın. Sen böyle usta dövlete karşı silah yaparsın.

Hiç nerede öldü nerede kaldı bilmeyiz. Maffettiler. Ama şim-di ne yapalım. Var adam. Mesela benim oğlum Allah rahmet eylesin. Şimdi az önce giden o şeyde Kayseri'de şimdi şey almıştır ya, ünversiteyi bitirdi orada. Yüksek lisansa vermiş. Orada okumak istiyor. Şimdi lisansı devam ettirmek istiyor. Bunun babası da dedi ki;

- "Baba ben savaşa gideceğim. Karabağ'a."

Dedim;

- "Oğul bu çocuk dünyaya gelsin. Sonra git."

Dedi ki;

- "Baba Hocalı'da o kucağında ölenler bizim çocuk değil mi? Bu evde ekmek yiyoruz."

Dedi ki;

- "O çocuklar bizim çocuk değil mi? Seni de anasını da çocukları da Allah'a tapşırıyorum. Ben gideceğim."

Kalktı gitti, gitti orada bir yerde mühasireye (kuşatdı) düşdüler.

Oradan bu kendi Raketçikdi (roket atan). Orada onları kurtarır. Çıkarlar. Bir gün geldi ki, baba, bu aylarda, 4'ünde bu ayın 4'ünde. Yok 3'ünde. Geldi dedi ki;

- "Baba biz, şiş kaya var. şimdi çocuğu mercanlı var ya. Oranın yanında şiş kaya var. Biz orayı alacağız. Ama Ermeniler yukardan biz aşağıdan çıkaçağız. Burada ölüm olur. Anama deme. O ben giden zaman gözü yaşlı görür de benim kalbim de kırılır. Ölen zamanda da anamın gözyaşları gözüme gelir. Anama deme."

Dedim ki;

- "Oğlum bu çocuk dünyaya gelsin sonra gidersin."

- "Yok ben isteğim ile gidiyorum erize (dilekce) vermişim."

dedi kalktı ayağı. Sofradayız. Dedi;

- "Baba, kulak as (dinle)."

Bu balkonda, balkonda... Yüzü o tarafa gidende...

Baba kulak as:

Vatan ana sözü ne kadar aziz.

Vatan sensin canımdan aziz.

Hürmetin saklar her bir oğul kız.

Mukkadessin mutabersin ulu vatanım.

Dünyada tek Azerbaycan vatanım.

Elini çek eeey cellat Karabağ torpağından

Karabağ parçalanmaz. Karabağ sana el olmaz.

dedi oraya gitti. O kızının elinden tutdu. Büyük kızının. Şimdi mualimedir (öğretmen) burada. Öğretmendir o kız. Büyüdü. Gitti, arabaya kadar gitti. Elinden tutdu oraya gitti. Öptü kucağıma verdi. Dedi;

- "Baba Allah'a emanet. Bu da, siz de hepsi."

Biz namaz kılardık burada. Buraya ne olmuş? Haşa huzurunuzdan (afedersiniz) domuzları kapatmışlar.

Gitti, 4. günü cenaze geldi. Kendi kamandir (komutan). Oğlanlara der askerler.

- "Siz yata yata kaçın. Kaya kaya var böyle taş. Onun arasına. Ben yaylım ateşi açıyorum."

Meğer ki orada Rus tankları gelir. Bunlar askerler kaçtı. Şimdi onların konuşması bana.

- "Biz" diyor "oraya geçtik. "Döndük ki" diyor, "2 bacağını, bomba geldi düştü, mermi, iki bacağını buradan götürdü."

Dedi ki; "Oğlanlar beni tez (hemen) indirin aşağı. Öyle biliyor ki, sağ kalacağım da. Düşmen gelir. Bu Türk'dür bilecek de bana işgenceler verirler."

O Azeri oğlan dedi ki;

- "Amcamın oğlu ile, ikimiz aftomata (otomatik silah) koyduk götüremedik. Kuvvetli oğlandı."

Sonra diyor;

- "Aldım çiğnime. O emimin (amca) oğlu geriye ateş açıyor. Ben de götürdüm. Suyu gördü, çeşmeden, dedi ki; kurban olayım oradan bir su içeyim. Meğer. İstedim indireyim."

Kalpe (mermi saçmaları) deyiyor;

- "Yüreğim bu şeyi mi deldi?"

diyor.

- "Küreğimi (sırtımı) deldi."

diyor.

- "İndirdim aşşağı"

diyor. Öldü. Daha ne yapalım?.. Ölüsünü getirdiler o gece. Defin ettik. Şimdi kabiristanda (mezarlıkta) onun şeyini görsez onun kabrini... Var, yanında biri var. İki tanesinin de hiç kabri yoktur. Maffettiler. Bu ikisinin kabiri geldi.

Ahıra çevrilmiş
Niala Köyü Camii

Allahu Teala cemi (bütün) ölenlerimize rahmet eylesin. Kabirleri pür nur olsun. Makamları çennet olsun. Ben bir şehit babası olarak vatan uğrunda canından malından geçen oğlum, bu vatan uğrunda, bu vatanda şehit olmasına gurur duyuyorum. Allahu Teala bütün şehitleri, onların makamlarını cennet eylesin. Onların şefaatına bizi de nasip etsin. Ben, şimdi onların 2 evladı kaldı. İki kızı... İki kızını da kendim, param ile okuttum. İkisi de ali tahsilli oldu. Şimdi biri burada muellime (öğretmen) işliyor. Babasının adınadır mekteb (okul). Okul, Ali Sadim oğul adına.

Buradadır mekteb. Gidende çekebilirsiniz onun şeyini. İki kızı da, o biri de yüksek lisansa girdi. Şimi hükümet ona 11 bin manat para veriyor. O parayı alabilsen... Benim pensiya (emekli) kartım da ondadır. Okuttum, 2 çocuğu da var. 1 oğlan 1 kızı da var. O birinin de 2 oğlu var. Mellimedir (öğretmen). Kanadım yok ki, uçayım. Başa çattım. Şimdi ben bundan sonra vefat etsem, iki gözü yumuk (kapalı) giderim.

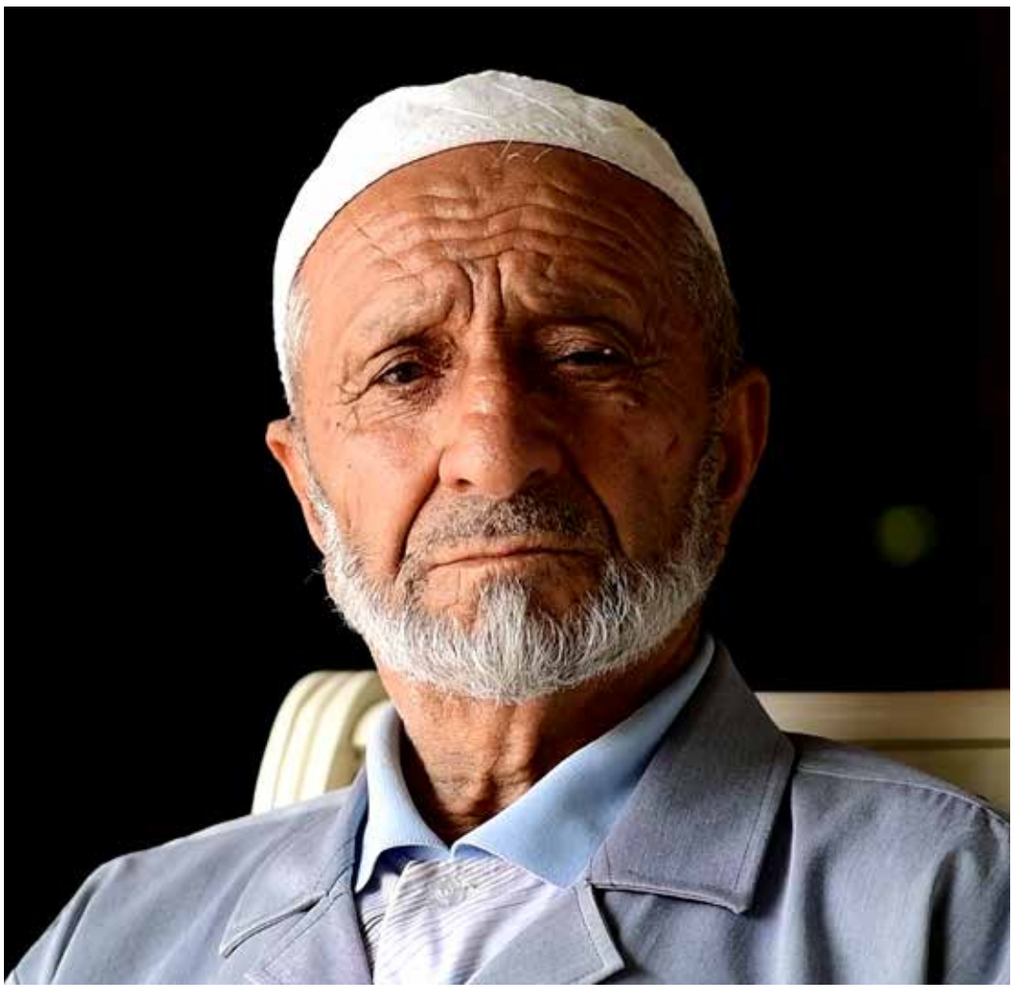

Az önce dediğim gibi bizim bir millet olduğumuza, bir Müslüman Türk olduğumuza göre, ismimiz Türk olduğuna göre bu çileleri çektik.

Ama dünyanın her ölkesinde neresinde olursa olsun bakarsın ki, 1 - 2 aile Türkler, Ahıska Türkleri yaşıyor. Bizim gün, bugün (hayla) sürgün olmamız devam ediyor, anlıyorsun. Bizim Türk olduğumuza göre, şey olduğumuza göre, Gürcü, Ermeni, Ruslar bize karşı kasten, kasten bize vatansızlığı şey yaptılar. Yoksa ki, bizim neyimiz var? Ben Urusa (Rus) dedim, şey Gürcü'ye dedim;

- "Kesersin senin de kanın kırmızı benim de kanım kırmızı. Bunda ne fark var. İnsanı insan yaratmış Allah."

Şimdi sürgündeyiz. İki yiğenim var orada, ikisi de vatandaş değil, 10 senedir yaşıyor...

Şimdi bakın. Bizde böyle bir söz vardı:

"Vatansız adam kurumuş ağaca benzer."

Biz o sürgünleri görüp, vatansızlık, yurdsuz... Ama kurumuş ağaca benzemedik. Han çınarı. Han çınarı gibi ucalmışız.

Çünkü bak kardeşimin 4 oğlu var. İkisi Türkiye'de elimler doktorudur. Bir kardeşim, diğeri de Bakü'de İbrahim doktor çok ünlü doktordur. Kalanlarımız, biz kurumuş ağaca benzemeyiz. Sürgünde olsak da inkişafımız (gelişmek) çok güzeldir. Allahu Tealaya inanmışız, sığınmışız. Allah ölenlerimize rahmet eylesin, kalanlarımıza sağlık, selametlik versin. Erdoğan'a da, İlham Aliyev'e de uzun ömür, can sağlığı, gönül hoşluğu versin. Birini birinden ayırmasın. Bizi bizden ayırmasın. Allah razı olsun sizden de.

Bazı bazı camiler var. Ama nasıl ki Suriye'de bomba düşüp veran olmuş (dağılmış) ya... Öyle bomba düşmüş, yani ki bomba düşmüş veran olmuş. Öyle öyledirler, hiç camiden eser yok.

Bakın bize zulüm edenlerin tam ocağı söndü. Çünkü göz ile gördük. Ama biz gül gülistan yine yaşıyoruz. Allah'a sığınmışız. Allahu Teala bizi bizden ayırmasın. Allah razı olsun hepinizden. Biz bir ölür bin diriliriz. Böyle de devam ediyor. Böyle de devam edecek. Allah, kâinatı yaradan Allah bizi bizden ayırmasın. Sözüm o.

Yatmaya yer yok, birbirimizin üzerinde yatıyoruz. Kırmızı vagon, 10 aile, 50-60 adam bir yerde yatıyoruz. Vagonu böldüler, altında da üstünde de insanlar yatıyordu. Çok azapla yol gitti. Sanki kıyamet o gündü!

Binali Çomahidze

ÖZBEKİSTAN

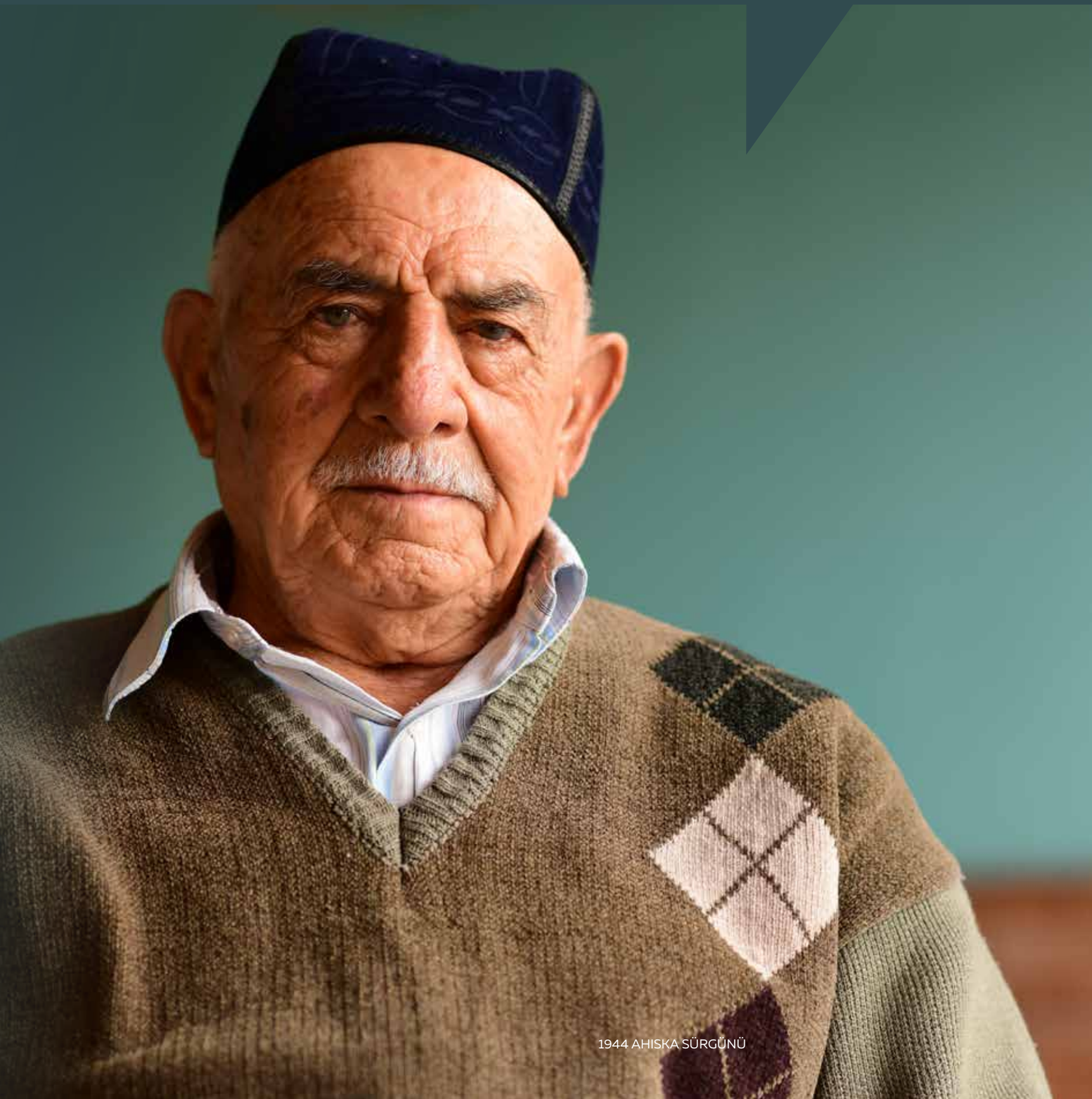

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

7 yaşındaydı

Şefran Aliyeva

ADİGEN, 1937

ŞEFRAN ALİYEVA
AZERBAYCAN

Soyadım Aliyeva, adım Safran, babamın adı Hamdi Aliyev, babamın babası, adı Kadir'di. Kendisi Raykom (ilçe parti komitesi) çalışıyordu. Bizi sürgün ettiklerinde babam yoktu, cephedeydi... Dedem, annem ve kız kardeşim geldik buraya... Bizi evden çıkardıkları aklımda. Annem feryat edip ağlıyordu, küçük kardeşim vardı, onu kucağına aldı, ağlıyordu. Saldatlar (askerler) da vuruyordu, atıyordular kapıya ki çıkın... Çıktık, çıkardılar bütün döktüler kapıya. Bir büyük yer vardı, tarla, oraya götürdüler...

Orada, analarımız, babamız yoktu, dedelerimiz feryat ediyor, ağlıyorlar, birbirine sarılıp ağlıyorlar. Soldatlar (askerler) geliyer, gruzinler (Gürcüler) geliyorlar bunları itiyorlar, kovuyorlar, ağlamayın, feryat etmeyin, vuruyorlar. Ne bir kırık ekmek alabildik, ne üst başımızı (elbisemizi) alabildik, öylece döktüler bizi tarlaya. O aklıma geliyor...

Sonra, bir büyük maşina (araba) geldi gruzavoy (yük kamyonu). O arabaya doldurdular bizi, nerde ki, poyez (tren) vardır, o poyezin içine doldurdular bizi. Benden büyük bacım vardı, benden de küçük kardeşim vardı. O kardeşim aç, meme (süt) istiyor, süt yok, ekmek yok, aç. Getirdiler bir stansiyada (istasyonda) işte orada şöyle çorba verdiler. O aklımda birer kusok (hisse) de ekmek veriler. O ekmekle o çorbayı yedik, onunla getirdiler taa istasyona çan (kadar).Oraya kadar getirdiler. Orada bu anam indi ki, şeyden su ala. Anam indi suyu almaya da, poyez (tren) kalktı (hareket etti). Annem orada kaldı biz feryat ediyoruz, ağlıyoruz ki anamız kaldı...

Geldi bir tane saldat da dedi ki;

- "Sükut dur, kes sesin, kaldı, kalsın annen."

Vay da biz ağlıyoruz, diyoruz ki;

- "Yooook, biz anamızı istiyoruz."

Sonra geldik öbür (diğer) istasyona kadar, orada işte bişe skori (ambulans) veya başka bir şey ile getirdiler anamızı. Sonra getirdiler geldik, geldik, getirdiler Kazakistan'a.

Kazakistan'a getirdiler işte koydular. Sağolsun Kazaklar kime böyle küçük ev verdiler, kime padval (bodrum kat, ama Kazakistan'da evin altında gereksiz eşyaların tutulduğu nemli yer), kimisini de nerelere yerleştirdiler milleti. İşte büyük yer vardı. Orada üzüm bağı vardı. Böyle 2 komnata (oda) ev vardı. Bizi oraya koydular. Oraya koydular işte. Yemek yok, içmek yok. Bu Kazaklar her semyaya (aileye) tavar (koyun) verdi. İşte onu kestik. Sonra un verdiler, tuz verdiler, su verdiler. Onunla yaşadık işte azar azar.

Sonra ki, bahar oldu gitti anam işlemeye (çalışmaya). Anam çalışıyordu, ne ki, kazanıyordu o kadar ki, yemek oluyordu, yiyorduk. Ölmedik acımızdan. İşte aha büyüdük Kazakların içinde. Kazaklar da bize kötülük etmediler. Büyüdük işte bu ana kadar yaşadık. Büyüdük köçdux (evlenmek manasında), evlendik, çelimiz (kocamız) çocuğumuz oldu, aha da hala yaşıyoruz Kazakistan'da.

Babam sonra askerden Kazakistan'a gelmemiş, bilmiyormuş ki, buradayız. O srazı (hemen) Adıgön'e gitmiş babam askerden, vaynadan (savaş) sonra. Babam da gülle burdan değmiş, burdan çıkmış, kolu şöyle. Burada da askolkalar (şarapnel) yüreğine (kalbine) kayın gelmiş babamın. Öyle yaralı babam. Gelmiş oraya. Orada demişler ki;

Her suç, her bela, her zulüm Stalin'dedir. O, etti bize hep. Niye? Ne lazımdı? Biz ne yaptık ki bizi yerimizden böyle çıkardı?

- "Sizin semyanız (aileniz) yoktur, hep sürdüler Kazakistan'dadır."

İşte Kazakistan'a gelememiş yaralı imiş, o kadar gelmiş ki, Özbekistan'a ulaşabilmiş. Özbekistan'da Özbekler bunu balnisaya (hastaneye) koyuyorlar, bakıyorlar, biraz azar bazar şey yapıyorlar. Sonra şey veriyor ki, nerdedir benim semyam?

İşte orda ona Kazakistan'dan diyorlar ki;

- "Senin ailen Kazakistan'dadır."

Sonra bu Kazakistan'a, babam, kak nibut (nasıl olduysa) işte geldi çıktı, babamız bizim yanımıza. Biraz yaşadı babamız öldü, çünkü yaralı. O kadar güllerler değmiş, buraya, koluna, o da öldü. Sonra anam işte bizi büyüttü. Bir kız kardeşim vardı onu evlendirdi. Sonra beni bu adama verdiler. Kardeşim de büyüdü Allah'a şükür. Kardeşim de zaten öldü. Aha hep böyle yaşıyoruz. Torunum gitti Türkiye'de. Biz de böyle yaşıyoruz. Gençler hep istiyorlar ki, Türkiye'ye gitsinler, burada yaşamak istemiyorlar.

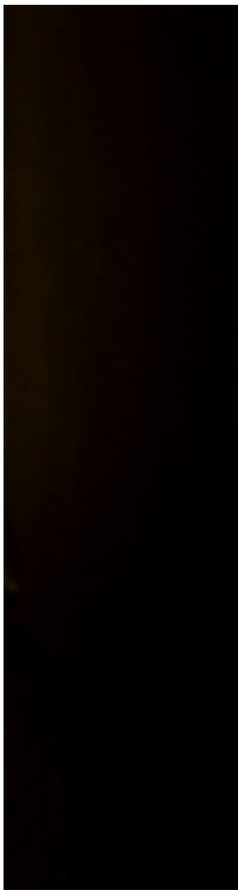

Yaşadığınız yerleri, köyünüzü, Adıgön'ü hatırlıyor musunuz?

Küçüktüm ben, o kadar bilirim ki, beni dedem magazin (dükkan) vardı oraya götürüyordu, kucağına alıp, elimden tutup götürüyordu magazine Adıgön'ün içinde. Sonra Adıgön'den çıkıyorduk bir köy yanında, oranın adı Zediban'dı. Biz Adıgön'de yaşıyorduk. Zediban da Adıgön'dü, aynıydılar. Çok güzel yerdi. Evler, işler ne kadar desen. Hep Türklerdi o Adıgön'ün içinde. Türkler vardı, Türkler yaşıyordu.

Emilerimizi (amcalarımız), babalarımızı kavga oldu hep götürdüler biz kaldık. Gürcüler de ani zveri (onlar dev), onlar insan mı? Onlar bize öyle zulüm ettiler. Bizi kovdular, bizi ağlattılar, bizi. Çel çocuk, şöyle süt emen çocuklar acından ölüyorlardı. Trende körpe çocuklara yemek yok, acından ölüyorlardı. Saldatlar (askerler) geliyorlardı, alıyorlardı ölüyü, biz gidiyorduk. Öyle zamanlar vardı, öyle günler çektik (yaşadık). Böyle günler verdiler bize. O Gürcüler, bizi evden kovduklarında; aklımda ki şöyle buradan tutuyorlardı büyükleri, anamızı, dedemizi, buradan kapıya sallayıp, kapıya atıyorlardı Gürcüler... Onlar insan değil. Onları Allah yerle yeksan etsin balam.

Ya öyle günler çektik biz. Fakat her suç, her bela, her zulüm Stalin'dedir, O, etti bize, hep. Niye? Ne lazımdı?... Biz ne yaptık ki, bizi yerimizden böyle çıkardı? O kadar milletimiz kırıldı (öldü), o kadar çel çocuklar... Diyorum ya, poyezde (trende) körpe çocuklar ölüyorlardı. Ölüyü ne yapalım, tren gidiyor?.. İstasyon oluyordu ki, geliyorlardı ölüyü alıyorlardı vsyo (vesselam). Sen ne yaparsan onu yap, onlar nereye gömerler, atarlar onu kendileri bilir. Böyle yapıyor, böyle zulüm ediyorlardı bize. Sonra da ki geldik ben hep iyice büyüdüm böyle. Büyüdüm ki, şkolaya (okula) verdiler. Urusca (Rusça) öğ-

rendim, okula gittim, 6. sınıfa kadar okudum. Sonra bıraktırdı anam ki ne ki okudun yeter, şimdi çalışmaya git. Gidiyordum, çalışıyordum. Tütünde çalışıyorduk, tütün kırıyorduk (topluyorduk). Sonra da işte büyüdüm hep iyice ki, oldum köçtüm (evlendim) bu adama. Bu da beni zorla kaçırdı. Kendim gelmedim.

Orgora Köyü'nün sürgün sonrası virane olan camisi

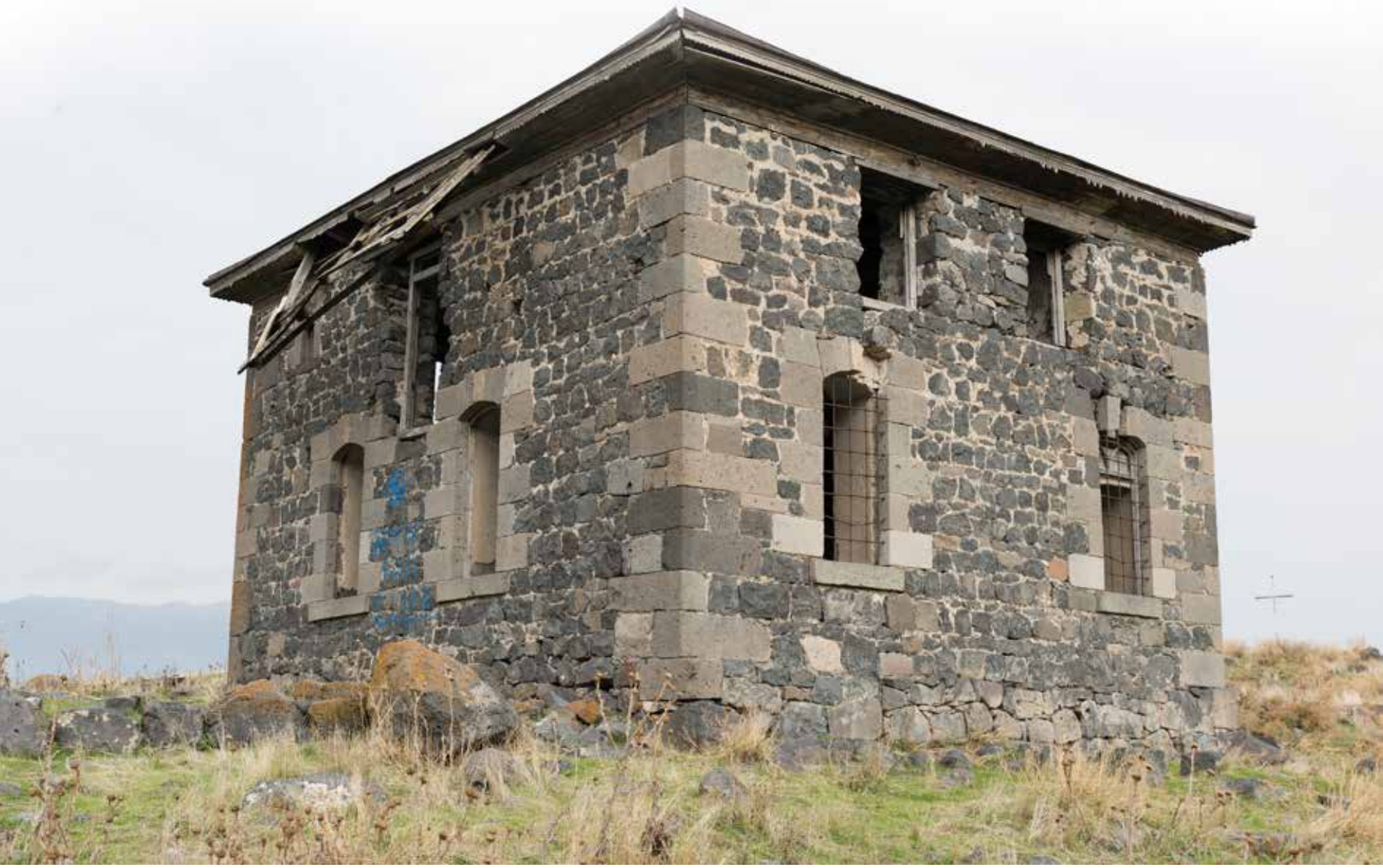

Bu trende ölen çocuklar, o anneleri hatırlıyor musunuz? Ne yapıyordu o anneler?

Ne yapsın?.. Çare ne, de hele? Ne çare, hele de? Hee, ne yapsın? Ağlıyor, saçlarını yoluyorlar, feryat ediyorlar aklıma geliyor. Feryat ediyorlar ki;

- "Balalarımız (cocuklarımız) hani?"

Bıraktı tren gidiyor, ne yaparsan yap. İster kendini öldür ne yaparsan yap, heee, söyleee?.. Bir şey söylüyorsun, geliyor asker diyor ki, sesini kes! Kesmezsen vurur öldürürüz.

Yaaa, böyle günleri gördük yaa. O aklıma geliyor, benim annem, diyorum yaa, su yok susuzuz şimdi ne yapalım? Kardeşim var benden küçük iki yaşında, ağlıyor ki, susuzlandım. Annem o ki, poyez (tren) durdu, anam suya indi ki, su getirsin. Anam suyu getirene kadar tren kalktı. Vaaay da ağlıyoruz, saçlarımı yoluyorum ki, anam kaldıııııı, anam kaldı.. Feryat ediyorum, o küçük kardeşim, "Anaaa" diye feryat ediyor akuşkadan (pencereden) sokuyor başını ki, atlayacağım, ben de anamın yanına gideceğim. Saldatlar (askerler) geldi, işte onu tuttular. Sonra geldik diğer istasyonda işte bilmiyorum neyle getirdilerse anamı getirdiler. Anamı getirdiler bizim yanımıza o trene.

O saldatlar (askerler), o Gruzinler (Gürcüler) tekmeyi vurup burdan oraya attırıyorlardı ki; "Bağırma, sizi öldürmek lazım, ne tolko şto (sadece ... yok) sürgün etmek yok, öldürmek lazım sizi!"

Ne kadar sürdü?

Epeyce, bir iki, üç saat sürdü, anasız feryat ediyorduk, ağlıyorduk ki,

- "Anamız hani, anamız hani?"

İşte anamızı getirdi militsyalar (polisler) getirdi anamızı. Getirdi işte verdi bize, işte biz de sarıldık anamıza, ana bala nasıl olur?.. Yaa, ne günler bize verdi. O ne zaman ki, bizi evden çıkarıyordular o da aklımda. O ki, anamız feryat ediyordu, dedem vardı, dedem ki bağırıyordu, o saldatlar (askerler) o Gruzinler (Gürcüler) tekmeyi vurup burdan oraya attırıyorlardı ki;

- "Bağırma, sizi öldürmek lazım. Ne tolko şto (sadece ... yok) sürgün etmek yok, öldürmek lazım sizi."

Sürüyorlar bir taraftan, diğer taraftan da diyorlar ki;

- "Sizi sürmüye gerek yok, öldürsek yeridir?"

Ya, yaaa... Annem anlatıyordu o, biri diyormuş ki;

- "Sizi sürmekle doğru yapmadılar. Gerek sizi götürüp bir yerde öldürüp kuyunun içerisine doldurmak lazımdı."

Öyle diyorlarmış o Gürcüler. Öyleydiler... Ya ne günler bize gösterdiler, onları Allah bu dünyada da gark etsin, o dünyada da... Ben onları hiç haz etmem. Hiç hiç hiç... Ancak her şeyi Stalin yaptı...

Stalin için ne diyorsun ninem?

Vermesin Allah ona ahireti, zaten vermez de... Ne kadar milleti ağlattı sen biliyor musun? Ne kadar millet kırıldı yolda?.. Ne kadar millet öldü?.. Ben küçüktüm, öyle adamlar ölüyordu ki, yolda o adamları şöyle sürükleyip trenden atıyorlardı. Yaa... Ne kadar kadınlar öldü. Bi tane kadın, siz de benim evlatlarım, iki canlı (hamile) kadın, karnı burnunda... Sancıları tuttu ki, bebek doğuracak. Kadını tuttular da trenden attılar ki, trende doğum yapma da nerde istersen orada yap. Attılar trenden. O kadının ahvali nasıl oldu bilmem sonra. Ben küçüktüm. Sağ kaldı mı öldü mü bilmiyorum.

Evden çıkarken kimse ki yapışıyordu;

- "Çıkmayacağız, çıkmayacağız!"

diye bağırıyordu, elini koparıyorlardı, tekmeyi vurup atıyorlardı kapıya:

- "Haydi gidin!"

Sürüyorlar bir taraftan, diğer taraftan da diyorlar ki: "Sizi sürmeye gerek yok, öldürsek yeridir!

O kadar milleti götürdüler. Sonra büyük bir tarla vardı, boş tarla, yer, toprak... Oraya bıraktılar, bilmem bir hafta oradaydık o tarlada. Yağmur yağdı, neler oldu, hep oradaydık. Sonra ise büyük maşinler (arabalar) geldi, ona doldurdular bizi işte, getirdiler taa nerede ki, trenler kalkacak oraya getirdiler, orada trene bindirdiler yavrum.

Bindirdiler poyeze (trene) işte, getirdiler, geldik, geldik, geldik, bilmem ne kadar, bir ay poyezle yol geldik. Geldik işte getirdiler Kazakistan'a. Kazakistan'da da bizi Almatı'ya koydular. Kimisini Almatı'ya, kimisi Taşkent'e, kimisi Kırgızistan'a, hep böyle dağıttılar, herkesi her yere dağıttılar.

Ailenizden de başka yerlere dağıtılanlar var mı?

Ailemizden yok ama terefimiz (akrabalarımız) var. Taşkent'te vardı, Özbekistan'da vardı. Şu anda bilmiyorum sağlar mı, ölüler mi? Şimdi kim sağ kalırdı ki, hiç kimse .

Yani Ahıska'da bir arada yaşadığınız insanların hepsi şimdi orada burada, öyle mi?..

Bizi hep dağıttılar, hep dağıttılar. Benim babam, amcam adı Fedli'ydi, babamın adı Hamdi'ydi sonra diğer amcam ismi Kibar'dı. Babamın amcasının oğlu vardı ismi Rasul'dü. Bunlar hep askerden döndüler. Hepsi yaralı, ayağı yaralı, yüreği yaralı, hep yaralı, çok yaşayamadılar, hepsi öldüler.

Rusya için savaştaydılar ama Rusya sizi çoluk çocuk yollara döktü öyle mi? Hitler ile Germanya (Almanya) ile kavga etmiyorlar mıydı?

Bizi yollara Urus (Rus) değil, Gruzin (Gürcü) döktü. Gürcü yaptı. Çıkardı, hep attılar bizi yerimizden yurdumuzdan. Bir tek Türk kalmadı hep çıkardı attılar, hepsini. Naprimer (örneğin) bizi Kazakistan'a getirdiler, bazı akrabalarımız Özbekistan'daydı, Taşkent'teydi, Kırgızistan'daydı. Hep Türkleri hep, hep...

Siz Türk olduğunuz için mi oldu bütün bunlar?

Türk olduğumuz için ya ne? Çeçen, İnguş vardı onları da attılar hep. Gürcüler Türk'ü hazetmiyorlardı Türk'ü, istemiyorlardı. İstemediler.

Zikilia Köyü Camii

Sürgün sabahı hayvanlar ne yapıyordu? O kadar hayvanlarını vardı...

Hep kaldı. Bizim her şeyimiz kaldı. O kadar bilirim koyunlarımız vardı ki, geliyordu o ki, koyunlar bağrışıyorlardı meee, meee, keçiler vardı, camışlar vardı, inekler vardı hem kaldı. Hep Gürcülere kaldı. Çok vardı, ne kadar desen. Anam diyordu ki, boçkalarla (fıçılarlar) yağ, peynir yaparmışlar. O kadar süt sağıyorlarmış. Hepsi kaldı öylece. Bizi bomboş çıkardılar.

Siz çıkarken bağırıyor muydu hayvanlar?

Bağrışıyordular. O camışlar, koyunlar ki, bağırıyordu o ses dumana çıkıyordu, öyle ses bağırıyordu, ya öyle bağrışıyorlardı.

Hiç Türkiye tarafına bakıp da yardım beklediniz mi?

Onu bilmem ama çok Allah'a yalvarıyordular ki;

- "Ya Rabbim, sen bilirsin, sen Türk'e de güç ve merhamet ver, ver de bize yardım etsin."

Anam da dedem de. Namaz kılarken diyordular ki;

- "Ya Rabbi, Sen bizi Türk'e emanet ver, Ya Rabbim!.."

deyip hep feryat edip sarılıp birbirine ağlıyordular. Türk'ü yakın bırakıyor muydu ki, Gruzinler. Türk'ü haz etmiyordu Gruzinler.

Bir ay yolculuk nasıl geçti, ne yaptınız?

Bir ay yolculuk... Siz de benim evlatlarım.... Ağlaşıyorduk ki, işağımız (çişimiz) geldi. Duruyorduk, ağlaşıyorduk. Kimisi şalvarına (pantolonuna) işiyordu, kimisi kaftanına (elbisesine). Taa istasyona varınca, gelip bizi götürüyorlardı çiş yaptırıp, yeniden geri getiriyorlardı. Aha, böyle birer çaşka (bardak) da çorba, şu kadar da ekmek veriyorlardı, onunla yaşıyorduk. Ne kadar idaremiz (azığımız) peynirimiz, yağ, un, etmek (ekmek), her iş kaldı. Hiçbir şey alamadık, hiç aldırmadılar da...

Kazaklar bize birer meşok (çuval) un verdiler, lazut (mısır) verdiler ki ekin. İşte o mısırı ektik büyüttük, işte önümüzdeki yılı çok şükür karnımız da doydu, ekmeğimiz de oldu, kartopimizde (potataes) oldu. Onlar tohum verdiler, biz de ektik. Analarımız hep ekiyorlardı, geziyorlardı, çalışıyorlardı. İşte onunla yaşadık büyüdük.

Bir kaç yıldan sonra o kadar küçüktüm ki, götürdü şkolaya (okula) verdiler beni. Şkolada ilk gittiğimizde beni almadılar ki, yaşı küçüktür. Sonra ertesi yıl gittim okula, okudum, çisti (temiz) Rusça öğrendim. Rusça, Kazakça okudum, küçüktüm ama temiz Kazakça, Rusça konuşuyordum.

Bize ne gün verdiler ya, gözümün önüne geliyor. Yalınayak kışın kapıya attılar bizi. İnsan hayvanlara öyle davranmazdı, nasıl ki onlar bize yaptılar.

Size bunları yaşatanları Allah'a şikayet etmek için ne dersiniz?

Ben her zaman namazda diyorum ki, kim zulüm yaparsa Allah zulüm etsin ona, zulüme düşürsün onu.

Niye, ne lazım idi?.. Babalarımız, amcalarımız hepsi fronta (cepheye) askere gittiler, bizler kanayaklılar (kadınlar), ihtiyarlar, küçük çocuklar kaldık. Biz ne yapmıştık onlara ki, bizi böyle yaptılar. Ne yapmıştık, haaa? Yaaa... Sonra ben uje (artık) büyüdüm, evlendim, çocuklarım da vardı. Ben gittim orada kocamın akrabaları

vardı, adı Nasir'di, hala orada Batum'da yaşıyor. Oraya misafirliğe gittik. Orada bir Gürcü geldi bana, oyyy, boynuma sarılıyor. Bu Nasir Ağa'ya dedim ki,

- "Bu ne millettir."

Dedi ki,

- "Gürcü'dür."

Bunu öyle yürtekledim (ittim) ki. Dedim,

- "Öyle git yanımdan ki ben Gürcüleri haz etmiyorum (sevmem). Çabuk git burdan."

Ya Rabbim sen Türkiye'mizi koru. Türkiye'mizin sözü keskin olsun.

Şimdi bile hazzetmiyorum ben onlardan. Bize ne gün verdiler ya, gözümün önüne geliyor. Nasıl analarımız, dedelerimiz, nenelerimiz nasıl feryat ediyorlardı? Yalın ayak kışın kapıya attılar bizi. Ya, öyle gün verdiler bize... İnsan hayvanlara öyle davranmazdı, nasıl ki, onlar bize yaptılar.

Kuran okumasını biliyor musunuz?

Yazısını okumasını bilmiyorum ama ezbere biliyorum. Besmele çekiyor...

İzeceenesrullahi vel feth... (.Nasr Suresi'ni okuyor)

Vel asr innel insana lefi husr (Asr Suresi'ni okuyor)

Nasıl öğrendiniz? Kim öğretti?

Dedem öğretti. Adı Kadir'di. O okumuştu. Kuran- ı Kerim'i de okuyordu. Bizi topluyordu okutuyordu. Okuyorum, biliyorum.

Çocuklarınıza Kuran'ı siz mi öğrettiniz? Kendi hikayelerinizi de anlatıyor musunuz evlatlarınıza?

Ben öğretiyorum kaneşna (tabii ki). Ya kim öğretecek. Evlatlarıma anlatırken başımdan geçenleri, acılı taraflarını demiyorum, çocuklara acıyorum (yazuğuma geliyor). Büyük oğlum hepsini biliyor ki bize ne gün verdiler, nasıl sürdüler...

Çocuklarınıza acılarınızı anlatmadınız mı?

Anlatmıyorum. Ben çok acılar çektim, yetmedi mi ki çocuklarıma da o zulmü vereyim.

Kaderimiz, alın yazımız buydu diye hiç düşündünüz mü?

Elbette. Kader buydu. Alnımıza Allahü Teala ne ki yazmış o olur, oldu da... Şimdi gençlerimizin hepsi Türkiye'ye gitmek istiyor. Hepsi gidiyorlar. Burada onlar kalmıyorlar.

Niye Türkiye'ye gidiyorlar?

Diyorlar ki;

- "Orası daha iyidir, orada yaşayacağız. Orada Müslümanlık iyidir."

Diyorlar ki;

- "Biz ihtiyarladık gidemeyiz, gençlerimiz gitsin, kalmasınlar burada."

Benim torunum İstanbul'da yaşıyor.

Amerika'ya da gidiyor bazıları...

Neye Amerika'ya gidiyorlar? Gitsinler Müslüman memleketine. Kimisi gidiyor, çok gidiyorlar. Burada kalmak istemiyorlar. Biz ihtiyarız zaten, ne yapalım? Bugün varız, yarın yokuz.

Yaradan Allah Türkiye'mizi korusun. Binali olsun. Allahü Teale hiç zulüm vermesin. Namazda da diyorum ki;

- "Ya Rabbim sen Türkiye'mizi koru. Türkiye'mizin sözü keskin olsun. Allahu Teale hayırlı işlere tebdil etsin. Yaradan Allah Müslümanlığını ebedi kılsın. Ya Rabbim, sen Türkiye'mizi kavga ettirme, yolunu izini açık eyle, kötü gün gösterme! (Salavat okuyor)

Dua okuyor ...

Her namazda Türkiye'mize dua ediyorum. Allah Türkiye'mizin bayrağını yüksek tutsun, ömrünü uzun etsin, toprağına bereket versin, çoluk çocuğuna iman, insaf versin, canınıza sağlık, tarlanıza den, evinize ekmek versin, sofranız dolu, gözünüz kuru olsun. Türkiye'mizin yeri yüksek olsun!

Şahnaz Garayeva

KIRGİZİSTAN

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

Nadim Aliyev

ADİGEN, 1939

NADİM ALİYEV
AZERBAYCAN

Bismillahirrahmanirrahim. Rahim olan, Rahman olan Allah'ın ismiyle konuşuyorum. Ben Xerolu'yum. Aliyev Nadim Memmed oğlu. Konuşuyor Xero'dan. Biz o soydanız. 1944. yılda sürgün olduk. Bizi bir geceye döktüler harmana. Harmanda geceleyin babayı tutdu götürdü basdılar ki, bunlara yardım etmesin. Bir araba tahıl getirdik. Kapının önünde bıçağı vurdular yaydılar tahılı da almadılar.

Dört çuval unu bir teher (zorla) aldık. Maşınaya (araba) Sudabekir (araba markası) Amerika'dan maşınlar geldi bizi götürdü Ahıska'da vagona. Mal vagonuna mal. İstolda (sandalye) yok, ayak yoluda (tualet) yok. 7 tütünü (aile) bir vagona deptiler. Ondan sonra başladılar hepsini yığdılar. Yola çıkmaya, yola çıkacağız şimdi. Karı adam çıkmaya (tuvalet ihtiyacı) yer yok. Baba bir ferde (perde) çekti, vagonun altını balta ile deldi, kadınlara dedi ki; siz etrafında duru kadınlar çıksın sonra adamlar. Yok ayak yolu falan. İki ay yol git, ayak yolu yok.

Bu eziyet ile yola çıktık. Allah yolumuzu açık etsin, dedik ama ölenlerimiz vardı, vagonun penceresinden atıyorduk. Koca ninem, bibimin (hala) gözlerini kör etmişler, kör etmişler kör... Askerde, 7 tütünden (aile) birinin, 7 tütünün bir tane babam var. Babamı da Türkiye'ye o kardeşleri gitti diye askere götürmemişler. 7 tütünden 3 tane 5 tane kocaları askerde, bunları götürmüşler. Bunlarında hepsinin çocuğu var, bizde sürgün gidiyoruz. Biz bu eziyet ile gittik çıktık bir Ketekorkan diye rayona (ilçeye) döktüler vagondan.

Camaatı (insanlar) aç susuz, ölüler ölen, sahipsiz çocuklar... Üzerimize yorganı çekti babam. Sabah kalktık ki, bu kalınlık kabıda (dışarı) kar yağmış. Titreye titreye işte geldik çıktık. Bir çocuk ağlıyor ne onu buluyorlar. Kap kara oluyor. Kimseler kendi çocuğuna sahip duramıyordu. Ona gördüğün. O eziyet ile çıktık geldik. Bindirdiler maşınaya götürdüler dibin birine attılar. Özbeklere demişler ki, onlar adam yiyendir ki, değmesinler. Odun yok, kar burada, Özbekistan soğuk. Sıcağı sıcak, kışı soğuk. Vallahi babam bu işte bir ağacı kesti. Gelinleri çağırdı ki, kızım gelin birer kucak götürün de yakın.

Sabahleyin haber geldi ki, bunlar ağacı kesmiş. O dut ağacını kedirmiyordular. He tutacaktı dedi ki; aha 7 çocuktan onların hepisi de üç dört gelin sahipsiz. Ölen öldü, kalan kaldı, askerden gelen adamlar aç susuz öldü. Böyle maffoldu. Bir babayı götürdüler bir Katakorgan kanalına işe. İşe gittik. Gitti mi he, 13 tane 1 tane 1 evden çocuk öldü kız gelin. Ana ile gittik, kızım;

- “Ana ne oluyor?"

dedi. Dedi ki,

- "Bibi açlığımızdan ölüyoruz."

Anay geldi unu suya karışdırdı götürdü onlara vermeye. Gittik. Birincisine gittik dedi ki;

- "Ona ver, ona ver..."

Çıktık başa. Başa çıktık ki, ölmüş. Geri geldik ki, hepsi ölmüş 13 tane bir günde. Babayda yok, üç gün ölüleri kaldı kapıda. Babam sonra o yerden kaçtı geldi. Geldi bunlar baktı ki, üç gündür ölüler kokuyor. Ölüler kokuyor 4 tarafından üç tarafından kadınlar. Bir tarafdan çimdirmek (yıkamak)... Kıbleyi bilmeyiz. Öyleyken babay ile tutdular götürdüler 13 türbe (mezar) eşiyip koydular. Oraya kadınlar, kadınlar üç tane kadın, bir babay. Bunları gömdü geldi. Geldi ki, kanaldan kaçmış Memmed Türk. İsmimiz Türk'dü. Eee geldiler ki, bizi yine sürgün edecekler.

Kimseler kendi çocuğuna sahip duramıyordu.

Sut (ceza) kesti ki, Urusete (Rusya), buzlu ölkeye. Babay ayrıca bizi sürgün ediyorlar. Oranın başcısına (müdür) dedi ki;

- "Bu Azrail gelen zaman mühlet (zaman) veriyor ki, söylesin. Siz Azreil değil, bana da bir söz verin de..."

Dedi ki,

- "Verin sözü Türk Memmed'e."

Raykomda (müdür) gelmiştir raykomda şimdi başcı oluyor ya. Bunu sürgün eden odur, bizi. Dedi ki;

- "Ben oradan geldim 13 tane türbe eşidim, kadınlar ile götürdüm gömdüm. Beni nereye sürgün etseniz bana halal edin. Kocaları hepsi askerdedir, yoktur."

Raykom dedi sedire (müdür) ki, sedire;

- "Gerçek midir? bu söz?"

O dedi ki,

- "Ben bilmem."

Brigadire (işçi başıcı) sordular ki;

Nadim Aliyev'in aile fotoğrafı

- "Brigadir bu düz müdür?"

Dedi ki,

- "Adam yoktu öldü ben ne yapayım."

Dedi ki;

- "Bundan sonra bu adama hiçbir şey demiyeceksiniz. Bir günde 13 norma (mezar) eşmiş, gömmüş, bunu nereye sürgün ediyorsunuz? Bunu hiçbir yere götürmeyin bu 20 tütünün üzerinde o karıların bakmasını yaptı."

Nadim Aliyev'in annesinin sürgünden kurtardığı, kalanların yegane Kur'an-ı Kerim'i

Allah razı olsun bundan sonra oturduk. Ölen öldü, ölen... Oldu 20 tane çocuk bizim evden. Babay dedi ki; bir döşekte yatıyoruz iki kat sarıyoruz altlı üstlü. Çocukları topladı dedi ki;

- "Benim beş tane çocuğum var, onlar ölecekse bunlar da ölsün."

Beş yıl onlar ile baktık. Sonra sahipleri çıktı oğlanların anaları yok babaları yok böyüttü köcürdü (evlenmek) everdi. Kimseye ihtiyaç olmadı. Ondan sonra da geldik çıktık 1953'de Stalin Mart'ın 5'inde öldü. Öldü ki, yerine bir adam çıktı. Dedi ki; camaata azad (özgür). Kol çekiyoruz (imza atmak) haa. Eğer bir yere gitsen o rayondan (ilçe) o rayona gidemezsin. O köyde işleyeceksin. Aç susuz. Ondan sonrada azatlık oldu. Sonrada işte Stalin'den sonra vergileri kaldırdılar. Biraz sonrada adam salavat çevirdik. Bununla da 1956. yılda bizim liderimiz gitti Moskova'ya ki,

Kuran'ı aldırmıyorlardı. Anay babay dedi ki; "Ana Kuran kaldı evde ne yaptık?"

- "Bunları ver Gürcistan'a."

Gitti, onlar razılaşdılar (anlaşdılar) Bristov ile.

Sarkisyan ile şey Gürcü'nün birinci Xariçi İşler Nazirliyi (dışişleri bakanlığı). Birisi içişleri naziri (bakanlık). Dedi ki;

- "Onlar oraya gidemez. Onlar Türkiye'ye geçecekler. Ona sebep istiyorlar."

Ondan sonrada dedi ki, Azerbaycan'ın İmam Mustafayev dedi ki;

- "Onu bana ver, bunları."

1956. yılda dedi ki;

- "Verdim. Öyle ver ki ev yapalım. Taş ver, ağaç ver."

Dedi ki,

- "Vereyim."

Ondan sonra 1956'da Azerbaycan koynunu açtı, aldı içeri. Bu evler eşikler buralar yoktu.

Kamışlık, yılan. Ondan sonra ev dikip köyler yaptık. Bununla gitti bu böyle. Sonra da geldiler ki, 1989'da yine sürgün olduk Özbekistan'dan kalanlar. O zaman da Azerbaycan gitti koynunu açtı. O yine Allah razı olsun. Aldı yine de ev eşik bundan bu yana bunlar yaşıyor. Biz vatan torpağımızdır. Vatansız ağaç kurumuş ağaçdır. Vatanı kim istemez. Ona sebeb de o, ondan Allah razı olsun. Bizim Erdoğan prizdentimizden

de (cumhurbaşkanı)... Giden Ahıskalı'yı uçota (kayıt) alıyor. Vatandaşlık veriyor, sahip duruyor. Ama biz buradan da el çekemeyiz. Azerbaycan bayrağı, Türk bayrağı bizim için mukaddestir.

Biz Gürcistan'a gitsek, vatanımıza, bayrağımızı da veremeyiz. Ne Türk'ün ne de Azerbaycan'ın... Bak burada duruyor bayrağımız. Orada Azerbaycan'ın da... Azebeycan da bize böyle yardım etti. Türkiye de bizi kabul etti. 1918. yılda Ermenilerin elinden Azerbaycan'ı alan Türkler. Osman padişahımız o zamandan... Ondan sonra da hayla yaşıyor. Şimdi iki kardeş, Türkiye - Azerbaycan iki kardeş bir olsa dağı devirir. Ona sebepten bize yine sahip duruyor. Bizim büyük kardeşimiz Türkiye küçüğü Azerbaycan. Biz oranın hesabına da yaşıyoruz. Bir olduğuna şükür, yemeğimiz de iyi içmemiz de torpağımızda.

Dedi ki; "Sükut (sessiz) dur. Benim koynumda götürüyorum Kur'an'ı."

Bizim Heyder Aliyev buranın Atatürk'üdür. Bizim çocuklarımızın okumasına inustutlarına şeyde çok yardım etti. Dedi ki;

- "Onlardan imtahanı (sınav) sıkmayın. Para falan istemez."

Onların hesabına bu çocukları okuttuk. Allah'ın bir olduğuna şükür. Şehit olan oğlan da onların hesabına şehitdi. Benim büyük oğlum ile beraber ikisi kardeştir. Benim kardeşimdir. Şehit ailesine, o da beraber okudular. Karabağ ki, çıktı, yetişeni, askere çağırdı falan yok. Oğlanlar bindi maşınaya (arabaya) gitti. Oradan da işte benim, 4 tane şehitimiz var, köyde. Biri itgindir (esir) diğerleri de şehit. Şimdi oradan diyor ki, kardeşimin oğlunun götürmüş de ayaklarını. Ölsem de ipta etmem (gam yemem) ki ben vatan için Ermeni'ye yüreğimi verdim, yüreğimi.

Şimdi diğer oğlanın dişleri vardı altın dişleri onun da dişlerini sökmüş gitmişler. Diğerini de öyleyken almış gitmişler. İki Ermeni'yi sağ verip onu geri aldık. Ölüsünü alamıyorduk. Şimdi biz o günde ki adamlarız... Şimdi de bir olduğuna şükür. Verdiğine şükür. Şükür etmeliyiz. Bizim bayrağımız Türkiye'nin bayrağı, Azerbaycan'ın bayrağını. Allah bize mübarek etsin. Bir karış toprağı alamadık. Şimdi Gürcistan bize vermiyor. 10 yıldır benim iki bacımın oğlu ordadır uçota (kayıt) almıyor. Bıldır (geçen sene) gittik hiç uçota almıyor. Çocuk sen bizim vatandaş değilsin. Şimdi Türkiye gidiyorsun çocuğu da alıyor okuduyor, çocuklarımıza yardım ediyor. Biz Türkiye'den na- razı (razı olmamak) olamayız emim (amca) oğlu.

Şimdi Allah hayırlı ömür versin, Allah razı olsun. Biz olabilir ki, çok söyledin dersinizde, dertli adam söyleyen olur. Kalmadı Kafkas'dan kalan kalmadı bir 4 tane adam var burada yoktur. Hepsi Azerbaycan çocukları. Kalmadı gitti. Gürcü de bekliyor ki, onlar vatanı biliyor da onlar kurtulsa daha istemezler. Onu sabahlıyor (bekliyor). Ne diyelim? Diyelim ki Gürcü kötüdür, iyidir odur. Almıyor vatana. İstemiyor gittik geçen

Nadim Aliyev'in annesinin sürgünden kurtardığı yegane Kur'an-ı Kerim

Sürgün olan ailelerin hepsini sürdü. Güzel yaşıyorduk güzel yiyorduk. Bizim köyden yukardan bir su akıyor, aşağıdan su akıyor bütün köylere su akıyor. Xero Xerolu'yuz biz. Xero hoş mekândı, ucadan bakar. Bütün köylere suyu akar, purallar (bulak) göy yaşı. Davarı (koyun) iyi malı, iyi, güzel ama yaşatmadılar. Yaşadan Allah. Şimdi biz de geldik düşdük o Özbeklerin içerisine işledik, ev yaptık, ucaldıya. Dedi ki;

- "Ola bunlar böyle gidiyor. Bunları yine sürgün etti. Ermeni oraya karışdı."

Yani Özbek de, o yoktu öyle çok mini. Dedi ki,

- "Bunları yok edin buradan."

1989'da sürgün ettiler bizi yine. Şimdi Allah'ın birliğine. Yarısı Rusya'da yarısı Amerika'da, yarısı ne bileyim dağıldık gittik. Birleşemiyoruz. Yine Allah razı olsun Erdoğan kabul etti. Ediyor, şey de veriyor vatandaşlık. Biz ondan çok razıyız. Yine ne sualin varsa verebilirsin.

Bu vagonlarda ne yapıyordunuz?

Şimdi vagon dedim ya. Vagon nasıl?.. Mal vagonu mal. Üstü açık penceresi yok. 7 tütün bir vagona, vagon diyen de trene de he saldılar. Vagonda da ekmek bölüyordu böyle böyle. Babay ekmeği doğruyordu böyle böyle herkese böyle, 1 tike (parça). Elini uzatdı benim kardeşim babayda ağzını çekti, sen uzatma o yetim var. Bunun 3 gün sesi çıkmadı. Dedim ye az önce vagonda da ortayı deldi. Yorgan döşeğin perdesini çekip çöle çıkıyordular (tualet ihtiyacını görüyordular). He öleni de alıyor atıyordular. Karga, bizden önce atmışlar kargalar yemiş. Kokar da... 3 ay Rusya'nın o şeylerinden iki aya geldik. Kışın soğugunda. Oradan böyle böyle geldik oğul. Allah hayırlı ömür versin

Geldik ki Özbeklerde de yok Kur'an. Onları da toplamış gitmişler, eskilerini yakmışlar. Yok aha bizim camide vardı Kur'anlar, verip yakmışdılar.

Ahıska'da savaşa giden askerler oldu mu?

Ahıska'da, orada he?.. Sabahdan bu yana diyorum ya ki kadınların hepsi askere gitti... Adamların; kadınlar 3 çocuk, 4 çocuk, 5 çocuk kaldı. Onları sürgün etti. Onlar da geldi kışın soğuk yazın sıçakda hep kırıldı. 1 tane 2 tane kaldı, kırıldı,kırıldı, kırıldı, aç açlıkdan. Bir şey aldırmadı Türkiye tarafdan aftomatları (silahlar) kurdurdular üzerimize ki oraya kaçmasın. Ona göre de çok zulüm çektik. Vagonda da böyle eziyet çektik oğul. Ekmek yok yemek yok, düşdük hiç, Allah yardım etsin. Kışın soğuğunda düşdük. Öyle bizde Gürcistan'dan giden zaman adamlar dayanamadı kırıldı sıcakdan.

Onlar da onlar da, gittik ki, onlar da aç. Anay ekmek pişiriyordu da Özbek geldi ki;

- "Hala, hala"

diyorlar,

- "Bacıya, ekmeği yeme ki, ambarda bir şey yoktur hepiniz kalacaksınız açlıkdan."

Çuvalları da, 2 çuval un var, gizli, döşeğin altına sardık, üstüne döşeği sardık ki Özbekler çalmasın. Kimin ambarına giriyorsalar öldürüyorlar. Ölüm, mafyatik kötü millet. Sovyet biraz kırmış. Çuvala koyuyor denize,suya atıyor. Öyle adamlar. İşte bize kol çektiriyordu (imza atmak) ki, bunlara bir şey olmasın her ayda kol çekeceksin.

Gelmemişse nerededir. Böyle. Onunla da Özbekistan'da böyle geçindik. Diyorum ya 7 tütün 1 vagonda, 1 tane babay var. Hepsinin kocası askerde. Birinin geldi öldü, gelmedi hiç. Bir tane bibimin (hala) oğlunun biri gelmedi. Karısı öldü onun, oğlu öldü kızı öldü. 5 tane çocuk bizimle beraber kaldı. Onlar ile beraber yaşadık. Böyle o 20

tane çocuğun anası babası babamdı. Yoksa ölü. Onlarda geldi çıktı. Bu yonca otu var ya, onu yemede şişdi öldüler, şişdi öldüler. O zulümleri çektik oğul. Yani ne bileyim vallah... Allah razı olsun eğer sef (yanlış) bir şey bırakmışsam bağışlayın (aff edin). Sef söylememişim hepsi düz.

Sürgünden önce kimin eli kalem tutuyorsa onları topladı içeri aldı (tutukladı). Bir tane yazan pozan yok.

Xero köyü Türkiye sınırına yakındı değil mi? Neden Türkiye'ye geçmenize izin vermiyorlardı?

Türkiye'ye Sovyet koyar mı oğul? 1932'de benim emim (amcam) geçmiş. Orada Sadim Nedim oğulları var. Ondan sonra dedem oturmuş biz emele gelmişiz (yaranmışız). Onun ismi Sadim benim ismim Nadim. Haylada duruyorlar biri öldü rahmetli oldu 100 yaşında Sadim. Nedim duruyor, molla. Onlar geçmeye koymayan o zaman Sovyet'e kadar kim geçti geçti. Sovyet öyle sınır vurdu ki, hiç teprenemedik (hareket edemedik). Hele benim emim Türkiye'ye geçmişti de delikanlı evlenmemiş, geri geldi babay gitti bir şeyler yaptı eve getirdi. Birazdan ki, mollalar tutulması başladı ya, sen Türkiye'ye gidip gelmişsin, tutdu.

Nerede öldü, nerede kaldı, ne oldu bilmeyiz. Emim, biri Türkiye'de kaldı, biri orada öldü. Biri askerden gelmedi Türk'ün askerinden geldi o zaman Ermeniler var can. O zamandan bu yana o hepsi maff oldu gitti. Oğul. Şimdi orada emim (amcam) yoktur. Molları tutdular, her köyden 1 molla, nerede öldü nerede gömdü hiç kimse bilmez. Hiç kimse , benim emimi de kimse bilmedi.

Sürgünden önce mollara ne yaptılar?

Urus (Rus) kırıyordu Urus. Dini olmasın. Dini olmasın. Din olmayacak. Urus hükümeti, haç, şimdi bizim köylere haç koymuş. Böyle gece ışıkta yanıyor yani ki, haçın altından geçiyorsun. Gürcistan'da biz gittik de gece ışık koymuş haça. Yaa geçiyoruz ya o yana haçın altından geçiyoruz. Öyle işte Gürcü, yok Sovyet istemiyordu. Yani bir bizim molla yok bütün mollayı hep tutdular. Bir tane söz öğreden yoktu. Ama ne dilimizi ne de dinimizi kayıp etmedik. Öyle oğul.

Sürgünden önce köyde Ağa, el dutan adamlar var ya onları götürdü içeri bastı ki, yani ki, Türkiye'ye haber vermesin. Doldurdu, saldatlar durdu, bizi döktü dışarı. Bizim hepimizi döktü oraya. Ondan sonra da sabah bıraktı babay götürüyor onun yükünü götürüyor onun yükünü götürüyor. Bizim yükü yüklüyemiyordu. Sen neden bu adamın askere gitmişse sen kalmışsın. O asker ne bilir. Ama babay Türkiye'ye gitdiği için kör bibim (hala), kör nenem, kör dedem olduğu için bunu götürmemişler askere. Onunla da işte o adamları kapatmışlar. Sonra da çıkartılar bindirdiler vagona da, ondan sonra

geldik. Bir tane adam yoktu ki aş (yemek) alan, ekmek getiren... Onu getirmeye babadan başka adam yok. Babay gelinlerini alıyor gidiyordu vedreler (kova) ile çorbayı onlar alıyordu, ekmeği de arkasına geliyordu böyle böyle doğrayıp veriyordu bize. Bize yok o 7 tütünün (aile) çocuğuna. Cana bölüyordu ekmeği. Sen 10 cansın 10 tane kırık. Böyle geldik oğul.

Sürgünden önce kimin eli kalem tutuyorsa onları topladı içeri aldı (tutukladı). Bir tane yazan pozan yok. Zaten okumamışdım oğul, o zamanlarda okumak da yokdu. Yeni yeni Azerbaycan'dan mellimler (öğretmen) gelip çocuklarımızı okuduyordu. Yazan yok, Arapça Türkçe yazıyordu o mollalar, onları da tutdular. Yazan falan yoktu, hepisini tutdu. Yokdur.

Biz, erkek 16 17, babasını oğlunu da askere götürdüler ola. Onların hepsi çocuklar körpeler (bebek). Benim bacım vardı da şimdi dur öldü rahmetlik. Beşiği asker aldı da o yana attı. Ninem ağlaya ağlaya gitti de içinden çocuğu aldı da geldi. Soğuktan işediği, bağışla (affet) beni, işediği buzlar böyle asıldı. Böyle, benim bacımın. Öyle de yaşadı. Çok zor Allah yardım etsin.

Sürgünden önce okumuş adamları, adamlar varsa onları basdılar içeri. Ondan kalan kadınları çocukları körpeleri sürgün ettiler bizi. Onunla sürgün olduk. Oradan gittik hiçbirinin kocası yok. Evinde ekmeği yok, çorbası yok, böyle gittik sürgün olunduk oğul. Ne yapalım? O böyle geldi. Evvela ireli tutdu içeri aldılar. Ondan sonra bıraktılar. Bir tane Kuran kitabını almaya korkuyorduk. Nenem koynuna sokmuşdu da Kuran kitabını getirdi. Gittik o köyde Kuran yok. Bir tane ninemin Kuran'ını sakladık. Ya oğul böyle geldi. Şimdi bize diyordular ki;

- "Türkiye açından ölüyor, Türkiye'de hiçbir şey yoktur."

Sonra ki gittik voaa... En güzel yaşayan onlar. Bize Sovyet öyle karalıyordu ki, nefret ettiriyordu. Çocukları okuduyordu ya oradan diyordu ki, ooo onlar böyledir. Sovyet böyle bir Sovyet'di.

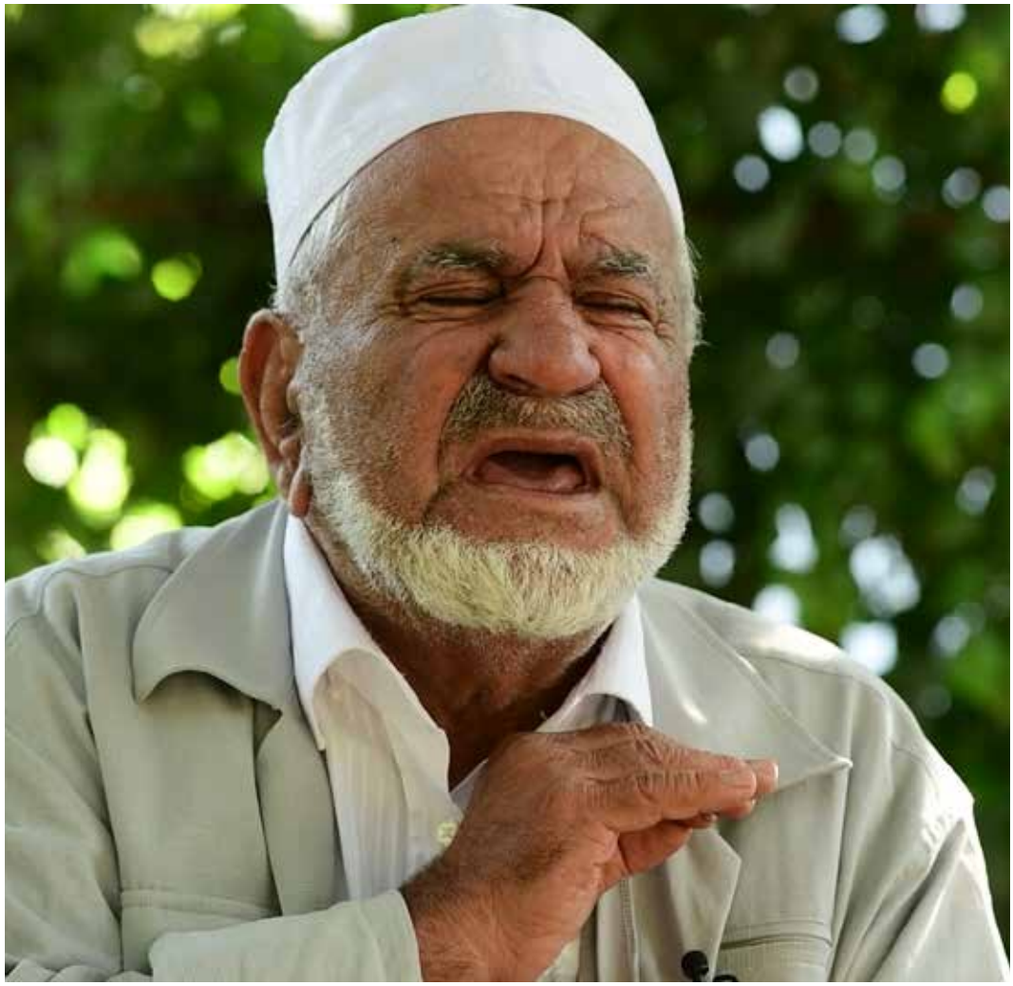

Kuran'ı aldırmıyorlardı. Anay babay dedi ki,

- "Ana Kuran kaldı evde ne yaptık?"

Dedi ki;

- "Süküt (sessiz) dur. Benim koynumda götürüyorum Kuran'ı."

He koynunda gizli, ninedir, böyle. Dökülmüş nine, onu aramadılar ki onunla da Kuran'ı getirdik çıkartık. Geldik ki, Özbeklerde de yok Kuran. Onları da toplamış gitmişler. Eskilerini yakmışlar. Yok aha bizim camide vardı Kuranlar, verip yakmışdılar. Camide kaldı ya, caminin yukarki gözünü Kuran'a sebeb hep yakmışdılar. Şimdi caminin aşağıki gözü duruyor. Bir adam çalınmış (taş kesilmiş) camiye el vuran zaman, ondan sonra da elini vurmamışlar.

Açlık nasıl olur açlık? Yemek yok, içmek yok; karınlar, bağırsaklar bitmiş... Öyle böğüre böğüre ölenler vardı.

Vagonda ne yapıyordunuz?

Vagonda vakit nasıl geçecek? Stalinler yıkılsın diyordular. Taharet almaya yer yok, abdest almaya yer yok, namaz kılmaya yer yok, gözlerinden hepisinin yaş geliyordu. Ninem de bibimin (hala) kocasını oğlunu tolk (kör) etmişler. Ağlaya ağlaya gözü kör. Anama diyor ki,

- "Anaaa, anammm!"

Züleyha'ydı ismi.

- "Denizi geçeceymişinize atmayasınız suya. Beni de götürün. Böyle oraya gitmeye."

Dedi ki;

- "Götürün oraya ki, nerede ölürsem ölürüm."

Açlıkdan açın da öyleyne, kocası yok ananın. Babay gitmiş kızaklara koydu getirdi. Ama bir günde 16 kilo yağ yapıyordu öyle malı vardı. Altınlarını gizlemişler yok olmuş. He bak böyle.

Vagonun içinde dua ediyor muydunuz?

Diyor ki,

- "Ey Allah'ım, bize bu Allah'tandır. Bizim bu camaatın (milletin) bu sürgünlüğü bu şeyi bir gün olur azad (serbest) oluruz. Bir gün buluruz."

Ancak diyordu ki;

- "Bizi bu sürgün edeni, (Stalin de demiyordu da) bizi bu sürgün edeni Allah evini öyle yık ki, hiç görünmesin."

Türk gibi bize hürmet ediyor. Türkiye'ye de Allah razı olsun. Özümüz Türk, Ölsek de ölelim, Türk'üz. Biz Anadolu Türk'üyüz, biz oranın bir parçasıyız.

O da oldu. 1953. yılda okulda okuyoduk. Bize hepimize diyordular ki,

- "Stalin ölüyor ağlayın!"

Ölüyor ölüyor da... Peygamber öldü kim ağladı? Ey Allah benim oğlumu sakla beni türbeliğe (mezarığa) koysun. Anam ile ninem ağlıyor da bibimin de (hala) başımızdan eksik etme Ya Rabbim.

Öyle de 1985'de Azerbaycan'da rahmetli oldu babam. Onların duasıyla 5 çocuktan biri ölmedi. Camaatın (insanların) evi falan taruman oldu. Öyle tütünler var ki, yoktur. Ama biz yine kaldık. 3 kız 2 oğlan. Onunla da şey atası (baba) kalmadı şimdi köyde de yoktur. Kafkas'dan gelen biziz. Yok.

Vagonda çocuklar aç susuz, suda yok oğul krant (musluk) yok. Karı topluyor yiyoduk. Su yok. Ağlıyordular çocuklar nineler. Gözlerinden yaş, şişiyordu gözleri. Uyumak yok 1 - 2 ay ki, gidersin bit taradı bit. Çimmek yok bir şey yok. Bit taradı camaatı. Öyle ki hiç diri adam da ölmeye başladı. Silkemiyorsun, ateş yok ki ateşe silkesin. Özbekistan'a gittik, döküyorduk ateşte pat pat pat yanıyordu bitten. Ha böyleydi oğul. Çocuklar hep ağlıyordu. Bir çocuk oradan bindi 2 ay ağladı 2 ay... Süt veremiyorlar. Yine duruyor biraz uyuyor, kalkıyor bize ne oluyor bizim eve eşik mal davar (koyun).

Bir tane diyorum ya 4 çuval onuda babay başka adamlardan o çuvalları atın. Atmıyor atırmıyor. Öyle sürgün etti, çünkü vagona sığmaz ha.

Komendat rejmi nasıldı?

Komendat mı? Şimdi bu köyden o köye gitmeye izin yoktu ya. Komendat onun için kol çektiriyordu (imza attırıyordu) kadına adama, 18'den yukarı ki, bir yere yitmesin. Getmesin tutarlar. Onu babaya diyordu ki;

- "40 tütünü (aile) sen getir, 40 tütünü o getirsin."

Komendat duruyordu kol çektiriyordu ancak 1963'e kadar. Stalin'den sonra bıraktılar. Nerede olsa yaşarsın da Gürcistan'a gidemezsin.

Biz 1944'de ki döküldük Özbekistan'a, oradan köylere ki dağıtdı. Baktı ki, bunlar yiten yitiyor, çalan çalıyorlar. Ölüleri dirileri komendat rejmi yaratdı ki, bunlar yitmesin. Çocuklarımız bütün yetimleri götürdü dedima (yetim evi) bıraktılar. Ondan sonra komendat rejmi kol çekiyoduk her ayda bir defa. Demek 1953'e kadar her ayda 1 defa kol çekiyoduk komendat rejmi öyle bu köye düşdün dimi diğer köye gidemezsin. Burada işlersin aç susuz onunla da o rejimimiz öyleydi oğul, komendat rejmi.

Rus hükümeti bizi sürgün etti. Kazana koydu kavurdu. Ruzgara verdi savurdu. Biz ne dinimizi ne de dilimizi kayıp ettik. Ne de Müslümanlığımızı kayıp etmemişiz.

Özbekistan'a indik, köylere ki, dağıttı anaları babaları öldü, yonca gülü varya, yoncayı biliyorsun da? Onun gülünü yiyoduk. 7 put küncele (yulaf) yedik. Küncele nedir? Malların pamuğun şeyinden çıkan mallara veriliyor ya kara un diye getirdik pişirdik yiyemiyorsun ağzına yapışıyor, pişiriyorsun pişmiyor. 7 put yedik. Anay gizli gizli bazlama pişirdi her birimize bir tane, bazlama biliyor musun? Türkçe. O turbanın (boru) üzerine düzdü. 1 Özbek kızı geldi. Geldi beşini de topladı kaçtı. Biz de 5 çocuk peşine gittik. Çocuk yıkıldı, kız Özbek kızı, kaldırdık ki, hep yemiş. O yıkıldığı yerde bazlamaları hep yemiş. Ağlaya ağlaya geldik eve yok. Bugünü çektik. Ağlaya ağlaya eve geldik, ana yoktur, ne yapayım oğul?

Vagondan düşen zaman hiçbir şey yoktu. Çel çocuk yonca yiyoduk, yonca malın yoncası. Şişiyordu. Bu yiyordu ya çocuklar şişiyordu. Ölen ölüyordu kalan kalıyordu, yok. Şişiyordu bu bakıyordun ki, bu çocuğun yüzü böyle şişmiş. Acıdı ya acı...

Açlık nasıl bir şeydir?

Açlık nasıl olur, açlık?.. Yemek yok, içmek yok, karınları bağırsaklar bitmiş, sanki bağışla (affet) beni, çöle çıkmaya (tuvalet ihtiyacını görmek) kabız oluyorduk. Su gitmemişe... Kabız oluyorduk, çıkamıyorduk dışarı. Öyle böğüre böğüre ölenler vardı.

Açlıktan ölen nasıl ölüyordu?

Gidiyordun, diyor ki açımdan ölüyorum. Yok açından yok. Bir lokma geçmemiş ölüyor. 13 tütün (aile) 1 günde öldü diyorum ya. 13 tane can 1 evden 1, bacısı çocuğu onlar ile açından öldü. Bir yudum su akıtamadı anay... Çorba kuru suya verdi de, ısıttı onu akıtayım dedi gittik ölü.

Biz bunlar hepsi başımıza geldi. Biz Türk oğlu Türk'üz. Türkiyeli'ydik biz de. Gürcistan'da olsak da Türkiye'nin adamıydık. Türkiye ile Diyarbakır Türk'ü, oranın Türk'ü, Ağrı'nın Türk'ü, oralar hepsi bizimdi. Ne yapalım?..

Biz Türk oğlu Türk'üz Allah'a şükür. Bizim Azerbaycan'da demiyor ki, böyledir, diyor ki, Ahıska Türk'ü. Çok bize hürmet ediyor çook. Hiçbir şeyden saçmıyor. Ne torpakdan, ne devletten, ne bölgüden, ne hiç hiç hiç hiç... Türk gibi bize hürmet ediyor. Türkiye'ye'de Allah razı olsun Türk de Türk'tür. Biz Faxr (gurur) ediyoruz ki, Türk'üz. Özümüz Türk, Ölsek de ölelim, Türk'üz.

Biz Anadolu Türk'üyüz, biz oranın bir parçasıyız. Ora ile de fark ediyoruz. Allah razı olsun. Allah hayırlı ömür versin.

Bismillahirrahmanirrahim. Rahim olan Allah'ın adıyla konuşuyorum. Ben Allah razı olsun, Türk, Türklere, Türkiye'nin Türklerine, Azerbaycan'a, bütün Türk halkına, Azerbaycan Türk halkıdır. Azerbaycan'a onlara hepsine can sağlığı versin. Uzun ömür versin. Erdoğan'ımızın canı sağ olsun, bayrağını ucaltısın Azerbaycan'ın Aliyev'in de canı sağ olsun, bayrağını ucaltsın. O iki bayrak elimizde Türkiye'de serbest gidiyoruz Azerbaycan'a da. Bayrağımızı Allah hayırlı ömür versin. Gelenlere uzun ömür, can sağlığı versin. Bizim selamımızı Erdoğan prizdentimize (cumhurbaşkanımıza) çattırmayı sizden arzu ediyoruz.

1945 yılıydı, pilli bir radyomuz vardı. Radyoyu açıp, Türkiye'yi dinliyorduk. Dinliyor, ağlıyorduk...

İbrahim Afatov

AZERBAYCAN

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

Halil Suliyev

ASPİNZA, 1938

HALİL SULİYEV
AZERBAYCAN

Ben Suliyev Halil Nufıl oğlu 1938 yılında, Ağustos ayında doğdum. Ayı bellidir de günü belli değil. Yukarı Oşora Köyü'nde doğdum.

Altı yıl ben orada yaşadım. Altı yıl içerisinde benim gördüğüm, ne ben çocuktum, bizim tarlalarımız vardı, oralara gidip geliyorduk. Büyük dut ağaçları vardı onlar aklımdadır, büyük ceviz ağaçları vardı onlar aklımdadır. Altı yaşım oldu o zamanda bu emirleri çıkardı, Gürcistan bu sürgünle bağlı ki insanları oradan sürgün edecekler. Şimdi sebebi neydi bilmiyorum. Anladığım şu ki savaş oluyordu ya, yani bunlar Türkiye'den yardım almasınlar, bize eziyyet versinler. Belki de böyleydi ben böyle anladım. Dolayısıyla hedefi ne ne sebeble yaptılar nerden bileyim... Yolda getirirken çok eziyyet oldu. Soğuk, bir ay yol geliyorduk kışın, yazın olsaydı bu kadar zorluk çekmezdik ne bileyim artık. Öyle oluyordu ki yolda hastalandı ihtiyarlar, ölenler de vardı. Ölenleri nasıl vagonlardan çıkarıyorduk, geliyorduk mesela istasyon vardı, geliyorlardı onların eline veriyorduk ya da bizimkiler çıkarıyorlardı ölüleri götürüyordular ya karın içine ya da bir dikenliğin içine bırakıp kar ile gömleyip geliyorduk. Çok böyle ölenler vardı yolda, soğukta, açıkta, kışta... Çok eziyet çektik. Ama buraya geldiğimiz yani Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, binlerce kere şükür olsun ki, bizi Müslüman yerlere getirip bıraktılar. Ama onların planı başkaydı ki, bunları Sibirya'ya götürürüz de kendileri ölürler. Yani soğuk yerler Sibirya, ama şükürler olsun ki bizler Müslüman yerlere geldik. Geldiğimiz zaman bunlar öyle bir kanun koydular ki, bunlar bir ev alsınlar Kazaklar, Ruslar, Kırgızlar yani bunlar da vardı. Onlardan da hepsinden Alllah razı olsun bizimle evlerini bölüyorlardı yemeği de, yatağı da.

Bir kış bahara kadar onlarla birlikteydik. Yemek de verdiler, yardım da yaptılar. Sonra bize bir yer verdiler başladık oralarda yerleşmeye. Bir küçük köy gibi köyün aşağısında 1945'ten 1955'e kadar biz ordaydık sonra köyün yukarı tarafına geçtik. İşte böyle iş ne bileyim artık ne söyleyebiliriz? Yani yaşadığımız zamana şükür, büyüklüğüne Allah razı olsun, şimdi de çok güzel yaşıyoruz Allah razı olsun Nazarbayev'den önceki Cumhurbaşkanından çok iyi bir yaşamımız var.

Yani 6 yıl gezdiğim toprağa 74 yıldan sonra yine o toprağa ayak bastım. Çok büyük mesele. Ne kadar sevinç oldu içimde ki ben 6 yaşındayken yaşadığım yerlere yeniden ayak bastım. Ne kadar yüreğim şadlandı ama yer Gürcü yeri. Aspinza'dan da geçtik Ahıska'da da olduk baktık ki, gidişat o değil. Ne yeni yapı var, ne bir şey. Biz oraya yok oraya razı değiliz. Yani götürmek böyle bir şey olsa Gürcistan'a değil Türkiye'ye.

Biz Türkiye'yi istiyoruz. Bizim burada yaşamamız böyle. Doğrusunu desek burada ne anamız var ne babamız var. Ana, baba kimdir yani eskiden cumhurbaşkanı mı olur

başka büyüğümüz mü olur, büyüğümüz burada sayalm ki, Nazarbayev'di, yani geldiğimiz vakit şimdi başka cumhurbaşkanıdır ne bileyim şimdi nasıl olur nasıl olmaz biz bilmeyiz, Allah nasıl takdir ederse öyle olur. Hep Allah'ın takdiridir bunlar. Nasıl bizlere yazmışsa, nasıl kısmetimiz varsa öyle de olur. Biz buraya geldiğimiz, illa bizim köyde 58 tane Kafkasya'dan geldik.

Şükür olsun ki bizi Müslüman yerlere getirip bıraktılar.

Şimdi kaldık dokuz tane, orada doğup buraya gelenler say ki biz burada artık kök saldık. Yani şimdi bizim çocuklara sorsak ki sizin vatanınız neresidir burayı diyecek. Artık 75 yıldır buradadır, artık 75 yıldır buradadır. 75 yaşına burada geldi, söyleyecek ki, benim vatanım burasıdır. Ama yine aması varki biz Türk olduğumuz için Türkiye'yi istiyoruz. Yalnız Türkiye'yi istiyoruz. Öyle bir şey olursa sadece Türkiye...

Neden Türkiye'yi istiyorsunuz?

Çünkü Müslüman yeridir, yani burası da Müslüman yeridir ama esas orasıdır. Ne bileyim yani öyle...

Tren yolundan biraz bahseder misiniz?

Tren yolu şimdi orada bir tane vardır Aspinza'ya giderken şu sol tarafda o tren yolu şimdi kullanılmıyor. Onu mahsus yaptırdılar ki bizim halkı oradan götürmek için şimdi o tren yolu kullanılmıyor Aspindza'ya gidene kadar yolun yarısında olur. Burada tren yolu vardır şimdi o tren yolu çalışmıyor sadece öyle duruyor. İlla bizim sürgün etmek için o tren yollarını yaptılar ki o vagonlara bindirip bizi götürsünler.

Zaten merkez Ahıska'da bindirdiler. Getiriyordular orda arabalar amerikan arabaları ile bir günün içinde bu işleri tamamladılar, sanki bir günün içinde hepsini tamamladılar. Bende bir kitap vardı Rövşen'e verdim o kitabı hangi saatte emir verilmişdi, ne zaman arabalar gelip bunları götürecekler, her bir şey yazılmıştı. Her şey yazılıdır o kitapta. Ne kadar mal kaldı, orada her şey yazılıdır o kitapta. Bendeydi şimdi Rövşen'e verdim, ne bileyim şimdi bakıyor kitaba.

Kitabın içinde her şey yazılıdır kaç kişi Kazakistan'a göçürüldü, kaç kişi Özbekistan'a ve ne kadar insan ölmüştür, ne kadar kadın ne kadar çocuk bu zaman bu vakit sürgün zamanında... Hep yazılıdır içinde, çok güzel. Şimdi başka ne bileyim tren yolunu mahsus yaptılar ki, bunları götürelim. Şimdi çalışmıyor o tren yolu.

Bir ay yolda neler yaşadınız?

Bir ay yolda çok zor geçti soğuk, açlık, susuzluk, hastalık, eziyyet şu mal taşıyan vagonlara bindirip getirdiler... Normal vagonlar olsaydı o kadar sorun olmazdı, mal taşıyan vagonlara bindirdiler. Biz dört kardeşdik, bu böyük ağabeyimdir benim, küçükleri benim ortanca, ikisi hayatın kaybetti burada. Allah rahmet eylesin. Büyük ağabeyim, budur küçüğü, benim bu dört kardeş o vagonun içinde, rahmetli annem bir tane battaniye ile kucağını oturtdu hepimizi, dördümüzü. Ben 6 yaşındaydım, bu 14 yaşındaydı. Kucağına oturtuyordu bizi yol boyu kalkıyorduk tabi arada. Su içiyorduk aha oldu bitti.

Ordan buraya geldik nasıl ki Turgene geldikindik, bugüne kadar burdayız, 75 yıldır burdayız.

O vagondan nasıl çıkıyordunuz, anneniz sizi nasıl sakinleştiriyordu?

Her şey oluyordu, geride kalanlarda su bulmaya çıkıyorlardı, odun bulmaya... Orta bir tane soba vardı 12 metre uzunluğunda, vagona bazen öyle oluyordu ki çıkıyorlardı. Su onu getirmeye gidiyordu, kalıyordu. Sonra geride vagona atlayıp çıkıyordu, gele gele

gelip buluyordu. Şimdi diyorum ya, çok büyük sıkıntılar vardı. Açlık da vardı, susuzluk da vardı, hastalık da vardı, ölenler de vardı.

Şimdi bu işler olmayaydı yine bu Allah'ın yazısıydı. Oğlum keşke o tren raylarının dili olaydı bize söyleseydi ki, neye sebep bunu yapıyorlardı...

Oğlum keşke o yapılan tren yollarının dili olsaydı da söyleseydi ki, ne oluyor ne olmuyor... Biz de size söylerdik bu zor işleri.

Sürgün tanığı Nasif Bayratarov'un aile fotoğrafı

Anneniz size trenin içinde ne söylüyordu? Bir şey istediğinizde ne diyordu?

Benim ağabeylerim benden büyüktü, ben ağlıyordum. Misal;

- "Su ver, yemek ver, etmek ver."

diyordum. Misal rahmetli abam kalkıyordu su veriyordu, orada kovadır nedir bardakda oradan su alıp getirip veriyordu. Zaten orada doyunca kimse kendini hissetmemiş. Kimse doymamış orada, kim bize düzenli yemek veriyordu ki biz beslenelim.

Karnımız tok odur ki nasıl şimdi burada yaşıyoruz, toktur doymuştur karnımız, ne istesek onu yiyoruz. Orada yoktu böyle bir şey. Vagonda bir ayın içinde buraya gelene kadar karnımız doymamıştır, yani desem ki karnımız doydu, yok, orada biz şu kadar ekmek yiyorduk. Dolayısıyla açlığımız zorluğumuz hepsi odur eziyyetle geldik...

Sonra buraya geldik ki nasıl demek olur? Onu ki, kökünden bizi yolup yolladılar. İkincisi nedir, tam 12 yıl bizi bu evden şuraya bırakmıyordular. Şimdi Turgen'den buraya 5 km gelemezdin. Niye eğer yakalasalardı kapatıyorlardı (hapse atıyorlardı), komendant altındaydık o yüzden. Bu çok büyük bir şey. Üçüncüsü odur ki emir çıktı ki Kafkasya'dan gelen halka onun ordakı parasının hakkını verecekler. O da yalan çıktı. Öyle karar vermişti hükümet ki bir yılına 7 bin tenge, 12 yıla ne yapıyor diyelim ki, 90 bin olsun.

Onu da dolayısıyla vermediler. 90 bin nedir, bizim orada çok şeyimiz kaldı. Ama yine de diyorum Allah razı olsun ki biz bugüne kadar sağ salim kaldık. Sonra ben bu Raysovet (devlet sigorta kurumu) var ya, nerede ki para falan yazıyorlar ya, oraya gittim söyledim. Dediler ki,

- "Çocuklara para verilmiyor."

yani ki küçükleri siyasi repressiyanın kurbanı sayıyorlar. Anlıyor musun ve ebeveyinler şey sayılıyorlar. Nasıl yazılıyordu, orda yani büyüklerine para var, küçüklerine para yok. Yani öyle geliyor ki, büyükler orada kavgaydı her neydi küçükleri yok, küçüklerine para yok, ama ben aldım. Niye? Kafkasya'dan buraya geldim 12 yaşında, 12 yılın içine 38 bin verdiler bana. Ona da Allah razı olsun.

Ölüleri götürüyordular karın içine ya da bir dikenliğin içine bırakıp kar ile gömleyip geliyorduk. Çok böyle ölenler vardı yolda, soğukta, açıkta, kışta çok eziyet çektik.

Değer miydi o para? Sizi vatanınızdan ettiler...

Bu bir ayın içinde sanki o kadar insanın ömrü gitmiştir, bir ayın içinde o eziyyeti çektiğimiz için. Soğukta, hastalanıyordu, ölüyordu. Yani, bir tarafdan, kader, yazı o dur ki, bu vakitde insan ölecek. Böyle bir normal vakti de insan ölünce, normal vaktıdır. O zaman, soğuktan, susuzluktan, adam gidiyordu. Ölenler vardı. Kadından da, çocuktan da, adamdan da...

Siz çocukluğunuzda hiç oyuncakla oynadınız mı?

Yok, yok, yok, o zamanda yok bir şey, yoktu o zamanda. Ben, birinci okula 12 yaşımdı, 1950 yılında ben okula girdim, 12 yaşım vardı. Para yoktu ki, kitap alasın. Yeni ki geldik o yılları. Kitap almak lazım ki, okula gidesin. Vaktinde gidemedim. 1950 yılı 1. sınıfa

gittim okula, 12 yaşım vardı. 8 sene okudum, sonra tehnikumu (teknik okul) bitirdim, sonra ne bileyim işte, bizim o Turgen'de, bir çocuklar, dinlenme yeri var ya, pionerskiy lager (öncü kamp), çocuklar, yazın 3 ay orada dinleniyorlar. 20 yıl orada çalışdım. Oranın Zavhozuydum (yetkilisiydim), ne ki işler vardı benim elimdeydi. O zaman vardı, doluydu çocuklara bebek (oyuncak) herbir şey. Bizim vaktimizde yok. Ben büyümüştüm. Çocukluğumu anlayamadım nasıl geçti, öyle oynamak, yapmak, öyle bir şey yoktu. Ne bileyim, onu ben diyemem ki, olurdu mu, olmazdı mı? Nasıl diyeyim? Belki de olurdu. O zaman rahat yaşıyorduk, elbet rahattı. Sonra bunların ne planına ne geldi, maksadı neydi ki bizi oradan sürdüler, onu ben anlayamadım. Diyemem bir şey, yalan nasıl konuşayım.

Benim soyismim ki Suliyevdir. Ben Suladze olmak istemiyorum, Kmaladze olmak istemiyorum, Çeçidze olmak istemiyorum.

Mesele budur, elbette ki, eğer orada bugünkü güne kadar, yani ki kalsaydık, yani bizim köyler, sen görürdün, yukarı Oşora gezerdin. Şimdi, mesela benim oradan geldiğimiz, annemle birlikte, 5 taneydik, şimdi olduk 25 tane. Her aileden bu kadar ki, olsaydı, biz oraya sığamazdık, o köye. Oradan kalkıp şehirlere gidecektiler büyükleri, yine küçükleri kalırdı. Okula mı giderdiler, nereye mi giderdiler, şimdi nasıl olurdu ben bilemem, ne bileyim, Allah'ın takdiri.

Torunlarınıza ne anlatıyorsunuz vatanı sorduklarında?

Onlara nasıl anlatırsın, onlara söylerken diyorlar ki; o sizin vatandı, bizim vatan burasıdır. Burada doğulmuşuz, onlar öyle diyorlar. Vatan, yani, ben mesela, baba dedemin yeri oradır. Vatan ora. Ata babanın yeri vatan demek olur sonuçta da. Orada, diyelim ki, Gürcistan'ın büyükleri, oraya sığınıyorduk, onlar bize bakıyordular, nasıl ki burada, o vakitte.

Türk'ün diğer milletlerden ne farkı var?

(gülüyor...) Gürcü Gürcü'dür, Hıristiyandır. Türk, Müslümandır; Kazak, Müslümandır, bunlar hepsi, orada burada, mesela, şimdi burada, bizim bu ilçede, illa da bizim köyde, 14 millet yaşıyordu, Kürt, Türk, Rus, Özbek, Kazak ve saire. 14 sayda millet yaşıyor, onun da 14 farklı inancı var. Biz mesela, diyelim ki, İmamı Azam Hanefi meshebindeyiz, yani Türkiye, biz, Kazaklar, aynı meshebdir. O Gürcü, o Hıristiyan!.. Şimdi beraber, nasıl ki bu, magnit (mıknatız) var ya, birbirine çekiyor, atıyor ki o şekilde. Türkiye bizim halk, Türkiye Müslüman, Türkiye imanlı, biz de ondanık, biz birbirimize mesela, yaşayışta da uyarık.

Mezarlarınıza ne oldu vatanda?

Olsun orada, Kuran okuyoruz, dua ediyoruz, Allahu Teale onları orada rahat yaşatsın. Ne yapalım, onları çıkarıp götüremeyiz ki?.. Allah onlara rahmet eylesin, Allah kabirlerini nurlu etsin, Kuran okunurken dua ediyoruz, oraya ki gittik, okudum, oradaki yatanlara, yani, Müslümanlara dua ettik, Allah onları orada rahat yaşatsın, böyle.

Sizin istediğiniz ne o zaman? Davanız ne?

Yani böyle biz, zorluk, dava, öyle bir şey yok, biz istiyoruz ki, böyle bir şey sürgün olmasın, bizi tolko (ancak) Türkiye. Sayın Erdoğan, bir şey yapsa ki bizi buradan oraya götürse. Kim bilir dalneyşiy (sonra) ne olur, çocukların hali ne olur, körpelerin ne olur, kim bilir onu, onu kimse diyemez. İyi yaşıyoruz, görüyorsunuz ya, varlık, devletlik, %90 böyle yaşıyor burada.

Muğaret Köyü Camii kalıntılarında mihrap kavsarası.

Bir daha sürgün edileceğinizi düşünüyor musunuz?

Onu diyemem, bilmem. O Allah'ın kaderi, nasıl ki yazmış öyle de olur. Nasıl ben diyeyim ki olur mu, olmaz mı, onu hiç kimse diyemez.

Oraya dönmeyelim diyorsunuz, vatanı sevmiyor musunuz yoksa?

Şimdi eğer ki, normal bir yer olursa, normal, onda bir, iki dağın arasında, şükür Allah'ın büyüklüğüne, orada o kadar yer yok ki, bu kadar millet götürsün de, orada olmaz da, yer olmaz orada. Yani ki o doğduğumuz yer olsa. İş beğenmede değil, ora Gürcü yeri, Hıristiyan yeri, biz istiyoruz ki, Müslüman yerinde olalım. Bize Müslüman yeri lazım.

buradan bir kaç yıl önce gidenler Gürcü adını, Gürcü soyismini yazılıyorlar. Onların soyu yitiyor, neden yitirelim.

Vatan, elbet, ben dedim ya, her kuş kendi yuvasına oturuyor dimi, yani biz, elbet, orada ki doğulmuşuz, 350 yıl biz orada yaşamışız. Birinci oraya gelen, biz sürgün olana kadar 350 yıl vakit geçmiştir. Yani oranın da zakon (emir) vatan demek, zaten vatandır. Bizim doğulduğumuz yer vatan. Bizi o olurdu ki, hep Gürcü'ye çevirirdiler, olurdu, buna şey yok. Ben Gürcü neden olayım, Müslüman olsam ya, gideyim ya Türkiye'ye. Yani benim doğulduğum yer oradır, vatanım oradır, amma ki, buradan bir kaç yıl önce gidenler Gürcü adını, Gürcü soyismini yazılıyorlar. Onların soyu yitiyor, neden yitirelim. Ya ne, eğer Müslüman olsa orada, orada şüphe yok, gideriz, Hıristiyan yerinde biz ne yapayım. Vatan olmakla mı, şimdi ben yine diyorum ya, bu 75 yılın içinde öyle olurdu ki, bizi hep çevirirdi, soyisim Gürcü olurdu. Sürgün bir taraftan iyi oldu ki, biz Gürcü soy isminde kalmadık. Bir taraftan oradan sürgün iyi oldu.

Yani oraya gitsek, biz normal, bize yaşayış olmaz, ben öyle anlıyorum. Ben diyorum ya, bizi olur ki çevirir kendine. Soyisim ki, değişti, şimdi mesela benim soyismim Suliyev mesela, eğer dese ki, sen Suladze olacaksın, ya Kmaladze olacaksın, ya Çeçidze olacaksın, kayıp oldu bizimki, sonra sonra hep gitti. Biz olacağız Hıristiyan, bize bu lazım değil. Biz İslam, bize İslam'ın dinini yaşamak lazım yavrum...

Komendant rejiminde dininizi yaşayabildiniz mi?

Vardı, çok eziyyetler vardı. Namazı da kılıyorduk, imamlara çok zulüm veriyordular ki, yapmayın bu işi, ama onlar diyordu ki, ister beni türme (hapis) at, ister ne yaparsan yap, öldürürsün, ben imamlığı yapacağım, biz İslam'ız, namaz da kılacağız, oruç da tutacağız. Zorluğumuz vardı biraz. Okulda öğretmenler 2, 3 gün böyle tutuyorduk

evin içinde. Oluyordu ki, zorla yatırıyordular da, su döküyordu ağızlarına ki, tutmayın orucunuzu. Amma yine biz zorlukla, kendi dinimizi tutuyorduk. O zorlukla...

Aynı direnci vatanda gösteremez miydiniz?

O vakite kadar, belki o zorluk yoktu orada, büyük abim duruyor, oturuyor, benim o kadar aklım da yok. Oruç, namaz o kadar vardı, camiler vardı, gördüm ben de, camilerin çatısı uçmuş, yukarısı çatısı uçmuş, mesela gördüm bozulmuş, amma bir iki duvarı duruyor, Ahaşen'de de gördüm, kilise yapmışlar, çalışmıyor. Bilirsin sen orayı. Öylede camiler, şimdi camilerin içinde şimdi onlar hayvanları saklıyorlar. Ya ne olurdu biz orada kalsaydık bugünde güne kadar? Şimdi orada bu eziyyetler vardı, yoktu, büyük abim 14 yaşındaydı, onun hakkında var.

Oğlum keşke o tren raylarının dili olaydı bize söyleseydi ki, neye sebep bunu yapıyorlardı...

Oğlum can, ben Türk, İslam, biz İslam'ın dinini taşıyoruz, elhamdulillah, yani, benim soyismim ki, Suliyevdir, ben Suladze olmak istemiyorum, Kmaladze olmak istemiyorum, Çeçidze olmak istemiyorum. Yani Gürcistan'a götürüp de bu soyisimden olmağa... Biz zaman bu Kaskelen'de toplantı oldu, dediler ki; o şeyden gelmişti, Gürcistan'dan, Gosministr Gruzii (Gürcistanın bakanı). Unuttum ismini de, o dedi ki;

"Eğer ukaz (emir) çıksa ki biz sizi götüreceğiz, yani 5 aile 1 yılda, 10 aile 1 yılda."

Ben kalktım dedim ki,

- "Nereye götüreceksiniz?"

Dedi ki,

- "Tiflis'in içine."

Ben dedim ki;

- "Neden o ilçelere götür müyorsunuz, nereden ki bizi kökünden yoldunuz ki götürdünüz."

Dedim ki;

- "Yok, oraları unutun, bunun sözü, bak ben bir sözü söylüyorum."

Dedi ki,

- "Oraları siz unutun."

- "Neden?"

dedim. Dedi ki;

- "Orada Ermeniler yaşıyor da, siz orada yaşayamazsınız, kavga edersiniz, ya sonra."

5, 10 aile bir yılda. Bir burada 600 bin kişi, kaç yılın içinde bizi oraya götürecekti? Sonra dedim ki;

- "Bizi ki, ben burada bilirim ben kimim?"

Ben ona diyorum, o bakana,

- "Ben bilirim ki bugün ben kimin, o Tiflis'in içine girince ben kim olacağım?"

Dedi ki,

- "Kimsin, o da kalacaksın."

Dedim,

- "Yalaaan, 5 aile ki, götürüyorsun."

Dedim,

- "Sen bizim dinimizi kaybettireceksin."

Bir şey demedi, görüyorsun yavrum can. Ben onun için diyorum ki, bizi oraya götürdü, bizim dinimizi yitirecek. Amma biz kaybetmeyiz biz kendi dinimizi yürekten, onlar sanacaklar ki biz onlardanız. O taraftan korku var, ya, ne din korkusu, dini çevirecek, can korkusu yok. Zaten en büyük, mesela budur ki, biz İslam dinini yaşıyoruz, ölene kadar da o olacaktır. Ne bileyim, şimdi ben onu diyemem. O Acaralılardan oradan, böyle bir, oşibka (hata)la, bir aile gelmişti buraya, duymuştular srazu (hemen) götürdüler geriye. Onların birbiriyle ne ilişkisi, ne alakaları var, onu diyemem.

Tren yolunu bir tek bizim millete yaptırdılar. İkide bir haber gelirdi ki "herkes çalışmaya, haydi!". Sonra bizi kendi yaptığımız yoldan sürdüler...

Zemzem Bayraktarov

AZERBAYCAN

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

13 yaşındaydı

Hafız Suliyev

ASPİNZA, 1931

HAFİZ SULİYEV
AZERBAYCAN

Soyadım Suliyev, adım Hafız, baba ismi Mifioğlu. 1931 yılında doğdum. Buraya 1945. yılı 15 Kasım'da geldik. Bizi bir meydana davet etdiler ki, iclas (toplantı) olacak. Biz oraya toplandık. Bize dediler ki;

- "Sizi buradan alıp Orta Asya'ya götüreceğiz bir aylığına. Sebebi burada kavga geçiyor, olmaya ki sizi de öldürürler."

Biz de inandık. Hatta eve geri bırakmadılar. İneğimiz, koyunumuz vardı, ineğimizi, koyunumuzu bıraktık, inek, koyun nasıl insan ağlıyorsa o şekilde ağlıyorlardı balam, öyle bağırıyorlardı. İnek, koyun gitdi. Bizlere dediler ki;

- "Sizler araba gelecek, sudabekir Amerikan arabası ile götüreceğiz Orta Asya'ya, bir aylığına. Bir ay yaşarsınız, sonra kendi vatanınıza getireceğiz."

Biz oradan geldik. Bizi getirdiler doldurdular vagonlara. Yük vagonları diyorlardı, biliyor musunuz şimdi burada da var o yük vagonları. O zaman dediler ki;

- "Hangi demiryolu ki hiç gerek değildi, o demiryolunu bizim kendi halkımıza yaptırdılar, bizi de onunla sürgün ettiler."

Geldik, "Anzur" diyorlardı oraya. Anzur'da bizi bindirdiler gece. Bize diyorlardı ki,

- "Hiç korkmayın."

- "Korkmayın diyorsunuz da bizi bu yük vagonlarıyla nereye götürüyorsunuz? Yolcu vagonu olsun, millet bu mal vagonunda mahvolacak, hastalanacak."

deyince;

- "Biz bakarız bir şey olmaz."

dediler. Bindik mal vagonlarına. 27 gün yolda geliyorduk çocuğum, 27 gün vagonlarda geliyordu, istasyonlarda duruyordu. Geliyordu askerler kimseyi bırakmıyordu. Bağırıyordu ki, iki kova, bir çuval. Sebebi çuvala ekmek kovalarla su. O kadar ki can baksınlar...

Bu halde biz, 27 gün bu şekilde vagonun içinde... Soğuk mal vagonunu biliyor musun çocuğum? Size ne diyelim, mal vagonu nasıl olur? Soğuk, ortada bir ısıtıcı var idi vagonun içinde, o ısıtıcıya getiriyordular çuvalla kömür döküyorlardı, yanmıyordu. O

istasyonlara nerde ki duruyorduk, etraflarda daraba oluyordu atılıyorduk, ne ki koparıyorduk koparıyorduk ki getirip ateş yakalım. Ben biraz kardeşlerime göre biraz büyük idim, 15 yaşındaydım. Bu misal 8 yaşındaydı, diğeri 7 yaşda, diğerleri yine öyle. Yine ben biraz çabalıyordum. Kardeşim söyledi ya; annemin kucağına oturuyordum, bir tane halı vardı, küçük halı. O halıya sarılıyorduk, annemizin etrafına diziliyorduk ki annemiz bizi ısıtıyordu.

Bize dediler ki: "Sizi buradan alıp Orta Asya'ya götüreceğiz bir aylığına. Sebebi burada kavga geçiyor, olmaya ki sizi de öldürürler." Biz de inandık.

Bu kadar zorluk çekiyorduk, hastalananlar oluyordu. Şimdi Allah'a şükür yaşıyoruz da öyle bizim tuvaletlerimiz var değil mi? O zaman hiç yoktu. O zaman ne yapıyorduk, tahtayı kaldırıyorduk misal, 20 tane insan oluyordu oturuyordu. O 20 kişinin yanında gidiyordu kadınlar olsun, erkekler olsun onlar oturuyordular, dışarı çıkıyor gelip oturuyordular. Can gidiyordu ki ben insanların içinde nasıl yapayım, şimdi sen erkeksin ben de öyle çıksak anan bakar da söyler ki ayıptır. O zaman o iş yoktu çocuğum o hale geldik ki ayıp falan saymıyorduk. Onlar bir yana diğer tarafdan biz diyelim ki bizim köyden 550 kişi çıktık, onların 100 tanesi yolda can verdiler.

O dünyalık oldular, nerede ki istasyonlarda durak oluyordu yalvarıyorduk ki bunu götürelim vagondan. Onu götürüyorduk bir çukura bırakıyorduk. Düşün, bu yürek nasıl olur çocuğum? Ben götürüp ana babamı çukura attım!.. Hastalara hastahane yok, ilaç yok. O hastalarda oradan Kazakistan'a gelene kadar ah vah ile geldiler çocuğum. Biz neler çektik... Yemek yok, demin dedim ya iki kova, bir çuval... Kovanın içi boş...

Unu çalmışlar, boş surpa, onunla can bakıyorduk. Diyorduk ki, karnımız doysun. Onunla da karın doymazdı. Diyorduk ki, hayatta kalalım. İşte öyle geldik buraya. Bazıları oluyordu ki ölenleri, istasyonlar uzaktı, mecburen atıyordular, yanında tutmak olmuyordu. Bakıp ağlıyordun. Camdan atıyorduk, ne oldu sonra bilmiyorduk. Kimseye bakan yoktu. Yani bizi getirenler, yani bizim yanımızda gelenler demiyorlardı oturun biz alalım, yardım edelim... Bazan öyle oluyordu ki götürüyorduk, çukura değil dikenlerin içine atıyorduk.

O şekilde geldik buraya çocuğum, buraya geldik Allah razı olsun Kazak halkından. Kazak halkından da Ruslardan da. Biz Turgen'de indik. Ben 40 yıldır geldim buraya, ailem hastaydı da o sebepten ben geldim buraya. Biz 4 kardeş hep bir aradayız oğlum. Rus'un yanında kalıyorduk biz, şarap imalathanesi vardı o zaman Turgen'de. O imalathanenin yanında oturuyordu ki sufraya ev sahipleri getiriyordu, bölüyordu bize de ekmek oluyordu, yemek mi oluyordu ne olursa bize de veriyordu. Kazaklar mısırdan, kavrulmuş mısırdan, talhan yapıyorlardı, bize bardaklarda getiriyorlardı ki sağlığınıza iyi bakın. Allah razı olsun bize onlar baktılar. Biz şimdi diyoruz ya, "Gürcistan'a gidelim..." Allah onlardan uzak etsin bizi...

Niala Köyü
Camii kalıntıları

Eğer biz onlara yakın olsaydık onlar bizi sürmezdiler. Biz onlara lazım değildik ki, onlar öyle getirdi ki, biz bunlara eziyyet veririz. Türkiye gelir de bize eziyyet eder. Ona sebep bizim Müslümanları... Az önce kardeşime dedin ki; "Acarlar onlar Müslümanlardı da, Gürcüce konuşuyorlardı." Biz öyle değil çocuğum, o zaman da hep Türkçe konuşuyorduk. Oluyordu bizim ihtiyarlar, hangiler ki 60 - 70 yaşındaydı, onlar konuşuyordu.

Nasıl şimdi biz Rusça, Kazakça konuşuyoruz, onlar öyle konuşuyorlardı. Ama diyelim Gürcü'den kız almak, kız vermek öyle şey yoktu... Onlar kendileri için, bizim halk kendisi için, bu hal ile biz yaşadık. Yine söylüyorum: Allah razı olsun Kazaklardan, Kazaklar bize baktılar, Kazaklar bizi yaşatdılar, can baktırdılar bize. Bugün Kazakların eliyle bizler yaşıyoruz çocuğum.

Şimdi biz istiyoruz ki, biz nasıl ki Türk halkıyız, adımız Türk, bize sahiplik etsin Türkiye'miz. Bize Gürcistan, Azerbaycan felan yok. Demin kardeşim söyledi ya,

- "Her kuş kendi yuvasına..."

Her kuş kendi kanadıyla uçuyor çocuğum. Şimdi biz adımız Türk'dür. Biz diyoruz ki, nasıl ki Türk'üz, bizim zaten halk fazladır. Biz de gidelim onlara karışalım da bizim adımız da Türk kalsın öylece, soyadımız değişmesin...

Şükür Allah'a Kazakistan'dayız, bize demiyorlar ki,

- "Kazak niye yazılmıyorsunuz?"

Ama biz Gürcistan'a gidersek, misal şimdi benim bir tanıdığım Alma Ata'da yakın zamanlarda babası rahmetli oldu, onun oğlu Gürcistan'dadır gitti ve Gürcü soyadı yazdılar. Bundan ne oluyor?.. Sonra bizim Müslümanlık kaybolacak. Yüzyıllarca Müslüman dinine uyalım, yüzyıllarca namaz kılalım, yüzyıllarca bilelim ki biz Müslümanız gidip orada dinimizi değişelim. Biz o işe razı değiliz çocuğum. Nasıl ki bizim Türkiye'miz vardır, Allah razı olsun Erdoğan'dan. Beş vakit namaz kılıyorum, beş vakitte ellerim havada Erdoğan'a dua ediyorum:

- "Allah'ım o insana kuvvet ver, o insana bereket ver, o insanı koru!.."

Allah korusun sizleri de, onları da çocuğum.

O insandan biz razıyız, ne kadar ki o insan oldu, ne kadar biz halktan gitti oraya... Çok halk vardır sizde, biliyorsunuz çocuğum, şimdi ben söylesem ki şu kadardır bu kadardır... Onu siz de biliyorsunuz ki ne kadar halk var. Şimdi biz de söylüyoruz ki;

- "Nasıl ki bizim halkın yarısı oradadır, orayı bize de nasib etsin Allah ve oraya gidelim."

Yaşamımızı görüyorsun çok iyi. Ben artık 90'a geldim, buraya geldik ki o zaman söyledim ya yemeye bir şey yok kolhoza gidip çalışıyorduk, o zamanlar kolhoz vardı. O zaman dedim ya kovada unu karıştırıyorlardı, "surpa" diyorlardı. Öyleydi çocuğum, Kazak halkında da bir şey yoktu. Unu alıyoruz kepeği kalıyor ya, o kepeği yiyorduk onlar da biz de...

O demiryolunu bizim kendi halkımıza yaptırdılar, bizi de onunla sürgün ettiler.

Öyle zamanımız vardı. Biraz sonra vakit geldi, bize toprak verdiler. O toprağa mısır ektik, yavaş yavaş can baktık, ev yaptık. Kolhozda çalışıyorduk, gidiyorduk 5 - 6 gün orada kalıyorduk. 3 - 5 km çalış. Orada kalıyorduk. Pazar günü geliyorduk, pazartesi yine gidiyorduk işe. İşte böyle işte çalışıyorduk. Allah razı olsun herkesden, sizden de... Hayırlı ömürler versin. Bizim yaşamımız çok çok ağır yaşam yaşadık çocuğum. Şimdi biz istiyoruz ki, nasıl ki o ağır yaşamı yaşadık, Allah o günleri artık göstermesin, Allahu Teala hayırlı günler nasib etsin sizlere de, bizlere de. Belki de böylesi hayırlıdır bize. Türkiye'ye gidersek Allahu Teala belki de iyi yaşatır, bundan da iyi olmasa yine de orası iyidir bize çocuğum...

Görüyorsun ya tarlam var, 25 dönümdür. Her meyve var; şeftali, kayısı, başka işler vardır. Sonra dışarıda da var arazim benim, 3 km uzunluğunda. Şerap imalathanesinden aşağıdadır. Emrine şükür, yaşıyoruz, çok iyi yaşıyoruz, ama bu ya... Ama yine diyoruz ki bizim vatan Türkiye'dir, Türkiye'ye gidelim. Biz bunu sizlerden de onlardan da rica ediyoruz ki eğer olabilse... Yani diğelim ki Kazaklar bize eziyyet etti, estağfirullah heçbir zaman... Öyleleri var, biliyorum, diyor ki;

- "Eğer kötüyse Kazakistan, Türkiye'ne git."

Demiyor ki,

- "Gürcistan'a git."

Diyor ki,

- "Türkiye var, Türkiye'ye git."

Böyle bazı sözleri oluyor ama o da çok az.

Dokuz kişi kalmış Kafkasya'dan gelenlerden...

Biz bunlardan razıyız. Allah razı olsun. Bugüne kadar baktılar. 75 yıl bunların ekmeğini yedik, bunlar bize baktılar, bunlardan biz razıyız. Allah sizden de razı olsun, onlardan da çocuğum. Eğer olursa öyle bir şey varsa, iyi kötüdür nedir bizim burada evimiz vardır, gitmek lazım. Bizlerden diyorlar ki,

- "Dokuz kişi kalmış Kafkasya'dan gelenlerden..."

Bizlere olmasa da bizim çocuklarımıza sorulunca "nerelisiniz?" diye ne söyleyecek? "Kazakistan!" Ama biz ki varız, biz diyoruz bizim vatanımız var: Türkiye. Biz Türkiye'ye sahip çıkıyoruz, Türkiye'ye gitmek lazım. Biz her zaman çocuklarımıza onu diyoruz. Allah nasib etsin.

İşte böyle işler çocuğum, yaşamımızı az önce kardeşim de anlattı, geldiğimizde nasıl olduğunu... Çok ağır işlerde çalıştık çocuğum. Biz de endişeleniyorduk ki;

- "Ne oldu bize? Bu işi bize niye yaptılar? Bizi niye kaldırdılar sebebi ne idi?"

Yaşıyorduk ya, iyi kötü yaşıyorduk... Malımız da vardı koyunumuz da vardı.

Sen gittin gördün ya oraları boş, ora az yine öyle. Bu insanlar nereye sığacaktı oğlum? Böyle işler var. Şimdi de oralardan kurtulduk. Allah da orayı bize nasib etmesin! Nasib ede, onun lazımı yok bizlere. Biz oraya razı değiliz.

Tayyip Erdoğan dese ki:

- "Sizi ben oraya götüreceğim, size ev yapacağım, bakacağım..."

Hayır, razı değiliz! Bize nereyi ki diliyoruz Allah bize nasib etsin! Türkiye'yi ki diliyoruz, Allah bize nasib etsin! Allah Erdoğan'dan razı olsun, biz o insandan razıyız!. Her vakit beş vakit namazda ben ona dua ediyorum. Allah kabul etsin! Allah can versin, kuvvet versin! Allahu Teala ne söyler, Allah onun sözünü de kabul etsin! Bu kadar çocuğum.

Fergana olayları, 1989

Ruslar, "Biz size hiçbir şey yapmadık." diyorlarmış. Size su, yemek filan verdiler mi?

Hayır, verdiler oğlum. Yalan söylersen o bize haram olur. Şimdi biz Türkiye'ye gidersek dersek ki "Türkiye kötüdür", Allah gözümüzü kör eder. Burada birisi var da, 15 Temmuz darbesi zamanı dua ediyorduk camide, dedim;

- "Sen de dua et!"

Bana dedi ki,

- "Bana ne, Türkiye'ni görmemişim, ne dua edeceğim?"

Dedim,

- "Sana lanet olsun."

Sordu ki,

- "Neden öyle diyorsun?"

Dedim ki;

- "Görmesek bile bizi burada tutan Türk'ün adıdır. Türk olmasa burada Rus, Kazak bizi yaşatmaz."

Bunu da demek lazım. Yani değmiyorlar bize çocuğum, desem ki bize bir şey yapıyorlar Ruslar, Kazaklar, yalan söylemiş olurum.

Trenin içinde bir şey yaptılar mı size?

Trenin içinde bir şey yapmadılar bize. Eziyyet etmediler. Bize Allahu teala eziyyet verdi. Evet bizi Stalin sürdü kandırdı bizi bir aylığına sizi götürüyoruz dedi. Allah çok şükür şimdi canlıyız, yaşıyoruz. Almatı'da bindiğimiz zaman çok soğuktu. Bizi gece getirdiler Turgen'e. Aşağı inemiyorduk ellerimiz, ayaklarımız çalışmıyordu soğuktan. 30 derece soğuk vardı biz geldiğimiz zaman. Bu adamlar da buraya geldiğimiz zaman eziyyet vermediler. Evlerini böldüler, eğer iki oda ise birini bize verdiler, birinde kendileri yaşadılar. Yemek yaptığı zaman kendisi ne yiyorduysa ondan bize de veriyordu. Allah razı olsun -ben yine söylüyorum- Ruslardan da, Kazaklardan da. Biz misal Ruslarla yaşıyorduk, Kazaklarla yaşayanlar da vardı. Turgen'de Ruslarla yaşıyorduk. Buraya ben 1972'de geldim, o adamlar da, Kazaklar dedim ya, mısırdan kavurma yapıp bizlere de birer bardak getirip veriyorlardı. Siz de yiyin, açlıktan ölmeyin diye..

Düşün bu yürek nasıl olur çocuğum, ben götürüp ana babamı bir çukura attım..

Siz ağladığınız zaman vagonun içinde anneniz sizi nasıl sakinleştiriyordu?

- "Sakin olun."

diyordu;

- "Şimdi varıcağız, bize evler vericekler, olmasa bile bizi evlerine alıcaklar. Bize yemek de vericekler, ev de vericekler. Sakin olun."

diyip sakinleştiriyordu.

Bir hikaye var:

Babası savaşa giden üç çocuk oluyor ve anneleri kazanın içine dört taş bırakıp,

- "Pişecek, bekleyin."

diyor çocuklara. Bunu gören biri soruyor ki,

- "Neden böyle yapıyorsun?"

O da;

- "Yiyecek bir şey yok, çocuklar ağlıyor, o yüzden böyle yapıyorum."

diye cevap veriyor. O zaman Hacca gitmesi gereken birisi Hac ziyareti için olan parasını bu aileye veriyor ve anneleri ellerinin kaldırıp dua ediyor ve o insanın Haccı ora-

dayken kabul oluyor. Dört yetime yardımcı olmak ne demektir?.. Onunla gidecek olan birisi soruyor ki,

- "Gittin mi?"

O diyor ki,

- "Hayır buradaydım."

Böylece bu insan evliya oluyor.

Şimdi Erdoğan bizi buradan götürse evliya olur. Bizim her şeyimiz var, evimiz var, yiyeceğimiz var, işimiz var; ancak dilimiz, dinimiz başka çocuğum. Emrine şükür bak şimdi oradan buraya gelmişler sormak için, bu millet ne haldedir?.. Ki bu milletin bir rahatsızlığı var mı, yaşamları nasıl?.. Emrine şükür. Allah razı olsun gelmişler bize sormaya. Allah korusun. Allah ömürlerine bereket versin çocuğum.

Görmesek bile bizi burada tutan Türk'ün adıdır. Türk olmasa burada Rus, Kazak bizi yaşatmaz.

Şimdi siz diyorsunuz ki o zulümleri bize yaşattılar, bizim çocuklarımız yaşamasın! Öyle mi?

Evet, ben dedim ya, kalmışız 9 kişi oradan gelenler, diğerleri yok. Bunlar da gitseler, ihtiyar adamlardır diğerleri ne bilecek? Sorsalar oraları görmemişler... O vakit ne olacak bunların hali? Ortada kalacaklar. Biz yine kandırıyoruz şöyle yerler vardı, böyleydi... Demin kardeşim diyor ki;

- "Eğer o tren yolunun dili olaydı söylerdi ki bunların ne günahları vardır, bunları nereye götürüyorsunuz?"

Bize deseler ki bunlar bunların külfeti nasıl geldi? Bizi o tren yolu getirdi işte böyle işler çocuğum. Ne kadar ki biz varız, ihtiyarlar istiyoruz ki bizim halk bilsin ki, biz ne halkız bilsinler ki biz Türk halkıyız, Müslüman halkıyız. Yani biz Türkiye'ye gidelim, bu kadar çocuğum.

Dediniz ki; "75 yıldır vatansızız, 9 kişi kalmış oradan gelenlerden..." Öldüğünüzde nereye defnedilmek istersiniz?

Müslüman toprağına... Evet burası da Müslüman torpağı, ama bizim için farklı. Ben 90 yaşındayım, 75 yıl vatansız yaşadım. Şimdi istiyorum ki Müslüman toprağında defin edileyim.

Eüzübillahimineşşeytanirracim. Bismillahirrahmanirrahim. Allahu Teala Müslüman halkına kuvvet versin! Müslüman Allahu Teala'nın altında sağ selamet ömür geçirsin! Allahu Teala sizlere uzun ömür versin! Allhu Teala geldiğinize size bereket versin! Yolunuzu açık etsin! Allah'ın duası üstünüzde olsun çocuğum! Allah sizden razı olsun!

Ahıska Kaxaret Köyü'nden davulcu Halim ve kardeşi zurnacı Kazım, 1953

Hava soğuk, kış! Yavrumu külde ısıtmaya çalışıyorum... Dayanamadı yavrum, soğuktan öldü. Bir tane de kız çocuğum oldu ki ay yüzlüydü... O da orada kaldı.

Şimdi kabirleri nerededir bilmiyorum...

Anşa Kahramanova

AZERBAYCAN

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

Poladav Müzeyfe Afrailoğlu

ASPİNZA, 1931

POLADAV MÜZEYFE AFRAİLOĞLU
AZERBAYCAN

Ben Adıgönlü'yüm, Polatlardanım, bizim soyisime "Polatlar" diyorlar. Babamın ismi Efrail'dir. Benim ismim Müzeyfe'dir. 1932 yılında doğulmuşum. Adıgön rayonunun (ilçe) Adıgön Kendi'nde (köy).

Sürgünden önce nasıl yaşıyordunuz?

Sürgünden önce iyi yaşıyorduk, iyiydik. Öyle de kötü değildik. 12 yaşım vardı sürülen zaman benim. 5.sınıfa kadar okumuşum. Ondan sonra da okuyamadım, kaldım öyle. Biz evden sürülen zaman babam vardı, anamın anası ninem vardı, 2 oğlan, demeli 5 can, 6 can sürüldük biz oradan...

Okulu nerede okudunuz?

Mektebi (okul) o Adıgön rayonunda, orada okudum Adıgön'de. Azerbaycan dilinde okuyorduk biz. Ama bir ders Rus dersi geçiyorlar, bir ders de Gürcü dersi geçiyordular. Aklımda kalmamıştı meallimler (öğretmenler). Bir tane vardı, Allahverdi meallim vardı. Azerbaycanlı'ydı. Meallimlerimiz Azerbaycanlı'ydı. Bizim Türkler de vardı meallimler, ama onlar köylerde ders diyordular. Biz rayondaydık, rayonun kendinde. Köyde değildik. Ben rayonda okudum.

Nasıl geçiniyordunuz? Ne ekip biçiyordunuz?

Bizim kolhozluk ki, vardı kolhozluk da... Evdeki bizim bahçemiz vardı, iyi bahçemiz vardı. Alma, armud her bir meyveden vardı. Mamam (anam) götürürdü her yıl, güzde (sonbahar) götürürdü satardı gelirdi. Dolanmamız iyiydi.

Fergana'daki kavgaya sizin aileden gidenler oldu mu?

Var. Kavgaya benim kardeşim gitti. 1943. yılda gitti, daha da geri gelmedi. Hiç haber de alamadık ki, nereye düşdü, nere gitti? Haberimiz olmadı.

O kavga zamanı Ahıska'da durum nasıldı?

İnsanlar ne yapacaktı? Bütün adamları aldı götürdüler askere. Geride kaldı kocalar ile çocuklar, kadınlar kaldı. Kalanlar da kolhozlarda çalışıyordular. Ben zaten çocukdum o zaman, daha işlemiyordum.

Sürgünün olacağından haberiniz varmıydı?

Sürgün olunmadan önce mektepler (okullar) açılacak vaktiydi, sonra o sudabekir maşınalar (arabaları) diyordular, çadır örtü, üstü örtü, o maşınalar gelmeye başladı. Çocukduk da yolda duruyorduk, seyir ediyorduk. Hem de diyorduk ki, "göresen bununla ne geliyor." Mektebler açılmadı, sentiyabırın (eylül) 1'i mektebler açılmadı. Saldatlar (asker) askerler geldi mekteblere doldurdular. Meğer askerlermiş gelenler. Gecenin bir vaktiydi. Kapı dövüldü. Babam kalktı kapıyı açtı, baksa 3 tane saldat. Diyorlar ki;

Yolları düzeltdiler, meğer biz için, bizi kaldırmağa göre düzeltdiler yolları.

- "Sizi köçüreceğiz (taşınmak), buradan köçüreceğiz. Veşinizi (eşyalarınızı) toplayın!"

Ne yapacaksın?.. Biz de diyoruz ki,

- "Yani biz rayondayız da ona göre mi bizi köçürecekler?"

Biz diyoruz ki,

- "Adıgön'e biz köye gideriz de buradan köçeceğiz, köçelim."

Dediler,

- "Yok köy de köçülecektir."

He düzdüler böyle sıraya. Geldiler yokladılar ki, size 3 saat möhlet (süre) vardır. Hiç bir saat da vermediler, 1,5 saata çıkartdılar evden. Hiçbir şey de alamadık. Her neyimiz vardı, malımız mülkümüz, hepsi kaldı orada. Tahılımız vardı, lazutumuz (mısır) vardı. Lobyamız (fasulye) var meselada. Her şeyimiz vardı. Güzkiydi, güzde yığmışdık. Hiçbir şey alamadık. Öyleyken boş 1 - 2 kat döşek aldık. Öyleynen de kaldırdı sürdüler. 1 maşınaya 6 tütün (aile), 5 tütün sığdırıyordular o sudabekir maşınasına. Onunla da sürdüler getirdiler Azhur denilen yere. Orada vagonlara bindirdiler. Vagonlar da ne vagonlar? Mal (inek, çamış) vagonları... Öylesi kırık sökük... Bindirdiler, gündüz bindik, gece dediler ki,

- "Kazan (lokomotiv) gelicek."

Kazanda, o çeken şeyde bağladılar, birden yırgalandı (sallandı), başladık gitmeye...

Kim görmüştü?.. Görmemiştik bir şey etmemiştik. O zamana kadar Ahıska'ya tren gelmiyordu, tren gelmiyordu. Yolları da düzeltdiler, askere gidene kadar, askere giden zaman...

Yolları düzeltdiler, meğer biz için, bizi kaldırmağa göre düzeltdiler yolları. Oradan düşdük 15 - 16 sutka (gün) yol gittik biz Taşkent'e. Taşkent'e düşmüşüz (inmek). Yollarda

çok eziyetler çekmişiz. Açlıkdan hiçbir şey aldırmadılar. Açlıkdan, susuzluktan sonra öyle adamlar vardı ki... Aklım vardı, 12 yaşımdaydım, iyi aklım vardı. Öyle adamlar vardı ki, o bahçede yatan nine ile dede vardı, bir tane yorgana sarılıp çıkartttılar onları.

Bahçeden aldılar, bahçede duruyorlar, o Treli'ydiler onlar... Bahçede o kalıyordular. Onları öyleyken... Bir vagon, 7 - 8 tütünü (aileyi) bir vagona koydular. Yok yok, diyorum ya bir vagona 8 - 9 aileyi doldurdular.

Size nasıl davrandılar? Vurdular mı, dövdüler mi?.. Değerli eşyalarınızı aldılar mı?

Kızılızıla (altın) kim etti ki? Kızılımız zaten yoktu. Bu vakite kadar siz tez olacaksınız. Bizim evde öyle yerdeydi ki oraya maşina kendi inmiyordu. Gerek araka ile bir dere vardı, dereyi geçip yolun kenarına çıkartacaydık ki arabaya bindirsinler. O rayonun içerisinde olanları en tez çıkardılar. Köydekileri, hele köydekileri çıkarana kadar rayondakileri çıkartılar. Böyle yolda falan kalanları, bahçede kalanları onları çıkartılar. Kaldı kaldı, ya ne oldu mal da kaldı, davar da (koyun) kaldı, camış da kaldı, keçi de kaldı, her şey kaldı. Mallar meliye meliye, kaldı ahırda.

Vagonda çocuklar, hamile kadınlar var mıydı? Tuvalet ihtiyacını nasıl gideriyordular?

Bizim vagonda yoktu hamile kadın, ama çocuklar vardı, ihtiyarlar vardı. Dışarı nasıl çıkıyordu cemaat (insanlar), o şey yokdu... Nerede ki duruyordu ya tren altına dökülürdü cemaat. Kim ki yetiştirirdi, altında şey ederdi. Hele benim kendim suya gitmişdim, su yoktu, küçük güğümüm vardı. Gittim su aldım, gelende uje (artık) deberdi (haraket etti) yerinden. Deberen zaman kaçmaya başladım. Takatim kalmadı. Babam atıldı şeyden geldi. Geldi elimden tutdu. Daha kendi vagonumuza binemedik, en sonuncu vagona bindik. Sonra nerede ki, durdu orada indik geldik kendi vagonumuza bindik.

Korktunuz mu orada?

Korkmaz mısın ya?.. Sonra vagonda kim dünyasını değişse, rahmete gitse onları gelip zorla alıyordular elimizden. Uje (artık) bilseler ki, burada ölü vardır, alıyordular. Hele karların içine berfin (kar) içine gömülen ölülür vardı. Sibirya'ya ki, gittik sibir dağlarında kardı, bitevi (hep) buz... Orada geldiler, elinden aldılar, zorla aldılar. Bizim vagonda olmadı da, bizden o öbür ki (diğer) vagonda vardı. Karın içinde ne defin... Attılar karı,

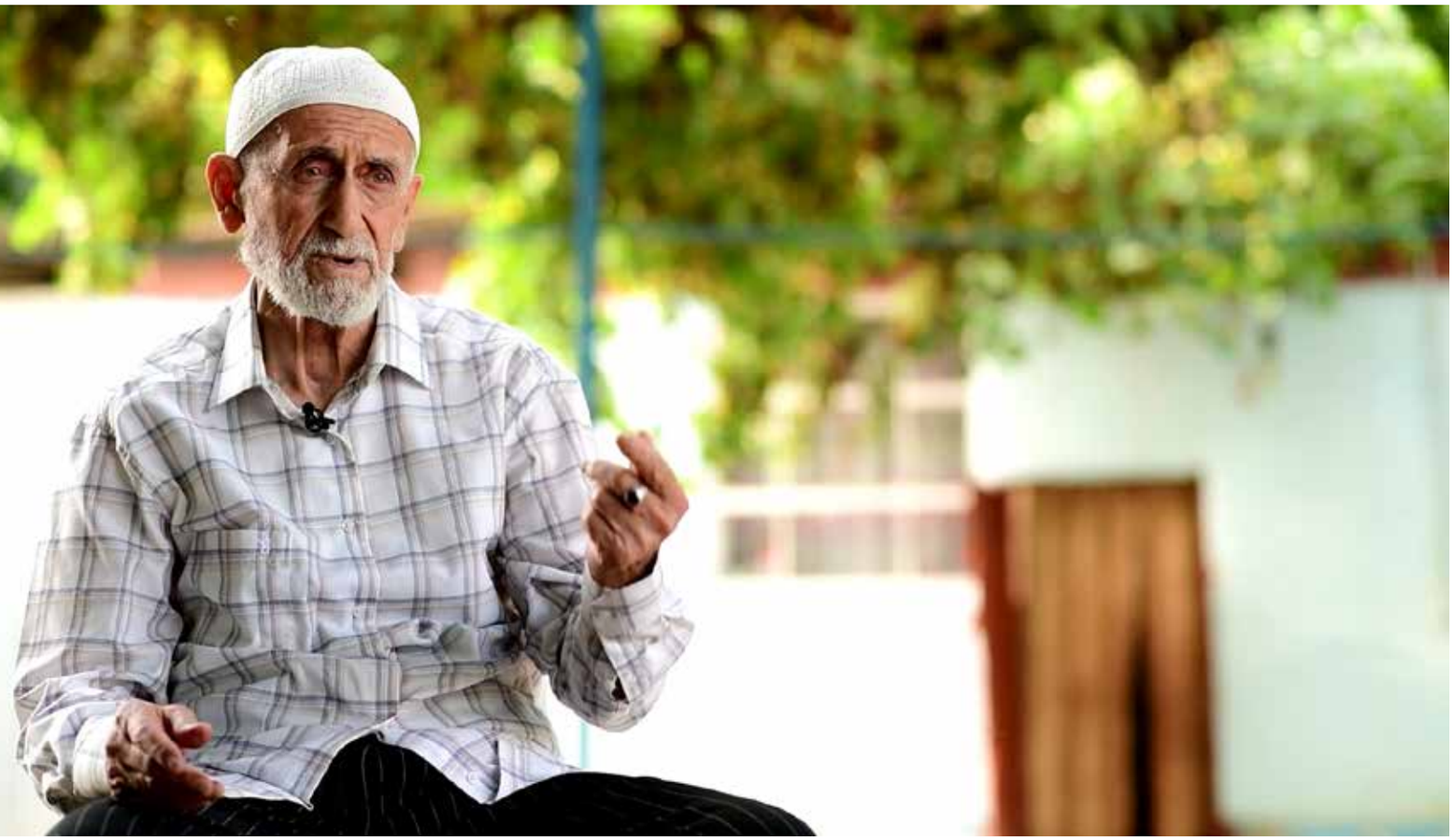

bıraktılar... Bizde zaten kimdir, onlar yapıyorlar... Ne ki duruyordu, o saatını duruyordu, ondan sonra gidiyordu, orada durmayacaktı ki...

İstasyonlarda kaç dakika duruyordu tren? Yemek veriyorlar mıydı? Karnınız doyuyor muydu?

Bilmem 5 dakika, çok olsa 10 dakika, ya da olamaz. Ona göre yoktu. Herde bir (arada) veriyordular, o da yoktu. Bazen olmuyordu. Karın ne ile doyar ay balam? (yavrum). Kim ona şey verecekti, öyle dediğin kimi yemek verecek de ya da ki bir şey verecek?

Sonra vagonda kim dünyasını değişse, rahmete gitse onları gelip zorla alıyordular elimizden. Hele karların içine, berfin (kar) içine gömülen ölüler vardı.

Vagonun içi çok mu karanlıktı, korkuyor muydunuz?

Vagonun içi ya ne olur ışık yok, bir şey yok. Mal götüren vagonun içi ne olur? Işık yoktu yoktu... Döşeklere sarılıyorduk. O götüren döşeklere sarılıyordular. Hele öyle adamlar olmuşdur ki, kalan adamlar da olmuşdur vagonlardan, yetiştirememiş. Ne bilelim kalan kaldı gitti. Ne olur sonu, ne olacak?.. Evi yok bir şeyi yok... Şimdi onları da yığıp geriden gelen şalonlara (tren), biz 3. şalondaydık. Oradan çıkan önden, bizden ikisiydi, 3. çıkan bizdik. Üç şalonda şey, öyle katarın (trenin) kendi...

Sürgünün olacağından haberiniz var mıydı?

Biz gelen zaman bir maşın devrilmişdi. O da bizim köyden, rayondan bir yer vardı da oradandı. Tanış adamlardı. Babam atıldı ki yere baka. Uzatmışdılar da yere meytleri (ölüleri), ben ne bileyim!.. Meytdi, ölmüşdü, yoksa hastaydı... Koymadılar saldatlar (asker), bırakmadılar. Her maşınada da 3 tane saldat gidiyor bizimle beraber. Götürüyordular. Taa ki, Azhur denilen yere kadar. Azhur'da o vagonlara bindirdiler. He maşın devrilmişdi. Yok sudabekir değildi, biraz şey maşındı. Dökülmüşdü, zeher meher kim almışsa biraz dökülmüşdü. Adamları da uzatmışdılar. Tanışdı ki, babam atıldı ki, baksın koymadı saldatlar (askerler) geri çevirdi (döndürdü).

Dedeler nasıl namaz kılıyordu orada?

Yolda gelmede nerede namaz kılacaktın? Bir tane beni babam namaz kılandı ama ki kılmamış, seferi oldu.

İnsanlar orada beddua ediyorlar mıydı?

Herkez kendi halındaydı. Ne olacağını bilmiyorduk. Hiçbir şey... Hiç, götürüyorlar gidiyoruz da... Ne bilelim? İşte gidene kadar gittik oraya. Taşkent'e. Taşkent'de döküldük bir istasyonda. Ondan sonra geldi başka maşınalar (araba). Bölüşdüler oralara, her bir kolhoza, kentlere, köylere, maşinalara böldüler. 2 tütün (aile), 3 tütün, 5 tütün... Ne bileyim, nereye ne kadar lazımdır?Vagonlara döktüler sonra götürdüler bir yer vardı orada bizi... Yolda ayıptır demesi, bitlendik. Hep bit taradı (yayıldı). Sonra bir şeyden geçirdiler, hamamdan. Derman vardı, o dermanı sürttü, saç maç hep döküldü. Oradan geçirdiler, ondan sonra köylere götürdüler. Götürdüler de orada da ev mi vardı? Merekler (ot toplanan yer) böyle artık martık kalmış yerlere, evlere girdirdiler. Ondan sonra başladık işte orada yaşamaya da... Evvel olmuyordu, hiç yola gidemiyorduk. Ne onlar bizi anlıyordu, ne biz onları anlıyorduk. Onlar bizim söylediğimizi anlamıyordular, biz onların söylediğini anlamıyorduk.

Size ne diyorardı?

Onlara demişler ki,

- "Adam yiyenler geliyor."

Onlar öyle diyor... Özbeklere ki,

- "Adam yiyenler geliyor..."

Onlar bizden korkuyordular. Sonra baksalar ki, yok onlar da bizim gibi insandır, daha adam yiyen değil...

Oraya gitiğinizde ekmek verdiler mi?

Ot yiyen adamlar da oldu, bu yonca otu yiyen adamlar da oldu, küncere (yulaf) yiyen adamlar da oldu. Kabız oldular, miğde işlemedi ki... Rahmete gidenler çoktu. Hastalananlar... O ki güze (son bahar) çıktı. Güze yakın ölü ölünün üzerinde kervan bağladı mezarlığa. Hastalandılar, hem yer değişmek hem o açlıkdan...

Hastalananlara bakıyorlar mıydı? Ne gibi acılar çektiniz?

O zamanlar ne doktor vardı ki, ne şey vardı ki, ne bakmak... Doktor ne geziyordu... Acılar çok çektik oğlum. O şeyde, o Sibir Dağlarında öyle oldu ki kapılar mökkem (sıkkı) buzladı. Kapıları açmak olmuyordu. Lomlar (uzun demir) ile kapı açıyorduk. Lomlar ile kapı açılıyordu. Kapılar açılıyordu, işte bir şey payok (erzak yardımı) mayuk gelse ondan soyup veriyordular. Geliyor kilitliyordular, kapıları örtüyordular. Soğukta, soğukta acı çekmişiz...

Ahıska Rabat Kalesi'ndeki Ahmediye Camii

11- феврал 2001 јил.
Карантури Ҝачҝынлар
шәһәр чадырчызын-
да Ахыска түрк
јазарларынын
чыхышлары заманы
чекилмиш фотогр-
афы
Саҝдан сола
1- јазар илми сәфиш
2- јазар ҝәбир хәлид
3- јазар мүзејфә Ҝоҝа
4- ајахда мүһазирәчи
Аллов мүслүм.
5- мислијев мирза
Вәтән чәмијәтин
шөбә мүдүрү. 6- јазар шәлишијев шәлиф
7- јазар јүтгин гомо-
роли 8- јазар гүләһмәт шаһин. 11/феврал 2001 јил

Азарбајҝан ҝүмһуријәтинин саатлы бөлгәсинда јашајан
Ахыска шаирләринин фотографлары вә топланмыш шерләри
Бу Мүзејфә ҝоҝанын шеирләр дәфтәриндә јер алмишдыр
Зиә ахуҝчылар чохлу чохлу сәлаҳлар олсун шәкилләримизә
бахыб шерләримизи охујанлара

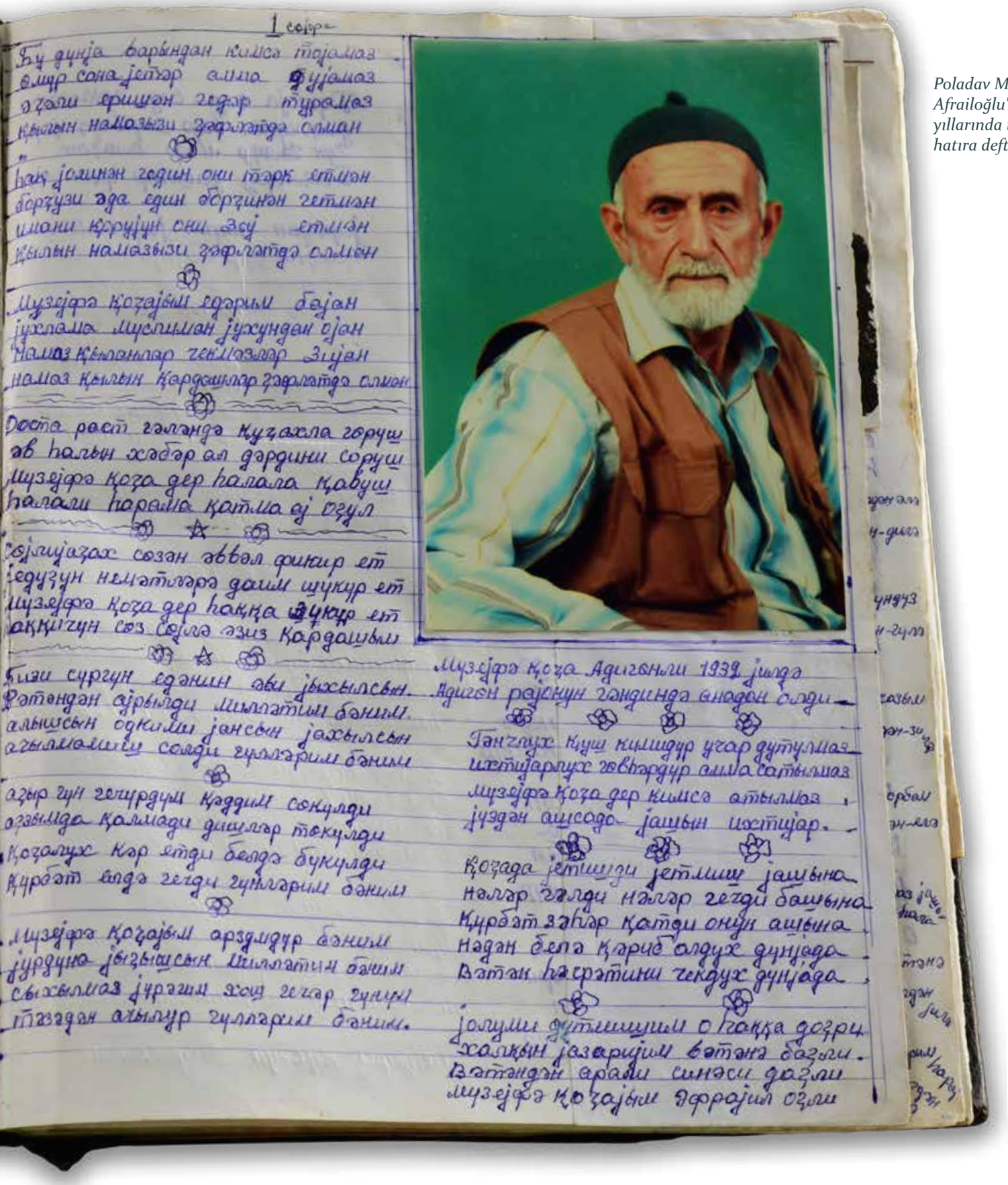

1 сәҺәр

Бу дүнја барындан кимсә тәјамаз
Өлүр сана јетәр алмаз фүјамаз
Өзәли еришән гедәр туралаз
Қылын намазызы ғәфләтдә олмаз

Һаг јолунан гедин они тәрк етмән
Борҗузи әда един борҗунан гетмән
Имани қорүјүн они зәј етмән
Қылын намазызы ғәфләтдә олмаз

Мүзәффә Қоҗајым едәрим бәјан
Јухлама Мүсүлман јухсундан ојан
Намаз қылмалар чекмәзләр зијан
Намаз қылын қардашлар ғәфләтдә олмаз

Дости рәст гәләндә қуҗаклаҗ горуш
Әв һалын хәбәр ал дәрдини соруш
Мүзәффә Қоҗа дер һалала қавуш
Һалалы һарамла қатма ај өзүл

Сәјлүјәҗәх сөзән әввәл фикир ет
Бедүзүн нәмәтләрә даим шүкүр ет
Мүзәффә Қоҗа дер һаққа шүкүр ет
Аққычын сөз сөјлә әзиз Қардашым

Бизи сүргүн едәнин әли јыхылсын.
Вәтәндән әјрылды Милләтим бәним.
Алышсын одлуы јансын јахылсын
Ағылмалышы солды гүлләрим бәним

Ағыр гүн гечирдим қәддим сөкүлдү
Өзүмдә қалмады дишләр төкүлдү
Қоҗалых кәр етди белә бүкүлдү
Күрәт елдә гечди гүнләрим бәним

Мүзәффә Қоҗајым арзулудур бәним
Дүрдүнә јызышсын Милләтим бәним
Сыхылмаз јүрәгим јох гечар гүнүм
Тәзәдән алышыр гүлләрим бәним.

Мүзәффә Қоҗа Адигөнли 1938 јылда
Адигөн рајонун гәндиндә анадан олды.

Ганчлух қуш кимидир учар дүтүлмәз
Ихтијарлых әвһәрдир алма сатылмаз
Мүзәффә Қоҗа дер кимсә атылмаз
Јүздән ашсода јашын ихтијар.

Қоҗада јетишди јетмиш јашына
Нәләр гәлди нәләр гечди башына
Күрәт зәһәр қатды онун ашына
Нәдән белә қәриб олдух дүнјада
Вәтән һәсрәтини чекдух дүнјада

Јолумы дүтмишүм о һаққа дөгрү
Халқын јазарыјым вәтәнә бәзәги
Вәтәндән арады синәси дәзли
Мүзәффә Қоҗајым Әфрајим оғлы

Poladav Müzeyfe Afrailoğlu'nun sürgün yıllarında tuttuğu hatıra defteri

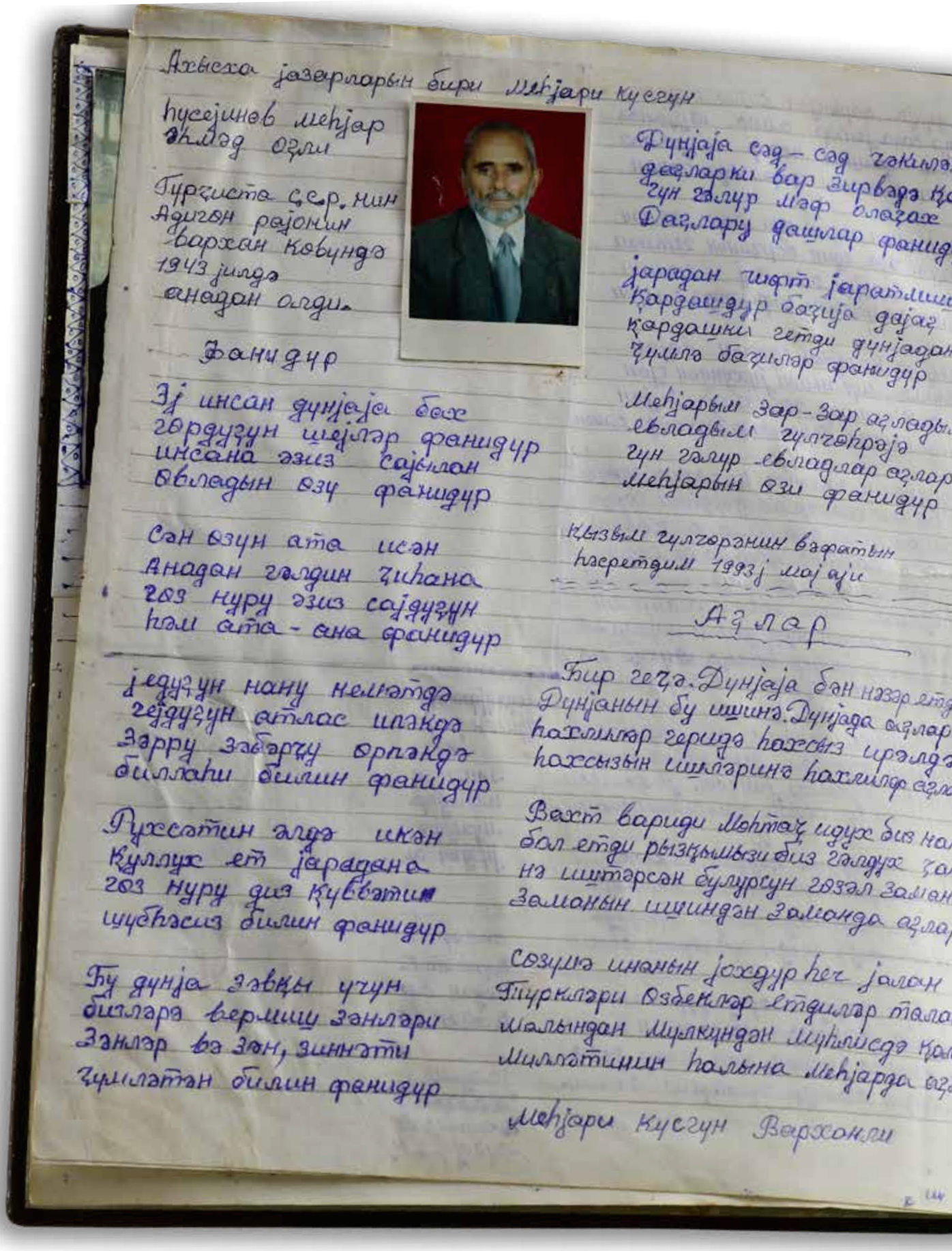

Ахыска јазарларын бири Мәһјари Кусгун

Һүсејнов мәһјар
әкләд оғлы

Түрчүстан ССР-нин
Адигән рајонун
Вархан көјүндә
1943 јилдә
анадан олду.

Фанидүр

Әј инсан дүнјаја бах
Көрдүгүн шејләр фанидүр
Инсана әзиз сајылан
Өвладын өзү фанидүр

Сән өзүн ата исән
Анадан гәлдин чыһана
Көз нуру әзиз сајдығын
Һәм ата-ана фанидүр

Једүгүн нану немәтдә
Гејдүгүн атлас ипәкдә
Зәрру зәбәрчү өрпәкдә
Биллаһи билин фанидүр

Рүхсәтин әлдә икән
Кәллүх ет јарадана
Көз нуру диз Кувәтин
Шүбһәсиз билин фанидүр

Бу дүнја зәвқы үчүн
Бизләрә вермиш зәнләри
Зәнләр вә зән, зинәти
Чүмләтән билин фанидүр

Дүнјаја сәд-сәд чәкмә
Дәфләрки вар зирвәдә К
Гүн гәлүр мәф олачах
Дағлары дашлар фанид

Јарадан чифт јаратмыш
Кардашдур бачија дајаз
Кардашы гетди дүнјадан
Чүмлә бачылар фанидүр

Мәһјарым зар-зар ағлады
Өвладым гүлчөһрәјә
Гүн гәлүр өвладлар ағлар
Мәһјарын өзи фанидүр

Кызым гүлчөрәнин вәфатын
Һәсрәтдим 1993 ј мајда

Ағлар

Бир гечә. Дүнјаја бән нәзар етдим
Дүнјанын бу ишинә. Дүнјада ағлар
Һаклылар гәриб Һаксыз ирәлдә
Һаксызын ишләринә Һаклылар ағлы

Вахт вариди Мәһтач идух биз на
бол етди рызгымызы биз гәлдух ч
нә иштәрсән булурсун гөзәл заман
Заманын ишиндән заманда ағлар

Сөзүмә инанын јохдур һеч јалан
Түрклери Өзбекләр етдиләр тала
Малындан Мүлкүндән Мүһүсдә К
Милләтинин һалына Мәһјарда ағ

Мәһјари Кусгун Вархонлы

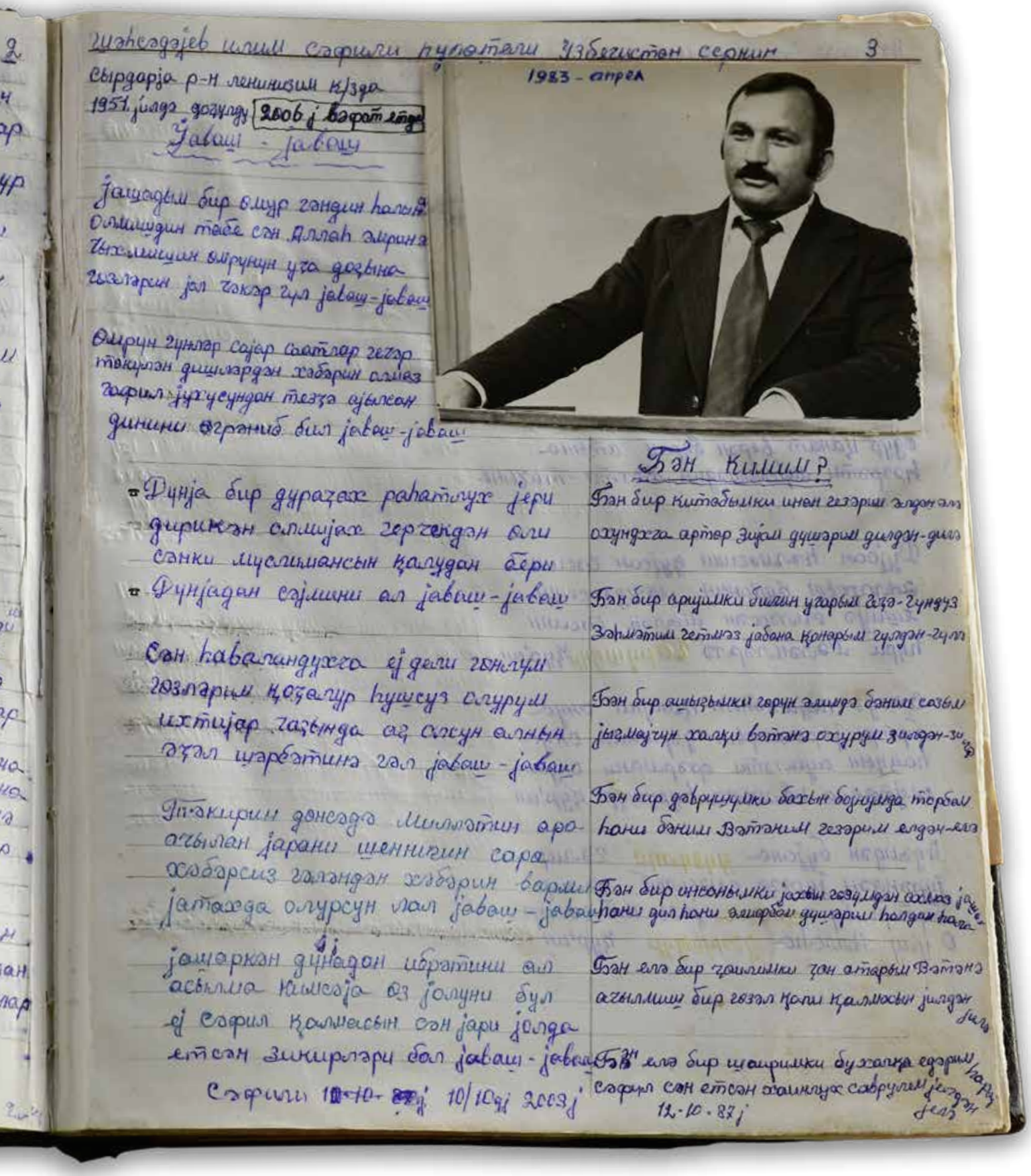

Гизәтәҗев илим Сәфиулла пулатлы Үзбәкстан серкин 3

Сырдәрҗа р-н ленинизм күзә
1951 елда дөньяга [2006 ел вафат булды]

Javaş - javaş

Яшәдем бер өмүр гәнаһ белән
Олмышдын тәбә сән Аллаһ әмрәнә
Чыкмышчын өмрүнүн учы дөньна
Гөзәрен әл чәкәр гүл javaş-javaş

Өмрүн гүнләр сәҗәр сәатләр гечәр
Төкүлән дишләрдән хәбәрин алмаз
Сафил йөгүсүндән тезә ачылсан
Динини өгрәнеп бил javaş-javaş

1983 - апрель

Дөнья бер дурачак рәһәтлык йери
Дөрөкән алмышчак гөрчәкдән өлү
Сәнки мусылмансын калудан бери
Дөнйадан сәймәни ал javaş-javaş

Сән һавалендәчә ә дели гөнлүм
Гөзләрем кәчәлүр һүшсүз алурум
Ихтияр чаңында аз алкын алмын
Әчәл шәрбәтинә гәл javaş-javaş

Тәкирем дөньядә Милләтин арасы
Ачылан йарәни шенниген сарасы
Хәбәрсиз гәләндән хәбәрин бармы
Йәтәчәкдә алурсун мал javaş-javaş

Яшәркән дөнядән ибрәтләнә ал
Асылма Кимсәйә өз йолуны бул
Ә Сафил калмасын сән йәри йөлдә
Етсән зикирләрә бәл javaş-javaş

Сәфиулла 10-10-87 ел 10/10 ел 2003 ел

Бән Кимем?

Бән бер китабымны инан гөзәрем әлдән-әлә
Охундыгча артар зиһәм дөньяем дилдән-дилә

Бән бер арыймны бишем угарым гөлә-гөндүз
Зәмәтем гөтмәз йәбана кәнарым гүлләр-гүлләр

Бән бер ашыгымны горун әлмидә бәним сөзем
Йыгмаючун халкы вәтәнә охурум зилдән-зилдән

Бән бер дәрөкәнемны бахын бөҗәмдә төрбәм
Һәни бәним Вәтәним гөзәрем елдән-елә

Бән бер инсанымны яхын гөзәмдән алмаз йөзем
Һәни дил һәни әлмәрем дөньяем һалдан һалга

Бән әлә бер чәчәкемны чан атарым Вәтәнә
Ачылмыш бер гөзәл кәлем калмасын йөлдә дилә

Бән әлә бер шаирмны бу хәлдә едәрем /зарлы
Сафил сән етсән хәйләчак савулем йөлдән дилә
12.10.87 ел

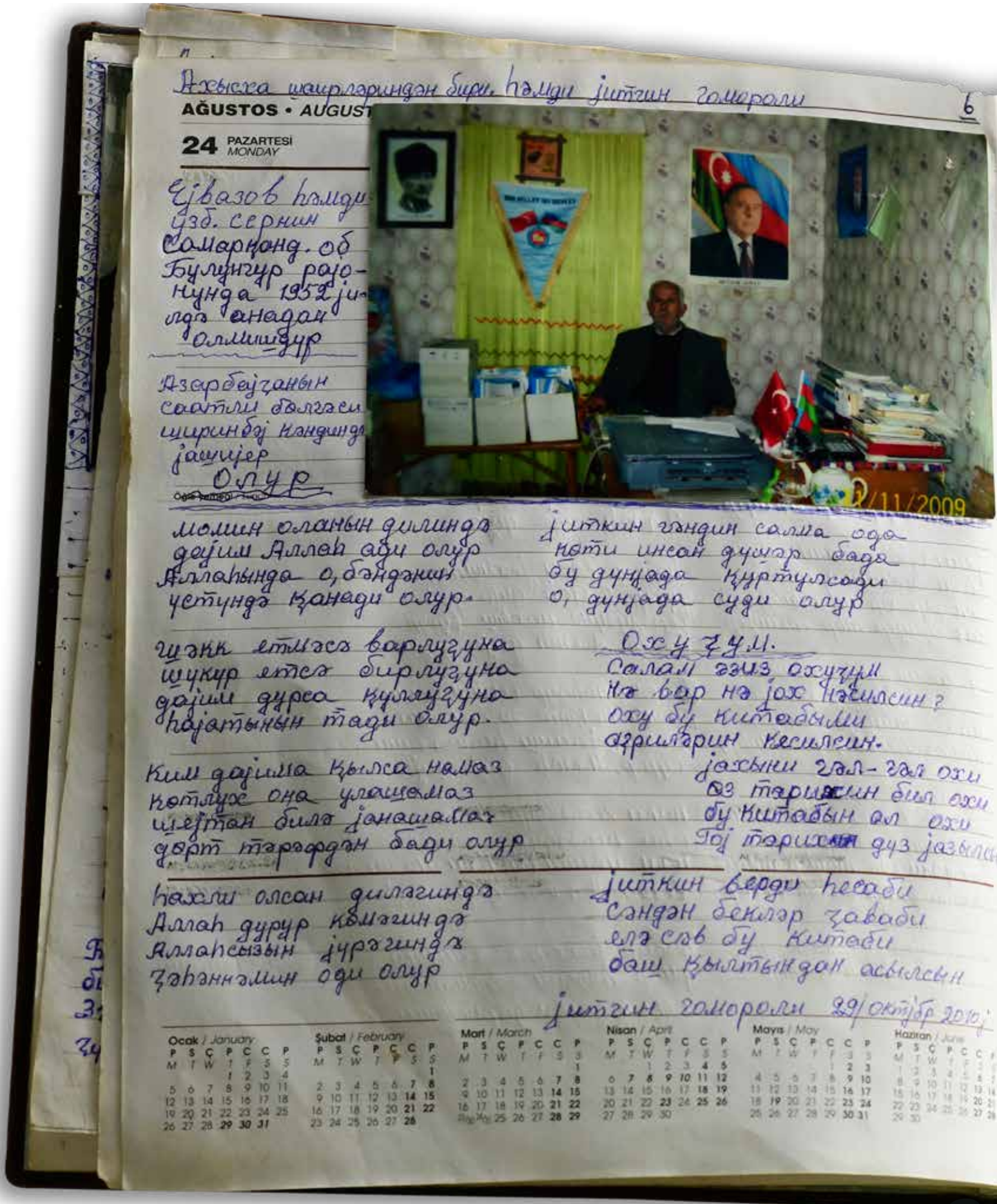

Ахыска шаирләриндән бири. Һәмди јитгин гомароғлу

AĞUSTOS • AUGUST

24 PAZARTESİ MONDAY

Ејвазов Һәмди
үзб. сернин
Самарғанд. об
Булғынгур рајо-
нунда 1952 ји-
лдә анадан
олмишдур

Азәрбајҹанын
саатлы бөлгәси
ширинбәј кәндинд
јашајер
Олур

Момин оланын дилиндә
дајим Аллаһ ади олур
Аллаһында о, бәндәнин
үстүндә қанади олур.

Шәкк етмәсә варлығына
шүкür етсә бирлиғына
дајим дурса қулуғуна
һајатынын тади олур.

Ким дајима қылса намаз
көтлүх она улашмаз
шејтан илә јанашмаз
дөрт тәрәфдән бади олур

Һаҳлы олсан дилә гиндә
Аллаһ дурур көмә гиндә
Аллаһсызын јүрә гиндә
Ҹәһәннәмин оди олур

Јитгин гәндин салма одә
нәти инсан дүнјәр бада
бу дүнјада қуртулсады
о, дүнјада суды олур

Охуҹум.
Салам әзиз охуҹум
Нә вар нә јох Нәсилсин?
Оху бу китабыны
әзрилә рин кесилсин.
Јахшы әл-әл охи
Өз тәрисин бил охи
бу китабын ол охи
Тој тәрисин дүз јазылсы

Јитгин верди һесабы
Сәндән бекләр ҹәваби
ејләсә бу китаби
баш қылынданан асылсын

Јитгин гомароғлу 29/октјбр 2010 ј

Ocak / January — Şubat / February — Mart / March — Nisan / April — Mayıs / May — Haziran / June

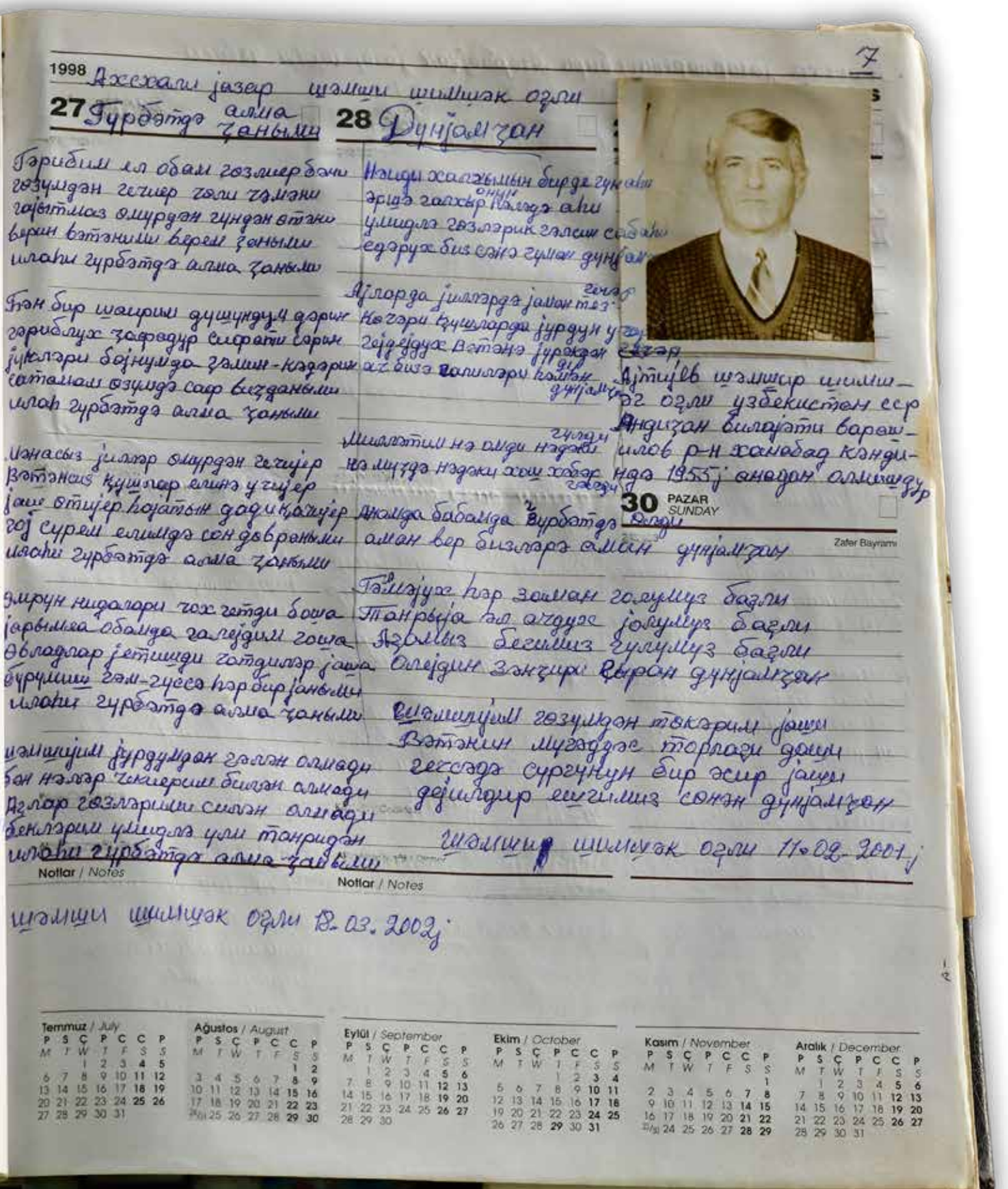

1998 Ахсохали јазар шәмши шишәк оғли

27 Гурбәтдә алма ҳаными

Гәрибим мән обам гөзмәрбәни
гөзүмдән гечир ҳәли ҳәмәни
гајытмаз өмүрдән гүндән өтәни
верин вәтәними верим ҳаными
илаһи гурбәтдә алма ҳаными

Мән бир шаирим дүшүндүм дәрин
гәриблиҳ ҳәфәдир сифәти сәрин
јүкләри бојнумда ҳәмин-кәдәрин
сәтәмам өзүмдә сар биздаными
илаһ гурбәтдә алма ҳаными

Инанасы јоллар өмүрдән гечиҗәр
вәтәнә гушлар елинә учиҗәр
јаш өтиҗәр һәјатын дәфтәриҗәр
гој сурәм елимдә сәндәвраными
илаһи гурбәтдә алма ҳаными

Өмрүн нидәләри чох гәтди бәшә
јарымса обамда галәҗдим гоша
Өвладлар јетишди гәтдиләр јашы
бүрүмүш гәм-гүссә һәр бир јаными
илаһи гурбәтдә алма ҳаными

Шәмшијим јүрдүмдән гәлән олмади
бән нәләр чәкдими билән олмади
Ағлар гөзләримин силән олмади
бәкләрим үмидлә ули тәнридән
илаһи гурбәтдә алма ҳаными

Notlar / Notes

28 Дүнјамҳан

Нәиди хәлҳымын бирдә гуканы
әрләә галхыр "Онуг" Назлә аны
үмидлә гөзләрик гәлсин сабаһы
едәрух бизә сәнә гушан дүнјаны

Ағларда јоллардә јаман тез гечәр
Кечәри ҳүшларды јурдум у
гәјәҗдух вәтәнә јурәкдән
ах бизә галмәрі
дүнјамҳан

Ајтијев шәмшир шишәк оғлу узбекистан ССР Андиҗан вилајәти вараш илоб р-н ханабад кәндинә 1955 ј. анадан олмушдур

Милләтим нә олди нәдән
нәмлиҳдә нәдән хош хәбәр
гәлди

30 PAZAR SUNDAY

Zafer Bayramı

Анамда бабамда вурбәтдә
аман вер бизләрә амин дүнјамҳан

Гәмҗуҳ һәр заман голумуз бағлы
Тәнрија әл ачдуҳ јолумуз бағлы
Азмлыз бегимиз гулумуз бағлы
Ачәҗдин зәнҗири Ҳыраҳ дүнјамҳан

Вәтәнимин мүгәддәс торпағы дәмин
гечсәдә сүргүнүн бир әсир јашы
дәјилдир ешгимиз сәнә дүнјамҳан

Шәмшир шишәк оғлу 11.02.2001 ј.

Notlar / Notes

Шәмшир шишәк оғлу 12.03.2002 ј.

Temmuz / July

P	S	Ç	P	C	C	P
M	T	W	T	F	S	S
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

Ağustos / August

P	S	Ç	P	C	C	P
M	T	W	T	F	S	S
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24/31	25	26	27	28	29	30

Eylül / September

P	S	Ç	P	C	C	P
M	T	W	T	F	S	S
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30				

Ekim / October

P	S	Ç	P	C	C	P
M	T	W	T	F	S	S
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

Kasım / November

P	S	Ç	P	C	C	P
M	T	W	T	F	S	S
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23/30	24	25	26	27	28	29

Aralık / December

P	S	Ç	P	C	C	P
M	T	W	T	F	S	S
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

Diyorum ya ki ölenleri alıyordular, zorla alıyordular, güç ile alıyordular. Öyle koymuyordular ki kalsın vagonda. Düşünmez mi ya ne yapardın?.. O kadar malı mülkü bırak da... Diyorum ya, 1 - 2 kat döşek ile çıktık.

Neden öyle yaptılar?

Ben ne bileyim? Yukardan nasıl ettiyseler ettiler. Bizden başkalarını, köyde olanları... O maşın gedip çıkmayacak yerleri, düzlükler vardı, o düzlüğe "kızak" diyordular, "zal" (salon) diyordular. O zallara yığıp o veşileri (eşyaları) oraya indirdiler. Orada da maşınalara yığıp, bizden sonra olanlardı diyorum, orada ki gördüge ki oradan geriden orada soruşduk... Siz nasıl oldunuz?.. Bizi bir yere yığdılar, adamları hiçbir yere bırakmadılar. Koymuyordu ki, ya gitsin ya komşuya baksın ya bir şeye baksın. O formada şey yapmışlar saldatlar... Camaatı koyurmuyorlar ki bir yere gider...

Hiç "gitmeyeceğiz" diyen oldu mu orada?

Tabii ki oldu. Emisidir, (amca) kardeşidir, misal kardeşinin evidir, emisinin evidir, istiyor ki haber alsın, koymuyor birbirine. O şeye şığmışlar plaşatka (geniş alan) kimi yere böyle düzlüğe, ondan sonra da maşınlara bindirip yollamışdılar.

Sizi ne kadarlığına sürgün ediyoruz dediler?

Hiçbir şey dememişler. Biz öyle zannediyoruk ki gidiyoruz da yine geri geliriz. O umud ile gidiyorduk. Geri geliriz, tez geri geliriz. Gittik, kaldık orada. Ondan sonra başladı komendat vakti. Komendat vaktiydi, komendatda her 10 günde 1 kol çektiriyordular ki buradasın bir yere gitmedin... Şu Şirinbey'e gidemezsin. Öyleydi ki bak, ya ki Adıgön'e gidemezdin. Köylere gidemezdik. Bırakmazdılar... Her 10 adamın üzerinde de bir tane dstiorka (gözetçi) diyordular. Adam... O, onların listesini rapor veriyordu her 10 günde. Ayın sonunda rapor verirdi ki benim adamlarım hepisi yerindedir, bir yere gitmemiş duruyorlar. Eğer gitsen, bir yere gitsen, tutuyordular, kapatıyordular...

Hiç kapananlar oldu mu sizin ailede?

Yok bizim ailede olmamışdır. Başkaları olmuşdur da bizde yok. Gidenden sonraki birbirimizi komendat açıldı ya ondan sonra gidip gelmek oldu birbirimize. Ondan sonra cemaat (insanlar) birbirini bulmaya başladılar. Kohum akrabasını aramaya başladı millet. Yoksa o komendatdan açılana kadar bir yere gidemezdin. İnerdin ki kim nere indi?..

Kolhozda çalışırken size para veriyorlar mıydı?

Yok. Ben kendim 15 yaşımdan işlemişim oğulcan. İşledik işledik yılın sonu gelirdi ki şey verirdiler zayıp (çek). Ne diyorlar,

- "Türkler de zayıp."

Zayıp verirdiler. Aççot (hesap) ederdiler de sana. 1953. yılda komendatdan açıldık. Boşandık da şimdi daha kamendat kalktı üzerimizden de. Evvel komendatın altındaydık. Ben ne bileyim, Stalin ki öldüye ondan sonra daha serbestliğe çıktık.

Stalin'in ölümünü işitiğinizde ne dediniz?

Ne dedik, ağladık. Söyen söyüyordu. Beddua eden beddua ediyordu. O zamanda sen söve bilir miydin, bir şey diyebilir miydin? Hiçbir şey diyemiyordun, hüküm onlarındı. Bu şimdi demokratiyadır diyor, her ne istesen söyle. Orada söyleyemem. Sonra Taşkent'de biz düşdük bir buka rayonuna (ilçesine). Orada bir buka rayonu vardı. Orada 2 - 3 yıl yaşadık. Ondan sonra köç ettik (taşındık). Bir Secere rayonu vardı, Taşkent'in

Secere rayonu, o rayonda kaldık, orada da yaşadık. Şimdi biz arıyoruz ki ben kendi köyümüzü Adıgönlüleri bulalım. Orada yoktu, Gorgul Köyü vardı. Gorgul da biz yakındı, çayın o tarafında Gorgul'du, bu tarafında da Adıgön rayonuydu.

Rayonda ki oturuyorduk. Bizi tanıyanlar çoktu. Onlar daha koymadılar ki bu vakitte bir yere gitmeyin, sonra iyi genişlik olur, o vakitde bulursun. Öyle kaldık, onlar ile de yaşadık. Onlar düşmüşdü, bizim köyümüz, bizim köylüler, emioğulları düşmüşdi (inmişdi), şeye, Semerkand'a... Semerkand'a İstihan rayonunda... Biz düşmüşdük Bukada Sırgarya rayonunda. Böyle yaşadık.

Azerbaycan'a ne zaman geldiniz?

Biz buraya geldik 1959. yılda Azerbaycan'a... 1958. yılda birinci gelmek oldu, orada Adıgön rayonu açıldı. Şey Adıgön'e geldiler, orada köy kurdular, kolhoz açtılar. Sonra biz de ki geldik ondan sonra burada başka kolhoz açtılar. Buraya da taze... Bu kolhozun açılışından ben bu köyde yaşıyorum. Ben şofördüm o zamanda. 1957. yılda okudum Özbekistan'da. Buraya ki geldik ki burada texnika (makina) verdiler. Dedik texnika getirdi kolhozu yeni yok... 5. aprelden kolhoz açıldı. Bu Axundov kolhozu açıldı, Fetelikend kolhozu. Ondan sonra da başladık orada işlemeye de...

Neden vatana gitmediniz de Azerbaycan'a geldiniz?

Kimdi koyuran ay balam, vatana kimdi bırakan? Hele ondan sonra ne kadar sonra "probuski" (izin kağıdı) diyordular... Borjom Boğazı vardı, Borjom Boğazı'na gittin mi tamam, sonradan o yana gidemezdin. Hele bu Saatlı'da, Saatlı'nın İran granisası (gömrük) vardır da oraya gidemezdin, geçemezdin. Behremtepe yolu var şimdi, Behremtepe yolu, gidiyorlar... Oradan geçemezdik.

Vatana gitmek istiyor musunuz?

Şimdi tabii ki isteriz, ama ki hani öyle vaziyet, şərait (imkan) yoktur. Hele gidenler orada, gidenler de şeye geçmemişdiler uçota (kayıt). Vatanı kim istemez? Vatan diye diye zaten kaç yıl gezdik. En lazımlı vakitte olmadı. Vatanın esas gidecek adamları oradan gelen adamlarıydı. Oradan gelen adamlar ki kalmadı, daha taze yeni yetme de o kadar meyl etmedi oraya.

Vatan nedir?

Vatan ana topraktır, vatandır. Doğulduğun yerdir. Ata baban, dede ninen, balan yurdudur. Vatanı olmayan, torpağı olmayan adamın gücü de yok, kuvveti de yok, arkası da yok...

Sizin arkanız kimdir ve nerede yaşamak istersiniz?

Bizim arkamız Allah'tır. Şimdi arkamız var, hükümetler nerede yaşıyorsun bakıyorlar sahip çıkıyorlar. O vakit de nerede vardı? Yoktu. Her ne kadar olsa gelme gelmedir, gelmeye gelme diyorlar.

Bizim milletin yeri Türkiye'dir. Senin vatanın milletin odur, aslına baksan... Çünkü orada ayrı yoktur. Din de bir, dil de bir, mezhebin de bir... Özbekler de kötü değil, onlar da Müslümandır. Onlar da güzel, iyi, dinlerini iyi tutuyorlar; ama gel ki yine Özbek'tir de...

Eğer Gürcüleri sürgün edip sizi onların yerine yerleştirselerdi, onların mallarına (inek, koyun...) el koyar mıydınız?

Bizim, şimdi sahip olan da oldu bizim mala, olmayan da oldu. Hükümet topladı götürdü malı. Toplamış götürmüş. Ben sonradan 1967. yılda gittim vatana. Koloposin'e gittim. Giden gittim. Bırakmadılar gidemedim. İkinci gittim yine. Gittim gittim oradaki komşularımız, çünkü biz rayonda duruyoruz, komşularımız Gürcülerdi, Ermenilerdi. Onlardan haber aldım ben ki,

- "O mal ne oldu?"

Dedi ki;

- "Hükümet topladı götürdü malı, ete..."

Ama alanlar da götürenler de çok olmuş.

Vatanı olmayan, torpağı olmayan adamın gücü de yok, kuvveti de yok, arkası da yok...

Sizi neden sürgün ettiler?

Ben ne bileyim oğul, o kadar biligim varmı ki? O vakit Azerbaycanlı'lar da vardı bizimle yaşayan, onlara dokunmadılar. Ama ancak Türkleri sürdüler. Ele olamasaydı neden peki bizimle beraber başka şeyler de vardı, milletler de vardı. O milletlere neden dokunmadılar?.. Orada Ermeni de yaşıyordu, Gürcü de yaşıyordu, Urus da yaşıyordu, Türk de yaşıyordu. Bizim taraflar Adıgön rayonu, Ahıska'nın rayonu, sürdüler oradan. Onlar hep Türklerdir. Türk adında olanlardı.

Sürgünden önce düşmanlık yapıyor muydu Gürcüler, Ermeniler size?

Yok yok, ben ne bir şey... Benden önce olmuşsa onu bilmem. Yok yok, o vakite kadar yoktu. Sürgün olana kadar öyle bir şey görmemişim. Zaten bitevi (hepsi) köylerde yaşayan, bazı köyler var ya, hepsi Türk köyleriydi. Köyleri bütün kolhozlardı, yaşıyordular, işliyordular, çalışıyordular kendileri için.

Ahıska'da aranızda birlik-beraberlik var mıydı?

Birlik-beraberlik vardı tabi ki, vardı birlik. Beraberliksiz olur mu? Öz milletin, öz şenligin (insanlar). Aha diyorum ya bütün yaşlı adamlar asker çağı adamlar, diyorum ya benim kardeşim yaşı çatmamışdı askere, 16 yaşındaydı. Onu götürdüler askere. Başkasının yerine götürdüler. Benim 11. yaşımda, 12. yaşımda geldik. 11. yaşımda vayınkamata (askeri şube) askere çağırdılar. İki defa pavoska (davet) gelmişdir bana. Gittim birinci defa komissiyadan girdim. Baktılar ki, çocuğum da ben, geri katakladılar (kovdular). Üç aydan sonra yine pavoska geldi. Yine gittim, soyundurdu bakıtlar ettiler yine çevirdiler geri. 12. yaşında çocuk askere gider mi?

Kimdi o işleri yapanlar?

Ben ne bileyim?.. Orada yaşayanlar, önde olanlar, kent sovetleri... O zamanlar başçılar yoktu, ama ki kent sovetleri yapıyordu onu. Evet Türkler de vardı, Gürcüler de vardı.

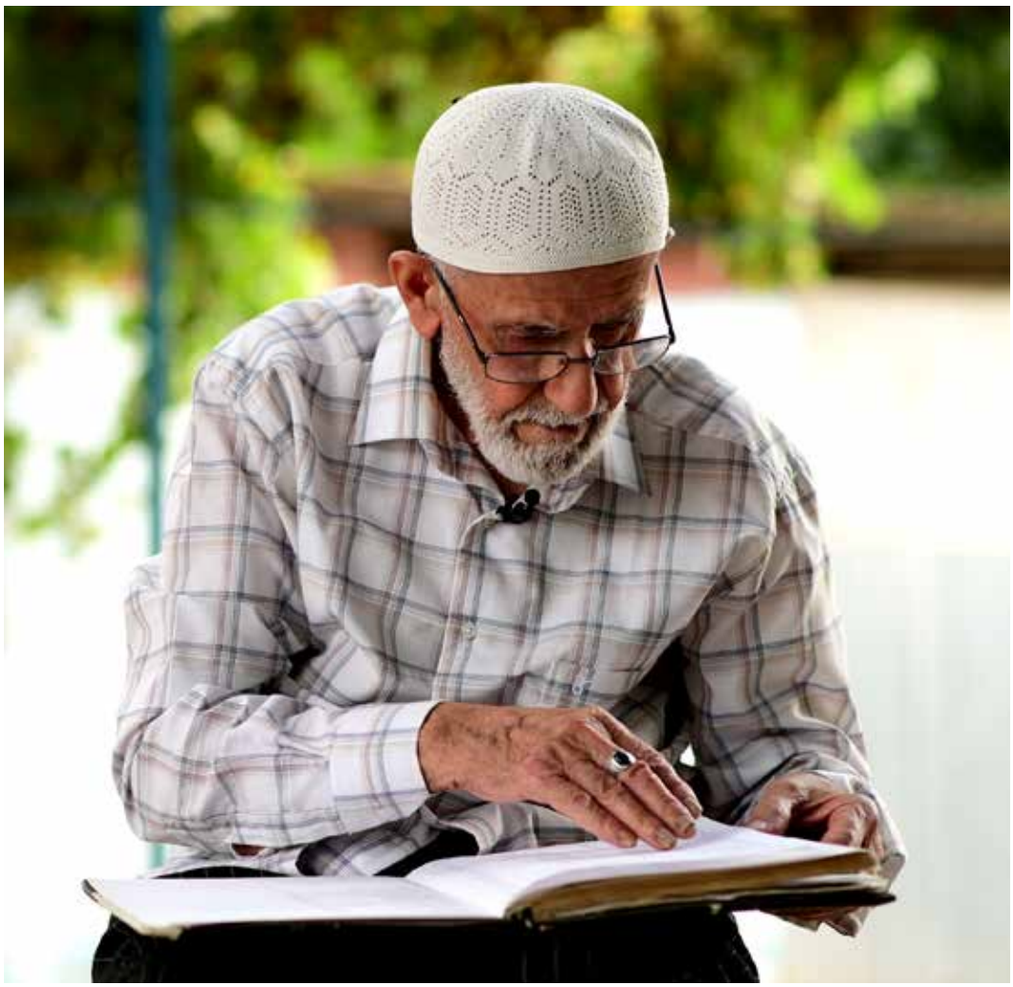

Biz Adıgön rayonunda yaşıyorduk, görmemişim ben. Görmediğim işi nasıl yalan diyeyim? Ne ki, olmuşdur ya, gördüğümü diyorum.

Fergana'da ne oldu?

Fergana'da olanları nasıl anlatayım?.. Gerek orada olanlar, onlar ne yaptılar ne yapmadılar?.. Özbekler başladı, onların evlerini yaktılar, adamlarını öldürdüler...

Dedim ya, az önce dedim ya ki 15 sutka (gün), 16 sutka yol gittik gece gündüz. Bilmiyorsun nereye gidiyorsun, sonu yok... Ne bilirsin ki, nereye gidiyorsun. Gidiyorsun da... Binmişsin katara (trene), gidiyorsun vagonlarda... Burada da vardır da o vagonlarda gittiklerimiz... Tren, trenler de, he...

Vagonun içine ki doldurdular, herkez kendi halına kaldı. Gitik gittik gittik axırısı (sonu) yok, sonu yok, gittik. Uzun bir yoldu. Sonsuz yola gidiyorduk, gittik. Ben iyice yazmışım, Türkiye'den de yazmışım. Ben Türkiye'de olmuşum, Bursa'da... Ben Bursa'da olmuşum da, Bursa'da Zümrütevler Camisi vardır. Orada Ferganalı'lara ehsan (ihsan) verdiler. Fergana'dan çıktıklarına geldiklerine göre ehsan verdiler de...

Aş kıldılar (yemek yapmak). Camaat (insanlar) yığıldı oraya. Oraya yığıldı. Ben de buradan konak (misafir) gitmişim. Benim orada kızım var, şimdi oğlum var, torunlarım var orada, Türkiye'de. Birinci gidişimde gittim orada da, Fergana şeyinden sebep faciasından sebep benim şiirim vardır. Dedim onlara, dedim ki;

- "Benim böyle şiirim vardır, burada okusam olur mu?"

Oranın hocası, Zümrütevlerin hocası, istolda (sandalyede) oturuyordu. Dediler ki;

- "Getir hele bakalım okunur mu, okunmaz mı? Bize, önce sen bize oku."

Okudum orada herkez beğendi. Ondan sonra onu seslendirdim. Ağlayanlar oldu. O Fergana'dan gelenlerin çoğu, olmuşları gören işleri, ondan sonra beni orada tanıdılar ki nasıl adamım...

Bizim arkamız Allah'tır.

Fergana'yı mı okuyayım? Burada benim şeyim vardır? Burada jurnala (defter) yazıyorum. Şekillerim de (fotoğraf) vardır. Bu, bizim köylere gidip köylerde anlatığımızdır. Vatandan ötürü geziyorduk, şey ediyorduk. Hem de şekil... Bu da benim kendimdir. Burada da iyi sözlerimdir. Sonra bu da yine bir şairdir, Camuşlu'dandır. Şeydir, ama tanır mısın? Tanımıyon mu? Sizin köydendir. Bu bizim köydendir, bu da şairdir. Bu da rahmete gitti. Cavandı (genç). Bu da yine şairdir. Bu köydendir. Bu da yine rahmete gitti.

Bu Şirinbey'dendir. Bu da şeydendir, Nizami'den... Bu da Kazanbatan'dandır. Şairdir bu da, rahmete gitti. Bunların içerisinde bir ben, şey iki tane şair var sağ kalan. Bu da benim kısacık tercume- yi halımdır (biyografi, künye). Burada yazmışım ben. O az önce size ki söyledim ya, onları da yazmışım. Okuyayım mı bu sürgün olan şiiri?

"Yetiştik." Şiirin başı öyledir.

1944. tarihde (yazdım)

Bu halkımız bir şüvana (haray) yetişdi
Sürgün olduk kara kışın içinde
Ele bil ki kıyamete yetişdik
Geldi de askerler evleri doldu
Cemeet (insanlar) korkuşup teşvişe kaldı
Varı dövletimiz ellere kaldı
Dövran döndü delalete yetiştik
Stalin emir verdi ferman yazdırdı
Türk halkını vatanından kaldırdı
O milletin ocağını söndürdü
Haksız olan xeyeanete (ihanet) yetiştik
Pozulmaz kadere yazılan yazı
İhtiyar, gelin, çocuğu, kızı
Çıkartılar evlerden sürdüler bizi
Olmayan bir delalete yetişdik
Azhur'da biz yük vagonuna binişdik
Geçe gündüz vagonlarda gezişdik
Türlü türlü milletlerle görüştük
Sert, soğuk bir vilayete yetiştik
Oral Dağlarında soğuk zorladı
Tipi esti yolumuzu bağladı
Bizim halımızı soran olmadı
O dağlarda eziyete yetiştik
Bir zulüm ile o dağları aştık
Vagon kapılarını güç ile açtık
Soğuk şor (duzlu) suları yollarda içtik
Çok ağır bir vaziyete yetiştik
Eziyetler çekip trende gittik
Neçe neçe şehirleri seyr ettik
Bit ile de pirelere yeyildik
16 günde biz taşkente yetiştik
Burada halkımızı tahsim ettiler
Bir kışlağa 5, 10 tütün (aile) gittiler
Halkı ayırdılar zulüm ettiler
Sonu geldi ayrılığa yetiştik
Giden kolhozlar ile kaldık oturduk
Götüren erzağı yedik bitirdik
Malı mülkü hem vatanı yitirdik
Hoca diyor ki, zor açlığa yetiştik.

Müzeyfe Hoca, Adıgönlü, 16 Yanvar (ocak) 1996. yılda yazmıştır. Burada yine vardır, ama eğer derseniz ki, Fergana", o Türkiye'de okuduğum, onu bulayım okuyayım.

Yukarısında ben öyle şey de yazıyorum, ney ney için yazmışım da oralar istemez, burada için de yazmışım. Şiirin başlığı içinde yazılıdır. Başlayayım mı?..

Stalin Ahıska'ya asker doldurdu
1944 dün yılı içinde
Türk halkını öz yurdundan kaldırdı
Tor top (toplayıp) bir gecenin içinde.

Amansızcasına alıp götürdü
Dost akraba birbirini yitirdi
Kar çok yağdı işimizi bitirdi
Yolda kaldık kar boranın içinde.

Üsti başı kirlendi yaman bitlendik
Yiyecek olmadı bazen aç kaldık
Sobalar yanmadı soğukta donduk
Zulüm çektik vagonların içinde.

Kohum akrabadan ayrı düştüler
Ana vatan hasretini çektiler
Vatan diye diye vefat ettiler
Garip gurbet ölkelerin içinde.

Gittiğimiz yerde kaldık yaşadık
Allah veren rızkımızı aşadık
Komşu olup hep beraber yaşadık
Kırgız, Kazak, Özbeklerin içinde.

Birbirimize kardeş baçı derdik
Hep bir desterhanda etmek yerdik
Beraber bir yerde namaz kılardık
O mübarek camilerin içinde.

Mehriban yaşadık iyi bir zaman
Nedense Fergana karıştı yaman
Böyle işi kimse etmezdi güman
Kanlar aktı köçelerin içinde.

Birlik yarattılar hucum ettiler
Ahıska Türklerini kırıp döktüler
Evlerine ateş verip yaktılar
İnsanları yaktılar evler içinde.

Tuhvalan başladı millete karşı
Baş alıp kaçtı herkez bir yana
Gelip de doluşdular Azerbaycan'a
Dökülüp saçılıp yollar içinde.

Bakü'ye gelenler hoş karşılandı
Kim nereyi istedi yer verdiler
Muğana Haçmaz'a hem Karabağ'a
89. yıllar içinde.

İki kara komşular dava açtılar
Hocalı'ya çoklu toplar attılar
O dinç ahaliye divan tutdular
Millet kaldı heyecanlar içinde.

Düşmanlar Hocalı'yı işgal ettiler
Esir dutanları şehit ettiler
Ahıska Türk'ünü kurban kestiler
Baş bedenden ayrıldı kanlar içinde.

Halkın görmediği bela kalmadı
Bu halka kimsenin canı yanmadı
Ağaçlar sızladı kanlar döküldü
60 yıldır kara günün içinde.

Müzeyfe Hoca der bu geçen devri
60 yıl dediğin bir insan ömrü
Ayrıldık vatandan çektik zulümü
Gelip geçen 60 yılın içinde.

60 yıllığında yazmışdım bunu ben. Çok şeyler, çoktur ama...

Ölenlerin ruhlarını kaldırın
Kalbimizi sevinç ile doldurun
Sesimizi ölkelere çattırın
Bizleri sen rahatlatdın Türkiye.

Şöhretin yayılsın dünyaya koşa
Çektiğimiz zahmetler gitmedi boşa
Tarihler boyunca seni bin yaşa
Bizlere sen arka oldun Türkiye.

Müzeyfe Hoca'yım kaynar yüreğim
Kabul oldu benim arzu dileğim
Şiir yazmak için möhkemlendi bileğim
Sebebkarı sen oldun Türkiyem.

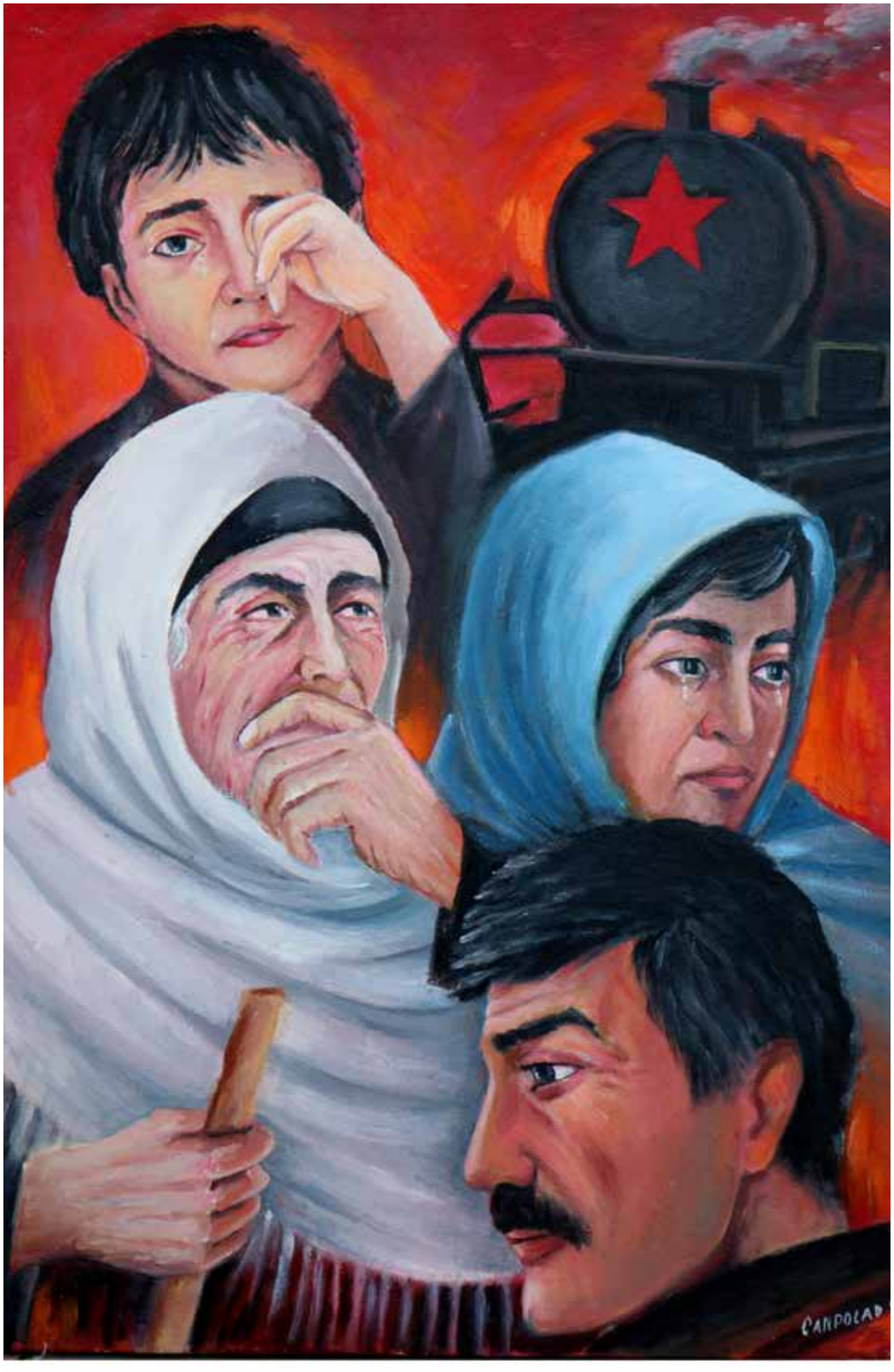

Ahıskalı ressam Canpolat Qaharmanov'un sürgün çizimlerinden

Bu bizlerden şiir yazmışlar da orada şey yapmışlar, çıkartmışlar da ondan ona göre yazdım.

Bizim şeylerimizden, sonra Muhammet Hoca vardı, Türkiye'den gelmişdi, burada hocalık etti. Onun kendine yazmışım, Muhammet Hoca'ya. Burada şiir çoktur. Vallahi hangisini diyeyim ben. Irak savaşında, Irak'daki savaşlarda vurdular ya, orada o Saddam'ı deviren zaman, ona da yazmışdım.

Benim bu şiirim Türkiye'ye gitmiştir, orada da okunmuştur: "Biz Kimiz?"

Diyordular ki,

- "Biz Gürcü'den dönmeyiz."

Öyle diyordular da... Diyordu ki, Gürcüler diyor ki,

- "Siz Türkler, Ahıska Türkleri, Gürcü'den dönmesiniz."

Ama biz Gürcü'den dönme değiliz, onun için burada bir şey yapmışım. Aha bak başda da yazıyorum ki, bazı adamlar diyor ki,

- "Biz kimiz?"

Kimisi diyor ki,

- "Gürcü'den dönme..."

Kimi diyor ki,

- "Ne bileyim nerden kalmayız?"

Bazı adamlar diyorlar ki;

- "Bizler Ahıska Türkleri Gürcü'den dönmüşüz, Gürcü familyalarımız (soyisim) varmış... Gürcü familyalarında yazılacağmışız... Bizleri vatana götüreceymişler... Yani Gürcüce familyan yazılsa vatana götürecekmişler!.."

Odur ki, böyle sözler çok olmuşdur. Ancak onun için bu şiiri yazdım: "Biz kimiz?"

BİZ KİMİZ?

Ardahan, Ahıska, Posof mahali
Kardeşiz, bacıyız bir milletiz biz
Birimiz keçmiş korkut dedemiz
O nesilden kalan Türk oğluyuz biz.

Söğütün, kabağın barı olmamış
Bahçesi, elması, narı olmamış
Neslimiz dedemiz Gürcü olmamış
Acdadı atadan Türk oğluyuz biz.

Yayılsın bu haber bütün yerlere
Tercüme olunsun geyri dillere
Kimliğimiz duyulsun o milletlere
Kalu Bela'dan Türk oğluyuz biz.

Biz kimiz biz Türk'üz koy eller bilsin
Ahıska Türkleri yurduna dönsün
Bizden sonra gelen nesiller bilsin
Eslimiz neslimiz Türk oğluyuz biz.

Müzeyfe Hoca'yım selam ellere
Yetişsin sözlerim genç nesillere
Uymasınlar geyri adi sözlere
Türkiye'den ayrı düşmüş Türküz biz.

Müzeyfe Hoca, Adıgönlü, 25 Yanvar 2003. yılda yazmışım.

İstasyona vardık ki ne görelim? Karın üstünde bembeyaz halde ölüler yatıyor! İşte, önceki trenlerde ölen insanları kaldırıp sağa sola atmışlar... Ah neler ettiler oğul, neler...

Emri İsmailov

AZERBAYCAN

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

Kamal Kahramanov

ADIGÖN, 1923

KAMAL KAHRAMANOV
AZERBAYCAN

İsmim Kamal Kahramanoğlu, vatanım da Plate, Adıgön rayonu, Plate Köyü'nde. Hükümet götürse giderik. Hükümet, hükümet...

Ahıska'da nasıl yaşıyordunuz?

Ben mi?.. 18 yaşında geldim ben. Üç ay askeri talim gördüm, üç ay... Üç aydan sonra götürecekti, buraya sürdüler. Sürüldük ki daha da götürmedi. Üç ay talim gördüm, altı kilometreydi Rabat bize. Altı kilometre oraya gidip talim yapıp akşam eve dönüyorduk. Sonra bu iş ki çıktı, "Haydi" dediler Özbekistan'a. Stalin'in var, zamanında Stalin'in.

İyiydik, elbette iyiydik. Nasıl ki burada yaşıyoruz, orada da öyle yaşıyorduk. Her şeyimiz vardı. Durdu o Stalin, yeri kıskandı. Gürcistan'ı aldı, 7 ilçeyi Gürcistan'a aldı, 7 ilçeyi sürdü. Şimdi boş, adam yok, bomboş duruyor. Yeri Gürcistan'a kazandı, Gürcistan için.

Sizden savaşa giden oldu mu?

Askere gidecektik işte, sürdüler ki daha gidemedik. 10 yıl askere almadı. 10 yıl askere almadı bizim halktan. 10 yıldan sonra, demek Volniy lagere (ihtiyaden) almışlar, askere almadı da, 10 yıl almadı, 10 yıl, 10 yıl sonra aldı.

Var vardı, yok da yoktu, iyiydi millet. Şimdi kendisi Gürcistan Cumhuriyeti olduğu için kendine aldı yeri. 7 ilçeyi çıkardı, kendinin halkını tıktı (doldurdu) oraya. Stalin yaptı da... Gidiyor geliyorlar, gidiyor evini görüyor, köyünü görüyor, geri dönüyor ama Gürcistan almıyor, haber de vermiyor.

Neden sürgüne gönderildiniz?

Anlayamadık ki ne yüzden sürüldük?

- "Üç aylığına geçici Orta Asya'ya gideceksiniz."

dedi. Onun toplantısında ben oldum,

-"3 ay vremenni (geçici) Orta Asya'ya gideceksiniz?"

dedi.

-"Geçici..."

dedi. 3 aydan sonra geri getirecekti. O, kandırdı milletimizi. Milleti kandırdı!..

Zorluk da çektik, öldük de. Ehhh, açlıktan ölenler kim, evsiz kalanlar kim? Oooy oyyy!.. Kış gününde getirip dökdü. Kış, soğuk, millette hiçbir şey yok...

Vagon kesti ayaklarını Rusya'da kaldı. Öldü mü kaldı mı kimse bilmez.

Vagonları anlatır mısınız?

Hooo, vagonda neler oldu?.. Açlıktan ölenler var. Vagon ayaklarını kesti kaldı Rusya'da, vagon kesti ayaklarını Rusya'da kaldı, öldü mü kaldı mı kimse bilmez. Rusya'da bir hastaneye götürüp bırakdılar. Açlıktan ölen kim, pulu (parası) yok, parası yok... Stalin, Stalin, Stalin yaptı...

Vagonda yemek olarak ne veriyorlardı?

Veriyordular, siyah ekmek veriyordu, siyah ekmek... Her gün sutkada bir kez veriyordu, vagonda gelirken veriyordu.

Karnınız aç mıydı, orada namaz kılabiliyor muydunuz?

Onu tutan kendinde eğer bir şey vardıysa, yiyordu tutuyordu. Kendinde bir şey yoksa nasıl tutsun, yemeye bir şey olmasa... O devletin verdiyi pradukunu (erzağını) sutkada (günde) 1 merte (kez) praduk (erzak) veriyor, o da karalinan (miktarla) çorba. Onu o adam saklayıp sahurda yiyemez ki sabahta oruç tuta... O yediği (tutamadığı) orucu geldi burada tuttu, sonradan buraya ki geldiler yerleşdi, o kazasını tutdu.

Trende ölenleri ne yaptılar?

Ölenleri alıyor götürüyordu, soruyordu ki,

- "Balnisa (hastane) nerede?"

-"Filan yerde."

Götürüp balnisa (hastaneye) bırakıyordu, bırakıp geliyordu, onlar ne yapıyordu ne yapmıyordu kimse bilmez. Onları da götürüp bir yere bırakıyordular işte. Ölenleri öyle götürüp bırakıyordular hastanelere. Hastaneleri sürüştürüyordu (soruyordu), alıyordu iki adam götürüp hastaneye bırakıyordu geliyordu. Ne yapsın?.. Tren durmuyor ki o gidiyor. Yeri eşiya (kaza), oraya koya, yok, götürüp balnisalara (hastenelere) bırakıyordular.

80 yaşında bir nine öldü, kış kar bunda, götürdük karın üstüne bıraktık geldik gittik. Yere gömemedik, karın üstüne bıraktık geldik.

Ehhh... Stalin zulüm yaptı da 7 rayon (ilçe), Müslüman halkı olduğu için çıkardı, kendi halkına verdi. Şimdi kendi halkı yaşıyor o yerde...

Bizim yanımızda Acaristan var. Onlar bizden çoktur, aftonomdur (özerktir) onlar. Onlar yaşıyor, onları sürmedi, bizi sürdü. Onlar hala yaşıyorlar Acaristan'da. Onların merkezi Batum, bizim merkezimiz Tiflis'ti. Yere, yere, yere, toprağa kıskandı Stalin, Gürcistan'a yer alıp verdi.

Özbekistan'a varınca ne yaptınız?

Özbekistan'da da bir şey yoktu, kendinde bir şey yoktu ki bize bir şey veremiyordu. Hükümet praduk (erzak) verdi, hükümet verdi, devlet erzak verdi; ama ölen çok, acından ölen çok... 3 gün, 4 gün, 5 gün ekmek yememiş; ölecek tabii...

Hımmm, ot yiyen çok oldu, ot... Yeşil otu doğrayıp, tuz serpip yiyorduk ki ölmesin adam deyip. O ot da adamı şişiriyor. Şişiyor adam, boynu kulağı, ot çok yesen şişiyor, şişiriyor, çok adam ot yeyip öldü. Hükümetde bir şey yok, hükümet de bir şey vermiyor. Oturgan kolhozunda, orada da birşey yok, o da aç, onlar da aç...

Yeşil otu doğrayıp, tuz serpip yiyorduk ki ölmesin (...)

Otu çok yesen şişiriyor. Çok adam ot yeyip öldü.

Hazır yahşi (iyi) millet, hazırda yahşidir (iyidir) millet. Evi var, ineği var, tarlası var, yeri var, hazır...

Komendantlar ne yaptılar?

Ohooo komendant!.. Her ayda kol koyduruyordu (imza attırıyordu), her ayda imza attırıyordu, her ayda imza attırıyordu. Ay toldu (bitti), geliyordu imza attırıyordu. Demek, kaçıp gitmesin diye. Nereye kaçacaksın? Rayona (ilçeden) çıksan rayonda da yakalıyordu, sen kimsin? Ne geziyorsun? Kaçamazsın!..

Ne zaman ki komendantdan (sıkıyönetimden) açıldı (kurtuldu) halk, o zaman o yana bu yana gitmeye başladı. Ondan önce gidemiyordu. Ay oldu geliyor, 50 adam imza atmışsak, 50 insana imza attırıyor, 100 adam imzalamışsak 100 adam imza attırıyordu. Çocuklara bile imza attırıyordu, parmak bastırıyordu. Nereye gideceksin? Hiçbir yere gidemezsin. Yaptı da yaptı...

Çocuklar ne yapıyordu?

Eyyy! Çocuklar ne yapıyordu? Ağlıyor, ekmek yok ki, veresin. Öyle çocuklar vardı ki zayıflayıp zayıflayıp öldü (ağlıyor...) Karnına bir şey gitmese ne yapsın? Ölecek de...

Kamal Kahramanov aile albümünden

Çocuklara neden imza attırıyorlardı?

Yani çocuğu, çıkıp gitmesin, kimse alıp gitmesin. Başka adam gelip çocuğu alıp gider, onun için de, çocuğa da şey yapıyordu ki çocuk burada mı, var mı?

Akrabalarınızı nasıl buldunuz sonra?

Eeehhh! Onlara gidemiyorduk, komentant (sıkıyönetim gözlemcileri) vardı. Komentantdan cevap alsan, komendant cevap verse, kağıt veriyordu, onunla gidip görüp geliyordun. Eğer komendant cevap vermese, gidemiyordun. Ölüp gitseler bile gidemiyordun. Komendant cevap vermiyor ki? Çıkıyorsun yerinden milisya (polis) yakalıyor;

"-Nereye gidiyorsun sen? Sen kaçaksın, öyle..."

Yaptı da, Stalin yaptı...

Vagonda ölenlerin cenaze namazını kılabiliyor muydunuz?

Yok, yok! Cenazesini kılmazdan götürüp o stalovanın (yemekhanenin) önüne, balnisanın (hastanenin) önüne bırakıp geldiler. Kim onun cenazesini kılacak?.. Kar bunda, tipi esiyor, soğuk, evin yok barkın yok, kim onun cenazesini kılacak? Nice adam öyle cenazesiz gitti... Günah, Allah'ın emri öyleymiş, hepisi Allah'ın emridir, Allah ona emretmeseydi onu yapamazdı, ona aklı kim verdi? Allah verdi ki, bu halkı sürelim...

Ağlıyor, ekmek yok ki, veresin... Öyle çocuklar vardı ki zayıflayıp zayıflayıp öldü.

Sizin suçunuz neydi ki sürdüler?

Tolka (tek) ayıbı, qranitsaydı (sınırdı) Türkiye ile. Türkiye'yle sınırdı, ayıbı bu. Hazır orada, bizim yanımızda Acaristan var, Batum merkezi, o da Müslümandı, onu sürmedi, bizi sürdü, 7 rayonu (ilçeyi) sürdü...

Yani Müslüman olduğunuz için mi sürdüler?

Gürcü'nün içinde 7 rayon (ilçe) Müslüman, kalanları hepsi Gürcü. O 7 rayon (ilçe) Türkiye'ye qranitsa (sınır), Posof'a, Posof'a, Türkiye'ye sınırdı. Orada onlar inek otlatan da biz de burada inek otlatan da konuşuyorduk birbirimizle. Ortada çit var, konuşmaya konuşuyorduk, ama ötüp gidemezsin (geçemezsin), o da geçemez. Çit böyle... Türkiye'ye yakın olduğumuz için sürdü de...

Ne konuşuyordunuz onlarla?

Ne konuşacaksın? Orada senin kimsen yok, kardeşin yok, baban yok, anan yok, begana (yabancı) adamla ne konuşacaksın? Türk olsa bile yabancı adam... Hepsi Allah'ın emri, Allah'ın emri, Allahu Teale ona o aklı vermiş o zaman....

Tolka (tek) ayıbı, qranitsaydı (sınırdı) Türkiye ile. Bizim yanımızda Acaristan var, Batum merkezi, o da Müslümandı, onu sürmedi, bizi sürdü.

Talim zamanı size kiminle savaşacağınızı söylediler mi?

Askere götürecekti. Üç ay talim yaptık, sonra ne oldu ise Orta Asya'ya ki göçürdü daha da gidemedik. Askerde, bizim çok adamımız askerdeydi.

Kimleri sürdüler, geride kimler kaldı?

Karısı, çocukları kaldı. Onlara da hükümet bakamıyor, kendileri de çalışıp bir şey yapamıyor, çoğu acından öldü. Çocuklar açlıktan öldü. Hükümet bakmıyor, ot yiye yiye şişiyor, otu tuzlayıp yiyor şişiyor. Ehhh bizim gördüğümüz ezabımızı, vay vay vayyy!..

Stalin öldükten sonra tepkiniz nasıldı?

Hiçbir şey, ne yapacaksın? Ne yapacaksın? O hükümet, sen halk, ne yapabilirsin devlete ne yapacaksın? Gürcistan devlet çünkü. Stalin'in var zamanı, Stalin bilir misin nasıl biriydi? Ooo...

Nasıl insandı Stalin?

Çok güçlü, güçlü siyasetçi adamdı Stalin!

Fergana olaylarını anlatır mısınız?

Stalin'in maksadı bu halkı hep yok etmekti ki, yer bana kalsın diye..

Fergana'da dayınızın oğlu öldü öyle mi?

Evet, onlarda iyiydi, sonra halkımızla biraz anlaşamadılar. Fergana'da halk çok, yer azdır, yer... Halk çok, yer az. Onun için anlaşamıyordular. Mirzeçöl Zonası'nda (bölgesinde) yer çok, Fergana zonasında yer azdır, halk çok, millet çok.

20 yıl Özbekler ile birlikte yaşadınız, sonra birden bire ne oldu ki anlaşamadınız?

50 yıl yaşasan da o, kendi yeri olduğu için o büyüklük ediyor. İstersen 100 yıl beraber yaşa, yine diyor ki;

-"Sen oranın adamısın, buranın adamı değilsin."

Haaa... 100 yıl yaşasan da yine diyor ki,

-"Bu yer Özbek'in yeridir."

O Özbekistan'da bir Varaşilov Köyü'nde iki amca oğlu aqarotda (tarlada) sinora (sınır kavgası ediyor) konuşuyor. O taraftan Özbek geliyor bunun kolundan tutuyor da, yere göstererek diyor ki;

-"Heeyy eke (ağabey), bu Özbek'in yeridir Özbek'in yeri! Senin yerin değil. Niye vuruşuyorsun (kavga ediyorsun) sen?"

–"Bu özbek'in yeridir."

diyor. 100 yıl yaşasan da yine diyor ki;

–"Özbek'in yeridir, senin yerin değil."

Şimdi bunlar demez mi, Azerbaycan demez mi? Bu da der ki,

–"Bura Azerbaycanın toprağıdır? Senin toprağın Gürcistan'da. Git kazan, çalış, al!"

O da vermiyor, o da vermiyor. O da hükümet sonuçta! Vermiyor, istemiyor.

Kamal Kahramanov arşivinden

Vatana nasıl dönmeyi düşünüyorsunuz?

Vatanı, Allah'ın kendisi vermese biz kendimiz alamayız. Öyle biz zaman gelir ki, Gürcü-Rus kendisi çağırır ki,

- "Gelin de vatanınıza sahip olun."

Bu dünya ayleme (dönen) dünyadır. Onun başına bir müşkül (zorluk) iş düşer, o zaman der ki;

-"Olaaa bir bekar (boş) ettik, bu toprağın adamını haydadık (kovduk), gelsin yaşasın."

Derler, ama 50 yıldan sonra mı olur, 100 yıldan sonra mı olur, onu Allah bilsin...

Türkiye için ne diyor, ne düşünüyorsunuz?

Yok Türkiye'ye bir şey diyemezsin, Türkiye kendi hükümetdir. Biz Gürcistan'ın elindeydik de Gürcü'nün elinde... Türkiye sahip çıkmasa yok ederler. Türkiye sahip çıkıyor, elini böyle tutuyor bak!.. Bu halkın üstüne böyle duruyor!.. (eliyle gösteriyor.)

Türkiye sahip çıkmasa [bizi] yok ederler.

Çocuğu ölen kadınlar ne yapıyorlardı?

Eeee, ne yapacak, ne yapacak? Elinde hükmü yok, devlet değilsin. Halk, halk ne yapacak? Hiç, hiç, hiçbir şey...

Oraları hiç deme! Halk kıynaldı (zorluk çekti), kıynaldı, acından ölenin sayı hesabı yok. Bir yerde çalışamasa, para kazanamasa, bir yere gidemese...

Trende ölen çocukları attılar mı hiç?

Dünyada ne dersen o oldu, her şey yaptılar her şey. Her şey yaptılar bu millete...

Türk milletine diyeceğiniz bir şey var mı?

Türkiye olmasa biz zaten yok oluruz. Türkiye'dir bizim üstümüzde böyle duran!.. Hele bugüne kadar biz de yaşıyoruz, onlar da kendi kendine yaşıyor. Sıkıntı olsa yardım da yapıyor, Türkiye yapıyor yardım..

Keşke din değiştirseydik de bunlar başımıza gelmeseydi, dediniz mi hiç?

Yoookk!.. Gürcü olacakmışım (gülüyor)... Yok!.... Müslüman adam öz dininden dönüp başka bir dine ötemez (geçemez)! Yok! Ötken (geçen) takdirde bile, yine diyecek ki, bu Müslüman'dır. Hee, demez ki Gürcü'dür! Müslüman'dır bu! Düşmandır bu! Seni düş-

man hesap ediyor (gibi görüyor) sonuçta! Zayıflatdılar da o yandan bu yandan kısıp zayıflatdılar...

İngiltere de odur, Amerika da odur. Onlar da kafir hükümettir, Müslüman değil de... Onlar sıkıyor ki, yok kılalım bunu, ama yıkamıyor. Allah var Allah, Allah Türkiye'nin üstünde böyle duruyor, sen ne yapıyorsun?. Heee, eğer ki, Allahu Teale bakmasa 1 günde yok kılarlar (ederler), İngiltere, Amerika, haçperest hükümetler (ülkeler demek istiyor). Ama Allah'tan korkuyorlar, Allah'tan korkuyorlar! Yaşıyor, yahşi (iyi) yaşıyor, yahşi devletdir, kendi kendine bir devlet. Allah sonumuzu hayırlı yapsın.

Neden Gürcüleri sürmediler de sizi sürdüler?

He ya, ne?.. O, diyor ki;

-"Ben varım, ben sahibiyim."

O kafir hükümetlerin önünde duruyor. İşte o yüzden, yakındın çünkü, onunla irtibatları kalmasın, Türkiye ile irtibat kurar diye haydadı (kovdu). Gürcü'ye kaldı memleket, Gürcistan...

Eğer bir gün vatana dönmek isteseniz bunu nasıl yaparsınız?

Türk'ü kabul etse olur, Türk'ü kabul etmezse gidemeyiz. Gürcistan kabul etse gideriz, eğer kabul etmezse gidemeyiz, koymazlar, O, diyor ki;

-"Yer benimdir, Gürcistan'ındır yer."

Gürcü olacakmışım, yok!.. Müslüman adam öz dininden dönüp başka bir dine ötemez (geçemez)!

Ama, hak ile, Türk'ün de yeri var orada. Yedi rayon (ilçe) Türk'ün yeriydi zaten. O 7 ilçe hazır (şimdi) boş ki... O 7 rayona kaytadan (yeniden) götürüp doldursa olur, ama şimdi ona güç gerek güç. O 7 rayon şimdi 10 - 15 rayon oldu. Halk arttı. Ona yemek gerek, giymek gerek, para gerek, her şey gerek! Devletler, 5 - 6 devlet birleşip yapsa olur, bir devlet onu yapamaz. 5 - 6 tane devlet birleşip yardımlaşırsa ki;

"-Bu halk şimdi yerine gelsin; ev, iş, biz temin edelim."

dese olur. Ne kadar ev gerek o halka... O vakit bu halk 600 - 700 bin, hazırda 1 milyonu aştı. Milyonluk halka milyon ev gerek. İstemiyor Gürcü, istemiyor; yoksa yapsa yapar, istemiyor. - "Müslüman gelip benim içimde olmasın" diyor da...

Stalin'in yerine bir Türk olsaydı daha doğrusu siz olsaydınız, aynı zulmü Gürcülere yapar mıydınız?

(gülüyor...) Biz azınlığız, Gürcistan çok. Gürcistan milyondan aşux (fazla). Biz ne bizim 7 rayon, o 7 rayonun da 4 rayonu olurdu. Dört rayonu az, Gürcü çok...

Şimdi milletin içinde yaxşısi (iyisi) de var, yamanı (kötüsü) da var. Öyle adam var ki "çıksın" diyor; ama öyle adam var ki, "otursun (kalsın) bizimle beraber yaşasın"... Böyle diyen de var, "çıkıp gitsin" diyen de var. Adam her xıl (çeşit), her xıl!..

Sürgünden önce Gürcülerle birlikte nasıl yaşıyordunuz, size hiç eziyet ettiler mi?

İyiydi, iyiydi, eyyy! Xocayın (yetkili) bitəvi (hepsi) onlar. Yetkililer hepsi Gürcüler, bizimki

raboçi (işçi), büyük hep onlar. Yok, zulüm etmiyordular çünkü Türkiye yakındı. Türkiye'den bazı adam ötüyordu (geçiyordu) oraya haa, gece geçiyordu terkel (yeniden) yine gidiyordu. Geçiyordu Türkiye'den, bizim adamlar da geçiyordu, gidiyordu 1 ay 2 ay orada oluyordu, sonra geliyordu yine, qranitsa (sınır) yakın ya...

Köyümüzde yonma taştan mescit vardı, onu sökmüş de götürmüş İran...

"Bir şey yapsak Türkler gece gelip bize (Gürcülere) bir şey yaparlar" diye korkuyorlar mıydı?

Evet, onu da diyordu, fakat öyle iş olmamış, ne orada, ne burada adam öldürülmedi.

Sürgünden önce rahat namaz, oruç tutabiliyor muydunuz Gürcistan'da?

Evet, tabii ki? Ohooo, camiler vardı. Mescitler ohooo... Yonma (işlenmiş) taştan yapılı mescitler vardı. Bizim köyümüzde yonma taştan mescit vardı, onu sökmüş de götürmüş, İran söküp götürmüş İran! O mescidin taşını İran söküp götürmüş...

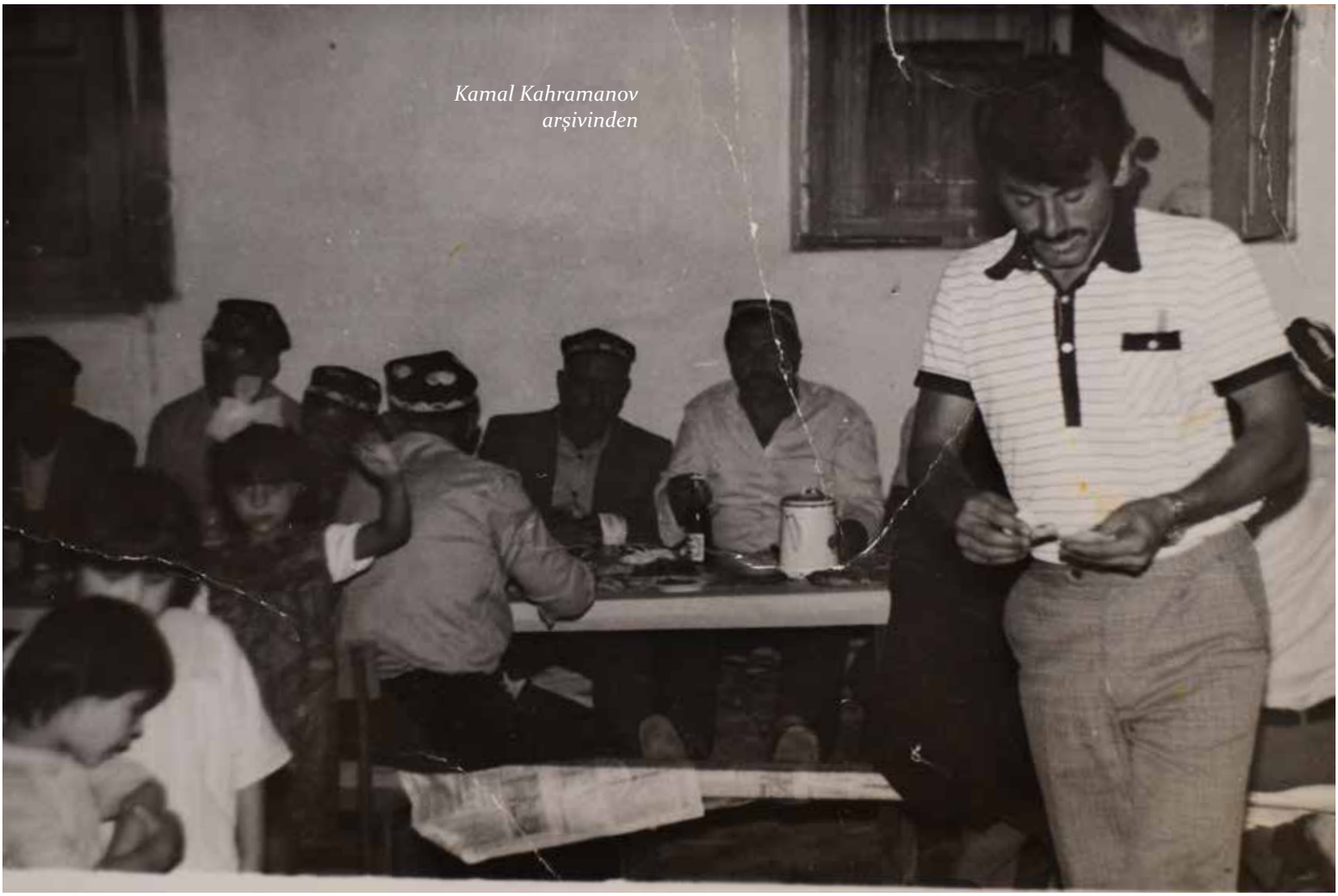

Kamal Kahramanov arşivinden

Sürgünden önce hocalara ne yaptılar?

Elbette! Hocaların hepsini yakalayıp götürdü. Hoca olmayan öndeki ileri gelen adamları da tutukladı. Hoca değil, ama tutukladı. Bu bir iş yapar diye, rehberlik (liderlik) eder diye onları da tutukladı.

Öğretmenler geliyor muydu? Siz okulda okudunuz mu orada?

Gürcü muallimi (öğretmeni) geliyordu 1 ders veriyordu, 1 ders. Urus (rus) zaten, Rus da bir. Gerisi zaten hepisi bizim millet.

Sizi süreceklerini biliyor muydunuz? Geride neler bıraktınız?

Her şey kaldı her şey... Öreli (önceden) demedi, bir günün içinde, bir sabahın içinde topladı halkı, dedi ki;

-"Siz 3 ay müddetine (sürecince) vremenni (geçici) Orta Asya'ya gideceksiniz, Stalin'in prikazı (emri) var, ene (böyle)."

İnek, koyun, ev, her şey kaldı öyle. İnekleri topladılar adamlar, çünkü bizim yerde yabani hayvanlar var, kurt diyoruz biz, onlar gelip inekleri yer. Onun için inekleri toplatıp başına adam koydu ki, bu hayvanları koru ki gelip yemesin. Çünkü bizim yer meşenin (orman) içidir, dağın içi, orada kurt çok. İneklere tüm adam (korucu anlamında) koydu, adam koydu. Adam bakıyor, adam götürüp kapatıyor, adam bırakıyor ki, kurtlar gelip yemesin. Sonra o hayvanları devlet götürdü. Devlet götürdü...

Hocaları götürdü. İleri gelen adamları da tutukladı. Bu bir iş yapar diye, rehberlik eder diye...

Devlet götürdü heee... Sonra Özbekistan'a gittik. Orada birer tane inek verdi. Birer birer... 10 tane hayvanın kalsa da 1 tane aldın, 20 tane kalsa da 1 tane aldın, birer birer inek verdi...

Bugün hikâyelerini dinlediğimiz o yaşlılar, o günleri yaşayan küçük çocuklardı. Babaları askere alınmış, anneleri savunmasız çocuklar...

Canpolat Qaharmanov

AZERBAYCAN

1944 AHISKA SÜRGÜNÜ

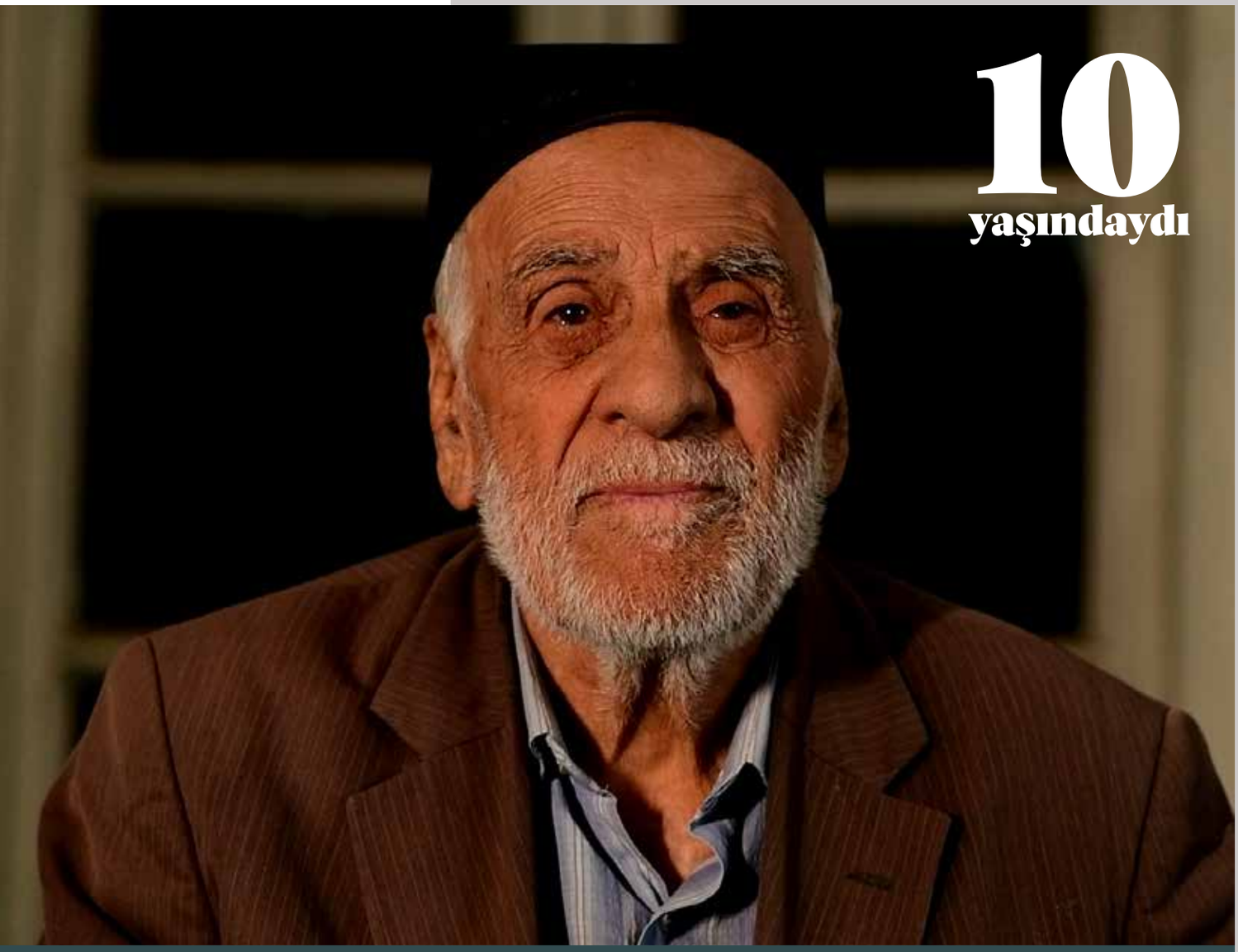

10
yaşındaydı

Mehdi Kahramanov
ADIGÖN, 1934

MEHDİ KAHRAMANOV
AZERBAYCAN

Evet, ben şimdi öyle deyim ki, ismimiz, soyumuz, soyismimiz... Kurbanovlardanık, Kahramanovlardan... Biz Adıgön ilçesinin Xevaşen Köyü'nde doğulmuşuz, 1934. yılın Ocak'ının 15'inde. Ondan sonra da bak bunda anadan olduğumuza, sonra da sürgüne düşdük 1944. yılında, Kasım ayında. Bu kasım ayı olana gibi 3 ay önce, asker dökdüler köylere. Bir bizim köyümüze yok, bütün bizim olan, millet olan köylerimizin içinde asker... Bu köyden o köye bırakmıyordular ki annesi var, dayısı var, teyzesi var, bunu görmeye izin vermiyordular.

Asker koyulmuyordu. Bizim kendi köyümüzde yine asker öyleydi ki çok 3 ay askerin altında, millet askere gitti. 1942. yılı gibi, 1942. yılda da belki en büyük insan 50 yaşında, 55-60 yaşına yakın adamlar... Bak mesela benim kardeşlerim de, biz 5 kardeş idik, 5 kardeşden 4 tanesi askere gitti. Yaşlı adamdan biri mesela 4'te gitti, 2'si engelli oldu geldi savaştan, 2 tanesi askerden geri dönmedi. En büyük kardeşim ile en küçük kardeşim... Demek, 16 yaşında, o 1942. yılı 16 yaşında... Onu da sürgün ettiler, askere gitti de...

Onlar da gelmedi. Bizim kendi köyümüzden 60-70 kişi yoktu o savaşta. Ondan sonra o askeri arabaları getirdiler, Amerikanskiy askeri arabaları. 2-3 gün önce topladılar Abastuman Köyü'ne, Adıgön tarafa... 2 gün, 3 gün sürmedi de, geldi gece saat 4'te "toplantıya davet ediyoruz" dediler. Babama seslendiler ki, ben de o yanda duruyordum, saat 4 idi, babama dediler ki;

-"Kahriman Amca, Kahriman Amca, evet, toplantıya, okula toplantıya gedeceğiz."

Dedi ki,

-"Bu vakit toplantı olur mu?

Dedi ki,

-"Çağırıyorlar..."

Evet, gitti, hiç 20 dakika sürmedi...

2 tane askeri adam, silah ile kapıya tepik atıyordu, ben de oturuyordum döşekde, 9-10 yaşlarım olur da... He, oturuyorum kapı açıldı örtüldü, içeriye girdiler, dedi ki asker,

-"Eşyalarınızı toplayın."

-"Hangi eşyalarımızı toplayalım?.."

Silah ile durmuş diyor ki "çık!"

O derecede çıkardılar bizi ki, hala bizim köyü geziyordular. Bir saatin içinde, 120 aile bizim köy idi, bir saatin içinde köyü boşalttılar tarlaya dökdüler; kemere, köye... Onda saat 7'lerdi akşam, onda gündüz akşama kadar yetirdik. Saat 7'de de Amerikanskiy sudobekr arabalar geldi, çadırlı. Bir tanesi yeni boyatılmış ki dersin ki buna hiç el sürülmemiş, gerçekten de öyleydi...

Evet, hiçbir şey alamadan yani, neyin var, döşeyin mi var, ineğiin mi var, koyunun mu var, ahorda ineklerimiz,evimizin malı-devleti... Tek bizim yok, bizim halkımızın umumu (hepisi o durumda). Evet, hepisi kaldı, indirdiler arabaya, götürdüler Azğura, oranın ismini de unuttum. Hem de bizim milletimize demiryolunu yaptırdılar, bizi de bindirdiler orada, oraya götürüp oraya topladılar... Eh, bir tane adamın elinde yaaa, döşek, binde bir tanesinde yorğan döşek var, hiçbir tane bir şey, yorğan da almadık, topladı, aldı... Askere götüreni bir tane büyük yaşlı adamlar gitti, çel-çocuk kaldı, mesela 9-10 yaşında...

Vatandan sürgün olanda sanki kendi annemin kucağından eniyorsun da ögöy (üvey) anne kucağına biniyorsun. Bizi öyle sürgün ettiler...

Ondan sonra da girişdiler darmadağın yapmaya. Ondan da 2 gün yığışdırdılar köyleri bir şeyi... 2 günden 3. güne de şey, mal vaqonları onun ile sürgün ettiler. Ya Allah! Borjomdan taa Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan; darmadağın yapa yapa, hepimizi döke döke gittiler. Yolda, her bir tane vagona da 2 tane asker idi, silahlar ile... Biri dışarı çıkamaz idi, eğer eşidirdi ki içeride adam ölmüş, onu mecbur çıkarıyordular, vaqon gitmeden durduruyordu da... Ural Dağlarında kar deee burda, yağıyor... Tren de, çüriye çüriye döküyordu. İşemeye düşen erkekler, genç çocuklar, adamlar, hepisi yollarda kalıp öldü. Trenin içinde ölenleri demeyenler gitti, söyleyenleri de endirdiler aşağı.

Şimdi ki beni o kardeşimin eşi idi de, onun çocuğu da yolda öldü. Kazakistan'da o emi idi de, Kazakistan'da öldü. Biz söylemedik ona, askere, orada gediyoruz mal vaqonlarının içinde buzladı. Ekmek veriyordular yolda, o ekmeği neyin ki el ile kırmak, balta ile, balta ile o sanki sementoyı kırıyorsun. Yemek de olmuyordu. Öyle götürdüler, o götürdüler bak o Kazakistan'da dökdüler. Mesela, götürdü o yanda Özbekistan'a dökdüler, diğerleri Kırgızistan'a gitti. Gittik oraya, şimdi nasıl vallah...

Özbek milleti de, Allah ile diyen de, Özbek milleti de iyi milletdi. Şimdi neden mi? Biz ki gittik, bir tane eve yerleşdirdiler mesela bizi. Kendimizi sanki başkaları bizimkilerini.

Ne kapısı var ne penceresi... Cam yok, karda belde, soğuk, o kardeşimin çocuğu diyor ya, ablam benim, o da onun da çocuğu öldü. Koydular döşeklerin üstüne, şimdi Özbekler döşeye "tönmiş" diyor, koydular oraya... Evet, orada sabaha kimi kaldı, Özbekler geldi yaşlı adamlar, geldi gördüler.

Özbekler ile bu ağlaşdı gitti, bir de orada 5-10 dakikadan sonra gitti, parasız 30 tane ekmek getirdi, tandır ekmeği, eve getirdi. Bize destexan serdi, ekmek yedirdi, battaniyeler getirdi. Pencereleri tostu (kapattı), kapıyı tostu, o gece onu da sabah yaptık, sabah açıldı. Hemen dediğim o Rozaxon eke diye adam, o aldı da iki göz evi var idi, bir de koridor... O evde kendisi oturuyor, o ikinci evde de bizi getirdi koydu o eve. Bak o insanlar, bize de çok iyilik yaptı, bizim millet yapsa onu o da büyük işdir haa... İnkar etmek olmaz da, çok yardım ettiler...

Bak, o açlık yıllarında kimsenin ne zehresi varıydı, ne tahılı varıydı, ne falan... Evet götürüyordu, çağırıyordu, diyordu ki,

-"Anbara geliyor musun?"

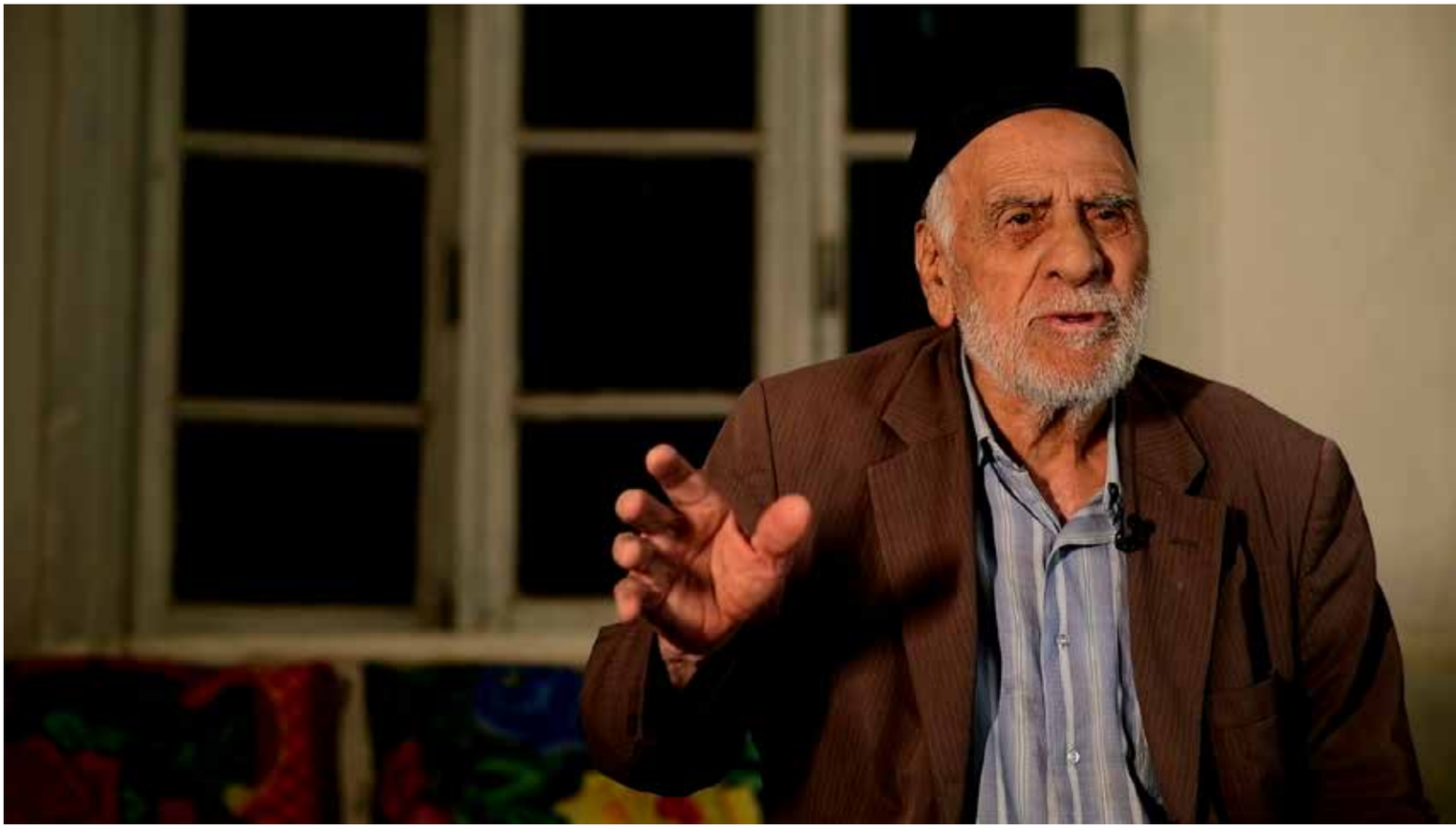

Onda da öyle tok vakitlerdi de, ambardan gücü neye çatarsa, açıyordu ambarın kapısını, tahıl doldutduruyordu, cügeri, mısır doldutduruyordu, her bir şeyden veriyordular ki ölmesinler. Bak getirip ekmek, çay... Ekmek yedizdiriyordular, Allah'ın hakkı... Bak bunun ile o derecede yaşadık, yaşadık Stalin'in devrinde. Bak onda da o kadar yaşadığımıza güzel hürmet ettiler. Bak o hürmetlerine de yene de razılık getiriyorum, gün be gün yine onlardan ki bize, bizim millete hele o köylerden... Bizim köyde diyorum ki Kızılbasan kolhozunda millete iyi bakdılar. Evet o bakdı iyice. Stalin 1953. yılında ölenden sonra Malenkov'u koydular. Komendant altındaydık...

Kılde Köyü Camii

Onda da, nasıl orada ettiler? O Özbekistan'da da bu köyden diğer köye gitmeye 1 tane insanı 10 başı görevlendiriyordular. 10 adama 1 tane, eğer o gitti ise o 10 başını dövüyordular, kapatıyordular, bırakma. Malenkov olandan sonra özgürlüğe çıktık.

Komendant gitti, özgürlüğe çıktık. Yaşamağa başladık da... Orada da çalıştık, kazandık Allah'a şükür. Kötülük olmamış, güzel çalışıyorduk. Milletimiz geçindi, iyi yaşadı, amma yollarda çok eziyyet çekiyordu. Ölen adam, yollarda kalan adam...Çel-çocuklar kaldı hep, çoğu yollarda, bezen işin Ural Dağlarında... Bak yaşadık bu halde geldik buraya...

Bu Azerbaycan'a da biz göçüp geldik, kendi halımıza, 1960. yılın Nisan ayının 10'unda. Saracılara endik biz burada. Bak burada da yaşadık 60 kaç yıl oluyor, 60 yıl... He burada da yaşadık, Azerbaycan da iyi yardım etti, Azerbaycan'ın merkez komitesi Mustafayev vardı, o kabul etti, razılaşdırdı, geldi köyü, muğan zonasını dedi ki,

-"Verin bunlar yaşasınlar burada."

Yaşadık, Allah'a şükür yaşıyoruz. Yine de Azerbaycan hükümetinden de olsun, istese halkından da, Allah bereket versin toprağına da, halkına da, çok iyi baktı, iyi de hürmet etti, iyi de misafirperestliği var. Daha bak başka ne diyebilirim, gördüğüm işler bu...

Aklınızda kalan en üzücü olay hangisiydi?

En asabi vaktimiz bizim oldu ki, elden ayaktan düşen yaşlı insanlarımız da var idi sonuçta. Hiç söylemeyen, bak onlar da çok eziyyet ki çekti. Onlara bakan da, hem de vatandan sürgün olan da sanki kendi annemin kucağından eniyorsun da ögöy (üvey) anne kucağına biniyorsun. Bizi öyle sürgün ettiler ki en yapan o ki, nefes aldırmadan bizi evden çıkardılar da... Bak şimdi her gün aklımdan da çıkmıyor, her gün benim aklımda o. Bak burada gezmiyorum, hep orada geziyorum. Köyde, bak o bu eseb gün-bugün yine eseb oradan çıkıyor ki hiç yoktan... Mesela bizim Naib vardı, çocuk 10 yaşındaki insan, bizi eseb yapıb bu dereceye koymak, her birimizi bir tarafa dağıtmak, her birimizi de birbirinden, akrabalarımızdan ayırmak... Bu eseb yok, ölüme kadar götürdü de bizi...

Ekmek veriyordular yolda, o ekmeği neyin ki el ile kırmak, balta ile sanki sementoyı kırıyorsun.

Niye bunları yaptılar?

Şimdi yavrum, o öyle ki bu onların sırrını biz ağnayamıyoruz, onlar toprağını genişlendirmek için bizi sürgün ettiler. Manea yaptılar ki, Türkiye'ye kaşıyorlar, yalan söylüyor! Türkiye de şimdi, Türkiye de bilmem kaç milyon şey adam Gürcü var. Eğer o bizi koruyorduysa Gürcü'yü neden kaçırıyordu oraya? Amma o toprağı genişlensin ki biz rahat yaşayalım da... O sebepten, başka sebep yok. Yani savaş vaktı, vuruşda Türkiye'ye gidecek yani, hiçkimse, çocuklar Türkiye'yi ne bilirdi? Hiçbir şey...

Türkiye'den haberim yok benim. Türkiye'de, ora Türkiye'nin dağıdır, ben gitmiyordum bir şey etmiyordum. Gidemiyordum, zaten öyle güçlü adamlar da askere gitti, ölüp gelmediler...

Erkekleriniz Ruslar için savaştaydı ama sizi...

Bunlara ne demek, ancak şahsiyyete sığınmamazlık oluyor ki, bunlar kendileri şahsiyyetini kaldırıyor, seni yok ediyor. Milletperestlik yaptı da, milletperestlik yapmasa yaşıyorduk işte. Güzel, bizim millet en güzel manzaralı yerlerde idi. Gözleri ki kaldırmadı, öyle de bizim milleti çökdü atdı da....

Borjom'dan taa Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan... Darmadağın yapa yapa, hepimizi döke döke gittiler.

Kendi sahipsiz şıımdi, şimdi bizim köyün yanına gitseniz, bizim köy önceki köy değil, veran olup gitmiş... Geldim iki kere gittim oraya geldim...

Kardeşinizin çocuğu öldüğünde ne hissettiniz?

Şimdi ablam söyledi ya, o yolda öldü, biz gizledik, demedik... Dediler ki, "ses verme." Ölüsünü 2 gün götürdük, 2-3 gün ölüsünü götürdük, vagonun içinde...

Bana bak o kardeşimin yavrusu öldüğü, o yolda ki öldü, 2-3 gün o Kazakistan'da öldü de, gece kaç saatiydi?.. Vaqonda gece-gündüz gidiyor, evet demedik ona, götürdük Kızılsıyan kolhozuna, Özbekistan'a... Dökdüler ki, götürdük eve. O gece de kaldı, sabah erkenden götürüp mezarlıkta basdırdılar, orada, Kızılsıyan kolhozunda. Orada öyle kalan, öyle milletimiz de vardı ki, trenden endiriyordular, anlıyordular ki öldü. Endiriyordular, ne yapıyordular onu Allah bilir de daha bırakıyordular çıkıp gidiyordular da işte. Çöl, ev yok, bir şey yok...

O ölen çocukların mezarları nerede?

O ölen çocuğun mezarı, Taşkent Andıcan vilayetinin, Korğantepe ilçesinin Kızılsıyan kolhozundadır. O mezarlık, Kızılsıyan kolhozunda gömülendir o çocuk, orada 1 tane yok, 3 tane bizim milletden gittiğimiz senede öldü. Biri nine idi, orta yaş karılarıydı, ikisi de o da çocuk idi. Sonra da ondan da 1946-47 yılda ona göçüp başka yere gittik. Kolhoz kurdular da orada...

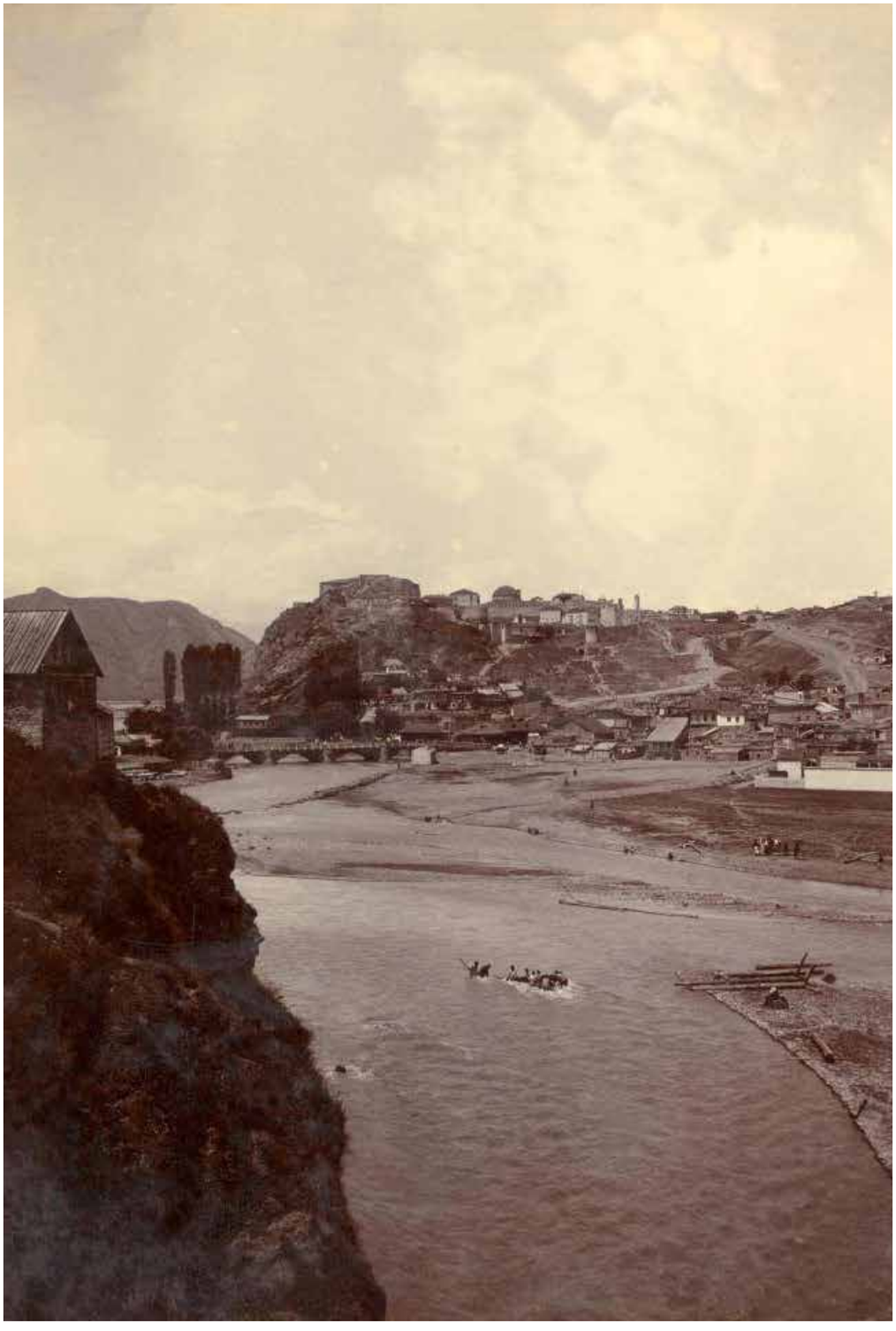

20. yüzyıl başlarında Ahıska

10 yıl boyunca ağır bir zalimlik vardı. Sabah kalktık diyelim, kahvaltı yapmamız lazım. Çocuğuz... Ansızın gelip kolhoza çalışmaya çağırıyorlardı. Hele gitme! Ellerinde kamçılar dövüyorlardı.

Güller Aliyev

AZERBAYCAN

5 yaşındaydı

Rubil Rızaoğlu

ADIGÖN, 1939

RUBİL RIZAOĞLU
ÖZBEKİSTAN

İsmim Rubil Rızaoğlu. Dedemin ismi Ülfem'dir. Sabzaralı'yım. Sabzara'dan çıkan zaman 5 yaşımdaydım.

Sürgünden önce nasıl yaşıyordunuz?

İyi yaşıyorduk, güzel yaşıyorduk. Her bir işimiz, her bir işimiz vardı. Kendi hususi topraklarımız vardı. Bizim hususi hızarımız vardı odun biçen, hususi dükkanımız vardı parça dokuyan. Bak böyle. Dedelerimiz keçe taptalardılar (ezerdiler) bir yerde yığılıp, davarın (koyun) yüngünden. Keçe taptalardılar. Ondan sonra kilim dokurdular (örmek) kadınlar, seccade dokurdular. Kendi şahsi her şeyimiz vardı, her şey. Mallarımız, davarlarımız, her şeyimiz vardı.

Sizi askere götürüyorlar mıydı?

Nikalay zamanında yok. Asker parası alıyordu, Nikalay zamanında... Sovyet geldi ki, ondan sonra götürmeye başladı. Müslümanları almamıştır askere hiçbir zaman Nikalay döneminde. Sovyet gelenden sonra Sovyet döneminde aldılar askere. Götürüyordular. Benim babam Leningrad Cebhesi'nde geri gelmemiştir Rıza babam. Oradan eve gelmedi daha geri.

Sizi nasıl sürdüler Gürcistan'dan?

Şimdi biliyorsun ne var? Bizi sürmenin planları çoktan olmuşdur, ama o momente (ana) gelmişdir ki, her taraf boşluk. Boşluk emele gelmişdir (yaranmış). Stalin hükümet başına ki geldi. Onun etrafına avanturist Ermeniler toplandı, Stalin'in başına. Stalin'i hangi yola deseler çektiler. Onların hesabına sürgün olduk. Sürgün olmazdan önce köylere asker getirip döktüler. Köyde hiç adam yoktu, 1 tane, 2 tane broni (yedekte) kalıyordular. Kadınlara şey kazdırıyordular. Akop (barikat) bizim dilce de onun içinde biz gizlenpuç (saklanbaç) oynuyorduk.

Gizlinpuç oyunuyorduk, kadınlar kızıyordu. Türkiye'den güya, "kavga açılaçak" diyordular. Ondan sonra, 1 ay önce asker getirdi döktüler. Ondan sonra gecenin bir vaktiydi, 1944. yıl, biz noyabr (kasım) ayına "koç ayı" diyoruz. Koç ayının 14. gecesi miydi neydi? Çocukduk biz, uyuyorduk. Kalkdık ki anamız yok döşekte. Anamız yoktur döşekte, bende başladım ağlamaya. Çocukduk, 5 yaşında. Bir zamandan sonra anam ağlaya ağlaya geldi. Peşine de (arkasından) iki tane asker. Askerin biri kapının sağ

tarafında durdu, biri sol tarafında durdu. Şimdi bunlar Rusça abaya (ana) Rusça "tez ol, tez ol, tez ol" diyorlar. Abayda şaşırdı kaldı, anam anam...

Yüngül vari, ne ki yüngül vari, yüngül ne ki lazımdı sıktı aldı. Kazan, tencere, sağan, tabak yemeğe... Ondan sonra öküz araba getirdiler, veşiyi (eşyaları) yüklediler arabaya. Bizim köyde, köyün altında "küçük düz" diyorduk, o küçük düze indirdiler. Evden çıkan kimi de aynı eve mühür vuruyordular. Daha giremezsin eve... Kapıdan çıktın kurtardı. Daha eve girmek yoktur. Giremezsin eve girdirmiyordular. Orada o küçük düzde 2 gün, 3 gün kaldık, kapıda... Ondan sonra başladı Amerika'nın sudabekirleri (araba markası) gelmeye. Karaynan vereydi. Amerika'nın sudabekrlerine yığdılar 4-5 ailenin veşisini (eşyasını). Sığmıyanı atıyordular. Maşınaya (araba) sığmıyanı atıyordular. Oradan götürdüler Ahıska'da tren vağzalı (gar) var. Şimdi ora yine duruyor. Kılde'nin düzü, diyoruz oraya. Vagonlar hazırdıysa vagonlara düz düzüne vuruyordular. Vagonların her iki tarafı da seküydü (ranza). Sağ tarafı sol tarafı, bir de ortası, biz tarafı... Vagonun ortasında da pecdi (soba)... Veşiyi sekünün altına yığıyordular.

Çocukduk biz, uyuyorduk. Kalkdık ki anamız yok döşekte! Ben de başladım ağlamaya...

Onunla eşalonları (tren) ki, düzelttiler hepisini yığdılar yola saldılar. Bir ay mı, 1.5 ay mı gezdik?.. Büyük istasyonlarda duruyordu, yemek veriyordular. Her bir cana göre yemek veriyordular. O yolu gide gide, raxta rax raxta rax raxta rax yolda yiten oluyordu, kalan oluyordu, düşen oluyordu, ölen oluyordu. Kimisi yetiştirip gömülmeyen kokuyordu vagondayken, ne diyeyim ha?.. Sonunda gittik çıktık Özbekistan'ın Semerkand vilayetinin Çettakorgan şehirinde demiryolu istasyonuna.

Yol, yük boşaldılan yere boşaltdılar bizi. Neredeyse kara kışdan, kara kışın yarısıdır, dekabrın (aralık)... 3-4 gün de orada kaldık. Dışarıda, kapıda... Anam rahmetli babamın asker üstü başını (elbise) giyindi. Elinde süpürge, bizi de döşeklerin arasına yerleştirdi. Sabaha kadar karı süpürüyordu üzerimizden ki, çocuklara kar değmesin. Ondan 3-4 günden sonra maşınlar (araba) geldi. Yüklediler maşınaya. Beni de bir kodluk kazanımız vardı. Beni de adyala (battaniye) sardılar. Oturtdular yükün, maşınanın üzerine bağladılar orada. Orada gittik. İştixan rayonuna (ilçe) Semerkand vilayetinin İştixan rayonuna.

Bir çayhaneye (kahvehaneye) yığdılar 5-10 tütünü (aile). Sabahsı günü arabalar ile bölüşdürdüler 1 tütün, 2 tütün, 3 tütün, köylere. Bizi de orada Karakonda deyilen köylere yerleştirdiler. Kaldık orada. Anam 5 - 6 yıl babamı bekledi ki, gelir. Babam ki gelmedi, anam 2. kocaya köçdü, 48. yılda, 1948. yılda. Ben de o vakit 1. sınıfda okuyordum.

Sizi Ahıska'dan neden sürgün ettiler?

Şimdi bizim hiç bir günahımız yoktur o barede (hakta) biliyorsun. O hakta hiç bir günahımız yoktur. Serhedi (sınırı) temizlemekten ötürü (için) ki gelecekde buralarda karışıklık olsa bunlar dönüp Türk'e yardım etmesinler. Esas sebep budur başka sebep yoktur. Diyorum ya akotlar kazdırdılar. Tabiya (barikat) bizim Türkçe, Türk dilinde "tabiya" diyorlar. Tabiyalar kazdırdılar ki eğer Türkiye'den bir işaret olsa, askerleri de ona göre getirip döktüler. O zaman Türkiye ile Almanya'nın şeyliği vardı tabi, dostluğu. Ondan tehlike ettiler.

Başka bir şey yoktu. Hiç bir günahımız yok. Bir de düşman eli var burada. Ermeni eli var. Fergana hadiselerinde de Ermeni eli var. Bizim günü, bugün de yerimize gidip yerleşmememizin sebepleri onlardır. Başka sebep yoktur burada. 1956. yıldan bu yana bizim halk o hakta mücadele ediyor, ama ki hiç bir yere çıkamıyor, çıkamadılar. Çünkü tormuzu (fren) onlar veriyor. Bizim derede 70 % Ermeni yaşıyor. Oraları Ermeni toprakları yapacaklar Ermenistan'a katmak fikirlerindedirler. Günü bugün o hakta da o fikir olmuştur, şimdi de o fikir var.

Serhedi (sınırı) temizlemekten ötürü ki gelecekde buralarda karışıklık olsa bunlar dönüp Türk'e yardım etmesinler. Esas sebep budur.

Ahıska'daki demiryolunu kimler yaptı?

Demiryolunu demek olur ki, bizim cemeet (insanlar) yaptı. Borjoma kadar demir yolu vardı, Borjomdan o yana demir yolu yoktu. Demek olur ki bizim cemeet, benim babam 3 ay o demir yolunda işlemiştir. O orada işliyordular hepsi. Onu yapıp kurtardıkdan sonra da bizi yavaş yavaş sürdüler. Bizim öz büyüklerimizin elleriyle o demir yolu yapıldı ve o demir yolu ile de bizi sürgün ettiler; birinci, birinci defa Orta Asiya'ya sürgün ettiler.

Özbekistan'a indiğinizde ne hissettiniz?

Özbekler bize bir kırık ekmeği olsa da bölüp veriyordu. Özbekler bize hiçbir şey etmemişdir. Taa bu Fergana hadiseleri töreyene kadar. Bu Fergana hadiselerinde Grilyanov, Grilyan, İvanov, Garbaçov, Nişanov başta olmak üzere Ermeni mafyasının başında olmak üzere olmuşdur. O Özbek ile bizim şenlik (insanlar) arasında olan çiğelek miğelek şeyi boş bahanedir. Orada benim bir emimin (amcamın) kızının ailesini yandırdılar. Bir emimin kızının kocasını önce gülleledilerler (vurdular), sonra yaktılar. Emimin oğlunun ailesini yakacaktılar, kaçtı kurtuldu.

Bir emimin kızını Özbek komşusu açık kabirde saklamışdır 1 hafta. Ona o (termos) var ya, şey sıcak suyu doldurup şey ediyorlar. Çocuğun koynuna grelkaya yemek doldurup Özbek komşusu kabiristana mezarlığa göndermiş ki;

- "Götür mezarlıkta filan yerde, filan var da ona ver..."

Bir hafta açık kabirde benim emim kızını saklamıştır Özbek komşusu. Şimdi Özbekler neye göre, o Grilyanov İvanov pamuk alım satımı ile Özbekistan'a etap (verilmişdir) edilmişdir Moskovo'dan. Git pamuk alım satımını yoklayın da bu işi töredin (yaratın), Garbaçov'un tapşırığı (önermek) ile... 50 bin turemciki (tutsak) bıraktılar narkotikler verip. Narkamanları (narkotik kulanan adamlar), onlar töretdi birinci növbede (sıra). Sonra da başkalarına yayıldı.

Bir de düşman eli var burada. Ermeni eli var. Fergana hadiselerinde de Ermeni eli var.

Vagonda çocuklar, hamile kadınlar var mıydı? Ölenleri ne yapıyorlardı?

Hamile kadınlar da vardı, hasta da vardı, ölen de vardı, büyükler de vardı, kadınlar da vardı, çocuklar da vardı, hepsi vardı. Şahsen ben, benim 1 bacım, 1 kardeşim vardı. Benimle beraber 3 tane. Abam (anam) 3 tane çocuk ile sürüldü. Kocası askerde ola ola, kavgada ola ola... 3 çocuklaydı abam anam. He komşumuz yine öyle. Yanımızda oturanlar da yine öyle. Çelnen çocuk ile, kızları ile hepsi öyleydi.

Bir koca ninemiz vardı 80 yaşında. O da yine öyle. Onun 3 oğlu kavgadaydı. O da yine öyle sürüldü. Açlık da vardı, yorgunluk da vardı, o paravozun (lokomotif) sesi de vardı, tütünü de vardı. Onun tütünü göye gidiyordu. Her şeye düşende, güce düşende... Taaa iyice teprenip (haraket edip) gidene kadar güce düşüyordu. Tabii ki o oluyordu, onlar oluyordu, hepsi oluyordu. Eğer bir şeye inmişse, bir şey almaya inmişse kalıyordu. Beklemiyordu onu. Kalıyordu, yitiyordu gidiyordu.

Koku var mıydı vagonun içinde?

Vagon giden zaman koku tabii ki oluyordu. Camaat (insanlar), mesela çelde var, çocuk da var, koca da var, ceyil de (genç) var, ehil de var oluyordu. Her ses oluyordu.

Stalin öldüğü zaman ne hissettiniz?

Şimdi biliyorsun ne var? 1953. yıllarda, Stalin ölen zaman yas tutuldu, yas yas!.. Orada kimse gülemezdi. Stalin'in hakkında kimse bir şey diyemezdi. Ağlıyor, ağlatıyordu, zorla ağlatıyordular. Yok, "Stalin öldü" diyip zorla ağlatıyordular. Sevinen de vardı. Ninelerimiz, dedelerimiz goruna (kabir) sövüyordular. Tabii ki oluyordu. Oluyordu o işler oluyordu.

Özbekistan'da yaşantınız nasıldı?

Özbekistan'da tabii ki iyi dolanıyorduk (yaşıyorduk). İyi güzel dolanıyorduk, kolhoz zamanında herkez bir karerde (eşit) dolanıyordu. Kolhoza işliyordun, aylığın veriyordu. Ben mesela orada okumuşum. Özbek dilinde okudum 10. sınıfa kadar. Özbek dilinde mektebi (okulu) bitirdim. Hiçbir ayrımçılık yoktu orada. Herkez eyni bir şey. Özbek kapısından geçen zaman Özbek sofrası hazırsa, sofrasına rast gelmişsen oradan bir kırık ekmek alıp yemesen senden kötü adam yoktu. Derdi ki;

-"Bir kırık ekmeğimizi al, ondan sonra gidersin."

İyiydi. Arkadaşlarımız vardı. Ben buraya gelenden sonrada mektuplaşıyorduk. Öyle hiç hiç şeyimiz yoktu onlar ile.

Komendat rejmi neydi, nasıldı?

Komendat rejmi mi?.. 1956. yıla kadar komendat rejmiydi. Bu köyden o köye gidemezdin. Eğer gidecek olsan komendatdan izin alacaktın ki, ben o köye gidiyorum. Her ay gelip seni imza attırıyordu, ki var mısın yok musun, burda mısın bir yere kaçdın mı?

Bir de ki bizim halkı 30 kilometre demiryolundan uzağa yerleştirmek şeyi verilmiştir, gösterişi (emir) ki bu halk demiryolundan 30 kilometre uzakda yaşasın ki bir yere kaçmasın. 1956. yılda komendat zamanını bitirdiler. Kuruçov geldi, dedi ki,

Özbekler bize bir kırık ekmeği olsa da bölüp veriyordu.

–"Komendat saatı yoktur daha."

Emir verdi o hakda karar çıktı.

Bunlar Sovyet hükümetinin hangi bucağında istese yaşayabilir, gidebilir, ancak pasaport rejimi ile... Karara pasaport rejmini artırmışdı. Pasaport rejmi de ne? Senin pasaportun uçota (kayıt) götürmese, geydiyata götürmese sen orada yaşayamazsın. Buna göre...

Neden öyle yapıyorlardı?

Bizden tehlike bekliyordular da kaçacak, kaçarlar. Yerine kaçıp gitmesin, diyordu. He kaçıp gitmesin yerine... Bir de ki bizim halka yeşillik zonasında yaşamayı kadağan (yasak) etmişdirler. Bu bir. İkinci de denizden bu yana geçmeyi de kadağan etmişdi. Kaspi (hazar) denizinden bu yana geçmeyi de kadağan etmişdi. Kaspi denizinden bu tarafa geçip yaşamasın bu halk ki yerine gider. He, evden çıkan kimi mühür vuruyordu. Mühür vuruyordu, hayla da yine mühürlüdür. Biz sürgün olanda evden çıkan zaman kapının sağında da solunda da akerler duruyordu. O asker bize "tez olun tez olun" diyordu, Urusça "bistri bistri" diyordu.

Stalin'in hakkında kimse bir şey diyemezdi. Ağlıyor, ağlatıyordu, zorla ağlatıyordular. Yok, "Stalin öldü" diyip zorla ağlatıyordular.

He çıkardıyordu ki hemen mühür vuruyordu. Daha oraya girdi yok. Tekrar giremezsin. Onunla da günü, bugün de hayla mühürlüdür gidemiyoruz. Mühürlüdür, ya nedir?.. Vatana gidemezsin, serbest orada yaşayamazsın. Gidende de seni yer göstermezse...

Hayla kapımızdadır, ya nedir?.. O mühür hayla bizim kapımızdadır. Hayla yine o mühür açık değil, kapımızda bağlıdır.

Türkiye'ye, Türk milletine sözünüz var mı?

Allah ilk önce onlara hayırlı gün ömür versin. Onlara Allah bir zeval vermesin. Erdoğan'ı Allah başımızdan eksik etmesin. Bütün Türk dünyasına Allah kuvvet versin. Türk dünyasının hükümet başçılarını Allah başımızdan eksik etmesin. Onları Allah korusun. Onlar da Allah'ın sayesinde bizleri korusun. Türk askerini, Türk milletini, Türk dövletlerini bütün, Allah onları korusun. Onları Allah saklasın, onlara Allah zeval vermesin. Türkiyemizi bizim başımızdan eksik etmesin. Bizim dayanağımız oradır. Oranın hesabına da bugünkü günde yaşıyoruz. Allah Azerbaycanımızı da korusun, Türkiyemizi de korusun. Onlara göz diken düşmanların gözü kor olsun. Erdoğan'a da Allah güç kuvvet versin, onun etrafındaki hükümet başçılarına da Allah güç kuvvet versin. Türk askerlerine de güç kuvvet versin Allah. Allah onu korusun, bizim ümidimiz odur, Erdoğan'dır. Allah bizim başımızdan eksik etmesin onu da, bizim hükümet başçılarını da... Sağ olun, Allah razı olsun.

Bizi bir Kazak'ın evine yerleştirdiler. 1956 yılına kadar orada yaşadık. O bir koridorda, biz de evin bir odasında yaşadık. Böyle geçti ömrümüz...

İsrafil Suluyev

KAZAKİSTAN

1944 AHISKA TÜRKLERİ SÜRGÜNÜ
75 YIL
EXILE OF THE AHISKA TURKS

tanıklar

Kimlik Bilgileri

SÜRGÜN TANIKLARI

İSİM SOYİSİM
Oruç Tursunov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1924

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Talgar

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

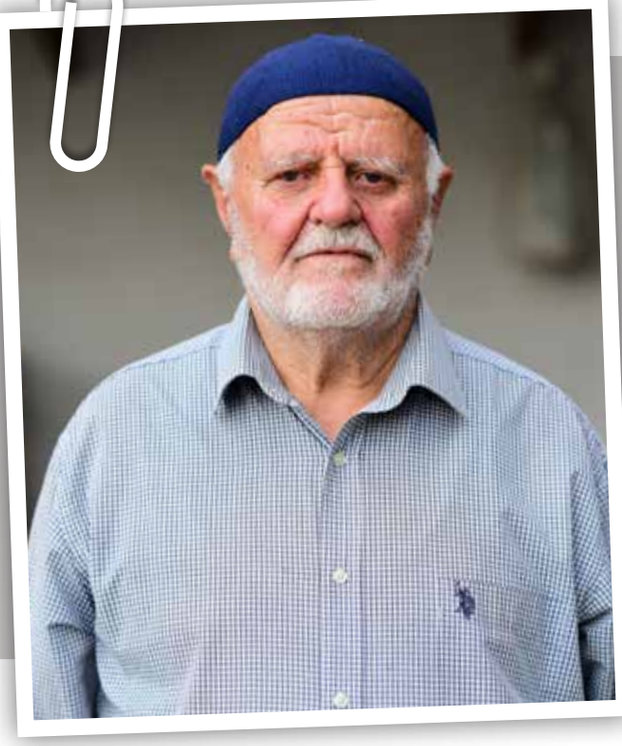

İSİM SOYİSİM
Nuraddin Paşaliyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1938

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Haçmaz İli
YAŞADIĞI KÖY
Habib Kent Köyü

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Kazım Aliyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Batum, 1933

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Haçmaz ili
YAŞADIĞI KÖY
-

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

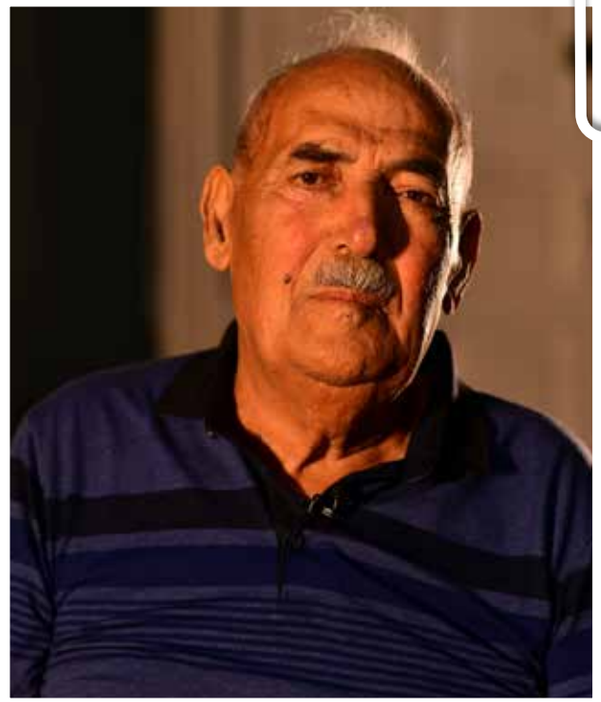

İSİM SOYİSİM
Hemre Nebiyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1933

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Haçmaz
YAŞADIĞI KÖY
Müşkül köyü

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

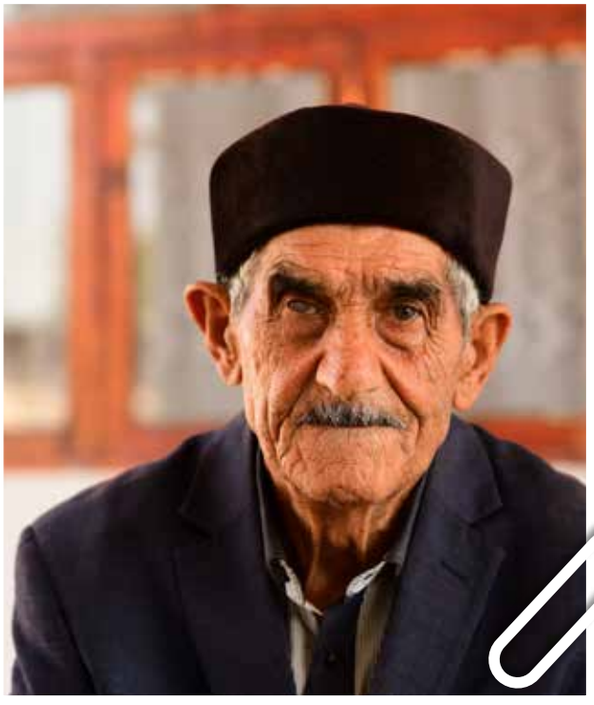

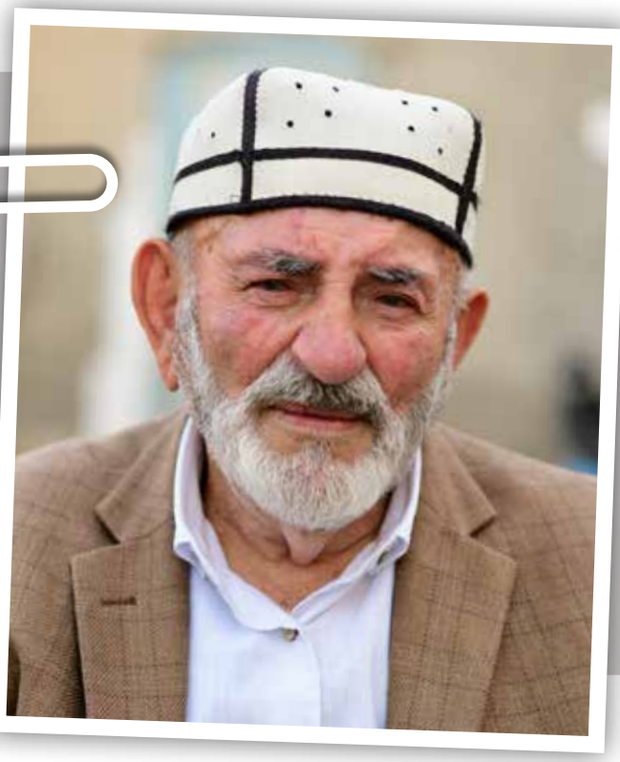

İSİM SOYİSİM
Mustafa Muzafferov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1929

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Şabran
YAŞADIĞI KÖY
Ağalık

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

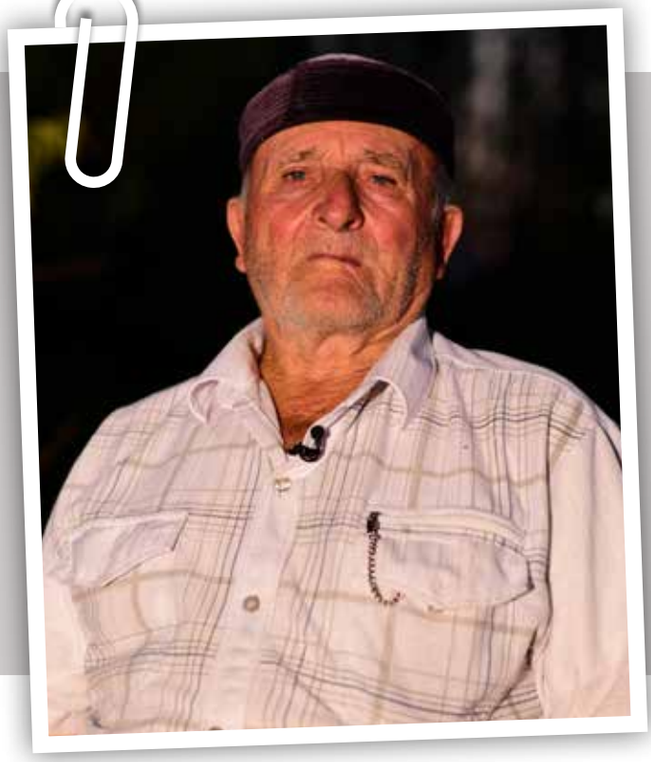

İSİM SOYİSİM
Musa Rahim Rıdvanoğlu
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1929

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Şabran
YAŞADIĞI KÖY
Rahimli köyü

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Fiyeste İsmailova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1934

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Sabirabad
YAŞADIĞI KÖY
Ahmedabad

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Emri İsmailov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1928

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Sabirabad
YAŞADIĞI KÖY
Ahmedebad

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Şahset Cabbarov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1922

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Sabirabad
YAŞADIĞI KÖY
Ahmedabad

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

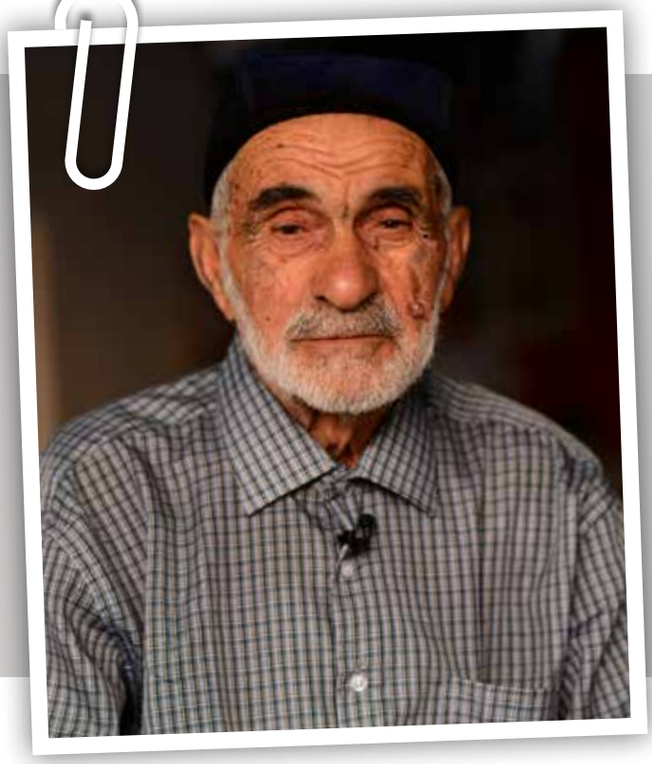

İSİM SOYİSİM
Niyaz Veyselov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1934

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Sabirabad
YAŞADIĞI KÖY
Ahmedabad

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Şövkinaz Mürselova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1930

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Varhan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Züfer Nüferaov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1938

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Varhan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

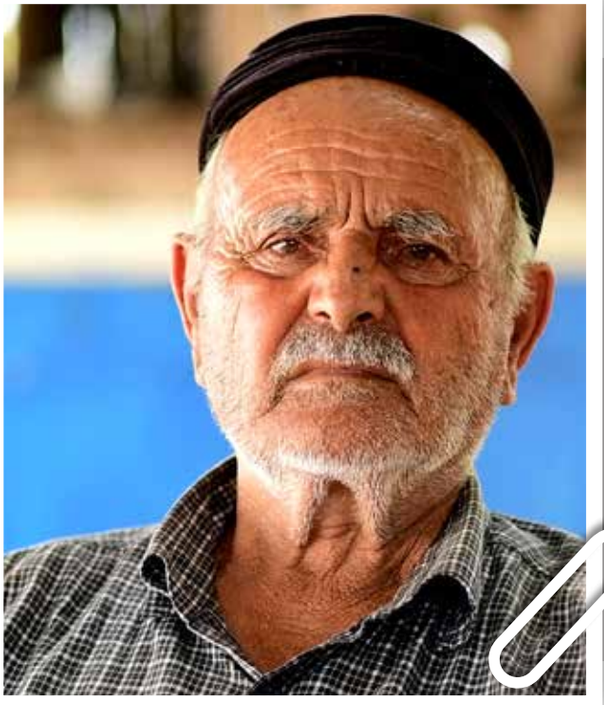

İSİM SOYİSİM
Firdevs İskenderov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1939

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Varhan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Satut Kadimov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1930

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Varhan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Efrail Şövketov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1924

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Varhan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Kesire Hasanova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1934

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Varhan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

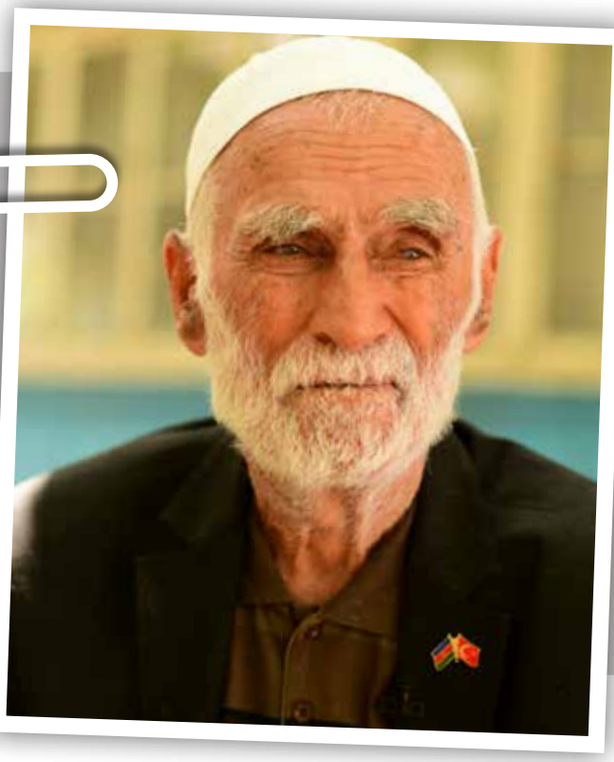

İSİM SOYİSİM
Ensar Rzmanov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1922

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Kazanbatan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

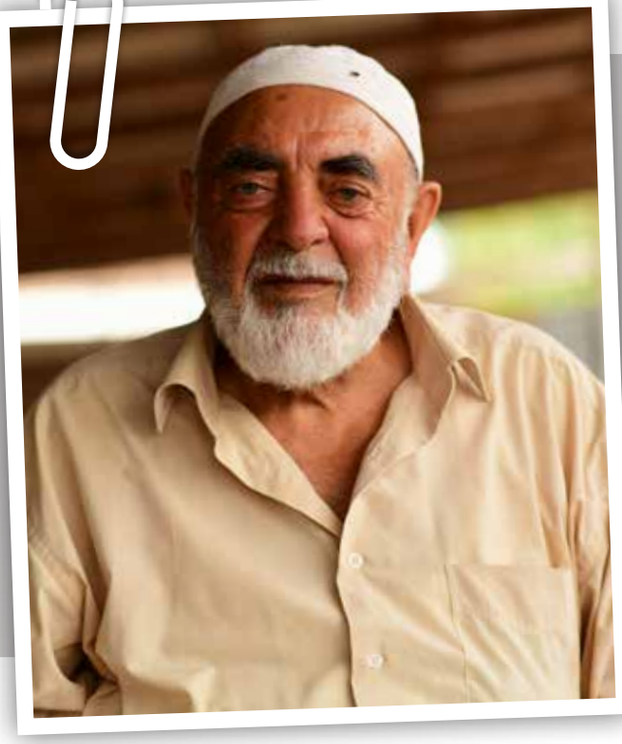

İSİM SOYİSİM
Ahmet Aladdinov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1938

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Şirinbey

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Müzeyfe Afrailoğlu Poladav
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1932

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Fetelikend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Mehdi Alisultanoğlu
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1922

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Fetelikend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

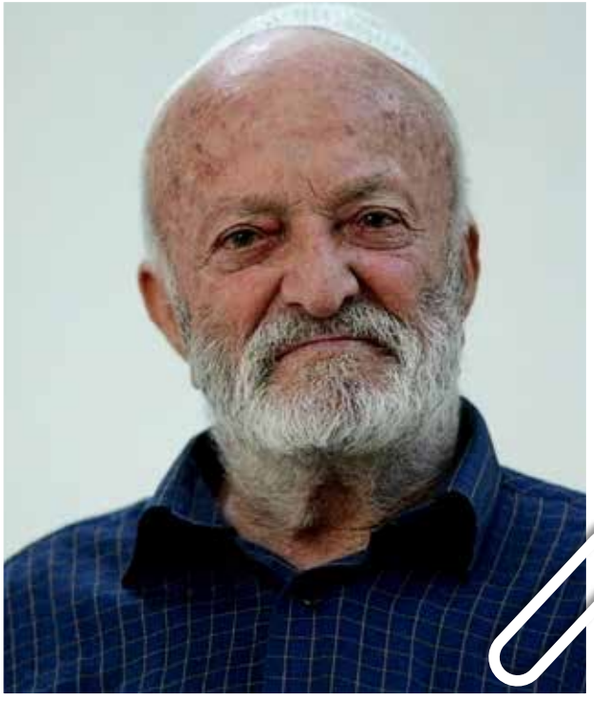

İSİM SOYİSİM
Şuşa Meybiyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1927

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Fetelikend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

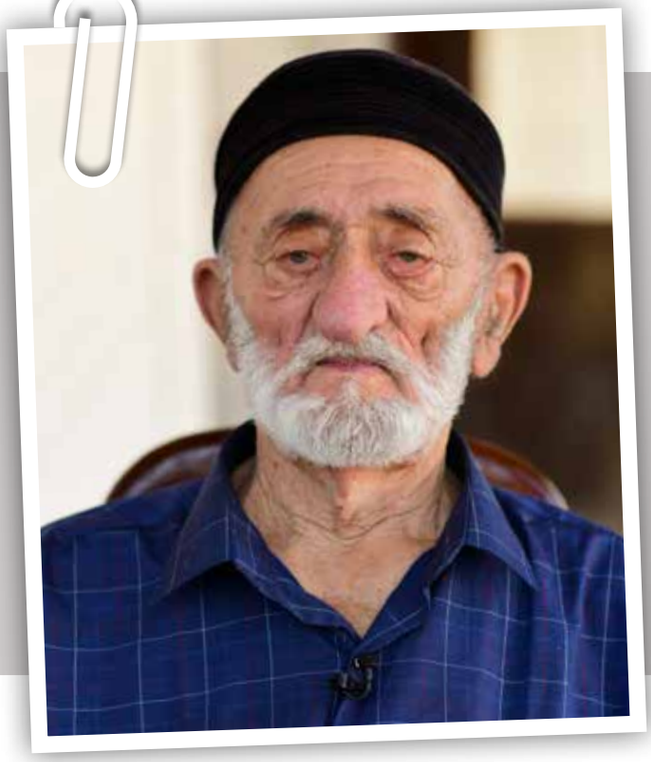

İSİM SOYİSİM
Kamal Kahramanov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1923

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Güneşli

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Merdali Paşaliyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1929

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Güneşli

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Tuntul Aslanova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1910

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Güneşli

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Hediye Yusufova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1928

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Güneşli

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

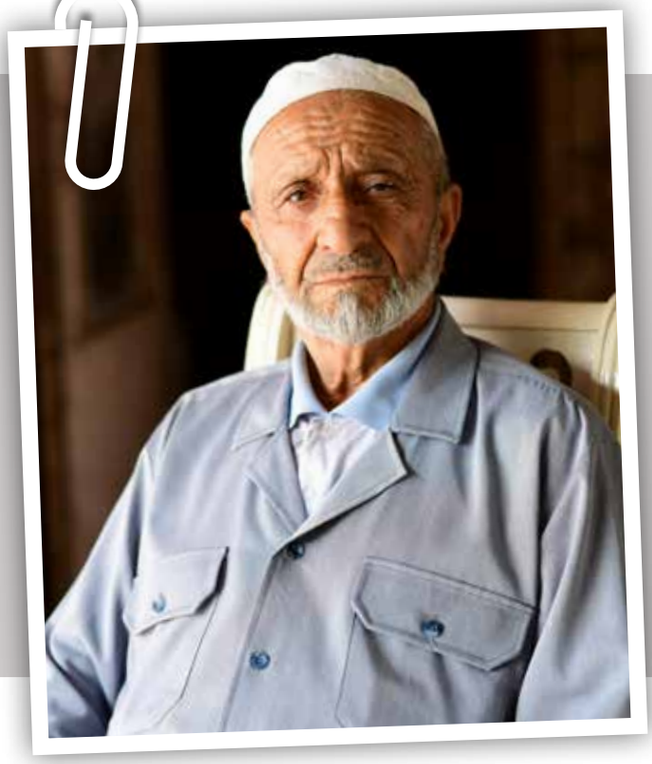

İSİM SOYİSİM
Sedim Mehemmediyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön,Hero 1927

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Sımadakend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Nadim Aliyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön,Hero 1939

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Sımadakend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Güller Aliyeva
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Özbekistan, 1945

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Sımadakend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Dilaver Meybiyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1921

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Sımadakend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Rubil Rızaoğlu
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1939

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Sımadakend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Zülel Toramanova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1933

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Sımadakend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Nasif Bayraktarov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1917

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Nesimikend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Zemzem Bayraktarova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1930

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Nesimikend

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
İbrahim Afatov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1927

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Orta Muğan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Anşa Kahramanova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1920

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Orta Muğan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Mehdi Kahramanov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1934

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Orta Muğan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

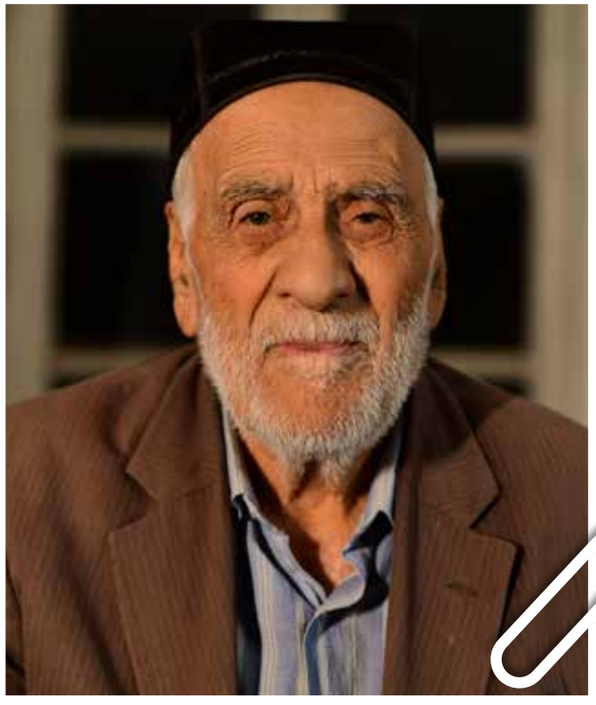

İSİM SOYİSİM
Tenzil Kahramanova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1937

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Saatli
YAŞADIĞI KÖY
Orta Muğan

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Vahiddin Nüferov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1929

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Beylegan
YAŞADIĞI KÖY
Türkler

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Nazlı Rzayeva
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1920

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Beylegan
YAŞADIĞI KÖY
Türkler

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Hanife Nüferona
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1940

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Beylegan
YAŞADIĞI KÖY
Türkler

,
SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Kamber Ulfanov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Andijan, 1950

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Beylegan
YAŞADIĞI KÖY
Türkler

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

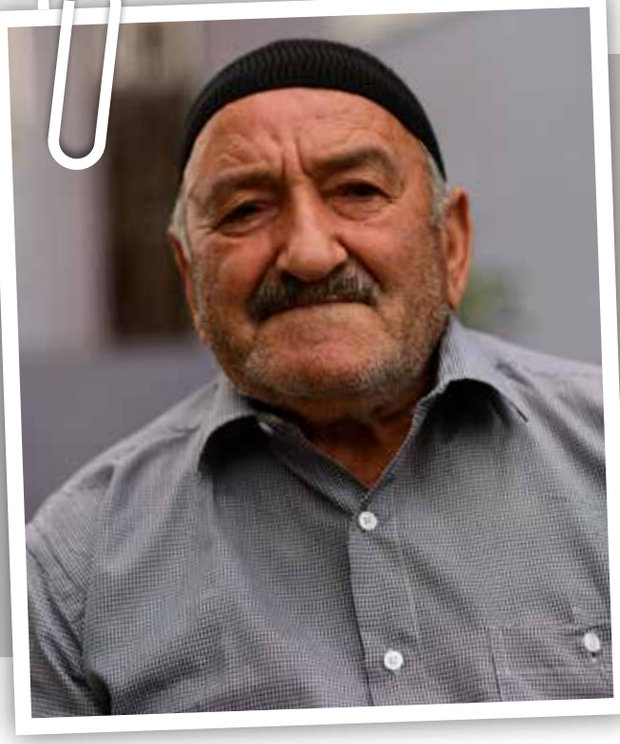

İSİM SOYİSİM
Bahşi Kibaroğlu
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1934

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Beylegan
YAŞADIĞI KÖY
Türkler

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Hamit Mamlayev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1926

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Issık

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Şahset Yunusoğlu
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1930

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Beylegan
YAŞADIĞI KÖY
Türkler

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

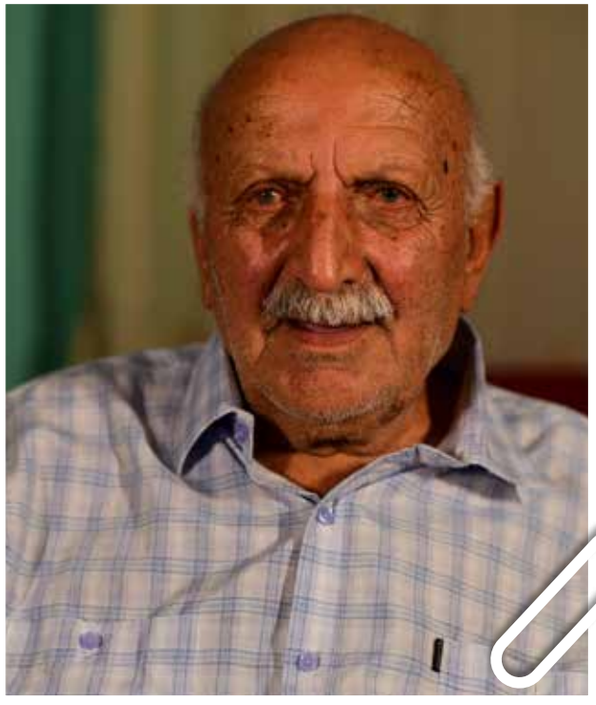

İSİM SOYİSİM
Musa İbrahimov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1932

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Issık

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
İsrafil Suliyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1942

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Issık

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Şefran Aliyeva
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1937

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Issık

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Battal Ganiyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1930

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Issık

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Bego Yağmurov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1939

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Cambu
YAŞADIĞI KÖY
Kargalı

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

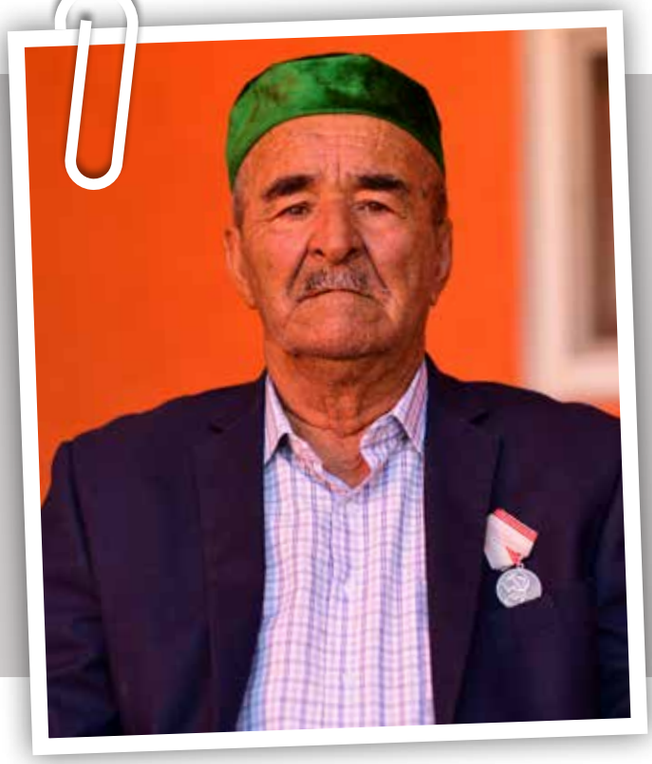

İSİM SOYİSİM
İsrafil Güneşov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1935

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Uzunağaç

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Ali Osman Çallabov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1939

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Kasımbeg

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Pamuk Eyübova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1937

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Uzunağaç

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Ağali Heyroyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1937

YAŞADIĞI ÜLKE
Almatı
YAŞADIĞI ŞEHİR
Talgar
YAŞADIĞI KÖY
Belbulak

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

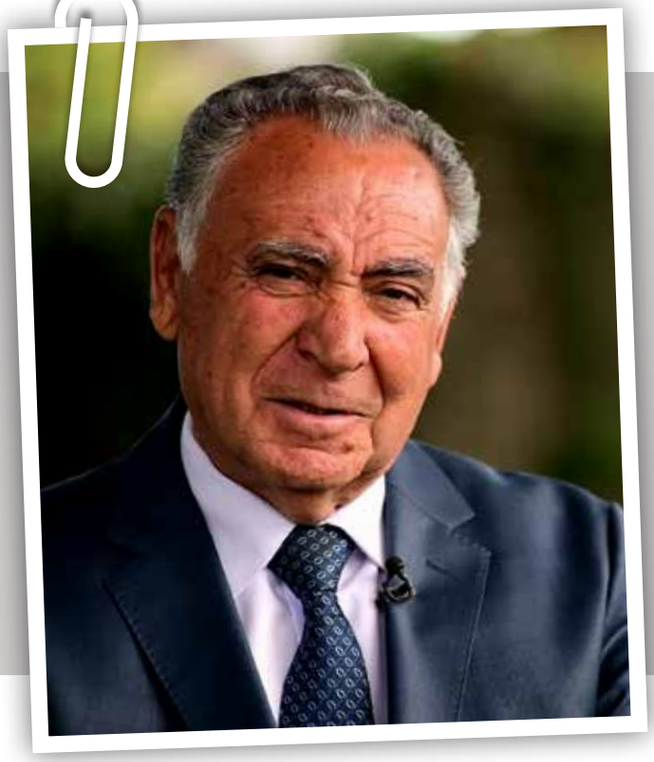

İSİM SOYİSİM
Hasanpaşa Agadadiyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1938

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Talgar
YAŞADIĞI KÖY
TuzduBastau

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Hafiz Suliyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1931

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Issık

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

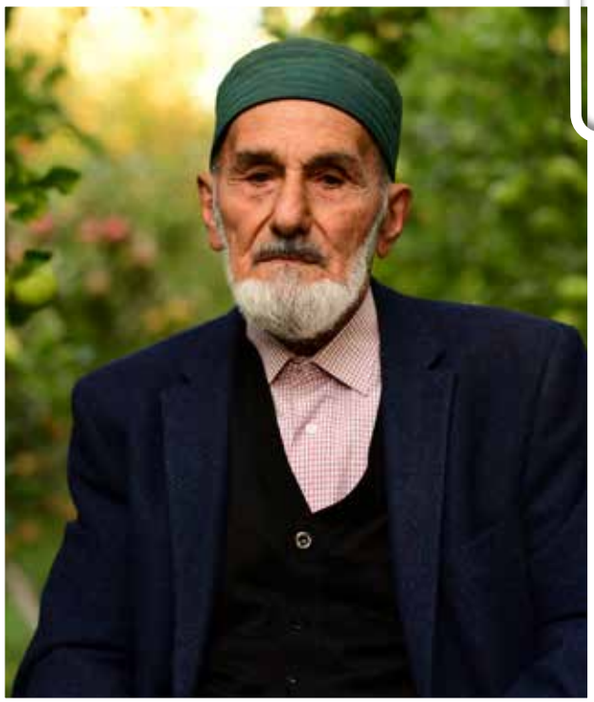

İSİM SOYİSİM
Ahmet Şadioğlu
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Tsiniban, 1930

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Haçmaz İli
YAŞADIĞI KÖY
Yeni Hayat Kasabası

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

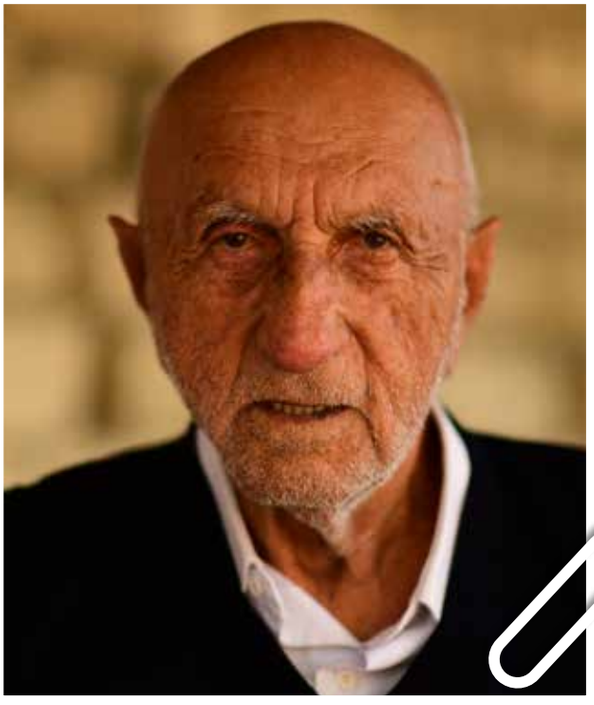

İSİM SOYİSİM
Gülciyan Bilalova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1927

YAŞADIĞI ÜLKE
Azerbaycan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Haçmaz İli
YAŞADIĞI KÖY
Yeni Hayat Kasabası

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Muğri Karimov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1933

YAŞADIĞI ÜLKE
Almatı
YAŞADIĞI ŞEHİR
Talgar
YAŞADIĞI KÖY
Karabulak

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Şahsade Emrioğlu
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1933

YAŞADIĞI ÜLKE
Kırgızistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Bişkek
YAŞADIĞI KÖY
Krasnireçka

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

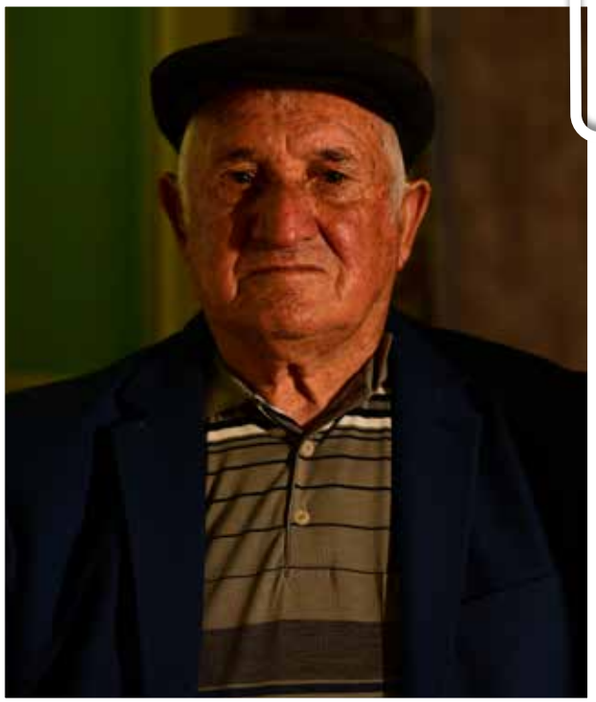

İSİM SOYİSİM
Şahnaz Garayeva
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1931

YAŞADIĞI ÜLKE
Kırgızistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Bişkek
YAŞADIĞI KÖY
Krasnireçka

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kırgızistan

İSİM SOYİSİM
Emil Hamidov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Azğur, 1941

YAŞADIĞI ÜLKE
Kırgızistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Bişkek
YAŞADIĞI KÖY
Lüksemburg

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Begali Gayaoğlu Aliyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1932

YAŞADIĞI ÜLKE
Kırgızistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Bişkek
YAŞADIĞI KÖY
Bidonovka

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kırgızistan

İSİM SOYİSİM
Şevket Tayfurov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska,1936

YAŞADIĞI ÜLKE
Kırgızistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Bişkek
YAŞADIĞI KÖY
Karabalta

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kırgızistan

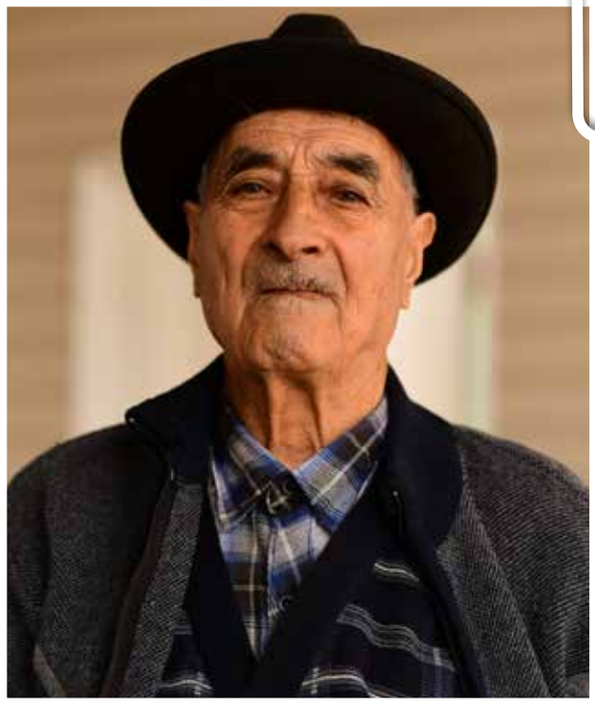

İSİM SOYİSİM
Katib Kamaloğlu
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1935

YAŞADIĞI ÜLKE
Kırgızistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Bişkek
YAŞADIĞI KÖY
Papenovka Baka

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kırgızistan

İSİM SOYİSİM
Altun Taştanova
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1925

YAŞADIĞI ÜLKE
Kırgızistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Bişkek
YAŞADIĞI KÖY
-

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kırgızistan

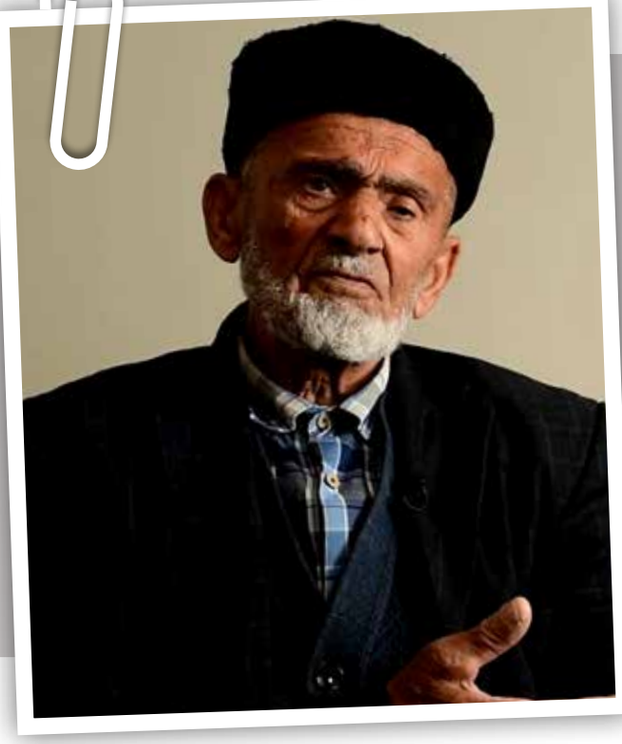

İSİM SOYİSİM
Bedel Nazirov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Hero, 1936

YAŞADIĞI ÜLKE
Gürcistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Ahıska
YAŞADIĞI KÖY
Tavarni kasabası

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Serdar İlyasov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1933

YAŞADIĞI ÜLKE
Özbekistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Taşkent
YAŞADIĞI KÖY
Bekdemir ilçesi

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Kajo Vasipov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1933

YAŞADIĞI ÜLKE
Özbekistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Çinas
YAŞADIĞI KÖY
Paxta

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

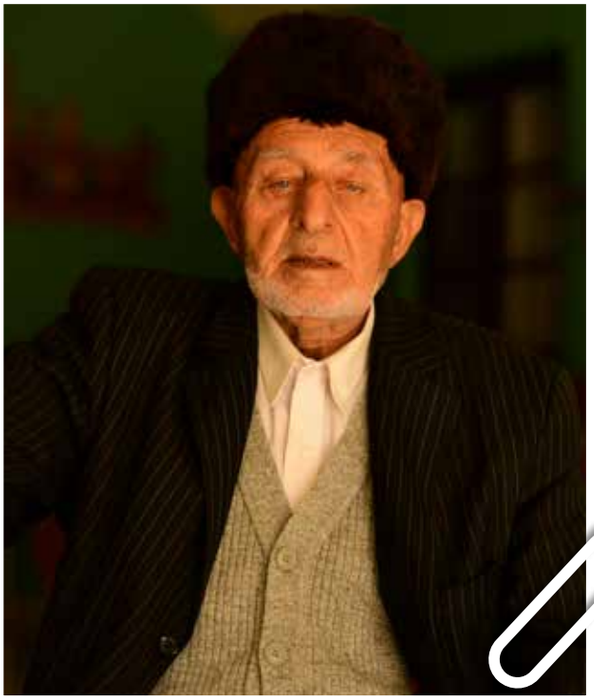

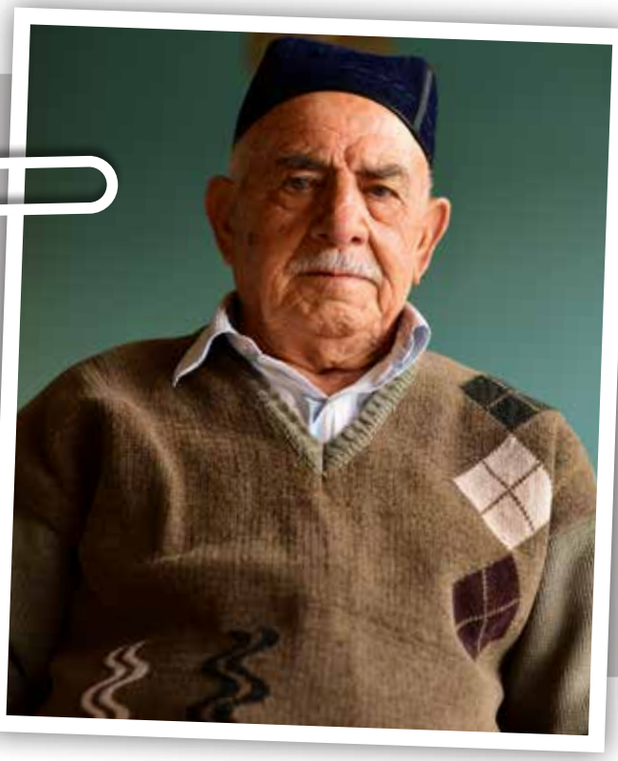

İSİM SOYİSİM
Binali Çomahidze
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Ahıska, 1936

YAŞADIĞI ÜLKE
Özbekistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Koşkaderya
YAŞADIĞI KÖY
Kitap

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

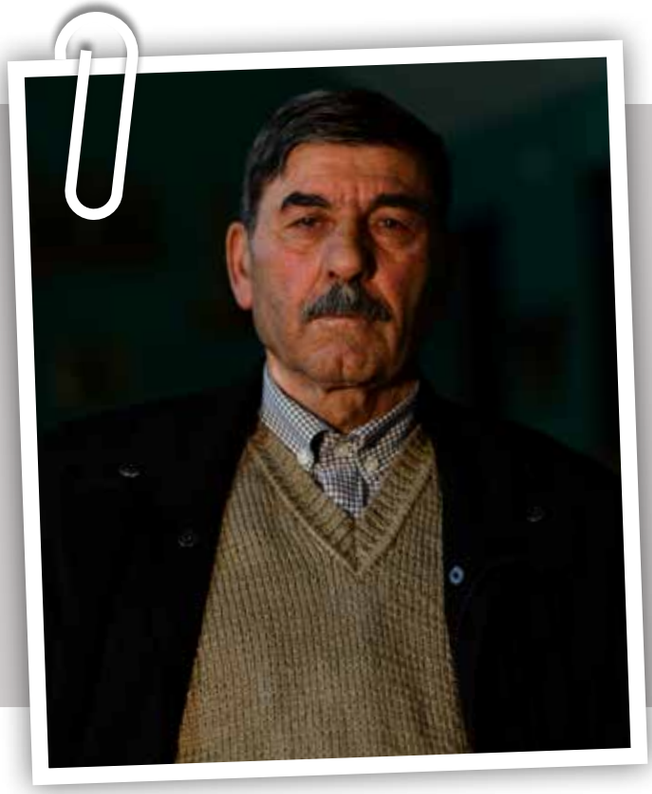

İSİM SOYİSİM
Mustafa İlyasov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1942

YAŞADIĞI ÜLKE
Özbekistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Taşkent
YAŞADIĞI KÖY
Taşkent

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

İSİM SOYİSİM
Çamal Saidov
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1942

YAŞADIĞI ÜLKE
Özbekistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Sırderya
YAŞADIĞI KÖY
Sindarabad

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

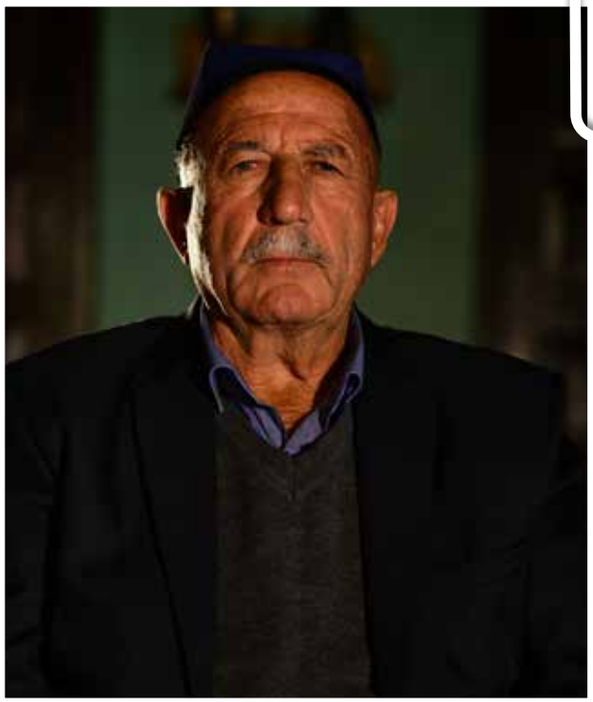

İSİM SOYİSİM
Halil Suliyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Aspinza, 1938

YAŞADIĞI ÜLKE
Kazakistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Almatı
YAŞADIĞI KÖY
Issık

SÜRGÜN ÜLKESİ
Kazakistan

İSİM SOYİSİM
Mehrali Agaliyev
DOĞUM YERİ, TARİHİ
Adıgön, 1940

YAŞADIĞI ÜLKE
Özbekistan
YAŞADIĞI ŞEHİR
Taşkent
YAŞADIĞI KÖY
Çilanzar

SÜRGÜN ÜLKESİ
Özbekistan

Sözlü Tarih Serisi - 3

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

Oğuzlar Mahallesi Mevlana Bulvarı No: 145 | Tel.:+90 (312) 218 40 90 | Faks: +90 (312) 218 40 49